

1782
127

ANDREÆ MOCENICI,
P. V. D.

BELLI MEMORABILIS
CAMERACENSIS

Adversus

VENETOS,
HISTORIÆ

LIBRI SEX:

Quibus Epitome latior præmissa est, unde breviter
omnia intelligi possunt, quæ in singulis
libris continentur.

*Editio postrema, à mendis variis purgata, ac Indice
locupletissimo aucta.*

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolaë, & Typographi Academiæ atque Civitatis.

*Gracov. thes. anteq. et
hist. nat. Episc. 4. 7.*

ANNUAL REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE

LAND OFFICE

FOR THE YEAR 1881

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE

NOVÆ HUIUS EDITIONIS PRÆFATIO AD LECTOREM.

NIMUS nobis non est, Præstantiam & Amplitudinem Reipublicæ *Venetæ* hic efferre, licet ejus opportuna nobis detur occasio; nam nihil magis est sermone omnium contritum, nihil magis decantatum, nihil magis pervulgatum, quam eam præ se ferre Regiam Majestatem, innumerabilibusque ad omnem virtutem præstantibus viris floruisse, & adhuc florere, quorum numerus valde ingens, & res ab ipsis gestæ has Historias legenti etiam occurrent. Cum autem hæc Respublica tot literarum monumentis, tam multis Scriptis, tot Orationibus, tam multis Historiis illustrata est, ideo eam non attingemus; Sed modo ea te, Benevole Lector, commonefaciemus, quæ ars & industria nostra in his historiis prelis de novo committendis effecit. Secuti sumus exemplar Editionis *Venetis* per *Bernardinum Venetum de Vitalibus* Anno M.D.xv. impressæ, cujus etiam paginas in commodum legentis margini nostræ Editionis, nisi iis caruisset, adjecissemus. Epitomas autem, quæ omnes in capite hujus libri præmissæ erant, singulo libro non solum præfiximus, sed & diversis characteribus excudi curavimus, quod & tam in nominibus propriis quam orationibus literisque observavimus. Contractionesque vocum, quarum multæ in supradicta Editione erant, plane sustulimus, & adimplevimus. A mendis quoque non modo iis, quæ in calce prædictæ Editionis indicatæ erant, verum etiam pluribus aliis nostram perpurgavimus. Et ne videamur nos Auctorem nostrum, cujus tamen familia tam multis, tamque præstantibus in Republica Senatoribus perpetuo fuit illustrata, ut multos abhinc annos scribi nullæ potuerint historiae, quin de præclaris rebus ipsorum gestis passim videamus factam esse mentionem, silentio præterire velle, quædam ex *Dictionary MORERI* mutuata in Auctoris familiam dicta Præfationi nostræ subjunximus. Postremo Indicem ejusmodi libro convenientem satisque perfectum adjecimus. His ut fruaris atque delecteris animo precamur. Vale faveque.

Ex MORERI Dictionary Historico

In Familiam

MOCENICORUM.

ANDRE Mocenigo noble Venitien, etoit en estime au commencement du XVI. Siecle, en 1522. On l'employa dans les grandes affaires de la Republique, & il y réussit. Il composa aussi deux Ouvrages Historiques, de bello Turcarum, & belli Cameracensis Lib. vi. La Maison de Mocenigo de Venise a eu de grands Hommes, & a donné quatre Doges à la République, savoir Thomas Mocenigo élu en

A. Mocenicus.

* 2

1413.

ANDREÆ MOCENICI PRÆFATIO

1413. & mort en 1423. Ce fut de son tems que les Venitiens se rendirent maîtres du Frioul en 1416. sur Louis Techio, Patriarche d'Aquilée, qui s'étoit temerairement engagé à la guerre contre la République, sur l'esperance de la faveur des Hongrois ses allies; ce que je remarque en parlant du Frioul. Pierre Mocenigo élu en 1474. gouverna durant deux ans avec beaucoup de prudence & de bonheur. Coriolanus Cepius publia une Relation Historique de la Vie de ce Doge. Jean Mocenigo fut élu en 1477. & il mourut en 1485. Louis Mocenigo en 1570. après Pietro Loredano fit ligue avec le Pape & les Espagnols, contre les Turcs qui avoient pris l'Isle de Cypre. Sebastien Vencero commandoit les Galeres de la République, Marc Antoine Colonna celles de l'Eglise; Et Dom Jean d'Autriche celles du Roi d'Espagne L'armée Chrétienne gagna la célèbre bataille de Lepante, le 7. Octobre de l'an 1571. Louis Mocenigo mourut en 1577.

ANDREÆ MOCENICI, P. V. D.

PRÆFATIO IN BELLUM CAMERACENSE.

N omni vita præclarum est, otium recte disponere, ut nulla dies transeat sine linea, sic enim vita satis longa efficitur, quam alioquin illi homines brevem esse conqueruntur, qui corporis imperio, & servitio mentis abuti volunt, atque inde rapti insania libidinis, quæ solet nihil compositum reddere, prolabantur in omne scelus contra conjunctissimum quemque, quod diis iratis quantacunque pæna ulciscendum esset. Et nihil mirum eos audaces & temerarios esse, atque dolis & fallaciis, ad honores contendere, nec putare, id utile, quod honestum, nec velle æqua ex æquo, qui neque se, neque alia noverint. Viros autem decet contraire, & sic agere, ut quales haberi volunt, tales sint, atque in otio & negotio posse prodesse videantur, necnon in primis seipsos cognoscere, & in seipsos descendere, metiendo cuncta alia eadem mensura, qua nos ipsos metiendos putamus corpus nostrum exercendo & subjiciendo viribus animi, ut par est, & probe animadvertendo nostras vires, quantæ & quales sint, antequam aggrediamur aliquid facere. Pulchrum est enim & scribenda facere, & legenda scribere, non tamen omnes ad omnia apti sumus, sed sicut in corporibus & in formis, sic in animis magnæ dissimilitudines videntur. Namque omnes propria persona & aptitudine, quasi a natura induti sumus, quam cognoscere & sequi debemus, quia inde in omnibus negotiis evadimus, & maxime decet, quod maxime nostrum est. Sed alioquin nimius amor sui, sæpe facit, ut inniventibus oculis quisque in se videat, quæ aliena & sua sunt, atque ideo recte noster Plato præcipiebat, nos oculum nostrum, in alterius oculo videre, & ex illa fenestra cordis actiones animi prospicere, atque oportet ea non facere, quæ in aliis reprehendimus, & identidem ea imitari, quæ digna laude in aliis viderentur. Nempe æmulando vis etiam judicandi comparatur studio, consuetudine, & doctrina, sicut Protagoras docebat ingenium & administrationem reipublicæ, quia tamen ingenium a principio nobis inditum sit ex officina Vulcani & Minervæ, ut dicitur, illud tamen ut cætera, doctrina & exercitatione maxime coalescit. Namque

IN BELLUM CAMERACENSE.

que legendo omnia, quæ in toto orbe terrarum antea actis temporibus gesta sunt, facile omnium rerum sumuntur experimenta & iudicia de similibus ad similia, & alioquin nemo bene iudicat, quæ nescit, & recte dicitur in *Alcibiade* primo, scientis officium esse, non divitis, de unoquoque consulere, atque illi ita pauci sunt, ut diceret *Philippus Alexandri* pater se unum solum *Parmemonem* reperisse, cui res agendæ merito crederentur. Itaque mihi cogitanti cum otium haberem, & interesset belli consultationibus in mentem venit, nostri temporis historiam scribere, quia adhuc prægnans animus videbatur, & putabam parum prodesse, quæ intus in animo sunt, nisi foras edantur, merito enim dicitur, omnem virtutem in actione consistere, & nihilominus prodest domi bene vivere, & bene agere, quam foris & militiæ strenuum esse, & qui non possunt in bello fortiter se gerere, si facta aliorum scripserint, merito etiam laudandi sunt. Et quidem mihi maxime laudabile & difficile videtur, historiam scribere, quia illa omne genus dicendi complexa est, atque amplius ea dictis æquanda sunt, quæ in bello fortiter geruntur, & reddenda omnia suæ naturæ consentanea. Sed ego etiam majorem difficultatem habui, quia difficilius opus scripsi quam aliquando contigerit, & adeo multiplex, ut in disponendo multum tempus contriverim, atque amplius oportuit præ multitudinem, & copia loquentium, rem valde incompositam in formam redigere, & multa coaptare, quæ variis in locis uno tempore fiebant, & tamen laborem non detrectavimus, quia videbamus, operæ pretium facere, & benemereri de republica, si absque mendacio literis mandarem istud bellum memorabile, quod nostris temporibus gerebatur. Namque alioquin conatus sum præstare quantum potui, & exacte scribere tantam historiam, si nostra imbecillitas animi & mediocre ingenium pateretur, & putavi omnes in bonam partem accipere, quandoquidem intelligant, non parum esse in tanto opere voluisse, si assequi non potuerim quod volebam. Neque enim nescii sumus, tantum posteris debere quantum possumus, & patriæ gesta magnifica referre, pium laborem appellari, atque ego in primis puto vitam & mortem eorum æqualem esse, qui solummodo ventri & somno dediti sunt, somno enim & luxuria omnis virtus atteritur, & sopita gloria vertitur in infamiam. Nos autem a teneris unguiculis animi officiis usi sumus, & huiusmodi laboribus assuevimus. Usque adeo nunquam hucusque pertæsum est, dum putamus ista qualiacunque musitando posse forsitan pluribus horis vivere. Et nuper contenti non fuimus historiam nudam scribere, sed etiam digressi sumus in rebus gestis *Venetorum* atque in descriptione orbis & bellorum, quæ in partes gerebantur, atque amplius ea diximus, quæ ad *Venetias* nostraque æstuarium pertinere viderentur, & quemadmodum tantæ pecuniæ reperirentur, quæ usque in finem suffecerint. Et quidem istud bellum adeo amplum & varium fuit, ut omnia contineat, quæ censentur difficilia in historia. Namque & multæ orationes referuntur, quæ domi & militiæ habebantur, bellum maritimum & fluviatile, oppugnationes urbium, descriptiones locorum, & quemadmodum sæpe collatis signis pugnatum est, ut non injuria dici possit, nullum bellum tam dictu difficile fuisse, atque magis nunquam amplius fortuna jocata est. Namque *Veneti* in bello terræmotum diutinum passi sunt, & *Rivalti* dampnificum ignem, atque ante bellum navale exarsit, & concidit pars palatii, quasi futuri belli certa præsentia. Deinde quatuor reges cum *Helvetiis* & tota *Italia* in *Venetos* moverunt, atque infeliciter cum *Gallis* ad flumen *Abduam* pugnavimus, & passim ad hostes descitum est. Postea rebus *Venetis* accisis, cum omnes valde confligaretur, subiit spes habendi *Hispana* auxilia, atque illis conductis stipendio, reparandæ reipublicæ studebatur, sed nos fefellit spes vana, quia ab illis dolo malo decepti sumus. Denique accersitis *Helvetiis* frustra etiam confidimus,

ANDR. MOCENICI PRÆF. IN BELLUM CAMERACENSE.

quia *Galli* hostes expulsi sunt, & nos non potuimus rempublicam reparare. Itaque necesse fuit cum *Gallis* iterum in amicitiam coire, atque illi venerunt in *Italiam* profligaruntque hostes *Helvetios*; & inde nobis salus reddita est, unde tantum vulnus provenerat. Quod si nos defecisse videbimur, certe belli ferries & res ardua placebit, atque ipsa fortunæ varietas magnum documentum posteris afferre poterit. Namque legendo per quos viros, quibusque artibus domi & militiæ istud bellum gestum est, quisque poterit omnis exempli documenta sumere, ut imitetur quod profuit, & vitet ea, quæ alioquin nocitura viderentur, atque amplius quisque illud maxime intendant, contra tantos reges, unam rempublicam steterisse, quod semper celebre & memorabile erit. Et quidem nostra respublica sicut magis longæva omnibus fuit, sic credendum est, vicisse alias sanctitate bonis exemplis & legibus, atque amplius posse durare per multa tempora, si modo sequi nostrorum majorum recta instituta & vestigia parati sumus. Nempe illæ viæ veterum in domibus & republica iustitia & æquitas, omnis enim iniustitia dissidiosa, & omnis iniquitatis comes discordia. Juventus omnis non ad ambiendum assuescebat loqui jucundissime & utilissime assistere, sed ad capefcendum virtutem animi & corporis exercebatur, siquidem vivebatur in illa civitate duratura, ubi virtus & jus firmitatem roburque semper accipiebat, atque infirmitatem & imbecillitatem inscitia & injuria. In eligendis magistratibus nulla erat acceptio personarum, sed apti ad regendum & idonei legebantur, qui circa seria versarentur. Nam qui in ridiculis studiosi sunt, eos scias, in seriis ridendos fore, & si quid mali fecerint nunquam scire corrigere ut par est, cum ita sit *vita hominum, quasi ut ludas tesseris, si illud quod maxime est opus jactu non cadit, illud quod cecidit forte, id arte ut corrigas*. Et supra omnia animadvertabant eos reipublicæ præfidere, qui nullis libidinibus tenerentur, sed posthabitis propriis soli reipublicæ consulerent, & proinde lege prohibebatur, eos de summa rerum consultationibus interesse, qui negotiationibus essent impliciti, & maxime ambiciosos inutiles putabant. Nam qui honores ambitione adepti sunt, ea duce ducuntur comparandis amicitiiis, & alioquin viri magnanimi secum afferunt alexipharmacum, & dedignantur in ista vilia descendere, nisi abusu & necessitate compellantur. Cum regibus vero & principibus tantum amicitias & pacem excolebant, ut boni amatores pacis non minus essent, quam ab omnibus haberentur, & iccirco longa pace fruebatur, quamvis reges invicem pugnarent, atque inde patres senectutem hilarem agebant ex bene actæ vitæ jucunda conscientia. Quod si istis artibus domi forisque recte administrabatur respublica, & nos quæso aliquando revertamur unde abscessimus, si divertimus ab itineribus, quæ nobis tanta bona peperere, sic enim felicia illa tempora redibunt, quæ in actis temporum præteritorum legi possunt. Et quidem illa præcipue legenda sunt, unde hominum meliora monimenta sumuntur, quam ex statuis quæ apud antiquos fiebant, atque ideo *Agessilaus* moriens iussit, nullam sibi neque fictam neque pictam fieri, & identidem *Cato senior* agebat, se malle homines quærere, cur *Catoni* statua posita non esset, quam cur esset posita, quasi parum profint imagines, nisi aliquod opus illustre, & dignum memoria fecerimus sub typis chalcographis. Et merito dicitur historia magistra vitæ, quia ea est, quæ nos maxime instruit ad res agendas, & recte ex præteritis, præsentia dirigimus, & conjectamur futura, & sunt tres oculi prudentiæ, sine qua non bene gubernatur respublica. Nisi enim alonge viderimus & tempestive caverimus ventura mala bene consulendo & bene agendo antequam eveniant, illud sæpe solet accidere, quod turpe est dicere non putaram. Igitur quisque res gestas veterum libenter legat, & inde discat, quid agendum est in omnibus negotiis, atque pro comperto habeat, facile imperium retineri iis artibus, quibus ab initio partum est.

ANDREAS MOCENICUS D.
ANDREÆ GRITTO
PRINCIPI ET SENATUI S.

BELLUM magnum & memorabile, Princeps & Patres amplissimi, natum apud nos proxima fatura, vobis merito dicandum censuimus, & putavimus vos accepturos benigne prompteque, tametsi munus exiguum, sicut Artaxerxes rex Persarum haustam aquam e proximo flumine jucundus suscepit, quam operarius obvius obtulerat, atque eo magis quia vos decet præcipue vestrarum rerum gestarum fautores esse, & ego nihil propterea stipendii petam, id quod vestra facili munificentia soliti estis dare etiam iis, qui solummodo professi sunt, & nihil aut parum benemeriti de Republica. Tu vero ille es, qui in istis maximam partem habes, & te sæpe invenies Princeps jucundissime, sic enim libet te compellare præfatione verissima, quæ antebac in aliis obsoleverat. Namque tu te soles ita omnibus facilem præstare, ut omnes sciant, quam ex æquo tecum vivat imperium, triumphalis & victor, procurator & legatus in castris, & quod iis nobilius fecisti, dum illud senatorio ordini præstas sapiens consilii, atque hæc omnia reipublicæ, & talis fuisti in omnibus magistratibus domi forisque, qualis in castrensi contubernio, nec quicquam mutavit in te fortunæ amplitudo in iis, nisi ut prodesse tantundem posses, quantum velles. Itaque omnibus in venerationem tui patent illa omnia, quæ etiam nos invitant ad colendum te familiarius, nisi alia via ingens occurras, & longe submoveas ingenii facibus. Fulgurat enim in te vere dicta vis eloquentiæ, & magna fecunditas animi, ut hæc non possim non trepidus æstimare, subiturus ingenii tui iudicium laceffitum. Multum enim refert publicare, & dicare tibi, quia tum possem dicere, te non fuisse in hoc albo, cum ista condicerem, aut possem te rejicere, sicut fecit Lucilius & M. Tullius cum scriberet de republica, & quanto nos causatius faceremus, nisi usi essemus ista tui nuncupatione. Accedit vilis apparatus, & te hospitem invitavimus, & elegimus iudicem, a quo non licet iniquum aliquid velle, non aliter quam apud Catonem illum hostem ambitus, & gaudentem repulsis tanquam ineptis honoribus, cum apud illos honores ambitione & largitionibus traderentur, & candidati propterea pecunias deponerent, hoc agebant se facere pro innocentia, ne viderentur a Marco Portio Catone rem improbam petere. Et quidem immensa subit cura tibi condigna tribuere, quem positum in excellentissimo fastigio reipublicæ, & præditum summa eloquentia cum summa rerum gestarum gloria, religiose adiri etiam a saluantibus scio, sed tamen etiam diis lacte ruffici, & multæ nationes supplicant, & litant solummodo mola falsa, quibus tura defuerint, & nemini vitio attribuitur, deos colere, quemadmodum potest. Verum illud nos consolatur, quod tibi dicamus opus memorabile, & libellos non levioris operæ. Namque ingenii capaces sunt, quamvis illud nobis per quam mediocre est, & admittunt excessus, orationes, sermones, casus mirabiles, & rerum eventus varios, atque alia multa, quæ jucunda dictu, & legentibus blanda sunt. Neque tamen unquam adeo istis moveor, ut non semper utilitatem juvandi prætulerim, gratiæ placendi, quod non fecisse videtur Titus Livius, cum scriberet ab origine urbis Romæ potius sibi, quam Romani nominis gloriæ, & utilitati legentium. Ego autem nihil audeo promittere, nisi hoc ipsum, quod tu præstas, ut ad te scribam, & hæc est fiducia operis super tanta nomenclatura, atque æstimatio & pretium, sicut & multa valde pretiosa ideo videntur, quia templis Deorum dicata sunt. Et certe alioquin decreveram, istud hoc mandare heredibus, ne vita dedisse aliquid ambitioni judicaretur, & proinde tu debes præoccupantibus locum magis magisque favere contra illos, quos scio nobiscum decertaturos. Neque enim nescius sum, me sub eo malo fidere natum esse, ut omnia mea in malam partem accipi soleant, & faba cudi in meum caput, quando malevolis aliis vorti vitio deberet. Neque tamen eo infi-

ANDREÆ MOCENICI DEDICATIO.

inficias multa adjici posse istis meis, & aliis omnibus editis, ut obiter caveam istos *ἰμπερισταστας*, sed soleo vitiligatores eos parvisfacere, qui veræ laudis expertes, parati sunt sola obtreffatione alienæ scientiæ famam sibi aucupari, atque eorum orationes sino præterfluere, ut agebat Cato Censorius. Securus ergo per te nuper experiar, an possim aliquid in historia, atque illud maxime me movit, quod intereram rei gerendæ, quæ ardua & memoranda videbatur, & omnia videbam singulatim, quæ domi & militia fiebant, unde expertus sum facile illos potuisse a veritate divertere, qui gesta temporum præteritorum scripsere, & qui ab aliis quovis modo relata referre contenti sunt. Namque ego maxime studui in habendis omnibus, quæ in senatu consultabantur, & quæ ex castris, & ex oratoribus nostris apud reges & principes senatui referebantur, & tamen vix potui veritatem elicere, quia eadem res gesta, ab illis qui interfuerant, non uno modo referebatur. Usque adeo oportuit me nonnunquam conjectari & posteritati consulere, ut omnia multo verissima haberentur, neque enim historiam puto, nisi & eadem vera fuerit. Quod si in multis aliis defecero, quod certus sum, certe in hoc, ut omnia vera traderentur diligentissimus fui. Adjeci & illud, ut omnia senatus consulta & regum actiones, quæ in bello gerendo domi consultabantur complexus sim, & quæ deinde ex consulto gerebantur, ut omnia quemadmodum consulta sint oculis legentium subjicerentur, & quemadmodum gesta sint. Namque domi consulto opus est, & foris mature facto postquam consulueris, & non aliter bene se res habet, si alterutrum defuerit aut arma foris aut domi consilium. Totum vero opus P. OP. non me latet sumpsisse ad scribendum difficile, & non posse nisi per vos alienis auribus placere, atque ideo vestram opem imploro, & præsertim te nostrum ducem inchoatum fautorem voco, ut suscipias ista qualiacunque, illa tua facie hilari digna imperio, & proceritate augustissima, sicut soles omnia jucunde excipere, & te gerere erga omnes tanto summissius, quanto es omnibus superior. Hæc tua virtus est, & vera magnitudo animi, non solum potentia & dignitate, sed humanitate præcellere, & majora alia, quæ dicenda in aliud tempus differo, ne modo in magnitudine rerum tuarum confundar, dum nimium volo brevem epistolam scribere. Caterum quia fuisti istorum pars maxima, ideo valde letatus sum, tibi Principi dicare, bellum istud Cameracense, quod ita appellare collibuit a principio, quia principium totius plusquam medium perhibetur, & nolui festivorem titulum excogitare, sicut Græci solebant vocare, alii *κρηιον*, alii *λεριον*, alii *νικας ἀμαλθειας*, quos in eo non sequer, sed illud laudo, quod solebant pendenti titulo inscribere, ut Apelles faciebat, aut Polycletus, & velim ex illis intelligi, ut mihi semper superesset regressus ad veniam. Sed quod nobis licitum est, libenter facimus, & proitemur facile posse errare & decipi, quando nihil mirum videri solet, si bonus etiam aliquando obdormiat, cum multa dicturus accesserit. Quo fit ut non injuria modo secutus sim vestigia antiquorum auctorum in nuncupando fautore, & nulli magis dicandum opus erat, quam tibi Principi & senatui, quorum gesta talia referuntur, quæ possint ad immortalitatem perducere, si nostra aliquid apud posteros valebunt. Id quod fore omnino confido, si te talem fautorem habuerint nostræ istæ lucubrationes, quæ alioquin non audebunt prodire in publicum, nisi tuo tanto patrocinio foveantur. Tu igitur jucunde accipe quicquid est, quod tuum est, & libenter datur, quod dari potest, ex nostra officina tenui & infæcunda, tu majora facito tuo ductu, & tuis auspiciis, & da candorem illum, quem tu melius scis, qui rebus omnibus gestis interfuisti. Et quia parcendum fuit tibi impedito publicis negotiis, subjunxi latius epitomas, unde posses breviter omnia intelligere, quæ in singulis libris continentur, atque alii etiam per te poterunt non perlegere, sed ex eo quærere aliquid & scire, quo loco inveniant. Valete.

ANDREÆ MOCENICI, P. V. D. BELLICAMERACENSIS HISTORIÆ

Epitoma

EX LIBRO PRIMO.

BELLI Cause queruntur, & quemadmodum inter principes Italiae discordiae ortae sunt, & Ludovicus Sfortia regem Gallorum Carolum contra Ferdinandum regem Neapolis in Italiam accersivit. Et quidem Rex Gallorum facile compos voti factus est, quia statim hostes in fugam conversi sunt. Sed Galli ea victoria nimium insolenter utebantur, atque ideo ab omnibus in illos conventum est, & facile Italia auspiciis agebatur, Ludovicus Sfortia veritus eos nimium aspirare, Turcas & Christianos reges in Venetos hortatus est, & cum aliquin bellum ingens instaret, Veneti compulsi sunt, contra ducem Ludovicum Sfortiam, fœdus inire cum Ludovico rege Gallorum, qui in demortui regis Caroli locum successus est. Sic ea faba in caput Ludovici Sfortiae cadebatur, & demum ille semel expulsus, atque iterum captivus in Galliam abductus est. Postea referuntur ea, quae Galli cum Hispanis apud Neapolim gessere, & quemadmodum res omnes pacatae sunt, simul ac rex Hispaniae Galliam duxit. Inde Rex Gallorum cepit machinari in Venetos, atque eo maxime dum itur obviam Germanis, qui volebant per Tridentum in Italiam irrumpere. Ceterum Rex Romanorum Venetos socios malebat, si illi transitum dare contenti sint. Sed Veneti nunquam passi sunt, ad Germanos desciscere, quamvis amplae conditiones proponerentur, & tandem e Senatu consulto potius cum Gallis statum est. Quare primo cum Germanis ad Cadubrium certamen fuit, & hostes ad unum cæsi sunt, atque identidem ad Goriciam & Tergestum res cessit ex sententia, & ambae civitates in Venetorum potestatem venerunt, & aliter cum primis illi immutari cepti sunt, labefactata civitas est, quia potius quam mare opiferum, dissidiosa continens spectabatur, & cum regibus ibatur de bello in bellum, quousque in istud bellum Cameracense, perventum est. Ceterum quia difficile Venetis erat, contra tantos reges pugnare, illi primo quoque tempore egerunt cum Pontifice & Regibus Angliae, Hispaniae & Germaniae, si aliquo pacto possent inita fœdera disturbare, & cum ea parum profectura viderentur, ingentes copiae parabantur ad Ravennam, ad Justinopolim, ad Veronam, ad Forum Julii, & ad flumen Abduam praesertim contra Gallos ibatur. Comparata quoque maritima classis est, quae oram Apuliae & Flaminiae tueretur, & Padana classis altera, quae posset suppetere, si qua vis ingruat ex Ferraria. Nihilominus copiae hostium parabantur, atque passim ad confinia pugnabatur. Namque Marchio Mantuae in expeditionem exivit, & Calale majus cepit, atque identidem parte alia majoribus copiis agebatur, quia Mediolani magnus magister annum Abduam trajecit, & cepit oppidum Trivilium, atque amplius in incerto res erat, quousque ad Caravagium vis hostium repressa est, sicut & contra Marchionem Mantuae apud Asulam oppidum, & contra exercitum Pontificis apud Ravennam urbem stabatur, simul ac Pontifex valle Lamonia & civitate Faventia potitus est. Parte alia Venetorum omnis exercitus ad flumen Abduam venit, hostes repulsi sunt, vi receptum Trivilium, & omnia praedae militibus fuere. Sed ea praeda valde perniciose Venetis fuit, quia inde multa discordiae ortae sunt, & hostes potuerunt annum impune trajicere, & paulopost ad Pandinum oppidum, infaustum certamen fuit, & vires Venetæ accise sunt. Quare Venetis valde multuatum est, curatumque copias colligere, & exercitui supplementum mittere, atque augere classem ad quinquaginta triremium. Sed quamvis domi foris-

A. Mocenicus.

A que

que omnia fierent, quæ usui forent, usque ad Veneta æstuaria tamen paulatim recessum est, quia omnes urbes & oppida res novas molirentur præter oppidum Pischeriæ, quod vi captum in hostium potestatem venit. Et quidem aliæ urbes ultro etiam regibus tradebantur, atque amplius Veneti assidue pacem implorabant, sed tantum absuit, ut passim bello potius ageretur. Namque parte alia Dux Ferrariæ terra marique infestus erat, & parte alia Rex Romanorum incepit novum bellum gerere in Istria & Forojulii, atque amplius cum magno exercitu in Italiam venit, ubi Germani magna crudelitate utebantur, quamvis passim deditio fiebat. Itaque apud Meltrum oppidum quoque in castris Venetis tumultuatum est. Sed Andreas Gritti legatus oratione placavit, iussitque milites iterum dare nomina, & jurare imperata facessere, quia alioquin nemo amplius sub ordinibus militie stabat. Pari modo apud Tarvisium seditio orta est, & cives volebant Maximiliano regi civitatem tradere, nisi illa statim compressa esset favore popularium, qui propterea immunitate donati sunt, atque omnis exercitus Tarvisium venit. Deinde minierende urbi, & colligendis frugibus studebatur. Namque de patriciorum frugibus cum Patavinis maxima quæstio fuit, & tandem propterea paratis omnibus ex sententia, clanculum contra Patavium ibatur, & quia passim agricolæ pro Venetis stabant, custodes Patavii ad fores decepti sunt, Venetorum omnis exercitus in urbem venit, & Patavium in fidem iterum recepta est.

LIBER PRIMUS.

SCRIBERE aggredior bellum multorum Regum adversus Venetos, tum quia illud nostris temporibus gestum est, tum quia valde memorabile videtur. Namque si veterum etiam Atheniensium & Romanorum gesta magnifica censemus, nusquam tale exemplum reperimus, ut cum tantis simul regibus ageretur, quantum quales isti sunt, de quibus modo dicturi sumus. Sed antequam tantum opus incipiam, ut res omnes melius innotescant, referam succincte omnia, quæ consentanea videntur. Mortuo Duce Mediolani Galeatio Sfortia, quia Joannes Galeatius ejus filius puer erat, ei demum tutor fuit Patruus Ludovicus Sfortia. Sed cum ille adolevisset, & Isabellam neptem Neapolitani Ferdinandi Regis uxorem duxisset, Rex agere ferebat Joannem Galeatium Mediolani Ducem non agere, atque eam rem enixe curabat. Igitur quia alioquin ita fore Ludovicus merito verebatur, sicut illis solet accidere, qui non legitime imperant, statim adversus Regem, Gallos in Italiam accersivit. Neque mora fuit in Carolo Rege Gallorum compositis rebus cum Regibus & præcipue cum Venetis. Itumque est terra marique cum expeditissimis copiis, rerum omnium successu felicissimo, tota subacta Hetruria, depopulata Campania, fama increbrescente sine ullo conflictu hostes in fugam conversi sunt, & ille toto regno positus est. Sed postea parum Gallis cessit ex sententia, quia ab illis cœptum est nimium velle, potentiam aliorum nihil ad vires suas putare, totius Italiæ imperium aspirare, Florentinos in Pisanos movere, atque supra omnia infestos esse Alexandro Pontifici, & propterea ne opprimeretur Ecclesia, inter Pontificem, Regem Hispaniæ, Mediolanenses, & Venetos socius initum est, & Galli ad Tarrum fluvium fusi fugatique sunt. Et quidem magna fuga Gallorum fuit, atque etiam longe major fuisset, nisi dolo malo magis quam Venetorum, Gallorum rebus Ludovicus Sfortia studuisset, quia Venetos Pisam usurpaturos verebatur, & amplius eo auctore Turcæ, Galli, Germani, & Principes Italiæ contra Venetos bellum enixe parabant. Sed forte interea Carolus Rex Gallorum occubuit, & Ludovicus suffectus est, qui maluit sua recipere, quam aliena usurpare, &

A convenire cum Venetis, qui necessitate in eam sententiam ducti sunt, ne alioquin nostræ Venetiæ paterentur. Itaque Ludovicus Rex Gallorum contra Ludovicum Sfortiam in Italiam venit, atque cum semel expulit, & iterum captivum in Galliam duxit, atque amplius Rex Gallorum voluit Neapolitanum regnum iterum vendicare, multoque facilius cum Rege Hispaniæ illud cepit & partitus est. Sed postea inter eos propediem bellum fuit, atque primum Hispani vincebantur, postea paulatim vicerunt, & decompacto Regno habuere, quia Rex Hispaniæ neptem Regis Gallorum in suam uxorem duxit. Secundum ea con nubia belli futuri in Venetos primæ occasionis datæ sunt, atque in excidium Venetarum rerum plusquam semel fœdus percussum est. Cæterum omnia facile dissolvebantur, quoniam Rex Romanorum ad suscipiendum coronam imperii tutissimum iter Romam arripere volentibus Venetis malebat. Denique ea res per nobilissimos Oratores Germaniæ Venetiis agebatur, atque iccirco Rex Gallorum veritus conabatur Venetos in Germanos incescere, quatenus putabat bello proculdubio fieri, ut ipsi amplius non possent coire in amicitiam, & ipse facilius rem suam ageret, quam dudum antea molitus est. Igitur super ea re, quæ maximi momenti videbatur, frequenter actum est in senatu. Multi aderant, qui Gallorum fidem multum suspectam haberent, atque ab eis statim secedendum arbitrarentur. Contra plures erant, qui standum promissis dicerent, atque aliquis eorum in hanc sententiam loquebatur.

Cogitanti mihi P. C. quid præcipuum nobis attribuitur, nihil magis invenio, quam nomen fidissimarum gentium. Neque id parum putare debetis, quando rerum humanarum maximum vinculum fides perhibetur, quæ si desit, nulla ratio commercii, & fœderum haberetur. Nunc vero ea in quæstionem venit, de qua modo dicendum est mihi & cuique optimo, quatenus ne dum is male agit, qui male consultat, sed ille etiam qui alioquin dicendo vetare poterat. Verum id frustra, an ob rem faciam in vestra manu situm est. Certe ego si possem suadere experiar fidem datam Gallis inviolatam servare, & pacem amicam sperare, cum nemo soleat sine causa bellum gerere. Ea vero P. C. ratio futura est, ut sicut antea sequamini amice cum ambobus agere. Neque enim Germani hostes erunt, si propter initum fœdus cum

cum Gallis esse eis auxilio, non potestis. Neque Galli ab inito fœdere discedent, tum quia vobiscum res sue iustissime sunt, tum quia cum Rege Romanorum intercedunt nova & vetera odia, quæ semper inter eos futura sunt fomenta discordiæ. Neque vos debet movere, si nuper usus simulatione solita Rex Gallorum visus est filiam suam Claudiam, Carolo filio Ducis Burgundiæ nubere, namque & eventus docuit, & ea vobis consciis fida, & irrita fœdera fuisse. Quod si etiam solummodo cum Rege Gallorum, aut Romanorum, standum esset, Regem Gallorum eligerem, quia ille armis, & divitiis, potior est, & pacem curat, quæ vobis semper usu venit. Rex autem Romanorum Maximilianus plus erogat, quam habet, & semper opere testatur suum esse, ac Regem augustissimum quemque maxime decere, bellum famigerum semper gerere, ut vos scilicet ejus partes sequamini, si potius quam pacem, mavultis bellum, nervosque reipublicæ, & vestras opes projicere. Duo sunt .P. C. quæ majores vestros semper studiosos pacis fecere. Alterum est, quod pace latius, imperium vestrum propagatum est, & opes vestrae semper auctæ, quæ aliquin bello vigente, externo milite vestro mercenario, profusissime dilapidantur. Alterum est, quod ipsi non erant ignari, rempublicam dominandi plus satis ambitiosam, & bellicosam, regibus cunctis infestam esse. Et quidem ea de causa potissimum, patres vestri externo milite semper usi sunt, ut omnes nationes intelligant, vos semper invitos bellum gerere, & potius semper cupere, Regibus cunctis rem gratam facere. Nempe & vestra interest, & semper debetis sperare, hostes etiam amicos fore, dum quisque suarum rerum zelotypus est, & semper agere patitur, alicujus imperium crescere. Igitur debetis semper amice cum omnibus agere, pacem sequi, & bellum fugere. Et quia nuper convensis cum Gallis, dignitate & fide vestra servata, standum est fœderibus, quæ rite sancita sunt, atque emittendum potius (ut mea fert opinio) ejusdem artibus majorum vestrorum, quibus paria, atque longe aucta, vestra majestas est, rempublicam administrare, vestra beneficia & acquisitum nomen fidissimarum gentium, libertatemque vestram, & regum ac principum gratiam, atque pacem placidissimam curare.

Contra alius ita aiebat.

Ego quidem .P. C. primus auctor pacis essem, si ea aut bellum proponatur. Sed ne vos seducat nomen pacis semper blandum & amabile, longe aliud est, quod eligere debetis, aut bellum vobis perniciosum, aut bellum vobis utile. Si enim amplas Regis Romanorum condiciones accipietis, cum amplitudine rerum vestrarum bellum geretis. Aliter rege Gallorum auctore multorum regum, proculdubio bellum instat. Equid apud nos in incerto res est. Vidistis enim pauloante in vos confectum id fœdus pro infecto habitum, non quia fictum esset, sed quia regnum Britannici Duci Burgundiæ non cederet. Adjicite ad hæc nuper tentatæ conjurationis indubios testes, oratores vestros Germaniæ, Petrum Pascalicum, & Vincentium Quirinum. Et quid testibus istis egetis? si hoc ipsum apud vos Regis Romanorum oratores Cardinalis Brixinensis, & Archiepiscopus Treverensis frequenter ajunt, & Regis Gallorum obsignatas literas ostendunt conjurationis futuræ monumenta certissima. Quod si ita se res habet, ut liquido patet, vos consilium antecapere debetis. Usque adeo semper licitum est par pari reddere, & merito omni genere animantium, a natura tributum est, ut se vitam corpusque tueatur, & declinet ea omnia, quæ nocitura viderentur, atque in senatu præcipue omnis quæstio in rationem utilitatis debet cadere. Sic autem utile vobis est Germanos socios potius habere, quia cito paria victoria quiescetis, & Mediolani Dux erit Maximilianus Sfortia. Quod si etiam diuturnum bellum esset, supererunt saltem cum Germanis

A mutua commercia, & vobiscum erit etiam Rex Hispaniæ, quando amborum unus Dux Burgundiæ heres est. Nescio quo nostro fato .P. C. in re tam certa magnos viros allucinari, & reipublicæ obviam ire, ut aliquando dubitem, ne eorum apud vos auctoritas rationem subvertat. Quis enim alioquin putet, Gallis fidem servandam esse, qui fidem fregerint? Quis vana simulacra sibi effingat, odia vetera, & novas inimicitias Regis Gallorum & Romanorum? cum inter eos antea conventum sit, & Reges sola utilitate ducantur. Quis dicat pecuniis parcendum esse, cum aliter simul cum vestris opibus, imperium & res vestrae non tutæ futuræ sint. Quis opinetur Gallos rem suam non agere, si possint vestras urbes etiam capere. Ista sunt quæ præferre vos decet, & cavere antequam eveniant, ne si contra spem eveniat, frustra Deos incusetis, & vos facti sero peniteat. Neque enim spes & ratio salutis supererit, si vestra negligentia, Reges iterum cocant in amicitiam. Capeite .P. C. rempublicam in tanto rerum summarum discrimine, dum tempus opportunum habetis, & adhuc integrum est cavere tanta belli severissimi pericula. An pacem aliquo pacto sperare potestis, si bellum molimini, & venientibus Germanis, vultis obistere. Ea profecto potius belli causa credenda est, ut Rex Romanorum laqueis injuria, in vos cum Gallis facilius conveniat, & Julius Pontifex ut ipse ait, venenum bibat, vobis futurum acerbius. Et mirum quidem nos tam sepe putare nobis profuturum amice pariter cum omnibus agere, cum tam sepe contra eveniat, & omnes putent contra se illum esse, qui secum non est, & qui non colligit dispergere. Igitur quia pacem nusquam estis habituri, bellum suadeo, & amplas condiciones Regis Romanorum accipere. Sic enim reipublicæ optime consulitis, & citius expeditis, bellum vobis utile, quod vos facturos, omnino confido, nisi pluriquam ratione, fato in contrarium ducamini. Postquam dicendi factus est finis consuetum studium servandæ fidei superavit, itumque est in eam sententiam, ut fœdus sancitum simul cum Gallis ita inviolatum servaretur, ne aliquo pacto Germani hostes haberentur. Verum Rex Romanorum supraquam oportuit id agere tulit, atque statim bellum movit, Cadubrium cepit & diripuit, pariterque urbes finitimas aggressus est, & perrexit agros vastare & prædas agere. Contra Veneti necessitate compulsi sunt locis auxilio esse, hostibus obviam ire. Denique ad Cadubrium prælium confertum est, & Germani omnes ad unum crudeliter cæsi sunt. Atque amplius Livianus cum legato, Georgio Cornelio ea victoria naviter utebatur, & eccirco statim recepit deditione Cadubrium, Regisque Romanorum multa oppida, & denique Goritiam & Tergestum expugnavit. Parte alia belli vis major incumberebat, & Venetorum Gallorumque junctæ majores copiae Regi Maximiliano venienti per Tridentum acriter oblitabant, ut tandem ille rerum difficultate moveretur de induciis agere. Et diu quidem per Zachariam Contarenum legatum Venetum, & Gallum Carolum Zuppre, cum Legatis Cæsaris ad Ripam oppidum actum est. Sed denique sine interventu legati Regis Gallorum inducias in triennium pacti sunt, quia Germani alioquin nolebant comprehendere Ducem Geldriæ, quæ olim Sicambria dicebatur, & nos frequenter de industria usi sumus istis provinciarum, regionum, oppidorum, urbium, & locorum propriis nominibus, quibus nunc utimur, ut omnes facilius intelligerent, & Veneti non tenebantur de iis agere, quæ ultra montes haberentur. Inde tamen est quæsitæ ratio discordiæ, adeo Galli Venetos socios nuper indignabantur, & non amplius æqua ex æquo volebant, sicut illis solet accidere, qui mutua societate frequenter abusi sunt.

A. Mocenicus.

A 2 Illud

Illud vero inter Reges præcipue quærebatur, quomodo quisque civitates *Venetorum* reciperet, quæ aliquo pacto ad se spectare viderentur. Et quidem *Julius Pontifex Venetos* civitates habere *Ariminum & Faventiam* æquo animo ferre non poterat, & quia propriis viribus eas recuperare non posset, de conciliando Rege *Romanorum & Gallorum cum Helvetiis* agebat. Rex autem *Maximilianus* desperatione ductus declinabat ad *Gallios*, tum quia cum *Venetis* rem infeliciter gesserat, tum quia cum eis nulla ratio pacis haberetur. Regem vero *Hispaniæ Regis Romanorum* voluntati oportebat acquiescere propter metum Ducis *Burgundiæ*, qui alioquin iturus in *Hispaniam* videbatur. Igitur inter eos actum est, & ventum facile in *Venetos* ad fœdus *Cameracense*, & hæc hætenus de industria compendio complexi sumus, quæ alii diffuse scripsere, quia ista non intendimus, nisi quantum ad nostrum bellum istud *Cameracense* facere visa sunt. Et quoniam res postulat de *Venetis* dicere, dicemus ea breviter quæ ad propositum facere videntur.

SATIS CONSTAT *Venetiam* provinciam dictam fuisse ab *Henetis*, quæ gens *Paphlagonum* cum *Antenore* in *Italiam* venit, & quoniam *Gothico Hunnicoque* tumultu inde passim in insulas migratum est, ubi sedem primariam posuere, quasi venientium tutissimum refugium merito *Venetias* appellarunt. Et primum a *Patavis* rivum altum inhabitari ceptum est, atque ex agro *Patavino* qui aufugerant in littoribus *Medoscum, Fossamelodiam, & Albiolam, Aquilejenses Gradum, Concordienses Caprulas, Alinates* sex propinquas insulas condidere. Et quidem illæ in dies frequentiores fiebant, quia boni mores colebantur, & sine libidine & avaritia cum maxima concordia & æquitate administrabatur respublica. Asciti in urbem novam præsertim navalis fabricæ & rei maritimæ periti, eam rem summa ope curabant, & vacabant maxime commerciis. Namque ista pars est *Italiæ* amoenissima & pulcherrima, sita ad mare affluum, irrigua fluminibus, lacubus, stagnis, saltibus, nemoribus, agrorum ubertate, frugumque omni genere copiosa, & conveniendis mercibus valde accommoda. Igitur omnes pariter loci opportunitate utebantur. Alii quibus fortuna amplior erat, aut novis institutis civitatem formabant, aut peragrabant orbem mercimoniis. Alii quibus domi angusta res erat, peregrinas merces in mediterranea convecabant. Alii piscationibus & salinis. Alii alio modo victum quærebant. Delecti primum qui plus saperent annua imperia, & singuli in singulis insulis reipublicæ confidebant. Ii curæ similitudine appellabantur *Tribuni*, quia tribuerent unicuique quod suum est. Post ubi *Longobardico* tumultu tribunitia potestas in seditionem civilem se convertit, mutato more novum Ducem fecere, penes quem esset omnis decus & majestas imperii simul cum tribunis & aliis, qui rogabantur consultandi gratia accedere, quotiens de republica ageretur. Illi vero optimi quique legebantur, & scientissimi earum rerum de quibus pro tempore agendum erat, & quorum animus in consulendo liber esset, & nulli libidini obnoxius. Neque difficultas erat eligere, quando omnium ingens amor vigeat erga rempublicam. Accedebat maximum æquitatis studium, & religionis cultus præcipuus, atque honores probitati & virtutibus dabantur. Cæterum plerique corpus suum navalibus officiis exercebant, & in illis præcipue volebant excellere, atque ideo talibus viris nihil asperum aut arduum videbatur, quia nemo vitabat maris pericula, & sicut quisque maxime negotiosus erat, sic quisque belli laboribus assueve-

rat. Sed postquam his artibus res *Venetis* opibus & civibus accrescere videretur, ex finitimis multæ difficultates ortæ sunt. Namque primo *Isiri, Liburni, & Dalmatæ* maritimis latrociniiis tentare, deinde *Longobardi, Galli, Saraceni, Hunni & Gothi* terra marique majori bello lacessere. At *Veneti* intenti paratique hostibus obviam ire, libertatem, patriam, parentes tueri, præsertimque pyrratas insectari, & *Saracenos* propellere, qui quotannis soliti erant totam *Italiam* diripere, unde *Venetis* sinus *Adriatici* merito acquisitum jus dicitur, quia virtute hostes *Ecclesiæ* frequenter propulerant. Deinde cum domi pacatæ res essent, illi etiam libenter portabant finitimis auxilia, & assidue conabantur eos placare, mollire animos, conciliare in amicitiam, odium & invidiam beneficiis vincere. Succisivis tamen etiam temporibus vario eventu pugnatum est cum *Græcis, Veronenis, Patavinis, Ferrariensibus, Tergestinis, Aquilejensibus, Pisaniis, Anconitanis, Bononiensibus, & cum Liguribus* maximis odiis annis centum & amplius bellum exercuimus, atque in eo bello *Ligustico* quia *Theodorus* nimis similis *Georgio* videbatur, in Deum tutelarem *Marcum Evangelistam* sufficimus. Insuper cum *Turcis* sæpenumero bella aspera gerebantur, & semper fuimus antemurale *Christianæ Ecclesiæ*, ut nisi nimium digrederer a proposito, possem equidem de *Venetis* multa præclara facinora dicere, victas gentes, captas urbes, disiectas classes, Regna edomita, dum terra marique bello acriter ageretur. Namque forte etiam non injuria *Venetorum* res gestæ domi & militiæ satis amplæ & magnificæ videri possent, si *Venetis* fuissent quantum collibuit extollendi præclara ingenia. Verum præcis *Venetis* potius curæ erat facere quam dicere, ingenium simul cum corpore exercere, domi frugalitatem, rempublicam, libertatem, amicitias, in primisque justitiam excolere, foris audacter arma capeßere, pericula subire, malle mori quam ignominiam pati. Sed mortuo *Thoma Mocenico* meo atavo sub quo Duce res *Venetæ* pace, opibus, probitate hominum, & bonitate artium floruerat, successit *Franciscus Foscarus* & bello *Philippico* impliciti sumus, posthabito mari & commerciis, unde virtus divitiæ & bona multa provenerant, atque amplius ceptum est diffidere cum Regibus, & de bello in bellum ibatur. Usque adeo animum adverterunt ad continentem & destruxerunt mare opiferum, atque labefactati animi & capti continentis luxuria facile diverterunt a laboribus ad delitias. Itaque dum *Turcis* parum obviam iretur, illi potuerunt in magnum imperium crescere, totam *Thraciam & Græciam* subigere atque nostras urbes maritimas capere & diripere. Neque enim *Veneti* poterant contra *Turcas* sufficere, quando variis bellis in continenti tenerentur. Et illud maxime periculosum fuit, quod cum *Hercule Duce Ferrariæ* & tota *Italia* gestum est, atque illud magis invidiosum, quando civitates *Apuliæ* in pignus habuimus, urbemque *Ariminum & Faventiam* cepimus. Sed illud suspicione non caruit, quod volumus in *Florentinos* pro *Pisaniis* bellum assumere, atque ideo *Ludovicus Sfortia* Gallos primum in *Italiam* accersivit, & bella alia orta sunt, atque istud denique, cum Reges *Romanorum & Gallorum* dominandi Zelotypia ducerentur, & Patres rogati nunquam satis ostenderent, quarum partium futuri essent. Has reor irarum & belli futuri causas fuisse, aut potius sine causa Rex *Gallorum* volebat movere in *Venetos*, quia & antea simile fœdus pepigerat. Sed illud facile solutum est, cum *Galli* proceres non paterentur regnum *Britanniæ* Duci *Burgundiæ* cedere, atque istud identidem *Veneti* distur-

disturbare primo quoque tempore nitebantur, & quia multum refert, quarum partium Pontifex esset, protinus illi in eam sententiam literæ dabantur. Non ab re factum summe Pontifex putamus si modo apud te de bello & pace in questionem venit. Namque tu caput religionis Christianæ iusta ab iniustis merito debes discernere, atque videre, ne iniuste quisquam agat. Et nunc maxime interest ista regem contra nos inopina vincula dissolvere, si Rex Gallorum hostis nobis nostra culpa non est. Neque enim solum de nobis agitur, sed etiam de tota Italia, quando Rex Gallorum præcipue cupit totam Italiam subigere. Nos vero contra facturi sumus quantum in nobis est, sed oportet sicut interest vestra omnium principum Italiæ, sic vicissim etiam vestris auspiciis agere, & non expectare aliquando calamitatem ad vos venturam, si neglexeritis, & putetis hæc ad vos ipsos non pertinere. Igitur quid nostra & tua intersit tu in primis summe Pontifex videris. Namque ista mala opus est tempestive cavere non minus velle quam posse. Posse vero facile est, si modo velis. Velle autem debes, quia bellum inimicum tollere, & pacem amicam dare, te decet præcipue, cuius proprium est semper pacis auctorem esse. Pari modo cum Rege Angliæ per Andream Baduarium oratorem agebatur, si vellet contra Gallos irrumperere. Cum Rege autem Germaniæ & Hispaniæ Veneti quantum dici potest omni officio usi sunt, si possent res omnes componere. Sed cum frustra fierent omnia similia, illi denique conversi ad rempublicam sedulo bellum parare, arma expedit, urbes munire, & nihil earum rerum relinquere, quæ bello futuro usui fore viderentur, & præsertim intercedebant itinera, & ducebant aggerem ad saltus, unde in Germaniam itur. Postea commeat, homines, equi, currus, & iumenta omnia censa sunt, & delecti omnes pedites agricola e regionum ordinibus, qui semper ad bellum instruebantur, atque amplius in tanto rerum turbine exteræ nationes quæsitæ sunt. Sed nemo venit ex superiori Germania, neque ex Pannonia Michael Frangipanes Joannes comes Corbavia & Boibandreas præfectus Liburniæ cum mille quingentis levitibus. Neque venerunt ex Roma Duces Ursini & Sabelli cum trecentis quingenta militibus ut convenerant. Aliter e Creta magna venerunt Zagdari, sagittarii agreste ac semiferum genus hominum, & ex Peloponneso, ac tota Græcia Illyria, Liburnia, Dalmatia, Myfia, Macedonia, equites levis armaturæ stratiotæ, pileati, hastati, atque ex tota Campania & Apulia delecti pedites passim in castra Veneta confluebant, & denique omnes copiarum Venetorum tribus millibus militum, quatuor millibus levitum, & triginta millibus peditum censebantur. Non tamen fortasse ut par erat, in hostem ad flumen Abduam omnibus copiis ibatur, sed partitæ omnes erant, ad Faventiam quingenti milites, totidem levites, & quinque millia peditum, ad Veronam totidem, ad Forum Julii quingenti hastati equites, in Istria quoque ad mille peditum ordines adscripti sunt. Insuper in lacu Benaco Zacharias Lauretanus præfectus classem non contemnendam habebat, ut ea comprimī posset, si repente aliqua vis ingruat ex Germania. Et quia simul cum Pontifice Dux Ferrariæ & Rex Hispaniæ hostis erat, & passim terra marique bellum enixe parabatur, Apuliam provinciam Joannes Maurus cum classe quadremum sortitus est. Laurentius Sagredus cum armatis cymbis littora Flaminie & Sebastianus Maurus cum Padana classe proxima flumina. Cæteræ omnes copiarum castrametatae fuerant ad Pontemvicum. Cui summa in castris rerum demandabatur, primum ducem agebat Pitiliani Comes Nicolaus Ursinus vir pru-

dentia, & longa rerum bellicarum experientia celeberrimus. Pariter gubernatoria potestate fulgebatur, Bartholomeus Livianus lingua & manu promptus, nec non multi peritissimi ductores erant, simul cum legatis Georgio Cornelia & Andrea Gritto. Postea de belli ratione frequenter agebatur, & quidem optimus quisque diutinas moras incutere, simul ac omnia parata sunt, ut egregium quantum vis facinus feliciter aggredi possent. Igitur dicere pro militum honore & gloria, pro Venetorum re & amplitudine proficiscendum esse versus flumen Abduam, ubi consultaretur quid agendum esset, standumne, an ulterius eundem, prout tempus exigeret, & oblata occasio videretur, atque ea excipiens Imperator exercitus convocata concione ita locutus est. Video libenter in vobis Milites virtutem Italiæ, & cum adeo ad bellum accincti sitis, vobis in mentem venire existimo, quomodo victorem exercitum Caroli Regis Gallorum ad Tarrum fluvium fudistis, fugastisque. Illud quidem difficilius fuit, quia hostis erat integer viribus & exultans victoria. Nunc vero longe facilius vobis res est, cum eisdem victis hostibus, qui nuper prætergressi juga Alpium inter saxa & rupes illi contusque sunt, atque fame, illuvie, & squallore, ipsi enecti, arma quassata & fracta, claudi equi & debiles, ut vos victores, cum victis, vos integri, cum debilitato pedite & equite pugnaturi sitis. Multo virtute vestrum quisque esto habiturus quicquid petit, atque eum animum gerat, qui victoribus adversus victos esse solet. Quod si Dii fœderum arbitri ante hæc Caroli Regis Gallorum cum Alexandro Pontifice violandum fœdus ulsi sunt, multo magis Ludovico Regi Gallorum debent esse irati, atque infesti. Si quidem is fœdus cum Venetis rite sancitum violavit, atque dolo malo hostis est, ea tantum de causa, & nimia dominandi cupidine, qua similiter cæteris omnibus nationibus hostis est. Atque utinam vobis hoc tantum certamen esset pro aliena libertate, de qua quondam agebatur. Sed modo pro vestra salute pro libertate Italiæ vobis pugnandum est, neque est aliud a tergo exercitus nisi vos vincatis, qui possit hostibus resistere, neque Alpes aliæ sunt, quas dum hostis superat, nova præsidia comparari possint. Igitur ut vultis ad flumen Abduam eundem est, atque acriter obsidendum, Milites, velut si ante Venetam urbem pugnemus. Unusquisque se non corpus suum, sed conjugem ac parvos liberos armis putet protegere, nec domesticas curas solum agitet, sed identidem hoc animo reputet, Patres Venetos, qui semper vos alunt, nostras manus, nunc intueri, qualis nostra vis, virtusque fuerit, talem deinde fortunam illius urbis, & Venetæ Reipublicæ fore. Sic ille milites hortatus est, & deinde versus amnem Abduam ibatur, atque utinam antequam Rex Gallorum & omnes copiarum venissent, Venetæ jam tum instructæ acies, in fines hostium acriter prorupissent, neque in tanta rerum bene gerendarum occasione, tantum prohibuisset, vetus institutum & studium, non irritare, & potius propulsare, quam inferre injuriam. Aliter hostes enim ea occasione usi sunt, non ignari quanti momenti sit, semper hostem antevenire, & in alieno solo bellum gerere. Itaque primo quoque tempore apud amnem Abduam inter finitimos, nuper contumeliosis verbis agebatur, deinde missilibus telis & tormentis militiæ, denique passim vario eventu pugnabatur, & hæc belli prima præludia fuisse. Postea vero majoribus copiis gesta res est. Namque Mediolani magnus magister Carolus Damboisa, cum centum quinquaginta militibus, ducentis levitibus, & tribus millibus peditum, amnem Abduam repente trajecit, & pulsus Venetis parabat oppidum Trivium capere, quod cum oppidani vidissent, maluerunt oppi-

dum dare, & *Venetum* praesidium prodere. Itaque ductores ambo, *Vitellus* & *Vincentius Naldius* venerunt in potestatem hostium, simul cum comite *Brazio*, & *Justiniano Mauroceno* praefecto levitum. Deinde hostes facile digressi sunt, agros vastare, & praedas agere. Namque passim fuga ex agris in civitates fiebat, & amplius multi cum conjugibus & liberis impune in civitates hostium ibant, & vicina oppida, ut cum hoste prius convenerant deditionem facere festinabant. Aliter tamen apud oppidum *Caravagium*, contra hostes acriter stabatur, quia adversus oppidanos *Bernardinus Tajapetra* praefectus recepit subsidium, & cum hostes signo dato prope oppidum venissent, re infecta repulsi sunt. Interea etiam *Marchio Mantuae Franciscus Gonzaga cum Boiensis Domini*, & trecentis militibus, quingentis levitibus, & mille peditibus, in fines *Venetorum* prorupit, & ingentem praedam egit versus oppidum *Casalemajus*, atque illud etiam statim cepit prodicione civium simul cum *Aloyso* bono doctore praefecto illius oppidi. Ille tamen alioquin nunquam potuit *Asulam* oppidum capere, quia *Federicus Contarenus* praefectus, oppidani, & mercenarii milites ire obviam hostibus ausi sunt, & ille compulsi sunt, ad tuenda propria redire, simul ac *Bartholomeus Livianus* cum quadringentis militibus, trecentis levitibus, & quatuor millibus peditum, ad Pontem molarum venit, atque inde obviam vicissim stabatur, & frequenter agebatur levibus certaminibus. Parte alia Pontifex *Julius*, armis spiritalibus, & censuris Ecclesiae, in *Venetos* etiam usus est, neque segnius armis temporariis agebatur. Namque Dux *Urbinas*, cum quadringentis militibus, totidem levitibus, & octo millibus peditum, *Venetorum* fines ingressus est, agros vastare, praedas agere, domos comburere, in pueros & mulieres saevire, atque festinare in oppidum *Vallis Lamoniae*. Est oppidum *Brixegella*, ad montem situm, loco natura munito, praesidio stabant octingenti pedites, atque omnis exercitus *Venetorum* per mille passus proximum collem occuparat, ut semper subsidio esse posset. Sed hostes positus insidiis in propinquo nemore, pauci ad oppidum accedunt, & hostem ad leve certamen invitant, certatumque est diu Marte ancipiti, donec venerunt subsidio ex castris *Venetis* ducenti equites levis armaturae, deinde oppidani rati posse vincere, eruptione repente facta hostem invadunt, necii multos in insidiis latere, & subsidio hostibus protinus fore, ut vero accrevissent illico hostium numerum vident, atque opprimi multitudine, vix obsistunt, & retrocedunt in oppidum, quos inde fusos fugatosque hostes insequuntur, & pariter per portam turrem in oppidum vadunt. Igitur ea occasione vi captum oppidum est, & deinde ad castellum admota tormenta militum, & projectis in terram parietibus atrox certamen obortum est, quia *Veneti* milites fortiter in hostes agunt, cum *Andrea Basilio* praetore, & *Joanne Paulo Manfrono* Duce exercitus, & hostes repulsi sunt iterum atque iterum. Illi tamen denuo magis magisque obnixi conabantur in castellum vadere, & parabant illud vi capere, nisi oppidani festinassent deditionem facere, atque *Andreas Basilius*, cum *Joanne Paulo Manfrono* in hostium potestatem venit. Capto oppido omnis exercitus Pontificis ibat similiter *Russum* oppidum oppugnare, jamque tormentis militum moenia acriter quassabantur, & muri passim cadebant. Contra oppidani & septingenti pedites, hostibus obsistere, collapsa moenia reparare, & munimenta adstruere, denique hostes per diruta moenia parabant in castellum ire. Et ecce fusi pabulatores referunt,

A *Venetos* ex *Ravenna* subsidio oppidanis venire, quo fit ut eo hostium arma conversa sint, praemissi levites obviam manum conferere, neque *Veneti* certamen detrectant, certatumque est Marte ancipiti, quousque equites gravis armaturae venerunt hostibus subsidio. Namque inde a *Venetis* cessum est, & *Joannes Græcus* ex equi lapsu in hostium potestatem venit, unde oppidanis timor, & hostibus crevit audacia, atque illi sedulo lignamina, & oppugnandi oppidi, quaecunque essent utilia parabant. Oppidani vero quia nulla spes salutis supererat, deditionem fecerunt, atque ex compacto in fidem recepti sunt, & militibus concessum est, quo vellent impune discedere. Dum ista fiunt venerant *Ravennam* & *Ariminum*, *Hannibal* & *Hermes Bentivoli*, & conabantur accersire suae factionis bis mille pedites, & quingentos equites, ut talibus auxiliis, si possint *Bononiam* subvertant. Verum paulopost superfederunt id facere, desperatione ducti, quia jam *Faventia* desciverat, & vastatis passim agris, urbs *Ravenna* acriter obsidebatur. Igitur Patres passim lacerati injuria pro viribus obsistere, omnia tueri, custodire, curare, praecipueque versus flumen *Abduam*, atque illuc animum advertere, ubi summa rerum, & belli totius majus onus videbatur incumbere, frequenter & senatu consulto Duces ambos, atque ambos legatos in castris obtestari commonefacere, in tanto rerum discrimine, nihil esse aggrediendum temere, sed in rebus cunctis agendum esse, quam oculatissime, & quam tutissime, ne aliquod detrimentum respublica pateretur. Itaque eo studio sub signis, & sub ordinibus militum, instructae acies *Venetorum*, versus flumen *Abduam* ibant, & cum primum prope amnem venissent, oppida omnia, quae prius ad hostes desciverant, deditione redierunt in fidem pristinam, atque hostes ultra flumen *Abduam*, facile fusi fugatique sunt, & deinde ad *Ripaltam* oppidum stabatur, tantisper dum iterum in mentem venit in oppidum *Trivulium* ducere. Igitur quia multum refert, in quorum potestatem *Ripaltae* locus esset, inde repulerunt omnes oppidanos, ab annis quindecim ad septuaginta, si quidem de illis suspicabantur, & iussi sunt trecenti pedites, & quinquaginta equites subsidio stare, itumque est versus oppidum *Trivulium*, levigatis prius itineribus, & rebus cunctis ex sententia probe compositis, sub signis & sub ordinibus militum, ac si protinus cum hoste configendum esset. Totus exercitus quadruplici acie constabat, quarum qualibet continebatur, levis armaturae quingenti equites, & totidem equites gravis armaturae, ac peditum supra quinque millia. In prima acie & in ipso sincipite *Pitiliani* comes erat, subsequerantur multae fusiles machinae plurium formarum & nominum, simulque ordines custodibant, duae itidem magnae acies intermediae, denique in extrema acie, & in ipso occipite, *Livianus* substes erat, qui illico praestes factus est, simul ac prope oppidum venit, quod situm est, loco paulo eminentiori, haud longe distans a flumine *Abdua*, & amplius probe munitum erat, armis virisque, sexaginta *Gallis* militibus, & mille quingentis peditibus.

F Igitur oppidani simul cum adventitio milite, intrepide praemuniti stare, factosque *Venetos* in conspectu propius ferire tormentis militum, telis missilibus summovere, & nihil tutum munimentis pati, deinde delecta juvenus, ubi plurimum periculi, & laboris ostendebatur, ibi vi majore obsistere, faciliusque id agere, e turri praeterea, quae oppido, & subiectis oppido campis, longe prospiciens imminet. At *Livianus* ut consulto ceteros antevenit, versus *Cassianum* locum dele-

delegit assignendis machinis contra turrim, & partem muri, quæ debilior videbatur. Et primo quidem tormentis militiæ acriter gesta res est, denique oppositæ fores, & repagula omnia disrupta sunt, & turris quassata, ac muri pars ingens cum ingenti fragore prociderat. Acriter inde obortum prælium est, & jam junctæ acies, quasi patenti campo, inter ruinas concurrunt. Horum animos spes potiundæ victoriæ accendit. Illorum suarum rerum desperatio irritat. Diu anceps certamen stetit, demum *Venetis* multitudine vincebant, & sublato repente ingenti clamore, hostem in ruinas muri expellunt, indeque impeditum, & trepidantem, loco deturbant, fufum fugatumque intra mœnia redigunt, atque inter primos *Dionysius Naldius*, cum peditatu lamonio, primum hostium oppidi ingressus est, ut exercitui *Veneto*, aperti aditus paterent, & videri facile posset, spem omnem oppidanorum sitam esse, in auxiliariis copiis suorum, quos ad ferendas suppetias frequentibus lampadibus accensebant. Neque mora fuit in *Gallis* fociis, quia illi statim venerunt subsidio, neque nostri recusarunt factam copiam pugnandi, immo tantis animis & viribus obviam itum est, ut non absque aliquantula strage eorum, hostes ultra flumen *Abduam* in fugam conversi sint. Igitur ut prius contra *Trivulium* oppidum stabatur, & acriter agebatur tormentis militiæ, quia jam nox incuberat. Quod cum viderent Ductores hostium, rati non expectandum amplius, nocte intempesta ultro venerunt ad colloquium & denique conventum est, duces *Gallorum* captivos esse ceteros milites inermes abire, atque prædæ oppidum fore, *Dionysio* & peditibus lamoniis, quorum virtus in eo bello maxime emicuit. Hinc sine ordine, sine imperio, pariter omnes milites, ad prædam discurrere, diripere, amplius sub signis, & sub ordinibus neque stare neque iussi redire, quinimmo multi onusti præda domum abierunt, ita e *Cremona*, *Crema*, *Brixia*, & *Verona*, oportuit supplementum exercitui mittere, ut ejusmodi *Trivuliana* victoria, plus mali quam boni attulisse videretur. Siquidem dum peragitur fœdum, exilium, senum, & juvenum, mulierum, & puerorum omnium, qui loco cedere cogebantur, & miserabile spectaculum urbis, quæ solo æquata est, inter milites multæ discordiæ ortæ sunt, & amplius ut opus erat, non iverunt obviam hostibus, dum illi ponte, & angusto calle flumen *Abduam* impune trajicerent. Namque nactus eam occasionem Rex *Gallorum*, quam tutissime cum innumeris tormentis militiæ, totum exercitum traduxit, plusquam centum millium hominum, præter enim exercitum Marchionis *Mantua*, & copias *Mediolanensium* in castris erant, cum Rege comprehensis ducentis nobilibus, mille ostingenti milites, & enumeratis tribus millibus *Helvetiorum*, quindecim millia peditum. Igitur tantæ copiæ *Gallorum* trans fluvium in conspectu hostium locum castris elegerunt, munieruntque vallo & fossâ faberrime, postremo *Galli* nihil intentatum reliquere, quod exercitui conservando expediens foret, vigilas & excubias pro castris ponere, undique exploratores mittere, modo levia concire certamina, & vario eventu, in ea statione comitatoria duorum exercituum, frequenter pugnare, modo aquas omnibus locis adimere, ut ruto loco *Venetos* deturbent, modo occultis itineribus, per silvas & nemora, alonge castra hostium circuire, modo insidias locare, atque omnibus modis tentare, si possent aliquo pacto *Venetos* hostes decipere. Sed cum parum prodesse vis occulta videretur, palam agendum rati, cum parte copiarum, in patentes campos

A venerunt, & fecerunt *Venetis* copiam pugnandi diei hora vigesima secunda, qua milites forte coenabant. Acriter tamen ad arma conclamatum est, atque itum statim sub ordinibus militiæ eodem successu, quo antea levioribus præliis semper superiores extiterant. Namque & nuper identidem hostes usque ad tentoria fusi fugatique sunt. Deinde *Galli* aliud stratagema fecerunt, & castra moverunt ad *Ripaltam* oppidum, quod parvo discrimine vi ceperunt, æquaruntque solo, & inibi castrametati sunt, atque ad *Venetos* ire jubent tubicinem, & referre, quemadmodum *Galli* ad pugnam parati sunt, ad quam *Livianus*, Regem antea poposcerat. Interea vero *Venetorum* pariter omnis exercitus, ut suis auxilio esse posset, *Cassiram* oppidum situm inter *Ripaltam* & *Caravagium* aliquanto serius venit quam volebat, ut duces & legati satius e republica standum putarent, loco satis munito non pugnaturi, nisi necessitate compellerentur. Sed obiter hostibus acriter respondendum rati sunt, & reverti ad suos tubicinem jubent, atque referre identidem *Livianum* ac omnem exercitum valde animatum esse ad prælia, & numquam detrectaturum pugnare adversus servitutem *Gallorum*, pro libertate *Italiæ*. Sed hostium verbis facta non respondere, siquidem potius quærunt latebras, & interstitia, post flumina, post sentes, & nemora. Si tantopere cupiunt decernere quandocumque collibeat, æquo & aperto Marte prodeant atque habeant pro comperto, nullam moram in hostes *Venetos* fore. Itaque uterque exercitus verbis colluctabatur, & toto illo die tertio Idus Maji, intra castra vallata consistebat, semper habitis vigiliis pro castris, atque statis in locis præmissis semper exploratoribus. *Galli* vero non nescii quantum interfit bellum administrare explorato & excusso consilio, quia alioquin turpiter dicitur: non putaram, diem illam, & totam noctem, semper armati infomnem protraxere, plurima egerunt, quæcunque usui forent, præsertim per transfugas & exploratores, consilia omnia *Venetorum* exacte scrutati sunt, & probe intellexerunt, quacumque ipsi pergant, *Venetos* secuturos esse, & nihil minus expectare quam prælium, quippe qui certo putent *Gallorum* amplius non auluros ultro *Venetos* hostes invadere. Igitur Rex *Gallorum* exploratis omnibus consiliis & itineribus hostium, supra omnia ex opportunitate loci, quo manus conferendæ erant, in spem potiundæ victoriæ ductus est. Verum eam confidentiam hostium, maxime augendam ratus, præcisas multas arbores per itinera transversas apponi fecit. Postea iussis militibus ne quisquam ordine egrederetur, atque cunctis compositis ex sententia, sub signis & sub ordinibus militiæ, omnibus copiis, versus *Pandinum* oppidum, exercitum *Venetorum* antemovit. Erant duo, quæ ducebant *Pandinum* jam antea levigata itinera, superius alterum, alterum inferius, alterum parum distans ab altero, in eo medio stabant conferti vepres, & complicata arbusta, locus repertus de industria, quia ille exercendis levitibus, quibus *Veneti* pollebant, nimis angustus est. Itaque *Galli* paratissimi, quasi semper pugnaturi essent, in hostes directis aciebus & tormentis militiæ, juxta flumen *Abduam* iter inferius tenebant. Tum Rex ipse modo in primo agmine, modo in extremo, sæpe in agminibus mediis, hortator esse, & identidem omnes monere, obtestari, ut memores suæ pristinæ virtutis essent, & se nomenque *Gallorum* a *Venetis* hostibus defendant, dicere cum iis certamen fore, qui nihil tale veriti sunt, apud se quæcumque bonum Imperatorem decet omnia provisâ esse, ut prudentes, cum imperitiis, plures, cum pau-

Paucioribus, meliores bello, cum rudibus, manum conferrent. Proinde parati intentique essent, signo dato hostes *Venetos* invadere, illum diem certissime, nomen *Gallorum* celeberrimum confirmaturum, atque bonarum & maximarum rerum initium fore. Ad hæc viritim uti quemque ob militare aliquod facinus egregium, pecunia aut honore extulerat, commonescere sui beneficii, & ipsum aliis ostendere, postremo cuiusque ingenio pollicendo, minando, obtestando, alio, & alio modo, alium, & alium summo opere excitare. *Livianus* autem cui prævidendi & imperandi, cura demandata fuerat, consiliorum *Gallorum* hostium penitus ignarus erat, scilicet ut Ducis hostium consilia occulta essent, ipsi in castris veteri instituto, signum *Minotauri* gerebant. Namque ac si hostes fusi fugatique essent, & non deindustria vincendi occasionem quaesitum irent, *Livianus* præter locum antecapere, nihil amplius curabat, nihil prorsus imperabat, quasi non adhuc imperandi tempus esset, ut plerique milites sine galea, omnes sine imperio essent, atque ita temere e regione hostibus, superiori itinere ibatur. Jam vero *Livianus* cum levis armaturæ omni equitatu & inofficiosis tormentis militiæ, primam aciem hostium antevenerat, cum signo repente dato, ceptum est audiri voces *Gallorum* insulantium, & ubique a lateribus propulsantes machinæ, alii prætergressum primum *Venetorum* agmen invadere, alii medias acies acriter cadere, alii extremum agmen tentare, ubique infesti esse, atque instare omnibus locis, *Venetorum* ordines conturbare. Et quidem primo quoque tempore ordinum collectiæ copiæ in fugam conversæ sunt, & deinde *Veneti* multi milites, quid agendum nescii, tormentis militiæ peribant, multi impetente milite fauciabantur, neque ipsi contra ferendi bellicis tormentis, aut conferendi manus, ullam rationem habebant, nulla signa, nullos ordines observare, forte resistere, forte omnia facere, nihil consilio, nihil imperio agere. Facies tamen totius negotii dubia adhuc erat, dum *Livianus* milites in unum conducit, ordines quantum potest restituit, cohortes peditum, adversus pedites hostium collocat, & ipse cum delectis militibus prælum revocat, cuncta circuit, omnia pertentat, hostibus instat, suis auxilio adest, simul orando, & hortando milites, ne diffiderent, neu paterentur hostes vincere. Igitur *Veneti* milites optimi quique equites & pedites, tantam impressionem in hostes fecerunt, ut eorum acies inclinaret, facileque appareret, *Venetos* potuisse vincere, nisi ductores alii res novas etiam moliti sint, & alii cum majori parte exercitus, ne auderent quidem hostem conspiciere. Rex autem *Gallorum* cum delectis equitibus & peditibus *Helvetiis* suis illico subsidio venit, & restitutum prælum est, quod cum diu etiam anceps stetisset, denique *Veneti* caesi fusique sunt, atque omnia impedimenta & tormenta militiæ vicerunt in potestatem hostium. *Livianus* quoque captus est, qui antea cum suo equitatu, vim acriter sustinuerat, necnon cum suis veteranis peditibus interfestus occubuit, vir egregius *Petrus Montanus*, cujus potissimum opera, non incruenta victoria hostibus relicta est. Nempe quam *Venetorum* plures hostium equites gravis armaturæ desiderati sunt. Sed apud *Venetos* longe major iactura peditum fuit, tanta vero equitum & peditum fuga, ut nemo præ timore sibi satis constaret, aut usquam videretur posse consistere. Ad Caravagium tamen aliquantum milites respirarunt, & vix tandem imperatoris opera, & legatorum diligentia, omnes exercitus reliquæ, ac ingentes copiæ e-

A quitum & peditum collectæ sunt, & versus *Brixiam* perrexerunt, ubi militibus stipendium daretur, & consultaretur, quid agendum esset. Sed ubi ea quæ in castris gesta fuerant, *Venetiis* comperta sunt, ingens dolor & metus civitatem invasit, pars re infelicitate gesta dolere, pars insolita rerum bellicarum suæ libertati timere, omnes infensi militibus esse, *Livianum*que incusare, quod *Emilium* potius quam *Varronem* imitatus, de republica desperasset, & capi maluisset, cum posset subterfugere, quam *Venetis* auxilio superesse. Patres autem turbati animis tot motibus uno tempore trepidabant magis quam consulerent. Et primo quidem pro salute publica, supplicationes indictæ sunt, & suscepta vota privatim & publice, denique omnibus modis, pecuniæ congregabantur, ad comparanda ea omnia, quæcumque bello, & imminente periculo, usui fore viderentur. Classis aucta est ad numerum quinquaginta triremium, & *Angelo Trivisano* datum classis imperium, ut contra classem *Gallorum* staretur, quæ *Genue* parari dicebatur. Classis quoque præfecto *Hieronymo Contareno* datum negotium est, annonam abunde curare, & permissum amplius, omnia externa navigia, ac si *Venete* naves essent, portare annonam *Venetas*. Et quia in dies magis magisque milites libenter abibant, primo quoque tempore e senatu consulto cautum est, exercitum augere, ad duo millia militum, & decem millia peditum, atque ex *Myfis* adscribere, quatuor millia levitum, simulque duobus legatis, *Petro Duodo*, & *Christophoro Mauro* cura injuncta est, congregandi dispersos milites, atque confirmandi popularium & civium animos in fidem pristinam, hortando, obtestando, pollicendo, se semper eis auxilio fore. Cæterum cum domi parum vires suppetere viderentur, patres iterum atque iterum *Julium Pontificem*, & Reges, *Germaniæ*, *Angliæ*, & *Hispaniæ* hortabantur, Regis *Gallorum* elati victoria, regnandi cupidinem immodicam tempestive comprimere. Aliter fero re *Veneta* collabante, quid de se futurum esset, ipsi viderint, quando nemini dubium esse debeat, infatiabilem animum regis ambitiosi fore, nunc Regi *Angliæ*, nunc Regi *Hispaniæ*, vicissim bellum inferre, atque sedi Apostolicæ, & coronæ imperatoris insidias parare. Igitur in primis precabantur *Julium Pontificem* tanta arma temporaria, & spiritalia deponere, seque optatæ pacis decentissime auctorem præstare, atque sibi magis magisque *Venetos* obnoxios reddere. Sed omnia frustra fiebant, sicut etiam frustra Patres usi sunt opera *Michælis Pontani*, ut *Prosperus Columna* vir belli scientificus, locumtenens in castris haberetur. Siquidem putabant, sub novis iis auspiciis, de summa rerum posse melius sperare. Namque alioquin bello contracti milites, atque propemodum amentes erant, & sicut ægre congregabantur, sic ægre in castris pretio aut precibus retinebantur. Ea enim sunt quæ secum afferunt mala res adversæ, ut quem amicum fidissimum, in rebus prosperis expertus fueris, eum in adversis, a te alienum reperias, si ejus opera uti velis. Itaque *Venetorum* labefactatus omnis exercitus, nihil amplius audere, nihil amplius sperare, quatenus omnis omnium in fuga sita spes erat. Pluries legati & Imperator exercitus, modo precibus, modo minis, modo verbis asperis, modo lenibus conati sunt, milites sub signis, & sub ordinibus militiæ revocare, & nunquam potuerunt id facere. Pars adscribi iterum recusare. Pars præ magna trepidatione, nihil magis quam commeatum velle. Pars acceptis etiam pecuniis, domum abire, omnes sine ordine, sine imperio esse, omnes

omnes duplum stipendium exigere, neque postea iusta facere, aut ordines servare, aut urbes custodire, aut consilia & itinera hostium explorare, quinimmo quique milites in patriam repedere, pro ut ab hoste paulatim recedebatur. At legati impetriti, & Imperator exercitus, quid facto opus esset, frequenter consulere, deinde mature facere, nihil prætermittere, quod usui foret, exercitum resumere, milites beneficiis demereri, equos, arma, refectioes, pecunias, abunde tradere, illudque præsertim precari, ut memores beneficiorum essent, atque in tanto rerum discrimine, rempublicam susciperent, quæ de ipsis semper fuisset benemerita. Nihil esse quod timeant, aut desperent, si modo vires & animos priores sumant, quibus ausi fuerant hostem antea, levioribus certaminibus propellere. Et quoniam Brixie etiam titubatum esset, alter legatus *Andreas Gritius*, urbem ingressus est, & convocatis omnibus istam orationem habuit. Si unquam Brixienfes Socii fidissimi reipublicæ nostræ vestra fides usui fuit, nunc maxime ea futura est, quam certo scimus constantissimam fore. Namque ejus rei indubia testimonia patrum vestrorum habemus, qui bello Philippico, potius quam deficere, maluerunt pati omnia difficilia. Et amplius *Petrus Avogarius*, clauculum per vallem Sabiam Venetias venit, & quia Veneti non poterant per mensem, ut petebatur, suppetere, & malebant Brixienfes deditionem facere, quam ea pati, quæ victi, urbe vi capta pati solent, ipse nunquam passus est, & per alium mensem commeatum in urbem tulit, servavitque donec noster exercitus subsidio venit. Sed vos istæ difficultates non premunt, atque amplius munitiorem urbem habetis, & majora præsidia, ut nisi videamini ad deditionem spectare, hostis civitatem non obsideat. Quod si etiam obsideat, nequaquam ea re gravari vos decet, neque id bellum pro nobis iniquo animo ferre. Veniat quæso in mentem vestram modo ut bello Philippico, trepidos quondam majores, vestros exceptos in fidem defenderimus annis triginta & amplius, quibus propter vos, adversus Philippum ducem, vario eventu bellum diutinum gestum est. Adjicite ad hæc, quod æquas conditiones tulimus, quod nostras leges, quod ad extremum, id quod ante *Abduensem* certe cladem maximum fuit, civitatem nostram vobis dedimus, atque res omnes nostras, ac si vestræ essent, semper vobiscum libenter communicavimus. Itaque & vos communem banc cladem, quæ modo accepta est, credere Brixienfes oportet, & communem, patriam tuendam esse, atque eo plus quam parentes vestri fecerunt, quod non cum duce Mediolani Philippo res est, ut cum a nobis ablatum sit, in Italia tamen imperium maneat. Gallus hostis est, gente barbarus, natura immitis, moribus effusus, libidine incontinentissimus, ut detestabile sit, cuilibet modo in Italia genito, eos dominos habere, & Gallia ac ultra inaccessa Alpium juga, jura petere, & Italiam Gallorum pati provinciam esse. Vobis modo non minus quam patribus vestris olim, pulchrum profecto Brixienfes erit, prolapsum modo quantacunque clade Venetum imperium, vestra fide, vestris & nostris viribus, atque opibus, retentum ac recuperatum esse. Igitur quæso facite, ne spes nos fallat, quam in vobis habemus, reparandæ reipublicæ. Namque domi & foris sunt, quantæ vultis auxilia, ut si illam quam præ nos ferimus, fidem indubiam, patrum vestrorum habetis, neque Gallus se vicisse sentiet, neque Veneti se victos esse existimabunt. Sed ea frustra dicebantur, quia jamdudum Brixienfes, auctore *Joanne Francisco Gambara*, ad deditionem spectabant, & propterea in urbem, non nisi Brixienfes equites, subsidio recepti sunt, atque inde cum toto exercitu, versus *Pischeriam* oppidum, magnis itineribus iba-

tur. Interea Rex Gallorum exultans victoria, nunc hunc, nunc illum, manu prensare, quemque laudare, quemque donare, more militiæ, dicere, non amplius bellum illis gerendum, sed prædanti agendam esse, omnia oppida, & urbes Venetorum, ad defectionem spectare, se compertum habere per transfugas, & exploratores Venetorum omnem exercitum conversum esse in fugam trepidissimam, plerosque milites, accepto commeatu abire, multos invitis ducibus aufugere, ut apparens sit, non verus exercitus, iners, imbellis, indocilis, inobediens, vecors, & plenus formidine. Itaque exploratis omnibus, & cunctis compositis ex sententia, castra movit, atque agmine quadrato, versus Brixiam perrexit, rerum omnium successu felicissimo. Namque ex agris cultores passim, ex cunctis oppidis cives obviam procedere, præsidium & præfectos Gallos accipere, præsidium Venetorum prodere, præfectos Venetos in captivitatem ducere, frumentum dare, commeatum portare, aliaque affatim quæcunque usui forent præstare, & postremo omnia, quæ imperabantur facere. Ita paucis consulto prætereo tam multa oppida, quia illa adeo leviter in potestatem hostium facta sunt, ut nulla passa sint, hostes conspiciere, sicut etiam ad sonum tubæ defecit magna Brixia, Cremona, Crema, & prima urbs Bergomum, in monte sita, & bene munita, omnibus utilibus. Rex ergo cum urbes omnes obtinisset, quæ sibi ex partitione contigerant, præsidia valida, Cremonæ, Cremæ, & Bergomi distribuit, atque Brixie magnificum triumphum egit. Dum ea apud hostes aguntur, Veneti *Pischeriam* oppidum profecti sunt, & cum id loci exercitui non satis tutum fore videretur, si repente Gallorum aliqua vis ingruat, neque Veronenses exercitum urbem, aut urbis Civitatulam ingredi paterentur, diu cum illis agebatur, & quia illi oratione flecti non poterant, denique in Campo Martio, juxta Veronam castra Veneta sita sunt. Hostes autem Galli *Pischeriam* oppugnabant, & concutiebant mœnia, tormentis militiæ. Contra oppidani & milites, acriter obsistere, *Antonius Bonus*, & *Andreas Ripanus* omnia, quæ usui forent imperare & facere, sed parum potuerunt proficere, quia demum hostes obnixi, cuneo facto, per diruta mœnia videntes, oppido potiti sunt, & de Venetorum militibus, magna edita cædes est. Namque *Antonius Bonus* præfectus, cum *Andrea Ripano*, & *Vico Perusino* duce peditum, in hostium potestatem venit, & cæteri omnes, quadringenti quinquaginta pedites, ad unum crudeliter cæsi sunt. Deinde Galli trajecturi amnem *Mintium*, totius exercitus Venetorum, ultimam internecionem minabantur, necnon *Archenfes* Domini collecta multitudinem tumultuaria agrestium, nunc vi istud oppidum, nunc illud deditione capere conabantur, & quod pejus erat, in primisque compulerat, urbes & oppida Venetorum, res novas moliri, rumor in dies magis magisque cepit increbrescere, Regem Romanorum, cum octo millibus equitum, & duodecim millibus peditum, *Tridentum* venire, simulque sexdecim millia hominum, versus *Forumjulii* testinare. Parte quoque alia Dux Ferrariæ ultro ausus est, Venetis terra marique bellum inferre, vastare agros, aggredi oppida, cymbis obsidere *Padi* ostia, ac toto deprædari pelago. Verum supra omnia illud maxime Venetos angebat, quod Pontifex illis interdixerat, censuris Ecclesiæ, nisi termino constituto, omnia redderent, quæ quoquomodo, ad sedem Pontificiam, spectare viderentur, & amplius Rex Hispaniæ polcebat oppigneratas civitates Apuliæ, & passim alioquin contra Venetos bellum enixe pa-

A. Mocenicus.

B raba-

rabatur. Igitur Patres, potius quam consilio, trepidatione ducti sunt, adversa fortunæ cedere & omnia, ut cumque petita, omnibus ultro tradere, sicut & *Julio Pontifici*, *Aviminum*, *Faventia*, *Ravenna*, & *Cervia*, civitates traditæ sunt, *Duci Ferrarie* tota *Rhodigii* peninsula, & *Regi Hispanie* civitates *Apulie*. Sed *Regi Romanorum* tradita est urbs *Verona*, *Vincentia*, & *Pataxium*, ne *Galli* hostes ulterius progredirentur, & amplius quantum *Rex ipse Maximilianus* volebat, tantum dabatur, assidue precando, & obtestando, dum res *Venetæ*, adeo periclitantur, quibus semper usus esset, valde familiariter, & semper tui posset, ac si suæ res essent, ut rem suam probe prospiciat, an suarum rerum hostis potius, an amicus accederet. Cæterum prorsus omnia frustra fiebant, adeo nemo contentus erat eorum, quæ sponte vocatis etiam præsidibus tradebantur. Namque *Pontifex* noluit, ut conveniret, e civitatibus præfides *Venetos* abire, & asportare tormenta militiæ, & *Dux Ferrarie* ultra *Rhodigianam Pollesinum*, in *Venetos* movit, & disiecit classem eorum tormentis militiæ, quam *Sebastianus Maurus* per amnem *Atbesim* ductabat. *Rex autem Hispanie*, terra marique, armis etiam usus est, & aliquas urbes vi cepit, quia noluit expectare ultro recipere. Pari modo *Rex Romanorum* non contentus habere *Veronam*, *Vincentiam*, & *Pataxium* novum bellum incepit gerere in *Isiria*, & *Forojulii*. Namque primo quoque tempore *Christophorus Frangipanes*, cum quingentis equitibus, & totidem peditibus, in *Isiriam* venit, & vi cepit oppidum *Duinum* & *Pisnium*, quia uti viribus malebat, agros vastare, prædas agere, fadare, diripere, & victis nihil reliqui facere. Ille tamen nuper non potuit *Rasprubium* capere, quia *Venetorum* viginti septem equites, & quinquaginta pedites, cum prætor *Francisco Delphino* acriter hostibus obviam ibant, & locus ipse clivofus est, & amplius cum subsidium *Venetis* venisset, contra hostes vicissim stabatur, & sæpe agebatur, levibus certaminibus. Nihilominus *Dux Brunsvigensis* cum duobus millibus hominum, prorupit in *Forojulii*, & *Civitatem Bellumini*, *Feltroque* oppido potitus est. Sed aliquin non potuit, *Sclusam* castellum capere, quia *Venetum* præsidium venit, & identidem ea parte, contra hostes acriter stabatur, donec belli *Germanorum* istis præludiis ageretur. Posteaquam vero *Rex Romanorum*, cum magno exercitu, in *Italiam* venit, passim deditio fiebat, & nemo poterat obviam ire. Namque *Germani* magna lævitia utebantur, agros vastare, prædas agere, nulli sexui parcere, & cuncta igni ferroque subvertere. Itaque consternati *Patrum* animi, voluerunt aliquando de pace etiam cum *Gallis* agere, si modo loqui apud quemquam facultas esset. Namque sua interesse putabant quoquomodo confractis rebus tantos impetus comprimere, atque omnibus modis pacem amplecti velle, cuius semper studiosissimi sunt, neque unquam bellum aliquod suscipiunt, nisi tuendi se gratia, & necessitate compulsi sint. Neque enim *Veneti* bello assueti sunt, neque oppidani, aut cives focii, sed longa pace opulenti, quamvis fidissimi sint, nullam agrorum vastationem, nullam obsidionem pati possunt. Neque profecto *Venetos* latet ingenia suorum militum, qui conductitii sunt, & bonam operam enavant, si modo res prosperæ cedunt. Sin autem illæ adversæ sint, nihil petulantius, nihil cernas confusius, sicut & modo manifeste patuit, quando paulatim cessum est, & perventum, usque *Messtrum* oppidum. Imperator exercitus præter fugam, nihil amplius curare, non ordines distribuere, non excubias loca-

re, denique quicquid facto opus esset, an standum, an eundum, nihil imperare, non animadvertere in milites, quicunque furentur, ordines relinquant, aufugiant, agant impune, quodcumque collibeat. Igitur omnis exercitus, sine duce, sine ordine, sine imperio esse, multi quotidie e castris aufugere, omnia facinora quantum vis gravia impune perpetrare, omnia militaria opera recusare, non signa sequi, non ordines observare, non ea quæ imperabantur facere. Accedebat quod dolo malo disseminatum est, & vulgo dicebatur, ob id stipendia non dari militibus, quia *Patres* ita potius vellent, omnem exercitum dissolvere, & cum de ea re, præsertim duces conquirerentur, & frequenter legatos rogarent, ut si ea mens esset reipublicæ, se certiores faciant, sinantque rebus suis tempestive posse consulere. Ea re legati valde commoti sunt, & censuerunt e republica fore ad sedandum tumultum, *Andream Gritum*, ita omnem exercitum alloqui. Illud facile quisque suadere solet *Duces & Milites*, quod sibi & illis appareret utile apud quos loquitur. Et quid utilius mihi & vobis potest accidere? quam vos ad reparandam rempublicam servare, qui omnia ejus adversa pertulistis, sicut veros amicos decet, ne eam jam nullam esse patere mini. Neque enim suspicione caret, si quis prosperum vitæ cursum comitetur, sed qui sinceræ fidei in adversis rebus cognoscitur, quicquid præstat a constanti benevolentia proficiatur. Vos tales estis *Duces & Milites* & nostram rempublicam labantem tenuistis, ut bene ingrati simus, nisi erga vos gratissimi simus atque vos omnes, & vestra omnia, summa ope, semper servemus. Nempe exercitus iste cor nostrum est, vos milites estis nostra viscera, quod si cor & viscera pereant, quid auxilii superesse potest, atque iccirco nostra potissimum interest, exercitui supra omnia studere, confirmando, augendo, tutando. Ecquid apud vos in incerto res est? siquidem ampla testimonia esse possunt, assidua nostra studia, adscribendi milites, supplementum exercitui. Quod si aliquis etiam dubitet, ex nostro testimonio, pro comperto habeat, certissimam mentem reipublicæ esse, neminem vestrum discedere, atque ita cupimus persistendi, ut eadem mens vestra sit. Neque enim patres nostri multitudine rerum opprimi, aut varietate negotiorum confundi, aut agendorum magnitudine superari patiuntur, quæ multa hujusmodi in adversis solent accidere, & nunc maxime *Patres* solliciti sunt fortiter & prudenter bellum administrare, urbes, exercitus servare, atque res tantas & varias mente gerere, ratione dispendere, diligentia obire, & gubernare sapientia. Et vos identidem *Milites* capefite modo rempublicam, vos confractis rebus subvenite, vos pariter totius *Italiæ* de qua agitur, libertatem defendite, & quanto difficilius est, tanto audentius enitimini, etenim ea vera gloria militum, & virtus est, si rebus adversis illi fortes & animosi sint. In vobis speramus *Milites*, in vestra manu situm est, rem *Venetam* collabantem reparare persistendo & expectando, tantisper dum fortuna biceps respectet. Igitur durate queso, atque tuemini libenter res nostras ac si vestre res essent. Vestre profecto res sunt, quando semper nostra stipendia, vobis suppetunt, atque in dies magis magisque itidem fiet, si modo ut certo credimus nostris opibus, vestra fide, virtuteque rem *Venetam* simul & libertatem *Italiæ* a servitute *Gallorum*, cum ingenti vestra gloria conservetis. His dictis milites placati animis iusti iterum dare nomina, percensu singulatim & quique optimi delecti sunt, pro ut tempus exigere videbatur, ut omnes essent sexcenti milites, mille quadringenti levites, & sena millia peditum, simulque omnes stipendium acceperunt, & jure jurando adacti sunt semper signa sequi, semper ordines

dines observare, semper omnia quæ imperarentur facere. Dum ea vero in castris geruntur *Tarvisi* plussatis tumultuatum est. Namque *Leonardus Dressianus* imperatorius nuncius illam quoque civitatem pertentare aggressus est. Sed parum cessit ex sententia, cum pro *Venetis* exules *Tarvisi* bonam operam enavassent, quia nuper indemnitate donati fuerant, & *Venetias* pergens orator Regis *Hungariæ*, quia novitate rei motus est, dum ingrederetur *Tarvisum* pro *Venetis* identidem egit, & dixit oportere *Marcum* potius acclamare, & sic a comitibus repente exceptum & acclamatum est, atque amplius *Marcus Cerdus* fidiſſimus vexillum *Marci* sustulit in media platea, cepitque identidem alta voce pro *Venetis* dicere, atque ea excipiens præfectus urbis in eam sententiam locutus est. Nos equidem *Tarvisini* deditonem facienda primi auctiores essemus, si vestra interesset & nostra, etenim a nobis vestrum nihil alienum putamus. Si quidem quod parti no-cium, aut proficuum est, idem & toti, aut obesse, aut prodesse solet. Vos Cives & Populares nostri estis pars maxima, vestra civitas nostrum suburbium est. Quod si manus aut pes in officio non maneat, totum corpus collabitur, & corpus e contrario se bene habet, si membra omnia officiosa sint, sicut & nunc proculdubio eveniet, si modo vos officiosi sitis, respublica & totum corpus facile convalescet. *Patavium* quidem & *Vincentia* urbes bona nostra *Veniæ* Regi Romanorum traditæ sunt ne *Gallus* hostis progrediretur, neu vastationem agrorum, aut quampiam obſidionem paterentur, atque eadem vobis data facultas esset, qui quanto propinquiore, tanto cariores estis, si eadem vereri deberetis. Atqui nullæ copię hostium adſunt, quæ vobis ne tantillum quidem obesse possint, ut multo satius vestra fides satis spectata persistendo confirmetur, & nostris copiis auxiliariis, omnes res vestre tutæ sint. Ecquid res vestre tutæ esse possunt? si petat *Leonardus Dressianus* qui *Patavium* retinere non posset si mens nostra retrorsum eat. Ecquid si etiam vestre tutæ res essent? tam parum ne vobis curæ est vestra fides, & in vos nostra beneficia, ut potius cum Rege Romanorum quam nobiscum res vestras salvas esse velletis. Nunquam profecto vestra omnia tutæ esse possunt sine nostra frequenti opera, nos semper vos tutati sumus, nos fovimus & juvamus, nos omnium rerum noſtrarum, ac si vestræ res essent, semper vos complices libenter fecimus, & nunc etiam ut magis magisque obnoxii sitis, omnes immunitate donamus, & si quid est quod vultis amplius morem geremus, nihil habentes antiquius, quam vobis semper rem gratam facere. Igitur & vos memores beneficiorum estote, & in fide persistite, ut vestra opera res *Venetæ* minus acciſe videantur, & reversuræ in statum pristinum, quod facile ut spero eveniet, nisi forte volens animus me fallit, & vos magis barbaris hostibus inservire quam frui libertate *Italiæ* parati estis. Sic ille locutus est, & omnes acclamarunt velle fidem servare, & omnia quæ imperarentur facere. Deinde septingenti pedites in urbem recepti sunt, & distributi arci foroque & cunctis portis custodiæ, ne quisquam amplius multitudinem seducere, aut aliquo pacto res novas moliri posset, simulque quod maxime intererat tantum commeatuum intra civitatem asportarunt, ut in omnem eventum annona posset sufficere. Et quia in eo tumultu quidam bona *Judeorum* diripuerant, datum negotium est quibusdam civibus cum quadringentis delectis peditibus urbem custodire, vicatim ire, & ubique auxilio esse, ne aliquid tale amplius posset accidere. Servata urbe *Tarvisio* ceptum est audientius in hostes ire, & legati *Veneti* præcipue conati sunt, hinc inde cum equitatu & peditatu totam provinciam revifere, factiosos cives com-

A pescere, & præsertim agricolis auxilio esse, quibus hostes infesti erant propter messem, de qua frequenter agebatur. Igitur nostri milites nunc stare, nunc hostibus obviam ire, nunc hoc, nunc illud oppidum vi aut deditone recipere, denique dum acriter ageretur, collata agricolis facultas est fruges colligere, & *Venetias* asportare. Namque alioquin de frugibus maxime apud *Patavium* in quæſtionem venit, & quia *Patavini* plussatis duriusculi videbantur, Patres valde commoti sunt, & aliquando cogitabant, propterea de recipienda urbe *Patavio*. Sed modo *Venetorum* præcipua cura versabatur circa id, quod exercitui munitum foret, atque ideo de tutiori loco castrametandi magna quæſtio fuit, & denique creditum est locum tutissimum exercitui fore, qui *Mergariam* & *Mestrum* oppidum interjacet, si propugnaculis, fossa, & aggeribus apprime munitur, quatenus neque aquæ adimi possunt, nisi supra quatuor millia passuum ut adimi nequeant, nisi amicis & inimicis demantur, neque ex proximis *Venetis* defuturæ suppetiæ videbantur, & amplius quia locus iste intermedius est *Patavio*, *Vincentiæ*, *Tarvisio*, & *Forojulii* semper inde milites esse poterant terrori hostibus, & ubique sociis auxilio. Sed alioquin cum Rex Romanorum usque *Valliseram* oppidum venisset & videretur, aut *Venetum* exercitum, aut urbem *Tarvisum*, propediem velle invadere, visum est magis & republica, atque tutius urbi *Tarvisio*, & exercitui fore univerſas copias, intra mœnia statim ducere. Igitur primo quoque tempore datum negotium est *Lucio Malvetio*, & *Joanni Mariæ Fregosio* *Tarvisum* anteire, & omnia gratanter componere, deinde cum omnibus copiis itum est, & omnis exercitus cum commoditate sub ordinibus tantis hospes venit, ut facile omnibus daretur intelligi non illum oneri, sed omni officio semper paratissimum fore. Deinde opera, & fossores distributi sunt per loca omnia, ut urbem inexpugnabilem redderent, aggeres construendo & propugnacula, atque aquas affatim sublevando, quæ circa totam urbem abunde vagarentur. Itaque *Veneti* multo commodius contra hostes frequenter ibant, & passim levia certamina fiebant. Namque ubique sociis agricolis auxilio ibatur, sicut & nuper *Andreas Gritus* cum levitibus prope oppidum *Axilium* venit vetare, quæ frequenter fiebant prædationes & vastationes agrorum, & statim jubet, ducentos levites anteire, & videre copias hostium ubi & quantæ essent, & quid pararent. Huic alæ equitum hostes occurrunt, nostri primo fugam simulare, ac hostes confisos in subiectam oppido planitiem paulatim protrahere conati sunt, denique sumpta occasione loci corruerunt in prælia. Et primo quidem acriter certabatur, sed postremo de hostibus magna edita cædes est, & multi capti sunt, atque alii vix potuerunt in oppidum evadere, & cum *Veneti* levites redirent in castra, ex victoria parta cum manubiis hostium, ab agricolis excepti sunt cum maximo applausu, atque vino, pane & obsoniis, & supra omnia vultus boni accedebant, ut omnes amice comederent, quæcumque libentissime tradebantur. Usque adeo omnes agricolæ maximos affectus in rempublicam præ se ferre, semper armati & officiosi esse, semper omnem suam operam polliceri, semper omnia quæ imperabantur sedulo præstare, omnia itinera hostium & consilia propalare, sæpe etiam nacti occasionem rerum bene gerendarum *Venetos* accerere, & potissimum ducere, in spem potiundi *Patavio*, simul ac urbs illa incustodita videretur. Igitur primo quoque tempore datum negotium est, *Andreas Gritto* ire & videre, si posset urbem *Patavium*.

vium recipere. Ille vero tantam rem mature agendum ratus, eo ordine cuncta distribuit, ut *Citulus Perusinus*, *Lactantius Bergomensis*, & *Bernardinus Parmensis* caput itineris, & consilii cum peditatu veteranorum *Miranum* rus pergant, sequenti nocte profecturi *Patavium*, quos pariter sequatur *Alvifus Dardanus*, cum ingenti manu agrestium. Ipse vero *Andreas Gritus* cum quadringentis levis armaturæ delectis equitibus *No-valem* oppidum constituit petere, atque inde *Patavium* ire, & junctis copiis cum peditibus impetere portam *Patavii*, cui *Cauda longa* nomen est. Et quoniam diversione etiam opus erat, visum est, ut opera *Philippi Parutæ Gambarariensis* agricolæ ad duo millia hominum excirentur, & parte urbis opposita, *Portellum Patavii* acriter invaderent cum trecentis peditibus, & sexaginta hastatis equitibus, ac omni præsidio *Veneto*, quod *Meduaci* flumine subvehabatur in classe paratissima, & amplius parte alia ne quisquam *Patavinis* subsidio esse posset, alter legatus *Christophorus Maurus* cum quinquaginta equitibus, & mille peditibus, *Civitatum* oppidum ibat invadere. Itaque *Andreas Gritus*, eo die septimodecimo calendæ augusti, pedites & equites ad loca constituta expedire, omnia parare, quæcumque usui forent, denique cunctis compositis exsententia locis simul omnibus die postera *Patavium* itum est. Et primo quidem inter eundem apud *Stratum* castellum *Gambarariensis* agricolæ feliciter egerunt contra hostes *Germanos*. Namque dum illi recusant deditionem facere contra viribus agebatur, & tandem hostes victi cæsique sunt, & vi captum castellum est, atque amplius parte alia, dum ea res agitur, primi pedites *Patavium* venerunt, & summo mane obnixi humeris portam aperuerunt semiclausam, ut forte paulo ante quibuscum sceni curribus patuerat. Tum

A tres pileati equites hastati præmissi sunt urbem explorare, dum cæteri omnes fores obsident, quibus renunciantibus omnia imparata, & impræmeditata esse, omnis exercitus introgressus in forum usque perrexit, semper antecunte, & in primis agente *Vulpensi* equite, & *Joanne Diedo* cum equitatu, & cum peditatu *Citolo Perusino*, & *Lactantio Bergomensi* quorum in eo bello maxime virtus emicuit. At *Leonardus Dressanus* accitus tubarum clangore resono, & sublato clamore venientium cum trecentis *Germanis* peditibus primo obviam ire, atque acriter obsistere, demum ingruente multitudine, paulatim recedere, usque quo omnes intra arcem recepti sunt. B Inde Comes *Brunorius Saregus* cum quinquaginta equitibus gravis armaturæ e *Civitatu* urbis prorupit, atque in *Venetos* impetum fecit, & provirili expertus est, an multi a paucis aliquo pacto vinci possent, præliumque sustinuit tantis animis, ut aliquandiu in incerto esset, quis cederet. Denique vero *Cæsariani* milites multitudine opprimebantur, & circumventi simul a fronte, a tergo, & a lateribus omnes cæsi, aut capti sunt. Deinde paribus animis in arcem ibatur, & quidem *Leonardus Dressanus* quantum in se fuit arcem defendere conatus est. Sed postquam videt omnia plena hostium, neque superesse spem aliquam, se arcemque & præsidium dedit. C Victis hostibus, victores ad prædam conversi sunt, quæ ingens omnis generis fuit, quamvis enim *Andreas Gritus* id fieri noluisse, Judæorum tamen omnia prædæ militibus fuere, & nonnullæ domus quorundam civium, qui nimium factiosi visi sunt. Tantus vero fletus & ululatus passim edebatur, ac si diriperetur tota civitas, & quia in die *Marine* virginis urbs *Patavium* in potestatem *Venetorum* rediit statutum est, ut ea dies semper celebris haberetur.

Epitoma

EX LIBRO SECUNDO.

RECEPTA urbe Patavio cum Maximiliano rege de pace iterum agebatur, sed nihil fiebat, & plus solito *Germani* in *Istriam* & *Forum Julii* proruperant, ubi frequenter vicissim res erat, atque multa oppida sæpius capta receptaque sunt, & passim levita certamina fiebant, dum *Germani* volunt sevirere & prædas agere, & *Veneti* contra sociis auxilio ubique sunt. Sed apud civitatem *Aultrix* vis hostium repressa est, & simul ac *Angelus Trivisanus* cum classe in *Istriam* venit, civitatem *Fluminis* vi cepit diripuit & solo equavit. Aliter rex *Romanorum* cum magno exercitu contra *Patavium* in expeditionem ibat, & *Venetorum* omnis exercitus urbem ingressus est. Deinde studebatur *Patavium* munire, ordines distribuere, & quia forte apud *Insulam Scalanam* *Marchio Mantuæ* temere stabat, *Veneti* obiter ea occasione usi sunt. Et quidem res cessit ex sententia, quia clanculum ibatur, *Marchio Mantuæ* cum militibus, & divite suppellectili in *Venetorum* potestatem venit, & *Venetias* abductus est. Hostes autem *Ferrarienses* ex altera, & *Germani* ex altera, agros vastare, prædas agere, denique obsidere *Patavium* festinabant, atque iccirco ex agris fuga passim fiebat, abducebanturque ad paludes animalia, & miseri agricolæ *Venetias* venerunt, & habuerunt paratam domum, instructumque penus ex ære publico. Namque & si multi custodes animalium foris essent, hostes tamen frequenter prædabantur, & committebant levita certamina. Contra *Veneti* ad servandam urbem *Patavium* omnia parare & facere, quæ in rem sunt. Dux quoque oratione usus & operatus est, ex totis *Venetis* *Patavio* supplementum mittere. Et quidem *Patavina* obsidio diutina fuit, & multa levita certamina fiebant. Deinde hostes diverterunt Atreste oppidum, & *Montilicem* capere & diripere, quibus peractis cum magna strage *Venetorum* militum, iterum contra *Patavium* ibatur. Et quia centum millium hominum omnis exercitus hostium erat, & merito dubitabatur de republica, ideo militibus nostris qui *Paduæ* præsidio stabant, plenæ exhortationum e senatu consulto redditæ literæ sunt. Legati quoque & Imperator exercitus milites inhortabantur imperata facessere, urbem servare, sedulo usui esse, & in verbis conceptis omnes obligarunt sacramento militiæ. Ceterum dum ea res agitur, ab hoste captum est tormentis militiæ muros urbis concutere, & frustra in urbem ad deditionem convolutis literis sagittæ conjiciebantur. Namque acrius etiam contra hostes agebatur, & modo noctu eruptiones fiebant usque ad stationes hostium, modo interdiu in hostes ibatur ordines disturbare & interciperi, si qui hostium palantes ibant. Aliter ad portam *Caudæ* longæ atrox certamen fuit, quia nimium *Hispani* pedites ausi sunt murum ascendere. Namque propterea multi eorum exusti & contriti sunt, & pauci integri potuerunt evadere. Sed ea victoria caperunt nostri milites insolescere & imperata non facere, quia *Veneti* legati solvendo non erant, ut valde in incerto

res

res esset, nisi pecunie impune ex Venetiis portarentur, quando propter sublatum pulverem hostes obvii nequiverunt in Venetos vestros agere. Patres autem solliciti de summa rerum frequenter hortabantur Regem Angliæ contra Gallos in expeditionem exire, & ea occasione uti, quando Rex Gallorum implicitus esset rebus Italiæ. Et quia Rex Romanorum videbatur velle antecapere, atque excire Turcas in Venetos, qui antebac promiserant Venetis affore auxilio, Veneti compulsi sunt cum Turcis identidem agere, oblata gratanter excipere, atque auxilium implorare, quia etiam Rex Pannoniæ cum classe Gallica & Hispana in Dalmatiam bellum moliri videretur. Sed præcipue studebatur obsidionem levare, & parare alterum exercitum apud Patavium ex manu collectitia cum peditibus & equitibus qui Tarvisii subsidio stabant. Et quidem & nunquam totis viribus agebatur, dum Galli volunt non nisi subsidio stare. Igitur hostes denique soluta obsidione potius digressi sunt prædas agere. Sed ex opulentia discordia orta est, & hostes copias partiti sunt. Et quia Vincentiæ non nisi Germani ad septem millia hominum erant, Venetorum omnis exercitus cum manu collectitia in eam expeditionem exiit, & cum nequisset urbem vi capere, Vincentini voluerunt deditionem facere, & Germani impune dimissi sunt. Sed Veneti milites nequiverunt uti victoria & celeritate qua oportuit, atque ideo apud Veronam postea res parum cessit ex sententia, quia Rex Romanorum iterum in Italiam venit, & parte alia Germani qui abierant ex Vincentia ubique infesti erant, nisi Alexander Bigolinus ad vallem fidatam illis obviam isset, & illi abissent in Germaniam. Parte alia Aloysius Mocenicus cum exercitu in arcem Scalanam ibat, quia finitima oppida deditione receperat. Et primo quidem tormentis militiæ acriter agebatur, postea atrox certamen fuit, denique vi capta arx est, & omnia præda militibus fuere, atque identidem gestum est feliciter apud Castrum novum Foriulii, ubi multa quoque levia certamina fiebant, & frequenter cum hostibus res erat. Angelus autem Trivisanus cum ingenti classe in Ferrariam perrexit agros vastare, prædas agere, igni ferroque omnia passim subvertere. Sed tandem res cessit aliter quam putarat, quia dum temere statur, Veneta classis disiecta est, & amplius hostes Lauretum cepere, atque ituri longius videbantur, nisi aliquin Itali & Galli invicem pugnassent, & multum stabatur. Namque propterea Veneti potuerunt classem reficere, & apud Rhodigianam Pollesinum stabatur. Postea apud Hospiciolum de pace cum Germanis oratoribus agebatur, & quia tandem re infecta Germani oratores recesserant, pacis auctor identidem Rex Angliæ querebatur, & Achilles Crassus Pontificis orator agens apud Cæsarem. Namque Veneti censuris apostolicis expiati, cum Pontifice de bello & pace identidem agebant, quia Pontifex ad Venetos declinabat, curabatque Regem Angliæ a Gallis avertere, & Helvetios mercenarios habere. Aliter Rex Romanorum propterea oratorem Pontificis expulit, qui profectus inde in Pannoniam cum Petro Pascallio pro Venetis frustra identidem egit, quia Helianus Gallus orator, omnia disturbavit, & Regem Pannoniæ ad recuperandam Dalmatiam oratione hortatus est. Veneti vero interea pene Veronam obsidebant, & quia Veronenses aliqui Petri castellum pollicebantur tradere, nocte media in eam expeditionem ibatur. Sed scale breviores fuere, & Veneti seipsi in fugam conversi sunt, atque ideo hostes statim moverunt in Venetos, quamvis aliquin ea res parum cessit eis, ex sententia. Namque compulsi sunt in urbem propediem redire, atque amplius multi hostium in Veneta castra confluxerant, & quia illi Germani milites essent, benigne excipiebantur, ut Hispanis & Gallis suspiciosum & diffidiosum foret.

LIBER SECUNDUS.

Urbem recepta Patavio visa est res Veneta aliquantum respirare, & instaurati animi sunt, quia ad conciliandum Regem Romanorum facilius videbatur. Neque enim Patres Veneti bello vigente aliquid satis tutum fore putabant, apud quos semper fuit nomen pacis blandum & amabile. Igitur ejus rei auctores, & Regem Hungariæ, & Regem Angliæ, frequenter exposcebant, simulque Nurembergensi communitati Germaniæ in eam sententiam literæ datæ sunt. Non equidem nostra culpa. P. N. Cæsar nobis hostis est, atque adeo ejus aures obturatæ sunt, ut colloquendi nusquam facultas sit. Neque id tamen in ipsum referimus, qui clementissimus est, sed potius id fieri putamus suggestione malevolentium, qui dum sibi tantum consultum existimant, nullam rationem habent collapsuri Romani imperii, etenim muneribus capti sunt, & non vident Gallos natura Germanis infestos esse, & gestire coronam imperii. Et quidem ea Cæsari in aperto res est. Namque ipse sepe etiam profitebatur, facile collapsura machinamenta hujusmodi, si celeri remedio occurratur, sicut & nos futurum credimus, si modo Cæsar ita velit ut potest, obviam ire, atque ea quæ fecimus, & quæ per oratores dicturi facturique sumus in bonam partem accipere. Et quæ nam nos egimus adversus Cæsarem? nisi ea quæ plena officii sint. Bello lacesiti tuendi nos gratia obsequimus, & quæ ceperamus ultro reddimus, dum ea re Regem Maximilianum placatum iri, merito putaremus. Insuper modo ne dum cupimus foedus rite factum validum & inviolatum esse,

A sed etiam pacem perpetuam intercedere cum vestro Cæsare, cujus si possumus esse volumus, semper cultores obsequentissimi. Verum obstant obtrectatores quibus vos obviam ire par est, dum nostra simul & res vestra agitur, quando mutua nostra commercia vicissim semper usui sint. Nostra præsertim in vobis sita spes est, & in Deo optimo maximo, quem procul dubio speramus nobis auxilio fore, non immorem eorum quæ semper egimus servandæ & augendæ Christianæ Religionis gratia. Namque aliquin Reges terræ nobis infesti sunt magis quam unquam in Turcas fuerint, & rem Venetam, quanto maxime possunt perditum eunt. Vos igitur auctore Deo in vobis, qui semper antiqua benevolentia nobis conjunctissimi fuistis, nostram quæso causam agite apud Cæsarem, ut vestra opera illo conciliato nobiscum, vos rebus nostris omnibus uti possitis, atque conservata dignitas, & civitas nostra non magis nobis, quam vobis semper usui sit. Neque cum Rege Romanorum de pace solummodo per litteras agebatur, sed etiam per nuncios, simul ac ille contentus fuit Venetos oratores admittere. Sed frustra omnia fiebant, quamvis pacis amplæ conditiones proponerentur. Hostes enim Germani potius bellum gerere parati sunt, & nuper ad firvitiam, canibus etiam utebantur in quibus odor vis est. Namque ea via pueros & mulieres querebant per segetes, & alia loca subterranea, & exitii novo genere, venationes hominum habebantur. Non tamen potuerunt Monsalconium oppidum Foriulii capere, quia contra acriter stabatur, & ipsi diverterunt Cadubrium capere, quia villici nequiverunt tantam vim hostium sustinere.

* Fonte:
Anhalti-
nus.

& qui rei interfuit *Ricinus Reuerensis* centurio. Sed circa castellum difficultas fuit, & hostes aliquando repulsi sunt, denique princeps *Analtius** cum decem millibus hominum in castra venit, & cum magna strage castellum etiam vi cepit. Sed postea multi eorum repedarunt in *Germaniam*, simul ac relatum est, quæ nuper apud *Valliseram* oppidum de *Germanis* octingentis hostibus magna edita cædes erat. Namque cum primum *Leonardus Hierosolymitanus* eques & *Petrus Corsius* cum centum levitibus, quadringentis peditibus, & manu agrestium in eam expeditionem exissent, oppidum vi captum est, & omnia prædæ militibus fuere, atque amplius sese dedit *Civitas Bellunni*, quam hostes incustoditam reliquerant. Adeo sæpe hostes soliti sunt oppida capere & deserere, ut nulla omnino sint non capta & recepta pluries, id quod singulatim sæpius dicere supervacaneum esset. Verum ut plerumque consuevit accidere, quanto magis *Veneti* contra hostes nitebantur, tanto minus semper illis usui fuit. Namque & nuper ideo Dux *Brunsvigie* cum decem millibus hominum in *Venetos* movit, & *Utinum* urbem statim obsedit. Sed quia viris armisque civitatem bene munitam videt, obsidionem solvit, & in *Civitatem Austrie* statim ibat. Adeo semper nocebat plus capere quam retinere facultas est, & illos hostem ultro lacerare, qui propulsare injuriam vix apti sunt. Est autem *Civitas Austrie* sita loco clivoso ad *Natisonem* fluvium. Illi præerat *Federicus Contarenius* vir impiger, & præsidio stabant cives fidiissimi, necnon *Vicus Perusinus*, *Antonius Santipetra*, *Lucas Anconitanus*, & *Paulus Baxilius* cum ducentis quinquaginta peditibus. Turris erat & angulus muri ad suburbium *Dominici*, quam cætera planior & patentior. Igitur adversus eum hostes admovent tormenta militiæ, & ceperunt noctis secunda vigilia oppidum fortiter concutere. Contra oppidani & milites arma expedire, locum capessere, hostibus obviam ire. Dum vero apud *Civitatem Austrie* in incerto res esset, *Joannes Paulus Gradonicus* legatus *Forijulii* cum octingentis equitibus, & quingentis peditibus infeliciter conatus est hostem ab oppugnatione avertere. Namque cum primum hostibus relatum esset *Christophorus Frangipanes* cum ducentis *Liburnis* equitibus, haud procul ab oppido e in insidiis locat, & cum *Veneti* proximiores fierent, ipse protinus ex insidiis eos tanto impetu aggressus est, ut parvo momento *Utinenses* omnes cum magna strage victi fusique sint. Secundum eam pugnam reversi hostes elatiores victoria, magis magisque prælium instant. Jamque diu quassata turris procubuerat, atque aditus inter ruinas muri patebant, & hostes progressi propius ea ruina captum oppidum credebant, tripartitoque agmine ubique infesti erant. Contra oppidani ad omnia tuenda & obeunda parati intentique stare, missilibus telis & tormentis bellicis hostem summovere, & nihil satis tutum munimentis pati. Demum ea parte qua mœnia corruerant utrinque in pugnam procursum est, hostis multitudine hominum abundabat, oppidani invictis animis pollebant, hostes credula spe potiundæ victoriæ summa ope nitebantur, oppidani desperatione compulsi pro nudata mœnibus patria corpora opponebant, nec usquam pedem referebant, ne relicto loco hostem immitterent, multi utrinque peribant, plurimi faucibantur. Inter muri ruinas ubi prælium & belli futura vis omnis apparebat, oppidani anteposuerant deindustria magnam struem famentorum & paleæ ac pulveris illius, quo utimur ad tormenta militiæ. Cum ergo diu anceps certamen foret, & oppidani quia præter

A spem resisterent animosiores essent, *Federicus* militem suum singulatim compellare, collaudare, adducere in spem victoriæ, si paululum adnitatur, omnibus locis instare, omnia curare, sæpe etiam ipse hostem invadere, & loco deturbare ubique hortator esse, omnibus modis suis animum augere, hostibus terrorem incutere. Quibus hortationibus ducti oppidani clamorem repente tollunt, & paratis fomentis ignem supponunt. Accedunt fusiles machinæ sagittarii & scorpionarii & tormentarii pedites, qui eminus hostem feribant, ut demum multi hostium combusti ignibus, plures contriti tormentis militiæ & faucii telis missilibus, omnes in fugam conversi sint. Eo confictu fertur trecentos hostium perisse, & oppidanorum vigintiquinque non amplius. Postea hostes obsidione soluta captoque oppido *Tulminio* in omne facinus prolapsi sunt, in omnem sexum puerorum & mulierum truculenter seivere, & omnia inhumana crudelitate fœdare. Nihilominus ea sevitia usi sunt in *Istria* postquam iverunt ingens supplementum equitibus levis armaturæ qui erant cum *Christophoro Frangipane*, & omnia subvertebant, quia *Franciscus Pascalicus* præfectus ducentorum levitum non poterat hostibus obviam ire, & amplius cum oppidani mille quingenti, & præfides oppidorum in expeditionem exissent municipia Cæsaris capere, apud *Vermen* castellum de illis magna edita cædes est, quia sine ordine sine imperio temere nimium ibatur. Posteaquam vero *Hieronymus Contarenius* cum sex triremibus in *Istriam* venit, pariter terra marique contra *Tergestum* ibatur. Est autem urbs sita ad mare, juxta quam exit in pelagus *Natiso* fluvius, qui finis *Venetiæ* dicitur, fluit & *Timavus* annis *Tergestum*, *Concordiamque* determinans, qui delatus e montibus decidit in profundum, habens septem fontes fluvialibus aquæ, & deinde absorptus infra terram stadiis circiter centum & triginta erumpit in mare. Postquam autem classis applicuit contra urbem gesta res est, non tamen *Veneti* civitatem ceperunt, quia solummodo tormentis bellicis agebatur, sed sublata omnis vindemia, & ager desolatus est. Atque amplius quia *Fluminenses* hostes ausi fuerant in portu *Curite* insulæ cymbam onustam mercimoniis capere, *Philippus Baduarius* illam injuriam graviter ultus est. Namque cum triremi, & duabus uniremibus in regionem hostium venit, oppidumque *Lauranium* vi cepit & diripuit. Verum postea cum abiissent classis præsidia, in caput *Venetorum* ea faba iterum cudebatur, quia propterea plures copiarum hostium convenerunt iterum agros vastare, & plus solito prædas agere, atque amplius cum desolata essent omnia citra *Quietum* fluvium, hostes quingenti equites, & duo millia peditum deditione etiam potiti sunt *Castronovo Istrie*, & oppido *Rasprubio*. Sed paulo post *Christophorus Frangipanes* cum parte copiarum ad tuenda propria recessit, quia *Angelus Trivisanus* cum sexdecim triremibus in *Istriam* venit, & primo quoque tempore contra *Civitatem Fluminis* tormentis bellicis acriter agebatur, postea atrox certamen fuit, denique urbe vi capta, omnia prædæ militibus fuere, & solo æquata civitas est, atque amplius *Veneti* iterum terra marique contra urbem *Tergestum* in expeditionem ibant. Sed quia civitatem armis virisque bene munitam vident, & adhuc satis ad rem agendam copiarum comparatæ non erant, primo quoque tempore studebatur agros vastare & prædas agere, & postea in *Rasprubium* omnibus viribus ibatur. Namque milites & nautæ simul oppidum aggressi sunt, & primo tormentis militiæ gesta res est, & denique admotis scalis in oppidum ibatur, atque illo vi

capto.

capto omnia prædæ militibus fuisse, quibus peractis *Venetæ* classis abiit, & *Germanus* hostis iterum in *Istriam* venit, & sæpe *Veneti* vincebantur. Adeo frequenter fiebat, ut modo *Venetis*, modo hostibus vicissim prospera omnia cederent, dummodo horum, modo illorum vires ampliores essent. Nuper vero *Venetorum* solummodo sita spes erat superinducii de quibus agebatur, simul ac ultro *Christophorus Frangipanes* sub *Venetis* auspiciis merere vellet. Sed tantum abfuit, ut inducias non pepigerint & *Christophorus Frangipanes* hostis iterum venit, quia nunquam e senatu consulto literæ redderentur. Itaque bellum majus in *Istria* vigeat, & omnes conversi in trepidissimam fugam erant, seque in pedes proripiebant cum liberis & conjugibus, ubi se tutos fore putabant in civitatibus, atque obiter rura & opida hostibus prædæ relinquebantur, & tota desolabatur provincia multa animalia in quibus potissimum omnis opulentia constat, ultra montes abigebantur, multi mortales interficiebantur, multi quotidie captivi fiebant, & omnia consumebantur, quæ hominibus & cæteris animantibus esculenta & poculenta sunt. Igitur ad eam rerum penuriam tollendam simul cum dignitate & amplitudine reipublicæ, ut facilius omnia tuta esse possent contributa pecuniæ machinæque & omnia utilia, datumque negotium est, *Damiano Tharso*, ut mille pedites in provincia deligat & exerceat, aliamque equitum adscribat, qui possint auxilio semper esse, & omnem vim hostium comprimere. Parte alia interea relicto præsidio *Taurisii* quod satis est, omnis exercitus *Patauium* se contulerat, curabaturque urbem omnibus modis munire, moenia & propugnacula reparare, & alia omnia facere, quæcumque usui forent. In primisque longe lateque prospicere qua via optime possent uti victoria atque ea fortuna, quæ opera agrestium sedulo aspirare videbatur. Sed tantum abfuit, ut dum *Veneti* semper differunt in aliud tempus ultro se dederent *Vincetiam* & *Veronam* recipere, fortuna inconstans prolapsa sit. Namque *Galli* ad tria millia equitum in castra Regis *Romanorum* venerunt, & propterea constabat omnis exercitus hostium decem millibus peditum, & sex millibus equitum, ut *Veneti* non amplius inferendi belli, sed potius se tuendi, & propulsandæ injuriæ studiosi forent, & eorum omnis exercitus urbem *Patauium* ingressus est, posteaque custodiæ per loca cuncta, & ordines distributi sunt, ut omnes equites gravis armaturæ intra prima moenia urbis continerentur, necnon ea parte semper usui essent, qua majus periculum imminerebat. Intus vero quod esset fori præsidium, parte altera *Citoli Perusini*, parte altera *Lactantii Bergomensis* acies bipartiti sunt, & ne aquæ adimi possent, quæ apud *Liminium* oppidum manufactis obicibus divertunt circum circa *Patauium*, obfirmati illi obices sedulo, & claustra sudibus complicatisque trabibus & multiplicibus ferramentis, quantum fieri potuit summo opere munita sunt. Dum ea vero agerentur *Patauii*, agrestes insulæ *Scalanæ* sollicitabant magis magisque *Carolus Marinum*, qui nuper *Lemniacum* immunitum receperat, eo præsidium mittere, aiebantque sua opera fore, ut prædam opulentam agant, & Marchionem *Mantue* suosque sexcentos milites, qui nuper illuc venerant, incautos adorianur & opprimant. *Carolus* in spem potiundæ victoriæ ductus illico de ea re legatos in castris certiores facit, simulque auxilium ingens expostulat. Igitur *Veneti* legati statim jubent *Lucium Malvetium* & *Citolum Perusinum* cum ducentis equitibus levis armaturæ, & octingentis peditibus ex *Patavio* proficisci *Lemniacum*. Et

A illi deinde cum advesperasceret ceperunt iter facere versus Insulam *Scalanam* junctis copiis cum *Hieronymo Pompejo*, *Petro Pulvere*, & *Vincetio Cassineo*, ut omnes copiarum essent trecenti viginti equites levis armaturæ, & quinquaginta tres equites gravis armaturæ, octingentique pedites, & mille quingenti agricolæ. Postea itum est quadrato agmine prope villam usque ad mille passuum, deinde acies bipartiti sunt, atque aliæ occuparunt exitus viarum, & primi pedites villam ingressi sunt, confestimque Marchionis domum obsederunt, & domos alias, in quibus milites habitabant, vociferandoque conati sunt majorem trepidationem incutere. Hostes vero nihil tale unquam veriti incauti & semisopiti, pars sese dedere, pars arma capere & obviam ire. Sed omnes oppressi multitudine facile trucidabantur, quicumque vellent obsistere, denique passim deditio facta est, atque omnia prædæ militibus fuisse. Et quidem ipse Marchio sub noctis tenebris per posticum aufugerat, atque inter vepres & arbuta latebras quærebat, sed interventu diei latitantem eum post melicam viderunt ceperuntque quatuor agricolæ, & nunquam flecti precibus aut pollicitis potuerunt, ut eum manumitterent. Ita forte dabatur, ut maxima pars victoriæ eorum esset, qui ejus rei primi auctores fuerant, sicut & postea cumlati muneribus & immunitate donati sunt. Quanto autem victoria major fuit, tanto majori studio usi sunt, ut Marchio & cæteri captivi quam tutissime conducere *Venetias*. Namque omnes copiarum quæ ejus expeditioni interfuerant, Marchionem & captivos comitabantur, & ne qua vis ingruat ex *Ferraria*, *Andreas Grittus* cum centum equitibus gravis armaturæ, & quingentis peditibus illis obviam venit, & simul ac ad *Ateste* oppidum ventum est, custodiæ domui appositæ sunt, in qua Marchio cum captivis aliis habitabat, deinde *Patauium* & secundo flumine *Venetias* venit, ubi Marchio cum magno clamore exceptus est, & diligenti sub custodia popularium in turri supra comitia servabatur. Interea vero omnis exercitus hostium ad viginti millia hominum accreverat, atque progressus usque oppidum *Liminium*, cum maxima custodiam tæde, illud vi ceperat ademeratque aquas disruptis obicibus, ne possent amplius *Paduæ* ad molas triticeas suppetere. Deinde *Germani* hostes agros vastare, prædas agere, omnia diripere, omnia igni ferroque subvertere. Et parte alia *Ferrarienses* hostes identidem facere, unde passim fuga facta est, & ad imas paludes abducta cuncta animalia ad *Caputaggeris* decem millia, & ad *Montem Albanum* viginti millia, atque illis intercisus itineribus & congestis aggeribus infelices agricolæ subsidio stabant, & armata navigia cum tormentis militiæ. Senes vero pueri & mulieres cum paupere suppellectili *Venetias* venerunt, quibus ex publico arario penus instructum est, parataque habitacula. Et quia continue novæ familiæ pauperum confluebant, Patres fratris locis distribuerunt navigia, & constituerunt portoria, ne quis plus satis exigeret. Hostes vero cum parte copiarum ad prædam *Montis Albani* repente digressi sunt, & quidem solummodo tormentis militiæ ea gesta res est, quia omnes *Veneti* terra marique statim fugerunt, & reliquerunt duas naves hostibus impune comburere, atque multa animalia abducere. Parte alia *Ferrarienses* hostes, ut commodius possent prædas agere, primo quoque tempore erexerunt propugnaculum in *Arbesi* flumine prope *Caputaggeris*, atque inde miseris agricolis frequenter obviam ibant, neque contra satis ulla vis erat, dum statim redire in castrum factus esset. Igitur *Marcus Antonius Contarenus* præ-

præfectus classis Padanae cum octo cymbis, & manu collectitia repente locum aggressus est, & post diutinum certamen illud vi cepit, & solo æquatum est. Nihilominus hostes Germani cum manu prædatoria sæpe victi cæsiq; sunt, dum illi passim prædari volunt, & Veneti acriter illis ubique obviam venissent ad Butinicum, Lizasustinum, Mergariam, & Mestrum oppidum. Sed Veneti illud magis advertebant, quod hostes interagendum se propediem obsidionem illaturos Patavio minabantur expediendo & parando omnia, quæcumque ului forent. Igitur Patres solliciti de summa rerum noctu frequenter & interdiu quid agendum consulere, deinde maturare, facere, & nihil intentatum relinquere, festinare, parare, mittere Patavium tormenta militiæ, insuper instrumenta bellica, & munimenta cuiuscumque generis, atque affatim pecunias, & farinæ ingentem copiam subvehere, populares cunctis Venetis vicatim adscribere, quacunque pedites acersere, & Patavium supplementum exercitui mittere, denique omnia facere, quæ conferre viderentur levandæ obsidioni illius urbis, in qua proculdubio omnis vis incumberebat servandæ reparandæque reipublicæ. Pari modo ut res ipsa tutius procederet si nobiles quoque cum adscriptis peditibus illuc auxiliatum eant, convocatis comitiis Leonardus Lauredanus Princeps inclutus in hanc sententiam locutus est. Præfari rem vestram agere .P. C. supremum exordium & artificiosa insinuatio videri potest in re tam vestra. Neque enim magis aliud vestrum est, quam patriæ vestræ tuendæ frequens studium, de qua re profecto solummodo nuper agemus, quatenus de servanda urbe Patavio dicturi sumus. Namque Patavium suburbium vestrum est, atque inde pendet salus istius urbis & reipublicæ, & ideo istud consilium tuendæ urbis antecapere debetis, cum ejusmodi ista sint, ut nisi provideris ne accidant, ubi eveniunt frustra ignaviam tuam incuses, aut deorum auxilium implores. In vobis vero tuendæ reipublicæ facultas est, si modo parati estis vestris opibus & pectoribus rempublicam juvare, sicut & vos decet facere, qui Romanorum imitatores esse vultis. Bello Punico secundo cum exhaustum ærarium, ne deorum quidem cultui sufficeret, Publicani ultro aditos Censores hortati sunt, ut omnia sic locarent, tanquam respublica pecunia abundaret, seque præstaturus cuncta nec ullum assent, nisi bello confecto petituos polliciti sunt. Domini quoque servorum, quos Sempronius Gracchus ob insignem pugnam Beneventi manumiserat, pretia ab imperatore supersederunt exigere. In castris etiam non eques, non centurio impendium dari sibi desideravit. Viri ac fame quicquid auri, argentei habuerunt: item pueri insignia ingenuitatis ad sustentandam temporis difficultatem contulere. Vos ergo sequimini ista vestigia, & libenter locate vestram operam vestræ patriæ in tanto rerum discrimine. Et quidem a nobis etiam ceptum est filios nostros Aloysium & Bernardum cum centum peditibus Patavium mittere, & vos operæ pretium est identidem facere, aut vos ire, aut filios, aut nepotes vestros mittere, qui auxilio esse possint singuli quique cum peditibus, quatenus opes vestræ possunt sufficere. Namque tanta temporum difficultas est, ut nemo possit suam operam negare, sine nefario scelere, quando quisque plurimum patriæ habeat acceptum referre. Agrestes quoque popularesque vestri ad viginti millia hominum vestra auspicia libentius sequuntur, si & vos imperata feceritis. Tunc enim facile omnes obediunt, si quæ aliis imperes, tu prius præstiteris, & id tanto magis vos decet præstare, quanto magis vestra interest, qui senatores estis, & republica magis magisque fruimini, ut sicut Senatus Populo honore præstat, ita vos ad omnia

A dura & aspera subeunda primi duces esse debetis, & nihil dubitare præsertim modo, cum aliquanto fortuna mitior sese offerat, & benignitate Deum jam id paremus, atque agamus, ut propediem obsidione soluta, ultro hostem possimus invadere. Neque cuiquam vestrum videatur majus id audaciusque consilium, quam exigat cladium nuper acceptarum recens memoria, siquidem fortuna reipublicæ & virtus desperare de summa rerum prohibet eo fato, quo donata nobis fors est, ut magnis omnibus bellis victi vicerimus. Vetera omitto Gallos hostes & Mauros, Sarracenos, atque veteres inexhaustas inimicitias Ligurum, & bella periculosa victis simul & victoribus, quot Padanae classes, quot Duces, quot exercitus? Bello Philippico amissi sunt. Quid hoc bello Gallico memorem profligatum exercitum nostrum ad flumen Abduam, & conversum in fugam turpissimam, usque Mestrum oppidum. Adde festinam defectionem oppidorum omnium, & cunctarum urbium nostrarum. Adde tantam in urbe trepidationem, & ingentem tumultum. In hac tamen rerum intemperie & imminente naufragio Veneta navis & reipublicæ constans virtus, tanquam rupes Caucasæa, stetit una integra immobilis, ac omnia strata humi erexit, & cuncta deperdita sustulit. Vos primi Senatores post Abduensem cladem vestro ductu & vestra opera, vestris pecuniis affatim datis militibus, vestris consiliis auspiciatissimis rem Venetam, vos filios ac uxores vestras, & lares vestros tutati estis, atque nullum jam reipublicæ nomen esse obstitistis. Nunc benignitate Deum omnia aliquanto letiora & meliora futura sunt, procul abest hostis invictus Rex Gallorum, neque Germanorum multigenas copias vereri debetis sine duce, sine ordine, sine imperio, ut valde inconveniens esset, si vos qui labantem fortunam reipublicæ nuper sustinistis, nunc ipsi quia illius omnia letiora & meliora sunt animis descereitis. Hæc fateor tamen acerba sunt, sed fortuna vestra vobis suadet, ne in pejus collabamini. Quemadmodum & medica pharmaca acerba sunt, illa tamen reparandæ sanitatis gratia sumuntur. Rex Atheniensium Cædus addicente Apolline Delphico bellum aliter discuti non posse, ne Athenæ occiderent ipse mortem oppetere passus est. Quid loquar Decios, aut præcipitem Curtium? qui pro patria mori nequam veriti sunt, dum ei profuturi viderentur. Atqui vos .P. C. non pro patria ad certam mortem, sed pro patria ad certam victoriam hortamur, nullus enim exercitus est, qui posset unquam capere viris armisque tam bene munitam urbem Patavium. Igitur in vestra manu sita victoria, & tuendi vestri suburbii facultas est, si nunc adeo cum vestra res agitur, vobis ipsis & reipublicæ consulitis. atque ut semper fecistis, & nunc assueta virtute vestra, & nostra hortatione enixe operam dabit, ut res vestræ omnes privatae salvæ sint republica incolumi, quas aliter rempublicam prodendo nequicquam servet. Postquam Dux ipse conticuit totis comitiis consensus est, quisque Principi gratias agere, ac interjecto certamine juvandæ reipublicæ, quisque suam operam libenter polliceri, quisque prima inter primos nomina sua velle in tabulis publicis esse, ut nec Princeps accipiendo, nec scribæ referendo sufficerent. Primates filios suos aut nepotes mittere, alii pecuniam dare, alii ipsimet ire, denique omnes certatim omnia facere, quacunque vires suæ paterentur, ut ex cunctis Venetiis cum trecentis nobilibus, & decem millibus hominum Patavium iretur. Sed Patavium studiorum placidissimum gymnasium, & urbem immunitam, quam e Troja profugum Antenorem condidisse ferunt, tunc Imperator exercitus & legati in alteram faciem mutare, summo studio perficiendo munire, fossas augere, moenia reparare, & alterum murum e terra congestum educere,

cere, propugnacula munitissima construere, in-
tus & extra prope urbem omnes domos demoli-
ri, atque passim itinera levigare, ut sine impe-
dimento milites possent exercere opera militiæ,
denique in urbe militum ordines distributi sunt,
& visum est omnes levites extra mœnia stare,
hostem exercere, ordines disturbare, annonam
diripere, sæpe etiam pabulatores & palantes alios
insidiis interciperi, denique omnibus modis,
omnibus locis, quanto maxime possent hostibus
infectos esse, & ubique focis auxilio festinare.
Sicut & nuper agricolis, qui se muniverant ad
pontem ville *Tencharolle*, & hostibus fortiter
obstitebant, *Veneti* levites repente subsidio vene-
runt, & hostes fusi fugatique sunt. Atque am-
plius parte alia *Joannes Maria Fregosius* cum par-
te exercitus comitem *Philippum Mariam Rubeum*
apud *Vincentiam* aggressus est, dum ille cum tre-
centis levitibus annonam in castra hostium comi-
taretur. Et quidem primo atrox certamen fuit
dum utrinque nihil prætermittitur, quod usui
foret, denique apud *Venetos* stetit non incruenta
victoria, sed major cædes hostium fuit, & multi
eorum cum duce *Philippo* capti sunt. Hostes ve-
ro primo quoque tempore expectare *Ferrariensem*
Gallorumque auxiliares copias & *Germanos*
milites, qui quotidie in castra hostium conflue-
bant. Postea agros vastare, animalia abducere,
oppida diripere, nunc omnis exercitus ad urbem
procedere, & ad *Bassanelli* pontem ire, ut lo-
cum castrametandi prospiciat, nunc ne machinis
offendatur, paululum recedere, quotidie levibus
certaminibus contendere, modo scorpionarii e-
quites levis armaturæ decompacto certare adver-
sus scorpionarios equites hostium, modo utrin-
que centeni pedites digladiari invicem, multi ut-
rinque cadere, nunc hi nunc illi recedere. Et
nuper quidem anceps prælium stetit & prope ur-
bem vario eventu ea gesta res est, denique cum
advesperasset hostes visi sunt velle obsidere *Pa-
tavium*, sed tantum abfuit, ut illi statim inde
versus *Aponum* & montes ad consuetam prædam
digressi sint. Contra milites *Veneti* pedites equi-
tesque levis armaturæ, eos quasi fugientes audac-
ter sequebantur, multa impedimenta ceperunt,
multi pedites & equites hostium capti sunt. Et
quia hostibus ea valde molesta res est, illi primo
quoque tempore *Ateste* oppidum capiunt & diri-
piunt, deinde *Monflicem* oppidum acriter oppu-
gnare aggressi sunt. Est autem *Monflicem* haud
longe distans ab urbe *Patavio* oppidum parum
munitum, sed arx ejus in monte prærupto sita
est. Et primo quidem contra oppidum torment-
tis militiæ acriter agebatur, & *Veneti* centum
quingenta pedites cum *Petro Gradonico* præ-
fecto, & duce *Paulino Cursio* nihil omnino vere-
ri videbantur, omnes sub imperio esse & sub or-
dinibus militiæ, omnes cuncta officia libenter fa-
cere, quisque locum servare, quisque hostibus
obviam ire, atque eum mœnibus deturbare, &
tueri omnia. Postremo autem *Veneti* ingruente
hostium multitudine satius & tutius rati sunt im-
minenti periculo cedere, & ab omnibus in ar-
cem protinus itum est, ubi belli vis major incu-
buit. Namque oppidum situm erat in plano, &
ex ea planicie mons faxeus insurgebat undique
præceps & satis patens mediocri castello, cui vi-
rorum, armorum, frumenti, vini, & olei, sa-
tis magna vis erat, locus importunus tormentis
& instrumentis militiæ. Simul ac enim ea age-
bantur, & paulo processerant, *Veneti* e mœni-
bus igni aut lapidibus corrumpere, milites qui-
cunque pro opere parum consistebant propter
iniquitatem loci, neque inter instrumenta mili-
tiæ sine periculo administrabant, toto colle faci-

A le detrudere, acriter præ mœnibus certare, opti-
mum quemque hostium interficere aut ferire, &
cæteris metum incutere. Contra hostes cuncto
repente facto *Venetos* invadere, omnes pariter
omnibus locis cuncta pericula subire, terrere tor-
mentis militiæ, tentare, instare acriter in castel-
lum vadere. Et jam *Venetorum* spes omnis in so-
la deditione sita erat, de qua cum hostibus age-
batur. Sed hostes consultando potius ea occa-
sione rerum bene gerendarum acriter uti sunt,
Venetos milites loco dejicere, multos occidere,
scalas admove, murum ascendere, & super oc-
cisorum corpora in castellum ire. Itaque Arx
B *Monflicis* oppidi omnino satis munita in hostium
potestatem venit, & omnia prædæ militibus fue-
re, præfectus & pauci alii captivi facti sunt, &
de cæteris omnibus magna edita cædes est, deni-
que hostes gloriam invenerunt ex ea re, quam
temere aggressi sunt, & tempus conterituri vide-
bantur. Capto Castello hostes iterum in omne
scelus prolapsi sunt inhumanum sævumque facere
quantum dici & excogitari potest, passim agros
vastare, prædas agere, sævire, interficere, vio-
lare, rapere, populari, comburere. Sacratissi-
mum quoque Christi Corpus superadditis verbis
sacrosanctissimis in terram projicere, & divina omnia
C foedare. Denique crudeliter agendo iterum ad
pontem *Bassanelli* reversi sunt, & conabantur ite-
rum aquas adimere, supra *Bassanellum* fossam du-
cere, & *Brentam* omnem dictum olim *Medua-*
cum fluvium versus *Monflicem* divertere. Contra
Veneti acriter obstistere, & e regione compactis
aggeribus reparare, fossore hostium impedire
tormentis militiæ, tegumenta humi prosternere,
& cuncta infecta reddere. Sed interea exercitus
hostium numerosior fiebat, venerantque ex *Ferra-*
ria auxiliares copię Cardinalis *Estensis* cum cen-
tum militibus, ducentis levitibus, octingentis
agricolis, & multis tormentis militiæ. Hostes
ergo quia nuper repulsi sunt, simul ac prope ur-
bem confertum prælium esset, postea magis insi-
diis contendere aggressi sunt, multi pedites tor-
mentarii post diruta mœnia latebant, & *Venetos*
venientes incaute immissa glande feribant. Sed
ea ars parum profuit, siquidem *Veneti* admove-
runt ad locum tormenta militiæ, & statim deje-
cerunt parietem, unde plerique hostium contri-
ti, & reliqui in fugam conversi sunt. Dum ea
invicem milites agunt, viderenturque hostes in
procinctu esse urbi succedere, Imperator exerci-
tus & legati apud sanum *Justine* convocatos mi-
lites ad capeßendam rempublicam hortabantur,
simul ac militibus e Senatu consulto in eam for-
mam literæ redderentur. Ante hac semper milites
E spes nostra sita erat in Deo optimo maximo, ut is
nobis semper auxilio esset, qui justam causam semper
fovet. Verum ea apud nos non amplius in incerto
res est, quandoquidem ejus opera idipsum fiat, quam
nos simul & vos vestris omnibus votis semper posu-
lastis, ut tantum hostes morarentur, quantum mu-
nienda urbi sufficeret. Jam vero benignitate Deum
civitas apprime munita est, & omnia sedulo submi-
nistravimus, quæcunque usui fore putastis, ut so-
lummodo illud super sit vos agere, quod semper pol-
liciti estis urbe munita, & cunctis paratis ex senten-
tia, omnem obsidionem hostium frustra fore. Neque
F profecto spes concepta vos fallat Deo auctore in vobis,
qui in arte militari omnes valde exerciti estis, ut
opera vestra assueta, & virtute vestra præclara, po-
puli que *Patavini* fide incommutabili, facile omnes
tuti esse possitis. Veniat quæso in mentem modo
quantum oculi omnium in vobis conversi sunt, ut vi-
deant quantum in rebus adversis animosi & fortes si-
tis. Vos omnes bellavimus pro justitia, pro salute
propria, pro libertate Italiæ, quam semper hostes
A. Mocenicus. C barz

barbari dilacerare soliti sunt, & modo eorum fides & animi quales sint in totam Italiam, documenta certissima antiqua & recentia habentur, & nos poteris exemplum amplissimum futuri sumus. Vos omnes bellamini pro fide Christi, quæ alioquin manifestum periculum subiret si quod absit hostes Patavium capiant. Contra hostes bellum iniustum gerunt, inducias dolo malo & jurata fœdera violant posthabitis divinis & humanis cunctis rationibus, ut merito in eam spem ducti simus, quæ putamus nobis auxilio fore Deum optimum Maximum, qui protector justitiæ & veritatis perhibetur. Igitur vestrum erit Milites acriter in hostes agere, & nusquam deesse vobis & reipublicæ. Quod si feceritis ut vos facturos non diffidimus, insensibilem gloriam vobis, apud omnes nationes merito comparabitis, & nos gestarum rerum nunquam immemores, re & omni officio, dando & gratificando, de vobis ita benemeremur, ut apud omnes nationes erga vos gratissimi non magis habeamur, quam simus. Postea legati in castris militibus in eam sententiam dicebant, tantam esse reipublicæ spem sitam in uniuscujusque militis & totius exercitus virtute maxima, ut animata esset divitiis & omni vi tutari libertatem Italiæ, & tantorum virorum Ducum militumque virtutem exercitam, quæ alioquin hostibus barbaris semper invidiosa sit, & facile extinguere possit, si illi Patavio potirentur. Accedere ad hoc aiebant, ut quisque summa ope cni debeat, quod quisque pro comperto habet, omnia commoda, & omnes opes reipublicæ sibi semper usui fore, si modo ut dicat ratio divina favente clementia, atque experta virtute & sedula opera militum, apud Venetos foret desiderata victoria. Nihilominus Imperator exercitus stans ante altare milites inhortabatur, ut rempublicam suscipiant, & pro virili tantæ se expeditioni accingant, quam honoris eorum gratia deindustria Deus optimus obtulerat. Tum orare, obtestari, suadere quemque similitudines deponere, & se ita componere, ut omnia amice gererentur, simulque ut illud fieret, quod viderat in obsidione urbium solitum fieri, quemque cogebat contactis manu scripturis in verba concepta jurare, se constanter servaturum in omnibus fidem reipublicæ, & in hac urbe servanda præcipue, quæ constabat omnis salus totius Italiæ, & simul ac ea dixerat, ipse primus cepit jurare, postea legati, Duces, & cætera multitudo identidem fecit, & deinde per loca cuncta appositæ custodiæ, & ordines distributi sunt, atque statuerunt nocte qualibet alterum legatum cum ala equitum gravis levisque armaturæ totam urbem perquirere, atque custodias & duces peditum in diem mutare, ne aliquis sciret quem locum sortiturus esset, aut posset unquam de loco cum hostibus convenire. Portis autem præfecerunt nobiles Venetos a porta Crucis, usque ad Pontem Bassanelli Lactantium Bergomenses & Cisolium Perusinum cum peditibus locarunt. Inde versus Pontem Curvum usque ad Portellum Dionysium Naldium, ad Portam Catacaltam quadringentos pedites, ad Portam Caudæ longæ Bernardinum Parmensem cum acie peditum, atque statim aliis locis muris & munimentis distribuere præsidia. Super Pratum Vallis Imperatorem exercitus, & Comitem Bernardinum cum militibus, atque identidem cum militibus Antonium Pium parte alia supra plateolam Antonii, & amplius triginta equites gravis armaturæ cum peditibus ad forum tuendum, atque jubent alios milites & levites semper præsto esse huc & illuc ire, utcumque usuveniet. Cæterum hostes iterum ad prædā ibant villam nostram Gurgensem Bobulentamque villam, & omne solum Pluvissacii diripere, atque igni fer-

A roque subvertere. Postea omnis exercitus hostium auctus ad centum millia hominum iterum Patavium venit. Et quidem a Portello Patavii usque ad portam Caudæ longæ castra hostium sita sunt, deinde ad Portam Portiæ, & ad Portam Caudæ longæ ceptum est tormentis militiæ civitatem concutere, & obiter arcubus in urbem multas sagittas conjicere, convolutis literis Regis Romanorum, quæ omnibus agentibus Paduæ in eam formam dabantur. Datum est deindustria vobis omnibus longum tempus penitendi, & dedendi sedulo urbem nostram Patavium, ne urbe vi capta cum maxima strage hominum, cuncta prædæ militibus forent. Nunc vero cum velimus urbem vi capere, ne patiamini ea quæ victi capta urbe pati solent, vos antea certiores fieri curavimus, ut dum vobis integrum est clementiam potius quam vim nostram experiri velitis. Itaque hortamur vobis ipsi consulere, & nostra diutina patientia non amplius abuti velle. Aliter scitote proculdubio fore, ut cum volueritis incompresso impetu militum, non amplius locus penitentiae supererit. Sed Veneti milites nihil prorsus timere, insensu intentique sine tumultu manere, prælium audacter expectare, & solummodo tormentis bellicis agere, modo stare, modo obviare, nunc pedites aliquot nocte intempesta usque ad hostium tentoria repente vadere, & cum impræmeditatum tubis, & sublato clamore perterrefacere, nunc interdiu equites pileati hastati castra hostium circuire, & ubique infesti esse, ordines disturbare, multos ferire, aut perimere, nonnullos semper intercipere. Namque quotiesque contra Patavium statum est, nostri quotidie ad minus quinquaginta equos prædati sunt. Hostes vero nuper quasi urbem oppugnaturi agmine facto usque ad Portellum Patavii venire & recedere visi sunt, & deinde venerunt ad Portam Caudæ longæ, ubi primo tormentis militiæ acriter gesta res est, & postea Hispani pedites propugnaculum oppugnare aggressi sunt, atque nemine resistente murum incultoditum ascendere. Contra Citolium Perusinum eo stratagemate acriter usus est, & delecti pedites qui iutus præsidio stabant. Namque ictibus hastarum & elaboratis ignibus ita impetuosè & repente cum hostibus gesta res est, ut omnes illi ducenti, qui munimenta superaverant, afflicti sint, cæteri quomodo potuerunt pauci integri magna pars confecti vulneribus in pacatum abire compulsi sunt, & hostium audacia compressa est, videbaturque fore, ut Veneti acriter obsisterent, si modo pecuniæ suppeterent, quarum inopia jam conducticii milites, quibus stipendium debebatur, clamitare, dolere, protestari, si ea de causa secus res cederet, multi officia militiæ recusare, non signa sequi, non ordines observare, non amplius sub imperio esse, ut reipublicæ in dies majus periculum immineret, nisi opportune ex Venetiis pecuniæ portarentur. Erant autem cuncta hostibus obsessæ itinera, præter illud, quo ex monte Apono Patavium itur, & ideo ea parte pecunias excipere trecenti stratiotæ Græci equites præmissi sunt, & deinde cum duce itineris Lucio Malvetio equites gravis armaturæ, & equites scorpionarii ingens præsidium ibat. Jamque receptis pecuniis equites pileati hastati redibant, & inter eundem vident hostes Gallos octingentos equites alonge, & Patavium protinus illos anteveniunt. Namque reliqui levites & omnes milites ut conducendæ pecuniæ tutæ essent, obiter conati sunt hostibus obviam ire, & ultro etiam invadere. Sed eo primo congressu militum pulvis in nubem sublatus utrique obcæcatis militibus confertum atrox prælium diremit. Itaque milites Veneti potuerunt impune Patavium venire, & pecuniæ delatæ sunt. Jam vero Patavii

vii magna pars muri procubuerat, & ecce mœnibus repente subeunt duæ turmæ hostium, quarum altera militum, & altera levitum erat, cum multis peditibus. Contra *Veneti* quadringenti pedites tormentarii post mœnia latent expectando, donec hostis proximior fieret, deinde omnes pariter hostem contundunt glande plumbea, multos interficiunt, plurimos fauciant, atque omnes alii in fugam conversi sunt. Sicut & frequenter fiebat, & quotidie levia committebantur certamina cum hostium magno malo. Namque habitis pecuniis milites *Veneti* in officio esse, collapsa mœnia reparare, & imperata facere, simulque omnes viri *Patavii* cum clamaretur ad arma, libenter arma expedire, & locum audacter capessere. Rex autem *Romanorum* quia videt *Veneturum* socios & milites intentos esse fortiter urbem servare, custodire, protegere, non contentus secum habere contra *Patavium Germanos, Gallos, Hispanos, & gentem Italiæ*, cepit etiam sedulo contra *Venetos* per oratores cum *Turcis* agere, atque amplius in *Venetos* movit Regem *Pannoniæ*. Et jam rumor ceperat increbrescere, illum contra *Dalmatiam* bellum moliri, & ad eam rem classẽ *Gallicam & Hispanam* propediẽ expectare. Igitur Patres necessitate compulsi, & quia antehac *Turcæ* polliciti fuerant se *Venetis* auxilio fore, quandocunque usũ venerit, primo quoque tempore *Aloysium Raimundum* Oratorem ad *Turcas* mittunt oblata gratanter excipere, & cum nuper videretur suam operam usui fore, eorum auxilium implorare, dicere, Regis ipsius rem pariter agere, siquidem Reges ea de causa convenerunt in *Venetos*, quia ipsi noluisse fœdus initum cum Rege *Turcarum* violare, ut cum *Venetos* e medio fultulerint, de *Turcis* facile actum putent. *Veneturum* quidem vires amplas esse, sed tantis regum omnium viribus an possint sufficere in incerto res est. Sua itaque interesse rem publicam armis virisque tempestive juvare, & sibi propterea semper eam obnoxiam reddere. Pari modo Patres Regi *Angliæ* suadere conati sunt, adeo implicito Rege *Gallorum* rebus *Italiæ*, ut facile vinci posset, ea nunc uti occasione invadendi & debellandi *Gallias*, sicut olim fecit *Henricus* Rex *Angliæ*. Aliter aiebant proculdubio fore, ut Regis *Gallorum* nimia potentia Regi *Angliæ* formidolosa etiam videretur. Et quidem *Turcæ* libenter polliciti sunt præstare auxilia, ut *Veneti* eo oratore obtinuerint, ne dum ut *Turcæ* hostes *Venetis* non essent, sed etiam ut sedulo afforent auxilio si eorum opera uti *Veneti* contenti sint. Et Rex *Angliæ* contra *Gallos* animatus erat identidem facere, atque expectabat solummodo personam exuere, quæ sub tutore adhuc erat. Cæterum Patres illud maxime curare, & quæ levandæ obsidioni usui forent cuncta facere, festinare, parare alterum exercitum apud *Mestrum* oppidum, e manu collectitia, cum peditibus & equitibus gravis & levis armaturæ, qui *Taurisii* alioquin sub legato *Petro Marcello* præsidio morabantur, ut simul a tergo lacescit hostis ab urbis oppugnatione discederet. Namque aliter ubique hostis infestus erat, & nuper structa acie ad urbem oppugnandam venit, ingressique pedites fossam propugnaculi *Caude longæ* conabantur illud ligonibus a fundamentis destruere. Contra citi *Veneti* obviam ire, igni ferroque missilibus telis & tormentis bellicis hostem repellere. Atque identidem parte alia *Veneti* ducenti pedites iverunt lanceis, hostium tormentorum foramina obturare, & pulverem igniferum comburere. Et amplius equites levis armaturæ per portam *Catastam* profecti sunt usque ad vallum hostium prælium cum peditibus inire, aliquot interse-

re, & omnes perterrefacere. Quæ cum primum Regi *Romanorum* relata sunt, ipse protinus hortator adest in hostes stimulando militum suorum ignaviam, modo incusat, modo spe præmiorum virtutem accendit, & captæ urbis prædam edicit militum fore. Sic milites extemplo accensunt, & iterum sub signis & sub ordinibus militiæ in expeditionem ibatur. Et quidem ad propugnaculum *Caude longæ* iterum tria vexilla *Germanorum* peditum alios anteveniunt, deinde scallas admovent, & summa ope nitebantur murum ascendere. Contra *Veneti* acriter obstitere, hostem loco deturbare, denique conferto præliotam multos tormentis militiæ, & elaboratis ignibus, aut fauciare, aut conficere, ut ex omni exercitu hostium, nemo amplius inceptum opus aggredi auderet, sed quisque cum suo magno malo ab inceptis explosus est. Igitur hostes quia vident urbis potiundæ nullam spem esse, ut pariter *Venetos* excirent sub signis militiæ stare, ipsi dissimularunt omnia parare & facere, quæ futuræ oppugnationi usui fore viderentur, & denique noctis silentio obsidione soluta protinus loco recessum est. *Veneti* vero milites armati intenti hostem expectando totam noctem insomnem duxerant, & cum primum illucesceret pedites aliquot visum exeunt quid hostes agant, sublata tormenta militiæ & hostes abiisse vident, sicut & *Patavium* relatum est. Sed soli milites *Italiæ Galli, & Hispani* abierant, *Germani* vero cum Rege *Maximiliano* manserant, & cum primum postera dies oriretur, sublato clamore repente muros & propugnaculum *Caude longæ* iterum adorti sunt, simulque pluribus locis ceperunt urbem acriter oppugnare, mœnibus subire, scallas admovent, murum ascendere. Contra *Veneti* milites intenti paratique stare, semovere hostem missilibus telis, & nihil tutum munimentis pati, deinde atrox certamen fuit, & denique hostes fusi fugatique sunt, atque inde abierunt cum magna ignominia, sicut & Cæsar abiit protinus in *Germaniam*. Et quidem nunquam apud *Patavium* totis viribus gesta res est, quia dum sæpe in quæstionem venisset, *Frassius Severinus* semper ejus rei dehortator erat, simul ac videt *Gallos* nolle prælium inire, sed solum subsidio stare procul a *Patavio* per tria millia passuum. Namque ex urbe tormentis militiæ adeo acriter agebatur, ut qui prope essent, non possent habitare, nisi in scrobibus. Ipse autem verebatur ne alioquin *Germanis* contra spem eveniat, & *Galli* illis etiam infesti sint. Atque amplius aiebat necesse esse ad triginta millia hominum perire, si in certamen iretur, quod Rex *Maximilianus* fieri volebat, quia non potest pati hominem mori, & humanissimus est. Soluta autem obsidione primo quoque tempore *Veneti* stipendium militibus dare, annonam curare, ubique focis auxilio esse, aquarum repagula demoliri, & pandere obiturna itinera, atque obiter ut hostes longius abeant expectare. Contra hostes agros vastare, prædas agere, oppida & civitates diripere, & magnis contributionibus gravari, villas passim comburere, & maxime agricolis infesti esse. Verum ut sæpe fieri solet inter nationes ex opulenti præda, magna discordia orta est, & *Germanis, Hispani & Galli* hostes erant, qui etiam aliquando frustra tamen repugnantibus *Germanis Vincentiam & Veronam* diripere obnixi sunt, & propterea copiarum hostium in partes fiebant, & *Germani Vincentiæ Veronæque* subsidio stabant, atque *Galli, Hispani & milites Italiæ Lemniacum* oppidum oppugnatum ibant. Igitur oppidani arma expedire, bellum parare, undique aggeres & munimenta construere. Et quidem frequenti-

bus scissuris *Athesi* flumine circumcirca amplius palus obducta est, & vis ingens aquarum, & *Jacobinus Novellus* cum ducentis peditibus per occulta itinera *Lemniacum* subsidio statim venit. Quæ cum primum hostibus relata sunt, quia oppidum armis virisque bene munitum vident, & tempus hyemis, re intentata hostes *Galli* etiam *Veronam* venerunt, & distulerunt rem omnem in tempus aliud. Interea vero *Venetorum* omnis exercitus rursus accersitis fidissimis agricolis in expeditionem exivit, & *Vincentiam* oppugnare profectus est, & quia *Veneti* populam res novas moliturum sperabant, statim jubent levites ad portas civitatis antevenire, & deditionem tentare. Sed cum id parum procederet, totis castris itum & ceptum est acriter mœnia tormentis militiæ concutere, demum aperto aditu pedites immissi sunt, qui urbem ingredi summa ope nitebantur. Contra *Cæsariani* milites ad septem millia hominum acriter obfistere, & hostem repellere, festinare, parare, facere, & ferro decernere. Igitur utrinque nihil prætermittebatur quod usui foret, quisque magis quam in alio, in se spem sitam habere, pariterque agere & pugnare omnibus locis, & avidius parare alter alterum hostem ferire, quam semet tegere. Clamor permixtus exhortatione, læticia & gemitu, itidem strepitus armorum ad cælum ferri, telaque utrinque volare, denique *Veneti* & *Dionysius Naldius* præfectus peditum magis magisque obnixi ceperunt *Pusterle* suburbium, & deinde quia nox erat cecinerunt receptui. Et quidem difficilis factu ea vis res est, nisi ex insperato *Vincentini* oratores intempesta nocte ad *Venetos* legatos in castra veniant, & ultro deditionem faciant. Itaque *Cæsariani* milites impune dimissi sunt, & *Vincentia* in fidem recepta est, præsertim opera *Severinatis Fracassii*, qui Dux hostium intus erat, & eam rem summa ope curaverat. Quod si eo rerum successu & tanta agrestium & populorum omnium vocatione *Veneti* milites opportune usi essent, & protinus *Veronam* itum foret, proculdubio aspirans fortuna rursus in solidum rem *Venetam* collocasset. Usque adeo semper usu venit festinare, & in re militari potissimum celeritate opus est, & occasione uti, ut nunquam profit differre, cum rerum bene gerendarum omnia parata sint. Aliter dum tempus frustra conteritur protelando stipendium militibus dare, & cavendo ne milites urbem diripiant, iterum e manibus quæ se obtulerat fortuna inconstans elapsa est. Namque cum Regi *Romanorum* captam *Vincentiam* nuntiatus fuisset, ipse primo quoque tempore *Tridentum* venit bellum parare, copias colligere, & *Gallos* in auxilium *Veronam* accersere, ut cum primum *Venetorum* omnis exercitus cum manu collectitia citra amnem *Athesim* in eam expeditionem exiret, & ultra fluvium *Carolus Marinus* præfectus *Lemniaci* cum quingentis equitibus levis armaturæ, septingentis peditibus, & quatuor millibus agrestium, hostes facta repente eruptione ausi sint manum conferere cum *Venetis* levitibus, qui utrinque *Venetorum* exercitum, & ad portam *Maximi*, & ad portam *Episcopi* antevenerant. Certatumque est utrobique vario eventu quousque nox anceps prælium diremit. Ea re legati valde commoti sunt & Imperator exercitus, & quoniam *Veronensium* qui in castris erant exploratores non revertebantur, neque videbatur populus res novas moliri, re infecta statim inde *Veneta* castra mota sunt, ne aliquod detrimentum respublica pateretur. Interea vero hostes *Germani* qui *Vincentia* capta impune dimissi fuerant, totam regionem prædabantur, & igni ferroque cuncta miserabiliter vastabant, & in dies magis

A magisque illa illuvies serpebat, nisi forte aliquando cum hostes illi ad duo millia hominum incautius ex *Bassiano Civitatulam* prædatum irent, *Alexander Bigolinus* cum quadringentis levitibus, & manu agrestium in valle fidata illos protinus introcludat. Namque deinde atrox prælium confertum est, *Venetorum* jaculatores agricolæ & scorpionarii equites ubique hostibus infesti erant. Contra hostes summa ope nitebantur evadere, & inter vineta semper sub ordinibus stabant, & quingenti pedites tormentarii ictu alio super alium *Venetos* semovebant, donec hostibus ex *Bassiano* subsidium venit, & illi multi saucii, nonnulli contriti tormentis militiæ, omnes valde trepidi in oppidum cecinerunt receptui, & illud reliquerunt *Venetis* incustoditum propediem. *Aloysius Mocenicus* autem legatus *Tarvisi* identidem profectus est Civitatem *Bellummi Feltrum* & arcem *Scalanam* recipere. Sicut enim ex *Bassiano* ad Castellum *Scalanum* via difficilis est. Sic ex Civitate & *Feltro* oppido expeditio facilis futura videbatur. Accedebant rei agenda agricolæ montani exerciti, qui facile possint vineas, tormenta & instrumenta militiæ, per patulum iter deferre. Datum tamen simul negotium est *Alexandro Bigolino* & aliis, qui apud *Bassianum* erant, ut eodem tempore quo isti oppidum aggrederentur, illi parte altera hostibus obviam irent, & semper subsidio essent. Igitur compositis rebus omnibus ex sententia cum quadringentis peditibus, & villicorum duobus millibus, ex *Taurisio* Civitatem & *Feltrum* itum est, quibus oppidis in fidem deditione receptis, contra arcem *Scalanam* protinus ibatur. Arx autem undique præceps est supra montem sita pervia tantum duobus montanis itineribus, & alio plano itinere ad *Primolanum*, qua ad castellum per subiectam planiciem itur, hæc itinera primo quoque tempore *Veneti* obsidet, ne quiquam hostium auxilio esse possit, deinde ceptum est oppidum tormentis militiæ concutere. Contra hostes quinquaginta delecti pedites omnibus modis acriter obfistebant simul jurati fidem servare, & potius mortem pati, quam deditionem facere. Namque tormentis militiæ, missilibus telis, & rebus omnibus quæ usui essent apprime munita Arx erat, & videbantur duo millia *Germanorum* peditum ad locum *Grigni* subsidio fore, nisi *Vitabundi Veneti* ostendant ad *Primolanum* se audacter ituros obviam. Verum nonnulli agricolæ primo armorum strepitu territi sunt, & post sentes & spineta latebras quærebant, quod cum *Mocenicus* animadverteret, eis se medium gessit dicens se illuc venisse eorum gratia, eos e tanta servitute eripere, & ulcisci necem parentum & filiorum, pariterque velle in bello simul ut ipsi sunt incrementum esse, & pedibus ire, denique cum eis communem fortunam habere, si modo velint secum loco consistere, sin aliter scitabatur sententiam dicere quid facturi sint, quandoquidem magis quam in militibus in eis spem sitam haberet. Sic ille locutus est, & vicissim agricolæ collachymati & polliciti sunt, se *Mocenici* thoracem fore, & velle propriis pectoribus eum servare, quo auctore pristinam salutem propediem possent recipere, & deinde illi libenter iverunt ad *Primolanum* iussi locum capefcere. Cæterum ab opere cessatum est & statum sub dio frigido nivoso, quia massæ ferreæ defecerant, & muri nondum satis prociderant, ut *Venetis* spes omnis demeretur, nisi forte villico monstrante locum sub terra pilas idoneas invenissent. Itaque summo mane tormentis militiæ frequentius agebatur. Parietes passim disiecti sunt, & confertum atrox prælium. *Veneti* freti multitudine ad victoriam animo-

animosius tendunt. Hostes quia nullam spem salutis habent, acrius in mortem ruunt. Denique *Alexander Græcus* vexillum *Marci* primus audacter in arcem tulit, & deinde cuncto repente facto cætera multitudo passim secuta est, victique hostes exceptis Ducibus omnes ad unum cæsi sunt, & arce capta omnia prædæ militibus sunt. Nihilominus cessit ex sententia apud Castrum novum *Forijulii*. Namque nuper *Antonius* & *Hieronimus Savorgnanus* cum duobus millibus hominum in eam expeditionem exierant, & quamvis armis virisque Castellum bene munitum esset, quod ultra *Tiliaventum* fluvium in medio *Forijulii* supra præruptum montem erigitur, solum tamen tormentis militiæ gesta res est, quia oppidani ducenti pedites cum mercenario milite, qui præsidio stabant, majorem vim expectare ausi non sunt, & deditione statim facta in *Venetorum* potestatem castellum venit. Deinde *Veneti* milites ad prædam digressi sunt, atque hostes identidem, & dum utrique vim hostium volunt comprimere sæpe vario eventu pugnabatur, & amplius vicissim igni ferroque sæviter agebatur, simul ac hostibus non sufficeret prædas agere. Sed tantummodo levia certamina fiebant, quia alioquin facere hyems horrida vetabat. Aliter parte alia quoniam *Dux Ferrariæ Rhodigianam Pollesinum* ceperat, & amplius terra marique infestus erat, contra *Veneti* volebant ulcisci illatam injuriam, & primo quoque tempore contra *Ferrariam* ibant. Namque *Angelus Trivisanus* quem penes erat classis imperium adverso *Pado* per hostium fluminis, quod *Fornaces* accolæ appellant, cum sexdecim triremibus, galeonibus, lembis, ganzariolis, & aliis diverſi generis navigiis, totum solum *Ferrariæ* prædatum ibat. Statis locis aquas in hostes abscindere, & omnia igni ferroque subvertere, tantumque terrorem omnibus injicere, ut omnes præcipiti fuga cum liberis & conjugibus *Ferrariam* abirent, ubi se tutos fore arbitrabantur. Ventum erat ita prædando & vastando omnia usque *Lacum Obscurum* oppidum, & identidem equites levis armaturæ prædas egerant usque oppidum *Ficarolum*, ubi *Padus* amnis ex *Vessuli* montis gremio dilapsus in duas partes scinditur, & inde amplexus aliquantum agri biceps confluit in mare, simul ac *Ferrariæ Pollesinum* fecit. Et ecce quidam explorator statim venit *Venetos* certiores facere, hostem illis obviam venire, atque iccirco recessum est, & deinde apud *Pilosellam* stabatur, & propugnaculum fiebat, ut classis semper eum obicem haberet, si aliqua vis hostium repente ingruat. Parte alia quia *Padana* classis terrestrium copiarum auxilio egebat, omnis exercitus *Montagnanam* urbem venit, & injecto levi certamine deditione recepta est, *Ferrarienses* præfecti captivi venerunt in castra *Veneta*, & alii septingenti milites inermes dimissi sunt. Atque amplius vicina oppida & omnis *Rhodigii* peninsula ultro in *Venetorum* potestatem venit, ut *Veneti* suo contenti merito & tutius esse possent, quam ulterius progredi cum damno & ignominia reipublicæ. Adeo facile classi periculum ingens imminerebat, si ve aquarum frequenti abscissione depauperato flumine carinis in vado statio non tuta sit, si ve *Ferrarienses* hostes prævaleant impetuosius tormentis militiæ, & *Gallorum* auxiliariis copiis, ut obsessis itineribus aut *Venetis* non integrum esset, dum vellent in pacatum abire, aut necessitate cogantur id facere, quod voluntate rectius agant, & receptis oppidis contenti sint. Aliter illi fortunæ illecebris allekti sunt, quæ ut sæpe solet primo facilis est, & postremo duriuscula videri solet. Igitur *Veneti* rati sunt e republica usque *Ficarolum* to-

A tam classem subvehere & hostibus infestam esse, atque inde ad *Pilosellam* redire. Quod si omnes itidem terrestres copiarum eandem rem agant, facile etiam prospera omnia cedant. Sed adeo majores copiarum *Gallorum Germanorumque Veronam* venerant, ut liquido pateret illis paulopost prædæ omnia fore, nisi pars major exercitus versus *Suavium* statim eat, & propterea dum *Veneti* rei utrique consultum volunt, eo modo quo fieri potuit, datum negotium est *Joanni Paulo Gradonico* cum quadringentis solummodo levitibus, & quingentis pedibus classi, & *Rhodigianæ Pollesino* semper subsidio fore. *Andreas* autem *Grittus* cum reliquo equitatu levium *Suavium* oppidum profectus est, & Imperator exercitus cum *Petro Marcello* & omnibus copiis *Montagnanam* & *Coloniæ* venit, atque inde *Suavium*, ubi illud præsertim curabatur, ne dum ipsi hostibus infesti sunt, illis ut ferebatur eruptione facta, rerum bene gerendarum facultas esset, & propterea *Veneti* primo quoque tempore locum castris aggeribus & fossa apprimere munire, colles passim conjectari, propugnacula statim locis construere, ut si opus esset pauci multis possent obſistere. Fossa diducta est a *Suavio* oppido usque ad amnem *Athesim*, & passim obducta palus quantum fieri potuit levigataque itinera a *Suaviano* colle ad campeſtrem planiciem, quæ ex *Leonicæ* oppido ad montem fortem itur simulque *Suavium* & *Leonicum* muro promurali & fossa, aquarum & iterum abscissione quantum fieri potuit tumultuario opere, ambo oppida munita sunt. Dum ea vero apud *Suavium* fiunt, in urbe *Verona* multarum nationum multæ contentiones ortæ sunt, ut *Germani*, *Hispanis* & *Gallis* non satis fiderent. Accedebat rem *Ferrariensem* maxime periclitari, nisi consocia arma auxilio jungerentur, eamque ob rem eo profecti sunt *Galli* & milites *Italiæ*, qui sæpe antea minabantur adversus *Venetos* in expeditionem exire, & deinde belli vis major apud *Ferrariam* incubuit. Stabat *Veneta* classis juxta *Pilosellam* fluvium, & ut diximus pro antemurali Castellum habebat, & haud longe super triremes temere pontem fecerant, ut *Joannes Paulus Gradonico* modo hinc pergit, modo inde equitatum levis armaturæ trajiciat, cuncta circumſpectare, Arcem *Guilicimiani* & *Turrim Donatiam* præsidio munire, Castellum *Venetium* demoliri, & demum omnia facere, quæ hostibus terrorem, & *Venetis* audaciam merito augere viderentur. Parte alia *Marcus Antonius Contarenus* cum classe *Padana* & minoribus navigiis *Comaculum* oppidum statim venit, & parvo discrimine illud cepit & diripuit. Namque hostes ut primum vident classem *Venetam* in eam expeditionem festinare ex *Padi* ostio cui *Volane* nomen est, quamvis locus situs intra lutosas paludes & armis virisque bene munitus esset, omnes tamen illico in fugam conversi sunt. Et quidem oppidanis facile impune cessit, quia cymbas paraverant, sed quadringenti quinquaginta pedites, dum pedibus conantur in continentem evadere, multi lutosi itineribus & fluminum vorticibus absumpti sunt. Itaque facile oppidum captum est, & omnia prædæ militibus fuere, quæ magna fuit tritici, salis, & piscium & omnis *Venetias* delata est. Interea vero *Ferrarienses* hostes magis aucti manu collectitia *Gallici* Pontificiisque auxiliariis copiis sæpe *Venetis* obviam ire, & manum acriter conferere, denique castellum summa ope oppugnare obnixi sunt, munimenta superare, & *Venetos* opprimere. Contra *Veneti* pro viribus stare Castellum & seipſos tueri, hostemque longe repellere. Igitur utrinque acriter agebatur, & marte ancipiti certatum est toto die duodecimo calendæ Januarii usque

quo nox atrox prælium diremit. Et quidem in eo prælio plures ceciderunt de hostibus, quamvis illi ad decem millia hominum essent. Nocte vero media intercisis aggeribus hostes tormenta militiæ contra classem *Venetam* affigunt, atque inde in eam acriter agebant, si possent sommergere & disjicere. Ea re nautæ valde conterriti sunt, & ignari quid agant, pauci sibi constare, arma capere, & conari si saltem possent, cum tribus trirēibus in pacatum abire. Namque reliquæ trirēes statim aliquæ tormentis militiæ summersæ sunt, & aliæ omnes in hostium potestatem venerant. Siquidem tantisper dum omnium in sola fuga sita spes esset, alii tormentis bellicis, alii fluminis vorticibus absumpti sunt, plerique tamen incontinentem fugerunt, ubi nostri exercitus pars erat, quæ illis auxilio fuit, quousque in pacatum abirent. Itaque hostes *Veneta* classe, & deinde castello deditione potiti sunt, & amplius trecenti equites super ripas fluminis, & secundo flumine cum classe quingenti pedites contra *Laurenti* locum venerunt, ceperunt, combusseruntque illum incustoditum, quia protinus omnes inde aufugerant, & de classe *Padana* idem tamen agebatur, nisi statim illa etiam recessisset ad *Bebias*. *Veneti* vero milites paulatim venerunt *Abbatiam* oppidum, quod si tueri possint in tanto successu hostium, facile videbatur totam *Rhodi-gianam Pollesinum* tutam fore, & ideo omnes copiarum inibi collectæ sunt, & pontem fecerunt inter *Turrim Mediam* & *Turrim Marchioniam*, ut citro ultroque commeandi semper facultas esset. Aquæ pariter abscissæ sunt, ut diducta passim palude omnia multo tutiora redderentur, & demum adhibitis operibus omnia curata, ne hostes *Rhodi-gianam Pollesinum* ingredi possent, quod alioquin *Veneto* exercitui, & solo *Patauii* periculorum foret. Patres autem certiores facti de his quæ gesta fuerant, statim conversi ad rempublicam classem reficere, trirēes decem, quæ *Istrie* erant accersere, novum Imperatorem classis deligere, terrestribus copiis supplementum mittere, & demum omnia facere, quæcunque usui forent, ne hostis amplius impune posset procedere. Tantum vero absuit hostem progredi, ut in castris hostium potius veluti in civitatibus factiosi solent, milites *Italiæ* adversus *Gallos* pugnarent. Certatumque est ac si hostes essent, & plusquam trecenti desiderati sunt. Accedebat brumale tempus rebus agendis incongruum, nivosi colles & frigore congelata lutolaque itinera, quamvis isto bello nunquam hyematum iretur, ut sicut pares erant animi Regum adversus *Venetos*, ita paria essent bellandi tempora. Sed dispar erat fortuna, quæ hyeme rebus *Venetis* aspirare videbatur, simul ac æstate adversa fuerat. Id quod plusquam semel cum esset comprobatum experientia, pecuniis parcendo & stando, consultum foret reipublicæ longe melius, quam sæpe frustra periclitando operam & impensam perdere. Aliter vicit multitudo insipiens quamvis pauci boni frequenter hortati sint, salvis opibus solummodo *Patavium* & *Taurisum* servare. Sicut semper par est illos hostem non lacescere, qui propulsandæ injuriæ vix apti sunt. Cæterum ne dum *Ferrariæ* milites hostium invicem pugnabant, sed etiam *Veronæ* idem frequenter fiebat, simulque omnes milites omnibus modis populo infesti erant, modo hanc, modo illam domum oppugnando, diripiendo, inferendo vim mulieribus pueris & innuptis puellis, ut cum forte hostis adesse diceretur, & ad arma acclamatum esset, quem quisque magis timeret, hostemne an socium aut popularem, apud quemque in incerto res erat, & ideo *Veneti* in spem urbis potiun-

dæ iterum ducti sunt. Sed eam rem lentius quam par erat curabant, tum quia nuper apud *Pata-vium* Imperator exercitus perierat, cujus bene actæ vitæ & rebus gestis merito longa memoria supererit, tum quia *Aloysius Mocenicus* & *Joannes Cornelius Veneti* oratores cum Cæsarianis oratoribus de pace apud *Hospitolum* agebant, ubi diu quidem actum est, & quamvis amplæ conditiones pacis proponerentur, Cæsariani oratores tamen omnia aspernati sunt, & tandem re infecta repedarunt in *Germaniam*, atque ideo postea Rex *Angliæ* ejus rei auctor quærebatur, & *Achilles Crassus* orator Pontificis apud *Maximilianum* Regem id maxime curabat. Namque jam oratores *Veneti Dominicus Trivisanus*, *Leonardus Mocenicus* Pater meus, *Aloysius Malipetro*, *Paulus Capellus*, & *Hieronymus Donatus*, qui continuos sex menses eam rem apud *Julium* Pontificem agebant, tandem eo modo quo fieri solet censuris Ecclesiæ expiati sunt, & deinde ceptum erat invicem de bello & pace consulere, & mutuo frequenter agere. Itumque inficias est *Germanis*, *Hispanis* & *Gallis* oratoribus, Pontificem amplius *Cameracensi* foedere teneri, aut quicquam auxilii latum venienti in *Italiam* Regi *Gallorum* & *Romanorum*. Siquidem aliquando Cæsar habuerat, quicquid ei ex *Cameracensi* foedere debebatur, & Rex *Gallorum* voti compos jam antea, non sine suspitione amplius affectati imperii rursus in *Italiam* venit. Se posthac Pontifex agebat adversus *Venetos* cum eis nihil habiturum commune, & Christianorum non belli, sed pacis autorem fore. Contra tamen Rex *Gallorum* pro expeditione *Italiæ* auri pondo multa millia ingentesque copias parabat, & ne suum opus usquam Rex *Angliæ* moraretur, nitebatur consultores ejus pecuniis corrumpere, & res omnes componere, simulque *Helvetios* in suas partes seducere. Igitur Pontifex cum Rege *Angliæ* frequenter agebat, & conabatur quanto maxime posset a *Gallis* avertere, necnon auctore Episcopo *Sedunensi* in multos annos *Helvetios* mercenarios habere, & quod plurimum intererat præsertim curabat, cum *Maximiliano* Rege *Venetos* conciliare auctore *Margareta* filia Cæsaris *Burgundicola* & *Matheo Lancker Gurgense* Episcopo. Verum supra omnia consultabatur, quoniam pacto libertati totius *Italiæ* maximum imminens periculum vitaretur, modo veniebat in mentem totam *Italiam* unire, modo cum Rege *Hispaniæ* & *Angliæ* Pontificem *Venetos* & *Helvetios* in novum foedus coire. Nihilominus Dux in castris *Venetorum* *Joannes Paulus Balionus* quaesitus est, & *Laurentius Cerinas*, qui peditibus præsit. Namque exercitui non minus quam parandæ classi enixe studebatur, ut *Venetorum* in castris essent mille quadringenti milites, quatuor millia levitum, & decem millia peditum, constaretque classis ingenti numero navigiorum naviumque & quadraginta trirēmium, quæ cuncta Pontifici semper usui fore *Hieronymus Donatus* orator *Venetus* agebat, & rogabat Pontificem operam dare, ne Rex *Romanorum* *Venetis* hostis esset, simul ac ad eam rem Principes etiam *Germaniæ* allesti sunt, & tandem *Augustensi* conventu cautum est, ne de bello prius ageretur, quam de pace cum *Venetis* oratoribus agatur. Sed tantum absuit quod Cæsar ægre ferens rem omnem infectam reddidit, & minabundus propterea Oratorem Pontificis expulit. Ille vero inde in *Pannoniam* profectus est, & identidem rem *Venetam* fovit, simul cum *Petro Pascatico* oratore *Veneto* apud Regem *Pannoniæ* ut facile res omnes tutæ essent, nisi *Helianus* orator nomine Regis *Gallorum* & *Romanorum* in *Pannoniam* venisset rem omnem subvertere. Namque ille Regi *Hungarie*

rie pollicebatur annua centum millia nummum, classem paratissimam, & connubia Ducis Burgundie, & sororis ejus, cum Ludovico, & Anna filiis Regis Hungarie, si Rex contra Venetos bellum sumat. Sin aliter agebat fore, ut Reges Dalmatiam capiant & tradant Regi Angliæ, ad quem ea spectare videretur. Igitur Pannoniæ valde commoti sunt, & quia res magni momenti videbatur Heliano & Petro Pascalico statuta dies & locus est, ubi quisque pro concione loqueretur, atque primo Helianus sic orsus est. Si quisquam unquam confidenter locutus est, ego nunc debeo id maxime facere. Namque de bello suscipiendo apud belacissimas nationes dicturus sum. Neque de vestra utilitate difficultas oritur, quam suadere omnes solent, qui de rebus dubiis loquuntur. Patet enim Dalmatiam vestram fore quæ trecentas insulas, quatuordecim magnas urbes, & duas provincias habet. Si quidem modo venimus ad eam recuperandam classem & pecunias offerre, quæ possint sufficere. Et quidem antea .P. OP. Romanorum & Gallorum Reges hortati sunt, ut velletis vestram Dalmatiam recipere. Sed stabat adhuc classis Veneta, & vos classe, & pecuniis egebatis. Nunc vero apud Ferrariam triremes Venetorum captæ sunt, & vos classem & pecunias habetis, ut si vultis facile possitis, Dalmatiam vestram recipere aut perdere, quia si vos in rem vestra negligentes estis, Reges Dalmatiam capient, & tradent Regi Angliæ. Quod si belli justæ causæ querantur, illæ Regis Gallorum sunt, quod Veneti ex municipiis Regis Romanorum nullam partem dedere, quæ ex federe debebatur, & se invito fecerunt inducias. Vos vero semper jure potestis vestra repetere, & nunc maxime tempus est, dum omnia parata sunt, & Reges vicissim agunt, donec capiant ipsas Venetias. Et quidem id facere omnes Reges summa ope eniti decet, quando Veneti Reges spernunt, & quod turpe etiam est, sæpe gloriari solent, vestrum Regem mercenarium habere. Quod si bene recolamus etiam præterita, & quemadmodum incuria Venetorum Constantinopolis capta est, merito Veneti & Turcæ duo dracones Ecclesiæ appellandi sunt, quorum oportet qui intus prius perimere, & postea qui foris habitat, si velimus rem Christianam tueri & protegere. Vos ergo has amplas condiciones accipite, atque eo maxime confidite in Regibus, quia vestri consanguinei sunt, & in Venetos bellum libenter sumite sicut vos decet facere, si parati estis rem vestram agere. Contra Petrus Pascalicus ita locutus est. Cogitanti mihi .P. OP. tantam esse satis spectatam fidem vestram erga nostram rempublicam, ut vobis semper obnoxii futuri simus, non dubito de fide servanda apud vos loqui, & illud impetrare quod maxime cupio, atque eo præsertim, quod modo in questionem venit, cui fides potius habenda sit, an Venetis qui semper fidissimi reperti sunt, an istis Regibus, qui solent fide posthabita, sine justa causa bellum gerere. Et de nobis quidem exemplum sumi potest, qui semper erga reges omni officio usi sumus, & tamen illi nos vexant bello servissimo sola imperandi libidine, qua etiam cæteris omnibus nationibus hostes sunt. Vos soli .P. OP. in tanto rerum turbine fidem erga rempublicam inviolatam servastis, & nunquam hostium quantumvis magnis pollicitis victi estis. Neque illi profecto quæ pollicentur facturi sunt, sed faciunt, ut Gallorum mos est, unum dicere, & aliud facere. Ecquid potestis Germanis credere? quibus cum semper gessistis inimicitias. Ecquid Gallis & Hispanis fides potius habenda est? quibus cum nihil unquam commune habuistis, quod si inde auxilium expectetis, antequam veniat, de vestro imperio actum sit. Nos vero Veneti vobis optimi finitimi commutandi non sumus, sed oportet potius certare officiis, sicut & semper fecimus. Pax & bellum commune cum Turcis est, & semper nostra

A omnia vobis usui sunt. Quod si nostris rebus omnibus utimini, ac si vestre res essent, quid opus est Dalmatiam querere, quam custodimus & servamus maximis sumptibus tanquam provurale Pannoniæ. Neque enim unquam vobiscum desuimus in Turcas agere, atque hoc bellum commune etiam putare debetis, quia si de nobis actum sit, quæ spes vobis contra Turcas supererit. Igitur servate quæso vestram fidem erga rempublicam, & nolite audire istos mendaces & malevolos. Servate fœdus indissolubile, & putate sicut res est, non nisi salvis rebus Venetis, res vestras omnes salvas fore. Postquam vero dicendi factus est finis Pannoniæ conventum Thatensem habuerunt, decreveruntque nisi Veneti ultro Dalmatiam restituant, quatuor millia peditum & duo millia equitum in eam expeditionem mittere, quasi sua esset Dalmatia, quam Veneti emerunt sub Rege Ladislao centum millibus nummum, & illi semper antea jure eam tenere visi sunt. Sed deinde Regi Pannoniæ defuerunt pecuniæ, & propterea nihil in Venetos agebatur. Aliter parte alia bellum vigeat, & Veneti castrametati ad Bonifacium pene Veronam obsidebant, & quotidie equites pileati, hastati currebant usque ad portas civitatis prædando, invadendo, intercipiendo, & sæpe committendo levia certamina. Haud longe ab urbe locus est, quem accolæ Martinum appellant, quousque hostes solebant sæpe confidenter accedere, & ideo Veneti nuper ea occasione usi sunt, datumque negotium est Dominico Huschbio cum suis Græcis equitibus illuc statim ire & videre, si possit incautos hostes intercipere. Vix ille confinia attigerat, & ecce videt alam hostium, & viginti milites antevenire. Contra Veneti levites statim hostem acriter adorti sunt, & feliciter gesta res est. Namque in fuga hostium alii cæsi sunt, & dux eorum Cletensis Dominus captivus cum aliis in Venetorum potestatem venit. Igitur timor hostibus, audacia Venetis crescebat, augebantur etiam Veronæ multæ hostium discordiæ, & copiæ quotidie minuebantur, quia stipendium principes solvendo non essent, & qui sine stipendio morabantur, frequenter nundinas esculenta & poculenta passim diripiebant, unde Veronenses desperatione ducti, res novas moliebantur, & nuper aliqui in castra Veneta venerunt, & portam Georgii noctu tradere polliciti sunt. Veneti vero nihil temere aggrediendum rati, prius paraverunt omnia utilia, deinde quibus commendanda res erat, delectos ex omni numero quinquaginta pedites ire jubent, & locum animadvertere, pensare fossas, muros, propugnacula, munimenta, custodias, quæ & quomodo noctu & interdiu fiebant, diversas scalas operi idoneas breves, oblongas, funeas, ligneas conficere, serarum formulas habere, & ad aperiendum varia ferramenta construere. Denique omnibus paratis ex sententia datum negotium est, Joanni Paulo Gradonico legato apud Rhodigianam Pollesinum, ultra amnem Arthesim cum quingentis levitibus in eam expeditionem exire. Igitur cum advesperasceret versus Veronam ibatur, ut in campetri planicie omnis exercitus esset, quarta hora noctis, qua putabatur, opus constitutum præmissos pedites peregisse. Jam vero pedites qui ad rem agendam anteverant, prima moenia ingressi portas rumpunt, scalas admovent, turrim ascendunt, pontem demittunt, moenia intrant subsidii, & dirutis similiter foribus Petri Castello proximi fiunt, cujus moenia extremum opus erat ascendere, ut nemine sentiente, aut qui intus esset, aut qui foris in suburbiis moraretur, reliqua jam facta omnia facilia viderentur. Sed præter spem evenit, quia scalæ breviores erant, quam operi possent sufficere, atque eas dum jungunt

gunt imminens periculum in mentem venit. Deinde ceptum est tantopere timere, ut quamvis nihil esset, *Veneti* audire viderentur hostes clamare ad arma, & protinus accurrere. Sic quoque unus & alter confestim nunciatum venit, & denique omnes conterriti in fugam turpiter conversi sunt, atque inde cum toto exercitu ad *Bonifacium* iterum recessum est. Hostes autem certiores facti de his omnibus, quæ gesta fuerant, primo quoque tempore alios occidunt, alios faciunt, & duos vivos frustratim cædunt, qui forsensem turrim custodibant, & falso rei conficii putabantur. Deinde vitabundi periculum urbem muniant, itinera incidunt, obices passim apponunt, novum erigunt propugnaculum in loco paradisiaco prope portam *Episcopi*, & fossam ducunt, ut illac tuitioni pergat e montorienfi fonte ductus rivulus, & ne propterea timere viderentur, equites levis armaturæ sæpe *Venetis* obviam exhibant, & levia certamina committunt. Nuper vero sicut antea minabantur, hostium omnes copiarum hominum octonum millium *Veronam* urbem egressæ sunt, & prope *Venetos* castrametari velle videbantur. Quod cum *Venetis* nunciaretur, protinus ad arma conclamatum est, & dum cataphracti milites & pedites se in expeditionem accingunt, statim obviam hostibus præmissi levites ibant, ut equites pileati hastati juxta amnem *Athesim* dextrorsum vadant, & finitimos, scorpionarii equites per montis declivia. Vix *Veneti* obviam hostibus facti sunt, &

A eos a lateribus utrinque invadunt, & si qui hostium ab ordinibus discedunt facile intercipiunt, aut faciunt, aut necant. Igitur hostes majorem vim non expectandum rati, protinus receptui carent, & deinde omnis exercitus iterum *Veronam* venit, quoniam alioquin *Venetorum* levites nimium eis ubique infesti erant, frequenter invadendo, & intercipiendo eos hostium, qui passim pabulatum, & palantes ibant. Verum etiam *Verone* majores angustiarum hostium vigeant, quia omnes milites populo & civibus infensi erant, modo passim prædando, modo nova vestigalia imponendo, & omnibus modis urbem expilando, si possint dandis stipendiis aliquo pacto sufficere. B Nuper quoque *Hispani* & *Galli* contraibant militibus *Italici*, & Ducem eorum *Joannem Gonzagam Mantuanum* falso commentæ conjurationis infimulabant, & concito tumultu voluerunt cum apprehendere, simulque pedites *Germani* quibus non dabatur debita stipendia, cuneo repente facto conabantur abire, & bonis verbis dehortantem Ducem *Anatium* armis aggressuri, & habituri impune videbantur, nisi cum eis clausi foribus, potius quam verbis ageretur, & sic quoque furtim quotidie *Germani* pedites aliqui & aliquando plussculi in castra *Venetorum* consuebant, & naviter militaturi pro *Venetis* grater excipiebantur, tum quia simul hostium copiarum minuerentur, & vires *Venetorum* auferentur, tum quia id non ab re *Veneti* putabant *Hispanis* & *Gallis* suspiciosum & diffidiosum fore. C

Epitoma

EX LIBRO TERTIO.

QUONIAM vero *Veneti* plus solito conabantur copias augere, Reges etiam ducti sunt majoribus viribus agere, & Germanis ingens supplementum mittere. Itaque *Galli* copias partiti sunt cum Rege Romanorum ad *Lemniacum*, & cum duce *Ferrariæ* ad peninsulam *Rhodigii*, & cum acriter ageretur contra *Pollesinum*, illa tandem in hostium potestatem venit, atque amplius in agrum *Patavinum* ibatur. *Veneti* vero cum toto exercitu ad *Brentellas* venerunt, & deinde moverunt contra *Vincentiam*, dum putant ab oppugnatione *Lemniaci* hostes avertere. Sed tantum absuit, ut hostes magis magisque obnixi oppidum vi, & deditione castellum ceperint. Postea *Veneti* iterum ad *Brentellas* stabant, & sæpe levibus certaminibus agebatur, dum hostes passim prædari volunt, & *Veneti* sociis auxilio ubique sunt. Et quia sæpe etiam *Veneti* audebant ultro hostem invadere, hostes demum junctis invicem copiis in *Venetos* moverunt, simul ac Rex Gallorum contentus est Regi Romanorum morem gerere, quia alioquin timet quæ contra se de nuptiis apud Reges fiebant. Igitur *Venetorum* omnis exercitus iterum *Patavium* ingressus est cum miseris agricolis, & adersitis nobilibus servandæ reipublice studebatur. *Julius* autem Pontifex parabat contra *Genuam* & *Ferrariam* in expeditionem ire, & ejus rei *Hispani* quoque socii adhibebantur, simul ac Pontifex oratione usus suavitati Regi *Hispaniæ* *Neapolitanum* regnum in feudum dare atque insuper *Genuensibus* suavorie literæ Pontificis datæ sunt. Et quia jam *Helvetii* in solum *Mediolanensem* proruperant, *Galli* qui prius parabant obsidere *Patavium* aut *Tarvisium*, ad propria tuenda recedere compulsi sunt. Aliiter *Germani* cum quadringentis *Hispanis* militibus ubique servire, & prædas agere, deinde stare ad villam *bataleam*, atque identidem vellet obsidere *Patavium* visi sunt, & tamen diverterunt *Monfalicem* capere & diripere. Sed dum ea res agitur, forte *Soncinus Benzoni* in *Venetorum* potestatem venit, & vitam finivit suspendio. Et quia in castris stabatur sine imperio, & tumultuatum est, Patres fecerunt *Lucium Malvetium* Gubernatorem exercitus, & *Laurentium Cerinatem* præfectum peditum. Interea vero cum omnia parata essent, contra *Genuam* & *Ferrariam* ibatur, & primo quidem apud *Genuam* terræ marique *Veneti* & Pontificii frustra iterum iterumque tentarunt urbem capere, quia pauci milites erant, & contra Gallorum classis paratissima, & in urbe ingens præsidium stabat. Aliiter contra *Ferrariam* feliciter ibatur, & ducis multa oppida capta sunt, atque amplius, quia *Marchio Mantuæ* rei suppetere videbatur, tandem ad preces Pontificis custodia liberatus est, ut deinde Imperator exercitus *Venetorum* esset. Hostes autem *Galli* propterea venerunt *Veronam* & *Ferrariam*, ut sociis auxilio forent, dum magis propulsandæ quam inferendæ injuriæ apti essent. Itaque iterum *Veneti* potuerunt recuperare oppida *Tarvisii* & *Forijulii*, ubi frequenter levia certamina fiebant, & multa oppida in fidem recepta sunt. Nihilominus in *Istria* sæpe cum hostibus res erat, & terra marique vario eventu pugnabatur, dum hostes ubique infesti sunt, & vicissim *Veneti* milites conantur passim illatam injuriam propulsare. Parte alia quia omnis exercitus hostium ex *Verona* *Vincentiam* venit, & videbatur in *Forumjulii* velle prorumpere, contra omnis exercitus *Venetorum* ex *Patavio* *Vincentiam* ibat, atque identidem parte alia cum parte copiarum in *Rhodigianam* *Pollesinum* ibatur. Et quidem tota *Pollesinus* iterum in fidem recepta est, atque amplius cum *Padana* classis feliciter agebatur in *Ferrariam*, & par-

parte alia noster exercitus pene fugientes hostes usque Veronam secutus est. Sed solum levia certamina fiebant, cum potius opus esset totis viribus bellum gerere, & uti occasione, quæ se nuper obtulerat, quia alioquin fortuna inconstans dilapsa est, atque impune hostes in Veronam potuerunt evadere. Interea Helvetii in Mediolanensem solum proruperant, & cum Gallis acriter agebatur. Sed Galli nunquam prælium consensu passi sunt, & potius conabantur hostem vincere inopia & lassitudine, sicut & tandem fecere, atque Helvetii compulsi sunt re infecta in patriam repedare, & cum Rege Gallorum in gratiam redire. Veneti vero parte alia ausi sunt Veronam invadere cum suo magno malo, quia dum tormentis militiæ res agitur, & frequenter fiunt levia certamina, Lactantius Bergomensis & Citolus Perusinus cum multis aliis vulneribus confossi sunt, atque amplius re infecta recessum est, & contra Ferrariam ibatur, ubi & identidem infelicitè gesta res est. Namque Venetorum ambæ classes Padanæ disjectæ sunt, & Rhodigiana Pollesinus in hostium potestatem venit, dum Veneti cupiunt omnibus modis Julio Pontifici morem gerere, qui Bononiam venerat, & illam rem expeditissimis copiis agebat. Sed parum cessit ex sententia, atque amplius Gallorum omnis exercitus in Pontificem movit, & quia copię ejus non possunt obsistere, Mutinam urbem ingrossæ sunt, & super Bononia difficultas erat. Namque Paulus Capellus cum Veneto subsidio non poterat tam cito, ut par erat suppetere, quia Dux Ferrariæ infestus esset, & Marchio Mantuæ semper differret in aliud tempus venire, atque ideo Pontifex videbatur ad Gallos velle desciscere, nisi Veneti levites opportune subsidio venissent, atque ideo Orator Angliæ fecisset Gallos paulisper recedere, ut sine trepidatione Bononiæ staretur. Postea Joannes Maurus ad Castrum novum classem Padanam impune trajecit ex Pado in Tartarum & in amnem Athesim, & Paulus Capellus cum parte copiarum Mutinam venit sine Marchione Mantuæ, quia frustra illi fides haberetur. Alter Venetorum omnis exercitus iterum contra Veronam ibat, quia Dux terminus cum parte copiarum discessit, & Veneti in spem urbis potiundæ ducti sunt. Sed parum cessit ex sententia, quia ingens subsidium statim in urbem venit, & Veneti protinus inde abierunt contra Ferrariam. Et quidem inter agendum de pace etiam frequenter agebatur. Namque Rex Gallorum conatus est Regem Hispaniæ & Germaniæ in Pontificem & Venetos movere. Sed cum Hispanis suspiciosa res esset, illi potius ad Pontificem & Venetos declinabant, & volebant cum Rege Angliæ novum fœdus inire. De conciliando alioquin Duce Ferrariæ frustra agebatur & quia Pontifex viribus agendum videt, Venetis præsidii usus est, civitatemque Concordiam & Mirandulam cepit, quia Galli hostes nondum obvii venerant. Sed alioquin cum illi passim venissent, passim identidem recessum est, & potius propulsandæ injuriæ flabatur. Sed quia postea Galli versus Mediolanum ibant, cum Helvetii iterum in Italiam festinarent, vicissim iterum contra Ferrariam ibatur. Et quidem infelicitè gesta res est ad propugnaculum Colonniæ, quia ex Ferraria statim ingens subsidium venit, & nostri fusi fugatique sunt, atque identidem ad palatium Bellaerem cum Gallis inausum certamen fuit, & Leonardus Hierosolymitanus eques occubuit. Nihilominus in Pado sepe inter classes pugna fluvialis fiebat, & tandem Veneti repulsi sunt, atque Gallorum omnis exercitus in eam expeditionem iterum cum Bentivolis venit, simul ac apud Bononiam Gurgensis de pace frustra egerat cum Pontifice. Igitur deinde ad Padum & ad amnem Panarum frequenter & acriter agebatur, multa levia certamina fiebant, semperque Veneti & Pontificii repulsi sunt. Denique apud Bononiam infelicitè gesta res est, quia dum temere intra urbem & montem statur, Bononienfes & monticole res novas moliti sunt, fuderunt diripueruntque Venetos, & Pontifex amissa Bononia Romam reversus est.

LIBER TERTIUS.

Dum hæc a Venetis geruntur copias enixe augendo, & parando cuncta utilia, ut sæpe fieri solet, in suspicionem conversæ res est, & nocuit fecisse plus solito. Siquidem Reges contra belli istos apparatus rati sunt, majoribus viribus agendum, & auxiliandum Cæsari quanto maxime possent. Igitur ultra id quod in dies magis magisque pedites ex Germania coibant, ex Hispania quadringenti milites expectabantur, & Gallorum mille quingenti milites, atque duo de viginti millia peditum. Pari modo Dux Ferrariæ arma expedire, bellum parare, annonam, currus, naviculas, lignamina, ferramenta, machinas, munimenta, equos, iumenta, vastatores vicatim indicere. Videbanturque hostes Galli partitis copiis cum Maximiliano Rege, & Duce Ferrariæ, hinc inde simul Rhodigii Pollesinum & Lemniacum oppidum aggredi velle. Contra solliciti Veneti quæcumque usui essent facere, munire oppida, custodias locare, exercitui supplementum mittere, & ne turris, quæ stat e regione Lemniaco aliquando obesse posset, subterducta fossa, & factis cuniculis, ligneis pestulis illam pensilem fecerunt, ut statim igne supposito facile dirui posset, si aliquando usuveniat. Deinde amnis Athesis scissuræ occlusæ sunt, & quæ Sabadina ruptura dicitur, & quæ duæ erant altera supra, & altera infra portuensem turrim, ut sic exuberante amne multa aquarum vi quodcumque opus esset, in

A hostes aggeres fecerunt ad Tresentam oppidum, Castellum Vielmium, & Turrim Donatiam. Et parte altera usque ad Padum amnem protinus aquas immittant, & identidem parte altera ad oppidum Abbatie aggeres incendant, & totam regionem usque Patavium, & salvas aquas inundent, atque circum oppida altam paludem diducant. Julius Pontifex autem enixe curabat, Ducem Ferrariæ contra Venetos bello desistere, & nolebat Gallos, aut Padum trajicere, aut usquam duci auxilio fore. Sin aliter agebat se Gallis armata manu protinus obviam iturum, ut rem Pontificiam tueretur. Cæterum Rex Gallorum compositis rebus cum Rege Angliæ, nihil erat tam arduum, quod facere non auderet, & quamvis dubitaret, quæ inde pericula ex Germania & Hispania imminere viderentur, volebat tamen cunctis posthabitis Regem Vasconie Domino Boiensi cedere, Pandulphum Petrucium e Senarum urbe ejicere, & suas copias in Italia Duci Ferrariæ contra Venetos suppetere. Jam vero ventum erat a Gallis usque ad amnem Athesim, & deinde captum est fluminum diverticula capere ligneis obicibus, & compactis ferramentis, aggestisque e terra aggeribus, scissuras obturare, contra Veneti quamvis pauci essent, freti tamen aquarum vorticibus passim hostibus obviam ire, & ubique operibus infestis esse. Stabat intra obductam paludem e regione operibus parva Pollesinus, hanc Veneti statim occupant, & inde missilibus telis & tormentis militiæ opera loco semovent, aut sauciant, aut necant. Hostes multitudine militum & tormentorum in-

A. Mocenicus. D gen-

genti copia audaciores erant. *Veneti* aquarum vorticibus posse vincere videbantur, si paululum enituntur. Utrunque acriter agebatur. Utrunque multi tormentis militiæ cadebant. Denique hostes magis magisque obnixi sunt tormentis militiæ agere, & *Venetos* loco detrudere, sicut etiam fecerunt, & *Veneti* inde ultra amnem *Athesim* ad *Candam* repulsi sunt, ubi eorum sita omnis spes erat, si possent aggeres manutene, & vetare hostes Pontem jacere, & flumen trajicere. Et quidem per bīdium statum est & vetitum hostes pontem construere. Sed cum hostes contra possissent maiora tormenta militiæ, neque *Veneti* valent amplius obistere, aut usquam supra aggeres apparere, inde omnibus ingens timor ingessit est, ne hostes vi illata pertranseant, & simul de omnibus copiis actum sit. Igitur vi & timiditate victi *Veneti* septuaginta milites, sexcenti levites, & mille pedites hostibus loco statim cedunt, & dum hostis interventu facultas est, protinus in pacatum eunt ultra amnem *Athesim* ad *Turrim* marchioniam, atque inde itum est *Monflicem* & *Aponum*, simulque parte alia *Andreas Gritus* repente *Vincentiam* venit, & denique hinc inde processum est cum toto exercitu, & castra ad *Brentellas* prope *Patavium* sita sunt, quo pauloante venerat, & *Paulus Capellus*, qui *Petro Marcello* & *Joanni Paulo Gradonico* legatus in castris suffectus est. Is enim locus interclusus aggeribus & fluminum ramentis opportunus videbatur, ubi tutissime staretur, & unde *Veneti* possent semper hostibus obviam ire, ubique sociis auxilio esse, & semper *Patavium* antevenire, si hostes usque meditentur iter præcludere. Interea vero omnis exercitus hostium mille milites, mille quingenti levites, & undecim millia peditum statim *Rhodigiana Pollesino* deditione potitus est, & illico trajecto *Athesi* flumine in solum *Patavinum* & *Vincentinum* venit, agros vastare, & prædas agere. Unde fuga trepidissima passim fiebat, atque edicto proposito ex agris corruptis frugibus omnes ibant in oppida, ubi se tutos fore putabant. Sed etiam oppida ultro hostibus dabantur, & collatis quinquaginta millibus nummum simul urbs *Vincentia* deditionem fecit, ne prædæ militibus foret, & tamen non potuit subterfugere. Adeo semper parum profuit illis credere, quibus merito nulla fides haberetur. Si quidem paulopost hostes *Germani* ad duo millia equitum & sex millia peditum ex *Verona Vincentiam* venerunt, totam civitatem diripere, & amplius in latomīs contra pueros & mulieres sævitum est. Namque in proximo monte duæ latomīæ sunt, in quibus *Vincentini* cum divite supellectili aufugerant, & ad ostia se fortiter tuebantur, usque adeo in alteris propter amplitudinem semper impune statum est, sed in alteris angustioribus fumo omnes enecti sunt, & *Germani* hostes ingentem prædam egerunt. Hostes alioquin *Galli* vastatis passim agris *Lemniacum* oppugnabant. Est oppidum *Lemniacum* supra ripas amnis *Athesis* in campo situm, & munitum magis opere quam natura. Namque amplam & aquosam fossam habet, lata mœnia, & promuralia, probeque compacta propugnacula, nec defunt quadringenti pedites, qui cum multis tormentis militiæ locum custodiant, & amplius aquarum vorticibus passim altam paludem obduxerant. Igitur oppidani & omnes milites intenti paratique stare, semovere hostem telis missilibus, & nihil tutum munimentis pati festinare, parare, atque in primis tormentis militiæ in vastatores acriter agere, ferire & facere, ut hostes demum compulsi sint paululum recedere, tantisper dum novos vastatores accersunt, qui operi possint suppete-

re. *Veneti* vero ex *Patavio* rati posse hostes ab oppugnatione avertere, ubique eis infesti erant, conabanturque pabulatores, & si qui hostium aliquo tendant, semper intercipere, & frequenter obviam ire oppidanis & villicis, qui ad hostes desciverant. Denique *Venetorum* omnis exercitus cum fidelissimis agricolis adversus *Vincentiam* in expeditionem exivit. Forte *Vincentiæ* præsidio stabant militum *Italiæ*, & *Germanorum* equitum duo millia, & sex millia peditum, quibus cum nunciatum esset *Venetos* adventare, illi ausi sunt statim obviam ire, & manum conferere cum *Venetorum* levitibus qui antevenerant. Et quidem utrinque fortiter statum est, donec levibus equitum præludiis procurando, & se recipiendo raptim potius ageretur. Sed postquam adventante exercitu in certamen ibatur, facile hostes victi fusique sunt. Videbanturque omnes copię hostium procul dubio magnum periculum subire, nisi protinus se intra mœnia condant non sine suo magno malo, quia in eo prælio capti centum hostium, & plures desiderati sunt. Nihilominus parte alia levites *Pollicenses* euntes visum quid hostes agant, ad villam *Lisariam* venerunt obviam peditibus hostium, qui regionem prædatum ibant. Et quidem *Veneti* visos hostes audacter aggrediuntur, aggressi parvo discrimine eos fugant, fusos eorum ad centum quinquaginta facile necant. Cæteri in fugam conversi sunt, & latitando per altam messem vix etiam incolumes fugerunt. Dum vero ista per *Venetos* fiunt, apud *Lemniacum* infeliciter agebatur, quia hostes reversi iterum ad oppugnandum *Lemniacum* primo quoque tempore aquarum itinera partim obtulerant, partim super injecto ponte trajiciunt, & vadunt in *Portuense* semiestum oppidum. Deinde ceptum est tormentis militiæ fortiter *Lemniacum* concutere & passim mœnia perforabantur. Contra oppidani intenti paratique stare, hostibus acriter obviam ire, compacta lana patulos parietes jungere, denique quicquid facto opus esset, nihil intentatum relinquere. Porta erat & pars muri debilior, cuius fuerat *Carolo Marino* demandata custodia, ea via hostes aditum quærebant, qua etiam majores vires eorum incubuerant. Alii conabantur admotis scalis murum ascendere. Alii per ruinas muri in castellum ire. Alii vineis & arctibus portam confringere. Et quia *Carolus Marinus* videt non posse amplius obistere, retrocedendi protinus in arcem consilium cepit. Sic captum oppidum fertur, atque deinde in omnem sexum crudeliter sævitum est, & concessa omnia in prædam militibus. Neque multo post in arce etiam dissidere ceptum est, & tandem in mentem venit se & arcem hostibus dare, & experiri misericordiam potius quam vim hostium. Itaque *Carolus Marinus* in potestatem hostium venit, simul cum quatuor aliis nobilibus, qui nuper ex *Venetiis* venerant, & milites inermes dimissi sunt. Capto *Lemniaco Venetorum* omnis exercitus ad *Brentellas* rediit, ubi studebatur servandæ reipublicæ, *Patavium* & *Monflicem* omnibus modis munire, & levitum cum hostibus frequenter res erat. Namque *Veneti* levites modo se *Gallis*, interdum *Germanis* ostendere, postremos in agmine tentare, ac statim in castra regredi, rursus aliis, post aliis minitari, neque prælium conferere, neque otium pati, sed semper hostem exercere, vexare, & maxime in frumentatores ibatur late cædem fugamque hostium palantium facere. *Marostica* oppidum est situm ad colles, & nullius idoneæ rei egens erat, illud tamen nuper hostes *Germani* velle oppugnare visi sunt, & ideo legati *Veneti* de his quæ parabantur ab exploratoribus edocti, statim jubent

alam equitum gravis armaturæ, cum levis armaturæ scorpionariis equitibus, & *Turcis* hastatis equitibus sociis auxilio festinare, & hostem antevenire magnis itineribus. Sed forte equites *Turce* & *Dalmatæ* aliud iter fecerant, ut sine eis, alii hostibus obviam facti sint. Namque in villa prope oppidum aliquot pedites hostium prædantes offendunt, qui solis in latebris spem sitam habebant. Vix tamen tres eorum intercepti sunt, qui referebant quatuor millia hostium *Veronam* exisse, & quia facile illis credebatur, *Veneti* re infecta redierunt unde abcesserant. Aliter parte alia equites levis armaturæ visam aciem hostium ausi sunt audacter impetere, atque inde parvo discrimine hostes vincunt, ad ducentos eorum necant, alios sauciant, nonnullos capiunt, cæteros omnes fugant, & denique cum captivis & manubiis hostium sicut alii priores ignominiam, sic posteriores isti gloriam reportarunt. Parte alia similiter ducenti equites levis armaturæ, qui *Marosice* præsidio stabant, hostibus facti obviam partim itinere altero equites scorpionarii victi fusique sunt, partim itinere altero *Liburni* & *Græci* equites de hostibus victoriam reportarunt. Quibus gestis bene animati agricolæ corruerunt in hostes quosdam equites gravis armaturæ qui ingentem prædam agebant, & quia illi nihil tale verebantur trucidatis aliquibus, cæteri relicta præda facile in fugam conversi sunt. Et deinde tantus timor hostibus injectus est, ut plerique saucii, pauci incolumes rursus in urbem abierint. Nihilominus inde hostiliter ibatur usque ad portas *Veronæ*, frequenter invadendo & intercipienti, si qui hostium prædatum, aut pabulum exeat. *Joannes Paulus Mansfronus* cum multis levitibus collem occupat quem accolæ *Rovolomum* appellant, unde prospectabatur quid hostes agant, & *Galli* qui *Montagnæ* erant, & *Germani* qui *Vincentiæ* morabantur, simulque *Leonardus Hierosolymitanus* eques apud *Monflicem*, necnon apud *Bassianum Federicus Contareus* ambo cum equitatu levitum semper intenti paratique stabant. Sed quanto major erat *Venetorum* diligentia, tanto minus usui fuit. Dum enim *Veneti* simul ubique injurii sunt, omnes copiarum hostium convenerunt concordia, quæ antea partitæ erant discordia. Et quidem ea de causa *Germani* & *Galli* invicem dissidebant, quia dum *Gallis* prospera omnia cedunt, ut victoria solent animi hominum nimium insolescere, *Gallus* jam tum publice agebat, totius *Italiæ* imperium aspirare, atque amplius *Hispaniæ* & *Germaniæ* injurius erat, & audacter negabat se daturum *Germanis Lemnicum*, nisi prius opes redderentur, quæ multæ debebantur. Sed parum *Gallis* res cessit ex sententia, quia cum Regibus aliis *Gallorum* nimia potentia periculosa, & molesta res esset, ipsi vicissim rem suam agebant, & summa ope curabant, illud antequam eveniat cavere, quod alioquin evenisse valde periculosum foret. Et nuper propterea Rex *Angliæ* videbatur daturus nuptui sororem suam Duci *Burgundiæ*, necnon Rex *Hispaniæ* novum fœdus exactius moliebatur cum Pontifice, quia verebatur desciturum eum ad *Gallos*, simul ac nuper Cardinalis *Rhotomagensis* interiit, Rex autem *Gallorum* propterea discrutabatur animi, & mitius agendo cum Rege *Hispaniæ* & *Germaniæ* pollicebatur se facturum omnia, quæcunque vellent. Itaque hostes omnes convenerant, & *Veneti* in castra redierant, ubi loco munito aggeribus, & aquarum divortii se tutos fore putabant. Stabat enim a fronte oppidum *Liminium*, a tergo *Patavium*, a lateribus altus & aquosus fluvius, qui nusquam vadari poterat, ut ex tanto numero equitum & peditum

A milites ubique possint spectatum esse, si hostes usquam pontem sternere molirentur, id quod non nescii facile vetent, sin aliter saltem non sinant trahere. Curabatur etiam ex *Venetis* nobilibus & populares *Patavio* supplementum adferre, largis opes congerere, picem, sulphura, tedas, artificiosos ignes, lignamina, ferramenta, tormenta, & instrumenta militiæ, atque annonam abunde parare, muros reficere, aggeres erigere, & omnibus modis urbem munire, quatenus *Veneti* propulsandæ potius quam inferendæ injuriæ studiosiores erant, nisi quandoque datur occasio hostes invadendi, qui dum huc atque illuc oppugnatum ituri viderentur, frequenter aliquo prædatum palantes ibant. Sed parum profuit hostes vexare, quia illi propterea relictis oppidis, prope castra *Venetorum* ad duo millia passuum venerunt postmodum pugnandi copiam facere. Igitur *Veneti* edocti per exploratores levites, simul ac vident periculosum fore loco persistere, mutarunt in melius consilium, & deinde venerunt intra mœnia *Patavii* cum omnibus copiis & cunctis impedimentis impune noctis silentio, quibus cum ingressi sunt & miseri agricolæ ingens multitudo cum liberis conjugibus & paupere suppellectili, ut omnes miseratione moverentur, & detestarentur bella immania, quæ faciunt homines crudelescere, & Regum deliramenta, eorumque immodicas regnandi cupidines converti in caput, & detrimentum pauperum, qui nihil unquam tale commeriti sunt. Namque hostes acriter in victos convertebantur prædas agere, vastare, demoliri, comburere, sacra incæstare, pueros & puellas in captivitatem abducere, & prolabi in omne scelus & facinus, quod diis iratis merito ulciscendum sit (si Dii curant mortalia) & nullum malum impunitum sinunt. Interea *Julius Pontifex* summa ope nitetur Regem *Romanorum* a *Gallis* avertere consentiendo illi *Lemnicum Vallegium* & *Veronæ Civitatem* sexaginta millibus numum redimere, si modo daretur in pignus *Ragium* & *Mutina*. Namque Pontifex cum *Venetis* parabat contra *Genuam* & *Ferrariam* in expeditionem exire, atque amplius volebat petenti Regi *Hispaniæ Neapolim* in feudum dare, & sic in consistorio loquebatur. Re-
E
F
ete quidem traditum est a nostro Platone in Alcibiade primo, oportere quemque accedentem ad rempublicam secum asferre Alexipharmacum, quia in omni consultatione debemus prohibere malum & suadere utile, sicut & nos modo ad vos venimus facere, & cum magno vestro favore Regi *Hispaniæ* regnum *Neapolitanum* in feudum dare. Neque profecto a nostro instituto rem alienam agimus, quatenus duci utilitate summi Antistites & ante collatione feudi decenter usi sunt. Nempe olim Comes *Franciscus Sfortia* Eugenio Pontifice Piceni totam provinciam occupavit dissimulatione, & tamen illa libenter ei etiam data in feudum est, ut adversus *Philippum Ducem Mediolani* stipendia Pontificis mereret. Neque tamen tunc nobis res erat cum *Ludovico Rege Gallorum* cui totus orbis non sufficit, tantæ sunt opes & vires ejus, tanti spiritus, tanta imperandi aviditas. Veniat queso in mentem vestram modo Dux iste *Ferrariæ* quid agat satelles ejus, ut a nostra ditione se subtrahat, ut nostra imperia nihil curet, nihil faceat. Cum talia audeant servi conductitii, quid Domini facient? Jam a Rege *Gallorum* bonis Ecclesiæ interdictum, & contra sedem Apostolicam Dux *Ferrariæ* protegitur, regnum *Neapolitanum*, de quo nunc agitur, ipse nunquam nobis acceptum retulit, & amplius nobis inquisitis in alium transfudit. Quo fit ut ille amplius in eo regno nullum jus habeat, & nos procul dubio uti possimus ista collatione, quæ sedi apostolicæ videatur profutura.

Namque propterea Rex Hispaniæ in Ferrariensi expeditione nostra, quadringentos milites dabit, atque alia multa bona provenient, quæ ex istis bonis initiis sequi solent. Igitur id quod est cum dignitate Pontificis honestum & utile, & vos omnes in bonam partem debetis accipere, nisi aliqui vestrum magis aliorum, quam sedis apostolicæ utilitate ducamini. Postquam Pontifex dicendi finem fecit, a pluribus itum est in ejus sententiam, & deinde studebatur bellum parare, & nihil prætermittere, quod usui foret, præsertimque curabatur Helvetios confestim in agrum Mediolanensem adversus Gallos irrumpere, & Marcum Antonium Columnam cum exercitu, Venetosque cum classe contra urbem Genuam festinare. Denique Pontifex expulsis Gallis & Ferrariensibus oratoribus, cunctis Regibus literas dedit, quibus continebatur Gallos in Sedem Ecclesiæ contumaces esse, simulque Pontifex statim jubet Octavianum Fregosum, & Nicolaum Doriam, atque extorres alios Genuam ire, & omnes inhortari, patriam libertatem capessere, ad quos ipse etiam literas dedit in eam sententiam. *Nosiræ literæ vobis Genuenses redduntur, non quia putamus suasionis opus esse in vestra patria libertate capeffenda, nemo enim tam rudis est qui nesciat omnibus rebus patriam libertatem antequam, sed quia volumus vos omnes compertum habere, in vestra manu situm esse, vestram patriam in libertatem redimere.* Namque ad eam rem expeditissimas copias Duce Marco Antonio Columna, & classis nostram paratissimam, necnon Helvetios bellacissimos populos, & amplius probe instructam classis Venetam habemus, ut si vos parati estis facere quæ vos decet, procul dubio apud vos erit optata victoria. Enitimini igitur quanto maxime potestis, & estote unanimes in re omnium, atque operam vestram patriæ tam bene locate in tanta rerum bene gerendarum occasione. Quod si feceritis ut confidimus, nos quoque operam dabimus, ut modo patriam in libertatem vendicetis, & eam in posterum retinere possitis. Lectis his literis Pontificis, tota civitas commota est, & contra Gallos novæ seditiones ortæ sunt. Parte alia similiter Rex Angliæ contra Regem Gallorum omnibus modis causam dissidii quærebat, necnon Rex Romanorum cum Oratore Hispano de Rege Gallorum valde conquestus est, & annuenter Regem Hispaniæ in novum fœdus hortabatur. Igitur Galli circumventi videbantur, & nuper in castris tumultuatum est, simul ac certiores facti sunt, de his omnibus quæ fiebant, atque ideo præter septingentos milites, Magnus magister cum Joanne Jacobo Triultio & reliquis copiis Mediolanum statim venit, si possit venientibus Helvetiis obfistere, & titubantem Genuam in fidem pristinam retinere. Aliter Germani prædando cuncta igni ferroque crudeliter agebant. Namque ad sævitiam excitandam bacchi etiam jocus habent, ex quo societate facta cellam vinariam petunt, ubi vini bonitate allekti, jurejurando se non discessuros adstringunt, nisi totum vinum deglutiant, aut ebrietate rumpantur. Nuper vero vastatis passim agris hostium omnis exercitus cum quadringentis Hispanis militibus, qui tandem in castra venerant, ad villam Bataleam castris locum elegit, ubi tutissime staretur aquarum divortis, atque abunde haberentur commectus ex Rhodigiana Pollesino & si velint Monsilicem oppugnent, Patavium terreat, semperque auxilio esse possint, si copiarum Pontificis in solum Ferrariæ aliquid molirentur. Veneti vero ad omnia tuenda & obeunda semper intenti paratique stabant, præmissique sunt parte altera equites gravis armaturæ super ripas Meduaci fluminis, quia Monsilicem itur, molas triticeas corrumpere, ac hostibus usui forent, & similiter parte altera

versus villam Tencavoliam equites levis armaturæ visum ibant, quid hostes agant. Hostes vero illis facti obviam fugientes Venetos semper aggressuri, usque ad Bassanellum venire, & quia inde Veneti non injuria veriti sunt hostes Patavium oppugnatum venire, primo quoque tempore arma expedire, bellum parare, tormenta militiæ locare, milites distribuere, janitores per singulas noctes e pyxide ductis fortibus mutare, visorias & auscultatorias excubias passim habere, atque alios præficere, qui per totam noctem urbem perquirant, si qui discedant ab officio, & noctem insomnem non ducant, præsertimque portam Caudæ longe munire aggeribus, & anteportarium propugnaculum erigere, denique nihil prætermittere, quod oportet facere, cum in propinquo hostis est. Aliter hostes ad villam Bataleam reversi sunt, & ideo Antonius Pius, & Leonardus Hierosolymitanus eques cum centum levitibus apud Bassanellum stabant, ut semper sciretur, quid hostes agerent. Et identidem parte alia versus villam Carrariam a Laurentio Cerinate cum trecentis levitibus ibatur, ut si hostes prædatum aliquo palantes divertant, ipse illis infestus esset. Hostes autem Germani & Hispani, quia diffidebant cum Gallis iverunt Monsilicem capere. Sed quia oppidum armis virisque bene munitum vident, atque omnes pariter in procinctu stare, primo quoque tempore conati sunt munimenta, & mœnia tormentis bellicis in terram projicere. Cumque magna pars muri procubuisse, simul omnibus locis prælium confertum est, quod quidem diu anceps stetit, dum Veneti omnibus locis & modis omnibus primo audacter agendo visi sunt posse audaciam hostium reprimere. Sed postremo quia ex Venetis quibusque cadentibus non possunt integri alii succedere, sicut hostium semper erant supplementa recentia, denique Veneti cum magna strage victi fusique sunt, & capto oppido omnia prædæ militibus fuere. Sed apud Patavium ea faba cudebatur in caput Soncini Benzonii, qui forte per idem tempus in Venetorum potestatem venit, & quia tunc ille oblatus est, cum omnes amissum Monsilicem ægre ferent, ejus male actæ vitæ crimina etiam gravius suspensio ulsi sunt. Et quidem dum ea res agitur rixatum esse & tumultuatum in foro videbatur, quia exercitus Gubernatore carebat, atque ideo Lucio Malvetio potestas Gubernatoria collata est, simulque Laurentio Cerinati Imperium omnium peditum, quia Dionysius Naldius plenus rerum gestarum gloria per eos dies perierat. Dum ea vero apud Patavium geruntur Marcus Antonius Columna in expeditionem exiverat cum Pontificis septuaginta militibus & octingentis mercenariis peditibus. Nam cætera multitudo collectitia ingens eorum erat, qui potius fortunæ & victoribus affecti sunt. Jamque Macram amnem trajecerat, & Specium oppidum deditione ceperat, faciebatque iter simul cum classe Veneta undecim trirerium juxta mare versus Sestrium & Chiavarium, quibus similiter captis oppidis venerunt in flumen Entelliam, quod ex monte haud longe ab urbe labitur in mare. Est autem urbs Genua Ligusticum emporium, unde Apenmini montes incipiunt, & amplius ingentem portum habet bene munitum progugnaculis. Illi tamen putabant expeditionem facilem fore, quia etiam Adorni & Spinule rebus Pontificis studere visi sunt, simul ac cernunt exercitum Pontificis rebus suis non minus quam Fregosis consulere. Sed tantum abfuit, ut cum ventum esset ad urbem Genuam, ne Fregosis quidem ausi sint res novas moliri, quia urbs viris armisque probe munita esset, & adeo pauci milites Pontificis, ut non posse urbem invadere videretur.

derentur. Atque ideo illi potius parabant nocte media per mare ad locum *Serzanii* repente in urbem vadere, qua parte res novas moliri factiosi intenti paratique stabant. Sed cum hostibus relata res esset, illi cum una navi & duabus triremibus locum protinus antecapiunt, & amplius *Adorni* & *Spinule* quingenti scorpionarii & Galli sexcenti pedites subsidio venere, atque etiam prope urbem ad duodecim millia passuum stabat classis *Gallica* sex triremium, quinque navium, & navigiorum plurium. Igitur cum urbis potius nulla spes esset, re intentata terra marique recessum est, & *Romam* versus ibatur, atque inde velificantes venerunt in portum *Finium*, ut subducerent navigia, quibus egebant ad trajiciendum pedites. Est autem portus prope *Genuam*, capax multarum navium, & quædam oppida supereminet, unde hostes conabantur ulcisci illatam injuriam missilibus telis & tormentis militiæ, ut *Veneti* non potuerint subducere navigia sine suo magno malo, quia *Franciscus Pollanus* præfectus unius triremis *Venete* dum nimis audacter rem ipsam ageret, saucius tormentis militiæ vita non in gloria functus est. Cum ea vero quæ gesta erant *Hieronymus Doria Romam* nuntiaturum venisset, & diceret rem ipsam majoribus viribus egere, primo quoque tempore major vis belli parabatur, curabaturque classi alia navigia superaddere, & equites & pedites supplementum exercitui mittere, simulque sollicitabantur *Helvetii* iter ocysime arripere, ut uno eodemque tempore paratissima classe, & redintegrato exercitu hinc ex *Liguria*, illinc ex *Sabaudia* & ex *Pede Montium Helvetiis* bellacissimis populis versus urbem *Genuam* in expeditionem iretur. *Hieronymus* quoque *Contarenus* præfectus classis *Venete* *Romam* venit, & apud Pontificem consultabatur, classique additæ sunt triremes *Venete* majores quatuor, & duæ naves Pontificis quibus supervehebantur Duces *Ottavianus* & *Joannes Fregosius* cum quadringentis peditibus. Itaque paratis omnibus ex sententia iterum in eam expeditionem ibatur. Et cum navigassent aliquandiu ecce inter eundem classem hostium conspicantur tenentem altum & venientem ex adverso. Nec mora, ut mutuo se conspexerunt, utrinque omnia instruunt ad confligendum, & locant milites multosque sagittarios & jaculatores super cataphractata. Sed alioquin cum ventum esset ad jaculum lapidis, in alto prope urbem *Genuam* inter classes certamen fuit solummodo tormentis militiæ. Namque aliter *Veneta* classis, classem hostium aggredi non audebat, quia navigia hostium & majora & plura essent. Sed alioquin tentata civitas est, & quatuor triremes in eam expeditionem ibant, & super unireme *Joannes Fregosius* cum acie peditum in portum civitatis antevenerat, si posset aliquo pacto incautos hostes offendere. Sed tantum abfuit, ut hostes potius parati intentique starent, & quia ex castello cui *Lanterna* nomen est, tormentis militiæ acriter agebatur, Pontificii & alii *Fregosi* noluerunt in portum ire. Igitur infecta re iterum recessum est, atque ea parte infeliciter agebatur. Aliter parte alia Pontifici *Julio* prospera omnia cedebant, quia Cardinalis *Papie* cum valido exercitu eundo versus *Ferrariam* Ducis omnia oppida citra *Padum* deditione ceperat, & amplius commota conspiratio in Ducem & Gallos magis magisque in dies *Ferrarie* agebatur, ut illud solum valde obesse videretur, quod Galli ditione Marchionis *Mantue* nimium familiariter utebantur. Atque ideo Pontifex *Venetos* rogabat illum e captivitate educere, quod & tandem impetravit, ut delectus Imperator exercitus *Venetorum* veheretur *Arimi-*

A num eadem triremi, qua & orator Pontificis *Constantinus Harnicius* trajecturus erat in *Germaniam*, simul ac Rex *Romanorum* valde declinare ad pacem vel ad inducias cum *Venetis* visus est. Hostes vero qui capto *Monfice* uti victoria volebant & *Patavium* oppugnare, istis de causis rati sunt defensione potius quam offensione opus esse, atque inde ex villa *Batalea* recesserunt partitis copiis, ut *Germani*, *Hispani*, & *Galli* quingenti milites *Veronam* custodirent, & *Ferrarienses Galli* que trecenti milites *Ferrariam*. Namque cæteræ omnes *Gallicæ* copię *Mediolanum* & urbem *Genuam* subsidio antevenerant. Ea cognita abitione hostium, *Aloysius Mocenicus* cum valido exercitu ex *Tauriso* movit contra *Axilium* oppidum, quod situm est juxta *Musonem* fluvium, & intus habebat *Germanos* octingentos pedites, qui parati ad omnia obeunda videbantur. Igitur *Veneti* primo quoque tempore tentare per tubicinem, si hostes velint deditionem facere, sed cum superbe responsum esset repente immissi levites parvo discrimine combustis foribus in castellum vadunt, quia cives & populares cupiunt in fidem *Venetorum* redire, sicut & facile suamet proditione victi sunt. Capto oppido a ductoribus hostium cum vigintiquinque *Germanis* peditibus in arce recessum est. Nam cæteri aufugerant, qui e manibus hostium potuerunt evadere. Est arx alta decempedali murorum amplitudine habens parte tertia juxta solum terrosa mœnia, ut pugna manuarum sine fusilibus tormentis militiæ vi capi non posset, neque porta arcis comburi poterat, quia alta angusta & cataracta erat. Captum tamen est conseri leve prælium, & diruti sunt muri anteportarii, donec admoverentur vineæ & grandiora tormenta militiæ, deinde acriter agebatur, & jam magna pars muri procubuerat, atque plures hostium cadebant, quorum fortuna erat deterior. Igitur hostes tandem desperatione ducti sunt deditionem facere, & *Michael Friscener* cum pulchra uxore, & captivis aliis in hostium potestatem venit. Postea quia alia oppida ad *Venetos* desciverant, cum sexcentis quinquaginta peditibus, & centum quinquaginta equitibus contra *Marosticam* gesta res est, ubi præsidio erant *Germani* quinquaginta pedites, & triginta equites, atque insuper cuncti oppidani ad omnia belli officia semper intenti paratique stabant. *Veneti* omnibus modis admotis scalis conabantur murum ascendere. Contra hostes nihil tutum patiebantur, denique *Veneti* supposito repente igne fores comburunt, & ea via oppido potiti sunt, cum hostes in arcem se protinus recepissent. Dum vero *Veneti* arcem summa ope oppugnant, *Germani*, *Hispani* & *Galli* omnis exercitus hostium ferebatur applicuisse *Ulmum* oppidum distans a *Marostica* quatuordecim millibus passuum, & oppidanis subsidio festinare. Sed ea cum in incerto res esset, ex re dubia diligentia, ex celeri timore audacia orta est, & siquidem vident celeritate opus esse, sicut sæpe fieri solet, tanto maxime operi incumbunt, ut demum hostes pacti sint *Venetis* oppidum tradere, atque illud in fidem receptum est, & hostes omnes inermes dimissi sunt. Nihilominus apud *Forum Julii* frequenter cum hostibus agebatur & passim levia certamina fiebant, dum vicissim cupiunt oppida capere, prædas agere, rapere, sedare, comburere. Et nuper legatus *Aloysius Delphinus* deditione cepit castellum *Vipolzanum* quod interjacet *Goritiæ* & *Cromonium*, quia multum refert hostibus iter occludere, quo ex *Goritia* *Cromonium* itur. Et amplius *Aloysius Portensis* apud *Cromonium* cæsis hostibus recuperavit ingentem prædam, quam illi passim egerant. Atque identidem parte alia *Con-*

stantinus Paleologus cum hastatis equitibus apud *Monfalconium Liburnos* hostes vincebat, nisi subsidium venisset. Namque alioquin oportuit *Venetorum* levites ultra amnem *Lisuntium* in pacatum recedere, atque hostes quingenti equites & mille sexcenti pedites non potuerunt amnem trajicere. Per idem tempus in *Istria* etiam bellum asperum vigeat, & nuper *Damianus Tarsensis* cum *Andrea Ciurano* semper intentus si posset *Pisinium* oppidum capere, iterum in eam expeditionem omnia utilia parabat, & cum primum passim convenissent in castra supra quatuor millia hominum, quia multum refert *Castrum novum* & *Pedemontem* oppidum antecapere, utrobique feliciter gesta res est. Aliter cum ventum esset ad *Galliguanium Veneti* cum magna strage repulsi sunt, tum quia oppidum situm in monte prærupto, & armis virisque bene munitum erat, tum quia a *Martheo Iadrense* cum parte copiarum temere suscepta res est, & tamen adhuc omnis exercitus auctore *Damiano Tarsense* oppidum obsidebat. Sed postquam videt hostes eruptione facta sæpe audacter agere, & in periculo sita esse tormenta militiæ, statim inde soluta obsidione noctis silentio in pacatum abiit. Namque alioquin hostes terra marique infesti erant, & nuper *Terpestina* uniremis usque *Muglam* urbem venit, quamvis inde a *Maglensi* biremi statim repulsa sit, sicut etiam cum venissent sexaginta equites hostium, & ducenti pedites ad *Ronzium* oppidum, & ad oppidum *Adignanum* ducenti equites, & multi pedites, & ad *Rubigium* trecenti equites & quadringenti pedites, ubique non impune prædati sunt. Ad *Castrum novum* vero cum hostibus acriter gesta res est, & si equites hastati in officio mansissent procul dubio actum erat de cunctis hostibus ducentis equitibus, & quinquaginta pedibus. Namque primo congressu *Andreas Ciuranus* Ducem eorum prostravit humi, & visa est acies hostium inclinare. Sed quia *Veneti* equites abierant, & contra ipsum solum magna vis hostium ingruerat, vix ille e manibus hostium impune dilapsus est. Et quidem in dies magis magisque hostes totam provinciam vexabant, quia modo *Terpestini* quatuor uniremes habebant, & mare totum infestum reddebant. Et similiter non absistebatur bello in ipsam continentem, quia parte altera ad *Pisinium* ducenti equites hostium semper infesti stabant, & identidem parte altera ad *Iustinopolim* *Christophorus Frangipanes* cum trecentis equitibus, & quingentis peditibus nunquam cessat, agros vastare, & prædas agere. Et nuper ille centum quinquaginta *Liburnos* equites in insidiis locat, & statim jubet alios triginta versus hostes supra *Cervical* oppidum ire, & illos ad locum allicere. Neque difficultas fuit, adeo facile *Iustinopolitani* creduli centum pedites præcipitarunt in insidiis, & omnes capti aut caesi sunt, atque amplius totam provinciam longe lateque prædatus est. Non tamen potuit *Alboniam* oppidum capere, quia præfectus *Michael Foscarenus* retinuit oppidanos in officio, & illi passi sunt hostes agros suos vastare, & prædas agere. Sed præda diffidiosa hostibus fuit, & multi repedarunt in *Germaniam*. Interea vero parte alia hostes quingenti equites in *Forumjulii* ad *Feltrum* oppidum repente proruperant, quo statim deditio-ne capto & igne ablumpto, tantum terrorem iniecerant *Venetis* sociis, ut passim facta fuga vicina oppida & omnia prædæ hostibus relicta sint. Namque *Venetus* exercitus ad *Gradiscam* civitatem erat, & dum ad *Feltrum* res est, mille equites hostium, & totidem pedites illis etiam infesti stabant, & frequenter levia certamina fiebant, atque ut plurimum *Veneti* pauci vincebantur,

A quia *Cauriana Mantuanus* eques, non nisi ducentos levites habebat, & alii ad summum trecenti equites erant. Igitur cum subsidio opus esset, *Antonius Savorgnanus* cum tribus millibus hominum statim venit, & dempta est hostibus confidentia. Namque nuper etiam *Goritiam* venerant Dux *Brunsvicensis*, *Lubianensis* Episcopus, *Christophorus Frangipanes*, trecenti quinquaginta *Liburni* equites, & *Thrace* septingenti pedites. Et quia vident secus quam putarant non posse impune amplius prædas agere, inde statim abeundi nova Regis mandata deindustria finxerunt, & plerique abierunt in *Germaniam*. Et quidem in isto bello ista res nova non fuit, adeo frequenter ire & redire hostes soliti sunt, ut cuncta oppida *Forijulii* sæpius capta & recepta sint. Sicut & nuper *Aloysius Mocenicus* cum exercitu Civitatem *Bellunni* oppugnavit & diripuit, atque amplius *Joannes Delpinus* cum *Feltrensibus* mille quingentis agricolis, & quinquaginta levitibus ausus est in *Germaniam* ire, fugatisque hostibus *Thestinum* opulentam convallem comburere. Deinde impune recessit & cum duobus millibus hominum proximos omnes saltus occupavit, atque obsedit *Covolum* cavatum opus in medio prærupti montis. Et quia mensura obsidio fuit, hostes aliquando ad tria millia hominum laborantibus sociis commeatum afferre, per saltum *Scalanum* frustra conati sunt. Namque statim mille pedites venerunt subsidio, & tantus timor hostibus injectus est, ut illi conversi in fugam e monte etiam se præcipites darent. Et amplius victis pulsisque hostibus ad *Grignum* & *Hospiciolum*, ambo loca igne confestim ablumpta sunt, quæ prius erant proxima receptacula hostium. Atque iccirco cum longum esset subsidium expectare, oppidani maluerunt oppidum tradere & in *Germaniam* abire. Itaque utrinque vario eventu pugnabatur, & dum omnis in incerto res esset, semper simul de bello & de pace vicissim agebatur, & denique inter *Feltrenses* & *Germanos* illos *Cassiri Petre* & *Vallis Primæ*, mutæ induciæ factæ sunt, & compositis rebus *Aloysius Mocenicus* repedavit in patriam minus tamen honorifice quia ex rebus gestis invidia orta est, ut illi etiam vitio daretur, dicereturque propterea copias hostium ex *Verona* *Vincetiam* venisse, & *Forumjulii* aggredi velle, nisi vetent *Hispani* & *Galli*, qui veriti se a *Germanis* relictum iri, cautabantur difficilem expeditionem esse, tabidam luem sevirere, & flumina repente incrementum accipere. *Veneti* vero qui similiter *Padue* sæva lue premebantur, ut tale exitium aufugerent, & terrori hostibus essent, si vadant in *Forumjulii*, moverunt castra contra hostes versus *Vincetiam*, & parte alia octingenti pedites, & totidem equites ibant *Rhodigianam Pollesinum* recipere, quibus primo præter spem evenit, quia simul cum classe *Padana* temere profecti sunt. Sed cum paulopost consulto iussent fuis fugatisque hostibus facile ceperunt totam peninsulam. Namque duæ classes in solum *Ferrariense* proruperant, altera per *Padi* ostium *Fornacense*, altera per *Padi* ostium *Primarium*, quæ ambæ hinc inde conate sunt omnia subvertere, & ingenti terrore afficere, agros vastare, prædas agere, oppida diripere, captivos abducere, denique cuncta igni ferroque miserabiliter complere. Et identidem *Leonardus Hierosolymitanus* eques cum octingentis levitibus *Pado* amne trajecto ad *Crispinum* oppidum omnia prædatus est, & hostibus maximam trepidationem injectit, atque parte alia cum exercitu Pontificis contra *Ferrariam* acriter agebatur, & jam fuerat indictum censuris ecclesiæ Duci *Ferrarie* & omnibus qui auxilia præstarent, captaque urbe *Regio* &

& Mutina valde Ferrarie tumultuatum est, & Ducis uxor cum liberis & divite suppellectili protinus Mediolanum abiisset, nisi Ferrarienses dicerent se pariter urbem Ferrariam relictum iri. Nihilominus parte alia Veneti levites Vincentiam antevenerant, & ubique hostibus infesti erant, nunc equites scorpionarii Vincentiæ usque ad portam Petrinam accurrere, nunc Græci hastati equites ad portam Felicianam hostem invadere, & usque intra urbem propellere, quibus cum & sex Græci equites nuper suburbium ingressi sunt, cumque magna trepidatione omnium usque ad secundam portam venerunt, & cum ab hostibus circumventi essent, vix unus eorum interceptus est, & alii omnes redierunt ad suos incolumes. Denique Venetorum omnis exercitus insectabatur exercitum hostium, quia ad paucitatem redactus erat septingentorum militum, duorum millium levitum, & quinque millium peditum, atque ideo inter eundem versus Veronam hostes quantum in se est, castra vallo & fossa apprime munibant, ubi fluminum ramenta non erant. Veneti vero octingenti milites, tria millia levitum, & decem millia peditum non neficii quantum interstit in re militari semper occasione uti, currus colligere, commeatum expedire, omnia utilia parare, ex Forojulii & Taurisio milites accersere, atque agricolas passim concire. Et quia statim hostes versus Veronam abituri videbantur, cum primum Veneti ad villam turrium venissent, datum negotium est Dominico Bosichio cum ducentis hastatis equitibus montes proximos ascendere, & declinare, ad Brendulas super itinere qua Veronam itur, si possint vetare commeatum vchi in castra hostium, & obiter eorum palantes aut impedimenta aliqua intercipere. Et identidem e regione latere altero ad vallem Dressanam quingenti equites scorpionarii duce Troilo Sabello iussi sunt tria millia agrestium convenire, ut simul utrinque illac pergentibus hostibus statis locis, & viarum angustius semper infesti forent. Quibus omnibus compositis ex sententia, cum nunciatum esset hostem confestim abire, protinus deditione Vincentia recepta est, & recta quadringenti hastati equites Duce Federico Contareno illuc in hostem celerius anteibant semper a tergo invadere, & quantum possunt ordines disturbare, atque inde omnis exercitus sequebatur cum numerosa manu agrestium, qui ad certam victoriam in castra Veneta confluebant. Illud vero præcipue curabatur, ut omnis exercitus hostem sequendo sub ordinibus militiæ staret, neque prælium conferri pateretur, quandoquidem Veneti volebant inopia commeatum hostem conficere, & contando incurrentem victoriam consequi. Ventum erat ad tabernulas cum primum ceptum est committi levita certamina. Veneti levites simul a tergo & utrisque lateribus hostem invadere. Galli hostes autem qui retrorsum ibant pedites & equites ad quinque millia hominum, tormentis militiæ Venetos semovebant, neque prælium conferri patiebantur. Igitur utrinque similiter agendo ulterius ibatur, & satis de fuga hostium constabat, quatenus illi præ timore reliquerant in castra vini frumenti & hordei magnam copiam avenæ & curus, atque alia impedimenta huiusmodi, ut omnes ducti in spem potiundæ victoriæ tota regione conclamarent ad arma & contra hostes rebus Venetis audacter faverent. Nihil tamen amplius ea die gestum est, quia cum jam advesperasset ad Suavium oppidum stabatur. Postera die similiter equites levis armaturæ præibant, & ex monte pulchro omnis exercitus sequebatur, & jam confertum prælium erat, cum vix illucesceret. Sed equites levis armaturæ parum poterant

A gravis armaturæ equitibus obesse, multi tamen hostium peribant & multi fauciabantur. Quare hostes majore vi agendum rati multi equites & pedites simul cocunt sub ordinibus militiæ, videbanturque Venetos aggredi velle, potiusquam iter inceptum prosequi. Igitur & Veneti milites steterunt, & deinde obviam hostibus ibatur, cumque Venetorum omnis exercitus venisset prope hostes ad duo millia passuum, hostes magis magnifice obnixi sunt missilibus telis & tormentis militiæ Venetos repellere. Sicut & denique Veneti repulsi sunt, & hostes potuerunt commode pedites & equites trans Arpanum fluvium ad Villamnovam trajicere. Quod cum videret Laetantius Bergomensis vir fortis & indoltrius, protinus super turrim proximam pedites tormentarios posuit, & loco repulit tormentarios pedites hostium, qui Venetos equites antefuderant. Deinde sicut antea versus Veronam abeuntes hostes Veneti sequebantur semper pugnando, & hostem urgendo quantum poterant, poterant autem parum nocere, quia milites hostium cataphracti sunt. Posteaquam vero omnibus copiis ad Villamnovam ventum est, non amplius quingentis passibus exercitus invicem distabant, dicebanturque hostes fusi fugatique recedere, & procul dubio de eis actum foret si Veneti paululum adnitantur, & collatis signis prælium conferri possit. Cæterum in incerto res erat, si copia pugnandi fiat, an pedites rebus agendis apti sint, quia festi erant ambulando, & propterea rogabantur dicere, an standum, an eundem esset & cum ab omnibus acclamaretur eundem, tantis animis quantum dici potest in hostem ibatur, volebantque cataphracti milites pedites antevire, sed maxime ad res agendas peditibus opus erat. Igitur cum pedites nequissent ut oportuit iter accelerare, tanta victoria Venetorum e manibus turpiter elapsa est, & Veneta castra ad finem Martini sita sunt. Namque tantummodo Veronam usque per Venetos levites cum hostibus agebatur, sero enim ad pedites relata res est, quia tunc oportuit cum princeps Analtius qui forte apud Suavium ægrotabat, capto oppido statim relictis pecuniis in castra fugisset, & præcepisset omnes copias sub ordinibus militiæ subsistere. Sed Lucius Malvetius quem penes erat facultas gubernatoria frequenter agebat, cavendum esse dum niterentur ad melius, ne id bonum amitterent, quod partum est. Satis actum esse merito visum iri posse, si hostes in fugam conversi sint. Itaque consultando quid agendum esset, dum factio confestim opus est, tanta occasione rerum bene gerendarum Veneti milites non uli sunt. Quod si etiam postea statim urbem oppugnassent, multo sane melius egissent, quam præstolando frustra tempus opportunum contere. Nihil enim pejus est dilatione, quando omnia parata sunt, & contra Gallos potissimum ea maxima vis est, qui non minus vi quam celeritate vincuntur. Interea Helvetii qui jampridem cum Pontifice convenerant accepta mercedis parte iter facere in Italiam parabant, simul ac valde animati sunt in suorum primarium angulum, ut Basilea & Constantia est, sic Mediolanum urbem redigere, & quamvis metu Regis Gallorum Dux Allobrogum ibat insidias transire dare, & Mediolani Magnus magister cum sexcentis militibus, & decem millibus peditum illis obviam venisset, illi posthabitis omnibus prout sunt audacissimi, vi statim capto oppido Varese & Castione Ferro sibi viam facere perrexerunt ad locum, quem æcolæ Pontem Tressanum appellant, & quia id loci forte incustoditum erat, facile in potestatem illorum venit. Itaque Helvetii pugnacissimi ducenti equites, & quatuor-

tuordecim millia peditum aperto aditu solum *Mediolanense* ingressi compleverunt omnia terroribus. Et primo quidem illi prærupta montium tenere, deinde prodire, agros vastare, & prædas agere. Contra *Galli* hostes qui se receperant ad *Montiam* oppidum distans a *Mediolano* decem millibus passuum, modo stare & conferi prælium detrectare, modo hostibus obviam ire & concire levia certamina, illudque præsertim cavere, ut locis omnibus qua *Helvetii* ituri essent subducerentur comæatus, & simul curabatur illuc castrametandi locum frequenter antevenire, quo hostes ituros *Galli* per exploratores præscibant. Quare sæpe fiebat, ut hostibus victui suppeterent solæ uvæ & nuces, castaneæ molles & lapidosa corna, & quod longe pejus erat, præoccupatis sedibus inquieti & lassî sæpenumero in duplo majus iter facere cogebantur, ut per hoc lentum & exangue bellandi genus & formulam vincendi, cito *Helvetii* coacti sint sine *Mediolanensium* & *Gallorum* magno detrimento, repedare in patriam, & cum Rege *Gallorum* in gratiam redire. Non aliter quam olim sub Principe *Francisco Foscaro*, *Martinus Faventinus* imperator nostri exercitus fecit. Namque cum *Pipus Spanus* dux *Sigismundi* Regis *Hungariæ* cum magno exercitu repente in *Aquilejanam* provinciam prorupisset. Ille æmulatus calliditatem *Q. Fabii* cum expedito agmine equitum quacunque hostis iturus erat, tectis incensis, pabulisque corruptis, interdum cedendo, rursus instando, confectum *Hungarum* rerum omnium inopia tandem nostris finibus eiecit. Dum ea vero per *Helvetios* aguntur, frustra a *Venetis* itum est urbem *Veronam* iterum oppugnare, simul ac illi apud locum *Martini* per plusculos dies morati sunt. Et quidem primo quoque tempore contra *Castellum Felicianum* tormentis militiæ acriter agebatur e monte *Feliciano*, qui e regione castello urbis erigitur, & jam magna pars muri subsidii procubuerat. Sed hostes sub compactis munimentis opera tormentaria tutius exercebant. *Veneti* vero quia sine munimentis administrabant facilius lædebantur, atque ea maxima iactura fuit, quod & tormentis militiæ *Laetantio Bergomensis* nates sublatae sunt, dum ille semper inter talia opera versaretur, ex quo vulnere tandem ille occubuit, qui rerum gestarum gloria, nunquam ita debuit inglorius mori. Neque tamen inde a *Citolo Perusino* qui vices ejus gerebat, desisteatur concutere. Sed hostes cominus agendum rati repente eruptione facta mille ostingenti pedites *Venetos* invadunt, qui tormenta bellica custodibant. Et quia *Veneti* nihil tale verebantur, facile compulsi sunt tormenta militiæ incustodita relinquere, ut hostes possent eorum foramina ignifera obturare, nisi protinus *Citulus* cum manu paratissima subsidio venisset. Sic restitutum prælium est, quod quidem anceps & atrox fuit, donec *Citulus* fortiter agendo hostium vulneribus confossus est, cujus in isto bello opera talia fuere, quæ nunquam situ mereantur perire. Eo mortuo hostes in spem victoriæ ducti nihil prætermittebant quod usui foret. Contra statim obviam ibat *Dionysius Naldius* vir intrepidus cum tanta manu peditum, ut protinus hostes intra mœnia fusi fugatique sint. Deinde noctu & interdiu tormentis militiæ semper cum hostibus res erat, conabanturque sæpe *Veneti* milites per ruinas muri urbem ingredi, & passim hostibus infesti esse. Cæterum statio illa incommoda & non satis fida *Venetis* erat, quia pedites supra montem stabant, & in subiecta valle semoti equites, & flumen etiam longe aberat, quod si *Veneti* velint urbem vi capere, valde periculosum fore videbatur, cum hostes sub ordinibus

A militiæ semper intenti paratique starent, rumorque increbresceret ingentes *Gallorum* copias cum Magno magistro *Veronam* adventare subsidio, & Ducem *Brunsvicensem* cum valido exercitu festinare ex *Germania*. Igitur a *Venetis* iterum ad fanum *Martini* recessum est, ubi etiam frequenter cum hostibus res erat, & sæpe committebantur levia certamina. Nuper vero cum monti *Feliciano* subiectæ vallis *Paltheniæ* agrestes auxilium implorarent adversus hostes, qui illuc prædatum ituri erant, quia *Veneti* pauloante eorum bona venia suis rebus cunctis familiariter usi forent, datum negotium est *Joanni Græco* cum trecentis levitibus eo statim pergere. Vix ille ad locum venit, & protinus hostes aggressus est, quamvis illi octingenti & plures erant. Sed quia palantes ibant facile *Venetis* prospera omnia cedunt. Namque primo impetu dum hostes aufugiant, multi eorum cæsi & ducenti capti sunt. Quod si affuissent & equites cataphracti qui sequebantur, hostes ad unum cæsi aut capti essent, atque illa fuisset longe dies candidior & major victoria. Verum cum *Gallum* & *Germanicum* ingens præsidium *Veronam* venisset, neque amplius videbatur tutum fore, si *Veneti* loco manerent, illi protinus abierunt ad oppidum *Bonifacii*, atque inde C *Veneta* castra mota sunt versus *Ferrariam*, ut semper subsidio essent Pontificis exercitui, qui ad duodecim millia hominum erat, & vi capta civitate *Mirandula* parte altera usque ad *Bondenum* oppidum venit. Sicut & parte altera *Veneti* milites profecti ex *Rhodigiana Pollesino* cum *Padana* classe usque ad *Castrum novum* acriter in hostes ibant. Igitur utrobique hostibus omnia infesta reddebantur, ut illi qui ad duo millia hominum erant diffusi sint, sub dio amplius stare & *Ferrariæ* morabantur, tuebanturque se prout poterant, modo stando, modo hostibus obviam eundo. Sicut & nuper contigit cum forte *Veneti* in *Ferrariense* solum prædatum ivissent. *Ferrarienses* tri- D ginta equites illis facti obviam sunt, ut eos allicerent ad locum, ubi plures positi erant in insidiis. Et quia *Veneti* temere præcipitarunt in insidiis, illi statim ultra annum fusi fugatique sunt. Sed cum *Mutina* iterum descivisset ad *Gallios*, & propterea paululum copiae Pontificis recessissent, Dux *Ferrariæ* liber ea molestia meditabatur nocte illa quæ calendas septembris secuta est, cum mille equitibus, & duobus millibus peditum incautos *Venetos* aggredi, qui ultra *Padum* ad *Pilosellam* morabantur. Sed tantum abfuit, ut antequam fieret, omnia *Venetis* relata sint, & illi ideo semper armati totam illam noctem infonem duxere, cumque illucescente jam die viderentur hostes protinus velle annum trajicere, E *Veneti* milites simul cum *Padana* classe statim in pacatum abiire, & ad *Rhodigii* peninsulam reversi sunt. Igitur quia apud *Ferrariam* in incerto res erat, & multum rei agendæ accessurum credebatur, si Pontifex *Bononiam* veniat ipse itidem constituit facere, & obiter *Hispanos* quadringentos milites sub duce *Fabritio Columna* ingens supplementum exercitui mittere. Illud autem præsertim curabatur, ut primo quoque tempore Marchio *Mantua Venetorum* imperator exercitus contra *Ferrariam* in expeditionem exiret, atque ad F eam rem amplæ conditiones proponebantur, & ille semper excipiendo duriusculus erat. Usque adeo in *Ferrariam* oculi omnium conversi sunt, ut non aliter *Florentini Senenses* & *Lucenses* in partes Pontificis censendi viderentur, nisi ea res succedat ex sententia. Cæterum factu difficile videbatur, tum quia populus Duci fidissimus esset, tum quia *Galli* trecenti milites, & mercenarii pedites fortiter hostibus obsistebant, & nihil dubitare

bitare videbantur. Atque iccirco re infecta castra Pontificis mota sunt, & sita juxta castellum *Agathense*, ut semper auxilio esse possent *Bononiæ* simul & *Mutinae*, quæ nuper deditione recepta fuerat. Inde vero Dux *Ferrariæ* illud præsertim cavebat, ne classes *Venetæ* aliquo pacto obesse possent. Namque duæ classes nuper immisissæ fuerant Pontificis copiis ingens subsidium, altera constans duabus triremibus, totidem biremibus, multisque cymbis prædatoriis per *Padi* ostium *Primarium*, quo aditur civitas *Argentæ*, altera similiter constans biremibus, ganzariolis, lembis, & minoribus navigiis, per *Padi* ostium *Fornacense*, quo petuntur *Venetie*. Nuper vero Dux *Ferrariæ* plus solito arma expedire, bellum parare, pedites tota urbe vicatim adscribere. Quibus omnibus compositis ex sententia classem *Venetam*, & *Rhodigii* peninsulam velle aggredi videbatur. Namque eam expeditionem animo advertebat factu facilem fore, quia pauci quadringenti levites, & centum quinquaginta pedites præsidio stabant, & illi etiam sine ordine, sine imperio palantes erant, & ideo cum primum nuntiatum esset hostem adventare, facile *Venetii* omnes in fugam conversi sunt, & simul ac altera, quæ apud *Arii* locum erat disiecta classis est, altera cum duce suo *Marco Antonio Contareno*, quæ apud *Pilosellam* erat, frustra tentavit iter facere per proximum rivulum, qua itur in amnem *Athesim*, quia nimia erat aquarum penuria. Unde cum regredi necesse esset, hostes facti obviam sunt, & deinde tormentis militiæ *Padanæ* classis adeo quassabatur, ut denique *Venetii* coacti sint vix cum bellicis tormentis *Rhodigium* impune aufergere, & totam classem in hostium potestatem deferere. Equites quoque & pedites cum nequissent obistere venientibus hostibus trecentis militibus, totidem levitibus, & duobus millibus peditum, similiter *Rhodigium* abiire, & inde omnes *Montagnanam* oppidum profecti sunt, quo paulopost & *Venetorum* omnis exercitus venit, & recepta iterum est *Rhodigiana Pollesinus*, quæ paulo ante ad hostes desciverat. Quoniam vero *Galli* hostes quinquaginta milites, centum arcigeri, & trecenti pedites *Montagnanam* versus ex *Lemniaco* in expeditionem existent repente cum *Veneto* equitatu contra illos ibatur, & jam *Joannes Fortis* hostes antevenerant ad pontem quem statim fregit, & super itinere arbores transversos posuit, ne hostes possent flumen trajicere & festinare. Illi tamen posthabitis omnibus satis cito venerunt *Bibacium* ubi confertum prælium est, & primo quidem tormentis militiæ agebatur, postea missilibus telis & ense vulnifico certamen fuit, multi utrinque faucibantur, multi hinc inde cadebant, nihil ab utrisque prætermittebatur, quod factum opus esset, nusquam tamen adhuc inclinabat victoria, donec *Venetis* ingens subsidium venit. Namque deinde hostes a fronte, a tergo, & a lateribus circumventi sunt, & apud *Venetos* stetit non incruenta victoria, quia *Venetorum* multi faucii & nonnulli etiam periere, sed hostium omnes aut cæsi aut capti sunt, atque ita hostibus præter spem evenit, ut sæpe solet illis accidere, qui temere ad victoriam contendunt. Interea vero *Galli* frustra conabantur Pontificem in suas partes diducere, & quia alioquin parum proficerent, bello etiam tentare ausi sunt. Et nuper ad eam rem versus *Ferrariam* & *Bononiam* magnis itineribus ibatur. Et quidem ea magna vis erat, quia Magnus magister cum duo de triginta millibus hominum venit, & fratres *Bentivoli* cum octingentis equitibus, & tribus millibus peditum, atque amplius Cardinalis *Ferrariæ* cum quatuor millibus peditum *Pisferiensium*.

A Ventum erat ad *Carpum* oppidum, & primo tormentis militiæ acriter agebatur, deinde tantis viribus confertum prælium est, ut facile hostes victi sint, & vi capto oppido omnia prædæ militibus fuere. Postea contra *Mutinam* civitatem ibatur, sed copiarum Pontificis urbem antevenerant quingenti milites & septem millia peditum. Igitur *Galli* propterea in *Centum* oppidum conversi sunt, & quia oppidani acriter hostibus obviam ibant, & nunquam voluerunt deditionem facere cum primum vi capto oppidum in hostium potestatem venit, crudeliter in eos sævitum est, & omnia prædæ militibus concessa sunt. Atque amplius jungendi se Pontificis copiis demptum iter *Venetis* videbatur, qui sub *Paulo Capello* altero legato in castris trecenti milites, duo millia levitum, & quatuor millia peditum jampridem ad *Stellatense* oppidum venerant, & ire festinabant versus *Bononiam*. Et quidem patebat via facilis, quia ex *Cento* ad *Bondenum* decem millium passuum iter est, ex quo *Stellatense* oppidum distat non amplius quatuor millibus passuum. Aliter dum *Marchio Mantuæ* causando aliquid semper differt Imperator in castris accedere, ita *Venetis* præclusum iter est, & vires sejunctæ longe minores habebantur. Usque adeo Dux *Ferrariæ* nuper ausus est *Venetis* infestus esse, & ad *Bondenum* venit cum quadringentis militibus, octingentis levitibus, & tribus millibus peditum, atque inde parabatur adversus *Stellatense* oppidum in expeditionem exire. Sed adhuc tantum missilibus telis & tormentis militiæ res erat, & eandem parte altera fluminis super *Ferrariæ Pollesino* frequenter hostes apparebant, & duæ triremes citro ultroque meabant, atque locis omnibus tormentis militiæ pariter agebatur. Et tamen *Joannes Maurus* præfectus classis *Padanæ* non dubitavit adverso flumine lembos, & minoræ navigia in *Padum* subvehere per amnem *Athesim*, quoniam propter munimenta & opera hostium, per *Padum* nihil posset feliciter attentari. Et quamvis hostes quantum poterant tormentis militiæ vetassent, impune tamen applicuit ingens supplementum exercitui, necnon postidie & *Marchio Mantuæ* tandem *Sermenium* oppidum venit cum tanta quanta dici potest omnium summa lætitia, quia facile dabatur intelligi, si modo in proposito staretur, rebus Pontificis & *Venetis* illam diem optimarum rerum principium fore. Dum ea vero apud *Ferrariam* geruntur, Pontifex *Julius Bononiæ* ægrotabat, & miser discruciebatur animi, quia *Galli* hostes cum *Bentivolis*, nuper vi capto oppido *Spilimbergio* festinabant versus *Bononiam*, neque exercitus Pontificis poterat suppetere, quia ex *Mutina* occlusum iter erat, & *Fabritius Columna* cum subsidio distabat adhuc sex dierum itinere, *Venetorumque* copiarum non dum *Padum* trajecerant, quia *Marchio Mantuæ* semper differebat in aliud tempus accedere, & quod pejus erat *Bononienses* propter malum regimen Ecclesiæ videbantur spectare ad *Bentivolos*, qui nuper etiam ausi sunt, usque *Bononiam* cum levitibus accurere. Cardinales etiam quinque qui a Pontifice desciverant, ex *Florentia Genuam* ibant, quod in schisma & magnum malum Ecclesiæ converti poterat. Accedebat Pontificis febribus aucta istis angustiiis, & pejor febre *Gallica* frequens insinuatio, & pacis condiciones propositæ, ut denique *Venetis* oratoribus *Dominico Trivisano*, & *Leonardo Mocenico* patri meo, qui nuper eo venerant Pontifex frequenter diceret se *Venetos* relictum iri, nisi copiarum *Venetæ* postera die idibus octobris *Padum* amnem trajiciant, & *Bononiam* festinent. Ille enim pressus tantis angustiiis facile videbatur ad *Gallos* velle desciscere,

A. Mocenicus.

E &

& si non nescius esset *Gallis* harere periculosum fore, adeo semper de futuris speramus, quando praesens periculum vitare possumus. Sed cum primum *Federicus Contareus* & *Clapinus Vitellus* cum sexcentis *Venetis* levitibus ad diem constitutam *Bononiam* subsidio venissent, Pontifex respirare visus est, & se *Venetis* nunquam defuturum aiebat, atque obiter ut omnis timor & suspicio tollatur, statim jubet oratores *Germaniae*, *Hispaniae* & *Angliae* in castra hostium proxima ad duo millia passuum ire & jubere, ut se posthac abstinere a talibus, quae fieri contra voluntatem suorum Regum conquerebantur, & ipsi etiam aggrefferent videbantur. Nihilominus *Marcus Antonius Columna* cui demandatum negotium erat urbis tuendae cum centum militibus, quadringentis levitibus, & quatuor millibus peditum, primo quoque tempore arma expedire, bellum parare, urbem munire, custodias locare, praesidia distribuere, & omnia facere quae usui sunt. Pari modo cives & populares *Bononiae* sedulo praemuniunt, & opera militiae facere, ut liquido pateret erga *Bentivolos* qui favor civitatis erat penitus cessare, dum illi *Gallorum* auxiliis utuntur. Verum quia sanae mentis est semper mutare incerta pro certis, Pontifex malebat sine incerto bello hostes impune discedere, atque ad eam rem iterum profecti sunt noctu in castra hostium qui prius ierant Regum oratores, & cum bonis verbis illud nequirent impetrare, *Anglus* orator conversus ad iram eo maxime movit *Gallos* Ecclesiastico solo confestim cedere, quod aiebat aliter fore, ut Regis *Gallorum* cum Rege *Angliae* initium foedus prorsus irritum haberetur. Interea vero nunquam cessatum est cum *Marchione Mantuae* semper agere, ut primo quoque tempore in expeditionem exiret, & tandem ille *Mutinam* ire constituit cum quingentis militibus, mille sexcentis levitibus, & quinque millibus peditum. Et propterea classi *Padanae* consultum fore videbatur si protinus per *Pilosellam* fluvium in pacatum abiisset. Sed aliter usu venit, quia cum eo ivissent quinquaginta cymbae praedatoriae *Ferrariensis* tormentis militiae octo earum submersae sunt, quo experimento periculum edocti *Veneti* ad *Castrum novum* totam classem ex *Pado* flumine tutissime trajecerunt in proximam foveam, quae ducit in *Tartarum* & in amnem *Athesim*, & deinde parte alia cum toto exercitu versus oppidum *Finarium* ibatur. Caeterum *Marchio Mantuae* confestim divertit ad villam *Felonagam* sitam tribus passuum supra *Sermonium*, aiebat enim aliter facere periculosum fore, quia quorsum ibatur *Ferrarienses* locum antevenerant cum quinquaginta tormentis militiae, & jam complanatis itineribus volebant cum *Venetis* configere, quae omnia ficta dolo malo postea per exploratores comperta sunt. Ibat tamen die quoque postera morando, & cum primum ad *Bivium* ventum esset, tunc *Marchio Mantuae* hac inquit super solum *Mantuae* nostrum iter est, & illac vestrum, super solum inimicum *Mirandulae*, quod si vos ulquam nocte ista hostes aggressuri viderentur, tormentis militiae commonefacite & statim adero, quia apud villam *Stopiarium* stabo, & vos apud *Felicianum* state, sic fatus in verbo torfit vestigia. *Veneti* per solum hostile sub caelo pluvioso & tenebroso *Bellaerem* oppidum venerunt, non quidem parum veriti *Marchionis Mantuae* suspiciosa facinora, quinimmo & cuncti milites de ipso conquerebantur, & putabant se duci deindustria per non tuta itinera, ut praedae hostium militibus forent, atque iccirco postea ne illis usquam intereundum cum hostibus res esset, magnis itineribus usque *Mutinam* profecti sunt. Quod cum

Marchio Mantuae cognovisset valde egre tulit, & protinus *Felicianum* venit, quasi *Mutinam* vellet accedere. Sed tantum abfuit, ut ille potius repedaret in patriam, quasi oporteret tueri propria, quia per eos dies *Galli* hostes ex *Verona* solum *Mantuae* praedati sunt. Per idem tempus *Venetis* rerum bene gerendarum oblata occasio videbatur, quia *Dux Tremulus* cum quadringentis *Hispanis* militibus, & quingentis *Celtiberis* peditibus, ex *Verona Neapolim* venit, ut provinciam tutaretur adversus *Turcas*, qui cum classe quatuor trirerum, quinque biremium, & duodecim unirerum ad *Hydruntum* & *Tarentum* venerant. Igitur *Veneti* primo quoque tempore festinare, parare comaeatum, milites adscribere, & agricolas passim concire. Itumque est maioribus animis quam viribus, quia solummodo quingenti milites, octingenti levites, & quatuor millia peditum erant, & contra hostes *Veronae* praesidio stabant trecenti quinquaginta milites, & duo millia peditum. Accedebat impetuosa pluvia, quae inaccessum iter reddebat, & vetabat *Venetos* simul ac ad fanum *Martini* venissent, propius urbem ut par erat accelerare, & amplius hostes ea occasione usi sunt, arma expedire, urbem munire, factiosos expellere, festinare, parare, facere omnia utilia. Adeo semper etiam oportet rationem temporum habere, ne merito id omne irritum fiat, quod temere alioquin onus suscipitur. Ventum erat a *Venetis* usque ad fanum *Martini*, & hostes confestim combusserunt suburbia, ne venientibus ad urbem, usquam essent tegumenta, & tuta receptacula cum praesertim grave videretur fore, sub dio pluvioso persistere. Sed quia paulopost hostibus ingens supplementum venit, ipsi extra urbem locum castris elegere, & *Veneti* compulsi sunt ad locum *Cusbae* recedere, quia nimia erat penuria comaeatum, quatenus asportari in castra non poterant propter ingentem vim aquarum, quae super pontes etiam fluebant. Unde eadem de causa postea *Montagnanam* iterum recessum est, & deinde contra *Ferrariam* ibatur. *Dux* autem *Ferrariae* antequam futura obsidio contingat, plus solito urbem munibat, & accersebat passim praesidia. Et nuper quidem hostes quingenti supra duo millia peditum ex *Padana* ripa ad *Brixellum* oram solverant & eo facile navigassent, nisi *Marchio Mantuae* iter impediat ad *Hostiam* & *Sermonium* praesidia locet & tormenta militiae, qua difficultate moti illi pedites terrestre iter tenebant versus civitatem *Mirandulam* nescii dum vitent *Charybdim*, incidenti in *Scyllam* periculum subire. Namque & parte alia *Venetorum* ala equitum, & acies peditum eis obviam ibat, simul ac *Paulus Capellus Saxolo* vi capto oppido usque *Ronchajam* villam venisset prope civitatem *Mirandulam*, quam paulopost copiae *Venetae* & Pontificiae parabant acriter oppugnare. Ille enim non ignarus eorum quae fiebant, quanto maxime potuit rerum bene gerendarum ea occasione usus est, quamvis praeter spem evenit, quia illi caute profecti per occulta & insueta itinera impune *Ferrariam* venerunt. Dum vero ea foris & militiae geruntur, domi & *Bononiae* de pace cum *Gallis* frequenter agebatur, & quia ea omnia frustra fiebant, denique apud *Tros* civitatem *Galliae* decretum est contra Pontificem concilium celebrare, simul ac etiam Cardinales exiticii ejus rei auctores fuerunt. Sed apud *Lugdunum* cum oratore *Hispano* & *Germano* oratore *Gurgense* Episcopo frustra actum est in Pontificem & in *Venetos* ample condiciones propositae, quibus dabatur Regi *Hispaniae* *Cyprus*, *Creta*, *Coreyra*, & *Venetiae*. Regi *Romanorum* *Vincentia*, *Forum Julii*, *Taurisum*, *Pataurium*, & *Man-*

Mantua. Regi Gallorum *Luca*, *Sena*, & *Florentia*. Namque & Regi *Hispanie* suspecta erat Regis Gallorum tanta dominandi libido inexhausta, cui nisi tempestive occurratur, putabat eam sibi quoque periculosam fore. Adeo plus habendo semper ea intenditur, quæ a Rege *Nino* cæteris nationibus dominandi cupiditas orta est. Atque ideo *Hispani* declinabant ad Pontificem & *Venetos*, & eos ad conciliandos cum Rege *Romanorum* Episcopum *Gurgesem* sedulo *Bononiam* accersabant. *Anglus* autem orator quia per idem tempus fœdus initum inter *Anglos* & *Gallos*, ut suum robur haberet per Pontificem firmandum venisset, & illud fieri non posset, quia *Galli* Pontifici etiam bellum intulerant. Ille opportune ea occasione usus est, & Pontificem cum Rege suo & *Venetis* in novum fœdus hortabatur, ut teneretur Rex *Angliæ* ad recuperandam *Vasconiam* *Gallis* bellum inferre, oporteretque Pontificis & *Venetorum* copias in castris esse, ad duo millia militum, & decem millia peditum. Sed istud Pontifici factum difficile videbatur propter avaritiam, quæ semper nimium tenebatur. Non desistebant tamen oratores semper agere de bello adversus Regem Gallorum, quia ejus immodicas regnandi cupidines, ea via solummodo putabant posse compescere. Et nuper etiam undecim Oratores *Helvetii* ad eandem rem *Bononiam* venerunt & convenerunt cum Pontifice. Pontifex quoque posthabito bello cum *Alphonso* Duce *Ferrariæ* ad *Concordiam* spectabat, quandoquidem per *Ludovicum Carpinatem* amplæ conditiones proponebantur. Et quamvis illæ ut eventus docuit, remoraturæ, fictæ, & fraudulentæ essent, merito tamen movebant Pontificem. Sed illud magis, quia Dux *Urbinas* nepos Pontificis præpositus exercitui rebus *Gallicis* magis quam Pontificis aperte studere videbatur, semper morando, & differendo in aliud tempus facere, dum rebus agendis celeritate opus est. Aliter *Paulus Capellus* cum *Veneto* exercitu antevenit ad civitatem *Concordiam* sitam juxta amnem *Secchiam*, & protinus expulsi hostibus cepit suburbia, deinde admovit urbi tormenta militiæ, & cum magna pars muri procubisset, confertum prælium est, quod diu anceps & atrox fuit. *Veneti* summa ope nitrebantur per ruinas muri in urbem ire. Contra hostes octingenti pedites pro viribus obviam ibant, & cum *Veneti* pedites munimenta superassent, statim supposito igne, eos hostis summovit, multi *Venetorum* combusti sunt, reliqui non integri ceciderunt in foveam. Redintegratum tamen prælium est majoribus animis & viribus, denique hostes victi fusique sunt, & capta urbe omnia prædæ militibus fuere. Deinde feliciter etiam gesta res est cum *Gallis* hostibus, qui exercitui præstitos erant apud *Palatium*, quod prope oppidum *Carpum* est. Namque *Veneti* illos repente aggressi sunt, & hostium tanta trepidatio fuit, ut illi fusi fugatique usque ad *Parmam* civitatem abierint. Eo rerum successu *Veneti* videbantur civitatem *Mirandulam* posse capere, nisi Dux *Urbinas* dolo malo semper prohibeat, ex quo Pontifex animadvertit, si ipse interfit rei agendæ multum accessurum, & ideo *Felicianum* venit Ducem *Urbinate* exauthorare, res omnes componere, & expeditionem in urbem *Mirandulam* festinare. Igitur eo auctore prope urbem admotæ vineæ sunt & tormenta militiæ, ducti aggeres, compacta munimenta, denique noctu, & interdiu acriter urbis mœnia quassabantur, & cum magna pars muri procubisset, prælium conseri parabatur, quod oppidani veriti ne fiat, summo mane Pontificem adierunt in castra veniam petere, pacem implorare, & quibuscumque

conditionibus urbem tradere. Sic capta deditio-
ne civitas est dum Pontifex *Julius* incumbit ope-
ri, quamvis nivofum tempus & ipse semiæger
adhuc esset. Habita civitate *Mirandula* consul-
tabatur identidem prout eundem esset contra
Ferrariam. Namque *Galli* cum duce *Magno* magistro & *Joanne Jacobo Triultio* sociisque *Bentivolis* apud *Parmam* urbem ea ratione bellum moliebantur, ut Pontificis copiis repente obviam
cant, & copiam pugnandi faciant, aut trajecto
Pado flumine similiter aggrediantur exercitum
Venetum, qui cum *Andrea Gritto* apud *Abbatiam*
oppidum morabatur, aut etiam divertendi gratia
adversus *Mutinam* & *Bononiam* in expeditionem
excant, quæ omnia cum essent Pontifici relata,
ille statim jubet omnem exercitum duci ad *Bondenum* & *Finarium*, ut *Mutinæ* & *Bononiæ* semper auxilio esse possit, & parte alia identidem
qua *Padus* amnis in duas partes scinditur utrinque
Ferrariensem Pollesinum ponte jungere, ut Pontificis
& *Venetis* in omnem eventum commendi
semper facultas esset. Contra *Galli* hostes veta-
bant, ne aliquo pacto tales exercitus jungi pos-
sent, & parte altera ex *Verona* profecti sunt us-
que *Suavium* cum manu prædatoria ad quinque
millia hominum, ut *Veneti* necesse haberent suc-
currere, qui apud *Abbatiam* erant, simulque parte
altera *Galli* hostes mille quadringenti milites
& decem millia peditum, repente trajecerant
amnem *Secchiam*, & videbantur castra Pontificis
potius quam oppida aggredi velle. Igitur iterum
apud Pontificem in consultatione posita res est,
declinatumque ad partem tutiorem, & itum est
ultra amnem *Panarum* ad *Centum* oppidum, ubi
pro antemurali flumen habebatur, simulque datum
negotium est Oratori *Germaniæ Mutinam* ire,
& pro Rege *Maximiliano* eam tenere, quæ ad
Imperium spectare videbatur. *Veneti* vero tre-
centi milites, mille levites, & totidem pedites,
qui ad *Ficarolium* ulteriorem *Padi* ripam custodi-
bant, similiter coacti sunt protinus loco cedere,
simul ac hostes cum parte copiarum ad *Reverem*
oppidum venissent, & pararent ad *Hostiliam Padum* trajicere, quod si inde se jungant copiis,
quæ apud *Ferrariam Lemniacum* & *Veronam* erant,
majus etiam periculum exercitui *Veneto* imminere
videbatur, atque eo maxime, quod *Marchio Mantuæ* jam tum aperte ad *Gallos* desciverat. Igitur
Veneti festinare, parare, accersere milites, qui apud *Suavium*, *Coloniam*, & *Leonicum* erant,
ut confestim *Montagnanam* veniant, & eo defe-
rant cuncta impedimenta, quæ inde secundo flu-
mine ad *Atefe* oppidum transmittantur. Denique
jubent copias omnes semper in procinctu stare,
ut dum expedit, cito possint in pacatum abire,
sicut & postea factum est, & distributis cus-
todiis ad *Rhodigii* peninsulam, iterum ad *Montagnanam* omnis exercitus venit. Sed cum paulo-
post rumor increbresceret Regem Gallorum
gravem aggritudinem pati, & *Helvetios* iterum in
Italiam descendere, Gallorum hostium castra ver-
sus *Parmam* repente mota sunt, & hinc ab exer-
citu Pontificis ad *Finarium*, illinc a *Venetis* co-
piis ad *Ficarolium* contra *Ferrariam* iterum in ex-
peditionem ibatur, simul ac distribuissent iterum
præsidia, ducentos levites apud *Suavium*, apud
Leonicum totidem, & quingentos equites apud
Coloniam, ut semper auxilio essent agricolis, qui
passim alioquin moliebantur aufugere, propterea
quia hostes frequenter ex *Verona* totam regionem
prædabantur. Parte quoque alia per *Padi* ostium
Primarium adverso flumine *Joannes Maurus* cum
classe *Padana* tredecim triremium, lemborum,
& minorum navigiorum plurium, prope propu-
gnaculum *Colonie* statim venit, simul ac etiam e

Pontificio & Veneto exercitu centum levites, & octingenti pedites, locum obsederant & coeperant oppugnare cum suo magno malo. Namque dum illuc e *Ferraria* quinque horarum solummodo iter est, Dux ipse repente illis obviam venit cum trecentis militibus, octingentis levitibus, & tribus millibus peditum. Et quidem equites per continentem ibant, & pedites tribus trirēmibus, & aliis navigiis secundo flumine vehabantur. Itaque confestim acies junctae sunt, & confertum praelium atrox. Equites enim *Venetorum* quorum *Joannes Fortis* dux erat fortiter in hostes agebant, ut illi aliquando cedere visi sint. Aliiter pedites nunquam manserunt in officio, unde Pontificii & *Venetorum* tandem coacti sunt terga vertere & propriae salutis effusa fuga consulere, multi caesi sunt, multi contriti bellicis tormentis, pauci integri amissis impedimentis omnibus in pacatum abiere *Faventiam*, ubi etiam valde tumultuatum & trepidatum est. Namque putabant *Gallos* eo successu *Panarum* amnem velle iterum trajicere, & exercitum Pontificis invadere. Adeo semper cum infelicitate gesta res est, timere sapientis est & cavere, ne aliquid mali eveniat, denique ea omnia conjectari probe, de quibus habenda fides est. Et bene quidem inde consultum fuit, ad *Stellatenſe* & *Sermentium* oppidum hostem antevenire, ne *Galli* jungi possent copiis, quae *Ferrariae* morabantur. Sed parum prodest bonum consilium, nisi mature fiat quod oportet facere. Stabat ergo alioquin Pontificis omnis exercitus ad *Finarium*, quoniam hostes ad *Stellatenſe* oppidum antevenerant namque expedire, copias accerere ex *Verona* & *Lemniaco* *Padum* pontem jungere, & meditari primo quoque tempore cum hostibus manum conferere. Et quidem nuper parum cessit ex sententia nostris equitibus, qui visum ibant quid hostes agant. Namque *Leonardus Hierosolymitanus* eques cui tale negotium mandatum fuerat, dum inter eundem ad *Palatium* quod *Bellaerem* appellant, equites alios expectat. Ecce dominus *Paliscus* cum trecentis *Gallis* militibus, & sexcentis levitibus eo statim venit, ad quos relata res erat, deinde certamen fuit ad fores *Palatii*, dum nostri molirentur aufugere. Et multi quidem e manibus hostium dilapsi sunt, ut parum actum videri posset, nisi *Leonardus Hierosolymitanus* eques in hostium potestatem venisset, simul ac vulneribus confossus est, & paulopost etiam interiit vir ille non minus sapiens quam fortis, & de republica benemeritus, sicut in aede *Joannis Pauli* erecta ejus monumenta praefereunt. Adeo semper aequum est eorum hominum rerum gestarum memoriam longam esse, quorum militari fortitudine vita brevior fuit. Nihilominus in *Pado* *Ferrarienses Venetorum* classem *Padanam* propulere, namque illi cum graviore classe altera trirēmum & uniremum ex *Ferraria*, & ex oppido *Comaclo* cum leviori classe lemborum altera, *Venetis* obviam ibant. Igitur primo per graviorem classem cum classe *Venetorum* gesta res est, & cum semper pugnando ad *Alberti Fanum* venissent, tunc classis altera apparuit, ex palude *Comaclia*, & parabat *Venetis* iter occludere. Sed *Venetis* postquam imminens periculum vident, statim in altum & in portum *Ravenne* e manibus hostium dilapsi sunt. Parte quoque alia mille equites hostium, & quingenti supra duo millia peditum trajecto *Pado* ad *Ficarium* usque ad stationes *Venetorum* & ad *Rhodigianam Pollesinum* venire & tentare ausi sunt, si possent locum *Tresentae Candae* & castellum *Vielmum* e manibus *Venetorum* eripere. Sed ea expeditio minus prospera fuit, quia a *Venetis* acriter obstando loco permansum est, & illi amplius visi

sunt semper ituri obviam hostibus, quotiens eis copia pugnandi fiat. Igitur cum ea via graviore videretur, iterum trajecto *Pado* ad *Stellatenſe* oppidum ceptum est exercitum Pontificis ad *Bondenum* vexare, datumque negotium est Duci *Ferrariae*, ut cum copiis super *Ferrariensi Pollesino* e regione ad *Bondenum* eat, oppidumque tormentis militiae concutiat, & si Pontificii *Gallis* obviam eant, qui ex *Stellatenſi* oppido ad oppugnandum ibant, *Ferrarienses* eos identidem a lateribus tormentis bellicis impetant. Jam vero *Gallorum* ducenti equites ad primas stationes hostium antevenerant, ubi praelium confertum est, videbanturque *Galli* primo cedere. Sed subeuntibus a tergo *Gallis* peditibus, qui super duas cymbas per amnem *Panarum* clanculum venerant, redintegratum praelium est, non tamen illud diutinum fuit, quia copiae Pontificis semper majores subibant & demum hostes impares expulsi sunt. Itaque aliquantum audacia *Gallorum* compressa est, quae alioquin nimium formidolosa videbatur, dum illi omnia pertentant capere, & in suam potestatem redigere. Accedebat ad haec, quod res *Veneta* cum Rege *Romanorum* ad concordiam spectare videbatur, quia *Gurgensis* Episcopus *Bononiae* Pontificem convenit, & diu egit de pace cum *Venetis*. Sed tum quia conditiones iniquae proponebantur, tum quia super *Aquilejensi* praeflatu parum conventum est, denique re infecta *Gurgensis Mutinam* abiit, unde minitendo pontifici & *Venetis* in *Germaniam* reversus est. Quod si cum solo *Patavium* & *Tarvisium* *Venetis* reliquisset, procul dubio Pontifex voluisset, quia ita fore literas *Gurgensi* dederat, antequam *Bononiam* venisset & obiter volebat pecuniis parcere, quorum studio maxime tenebatur, & vetare concilium, quod contra se fieri parabatur. Caeterum cum aliter evenisset Pontifex simul cum *Venetis* arma expedire, classem parare, supplementum exercitui mittere, e superiori *Germania Helvetios* adscribere, ex *Peloponneso* equites stratiotas pileatos, hastatos accerere, & demum omnia facere quae usui forent, ut possent indignatis hostibus obistere. Hostes vero similiter copiis aucti sunt ex *Verona* & *Lemniaco*, & rati agendum viribus ad oppugnandum civitatem *Concordiam* perrexere, & primo impetu tormentis militiae repulerunt hostes e stationibus, deinde facile in civitatem itum & sevitum est, atque omnia praedae militibus fuere. Et amplius cum Pontificii & *Venetis* obviam hostibus venissent ipsorum disturbatis ordinibus, Dux *Joannes Paulus Mansfronus* cum aliquibus aliis in hostium potestatem venit. Quibus gestis ad *Bonumportum* situm juxta amnem *Panarum* hostes ituri videbantur, nisi Pontificii & *Venetis* locum protinus antecapiant, quia locus ille propter amnem tutissimus visus est, propinquus civitati *Mirandulae*, castro *Felicio*, & urbi *Bononiae*. Cum vero hostes statim etiam e regione ad eundem locum venissent, primo quoque tempore flumine intermedio tormentis militiae acriter agebatur. Sed Pontificii & *Venetis* frustra transitum vetabant, quia hostium plura opera & vastatores erant, & ideo paulopost solummodo expectabatur partem hostium quam invadant amnem trajicere. Sed tantum abfuit, ut hostes potius versus montes digressi sint. Igitur super aggeres fluminis utrique iterum ibatur, & vicissim agebatur cum magna caede, missilibus telis, & tormentis militiae, usque quo ventum est ad *Castrum francum*, ubi Pontificii & *Venetis* castrametati sunt. Hostes autem superius amnem vadati prope Pontificios & *Venetos* ad tria millia passuum locum castris elegere & visi sunt statim velle

con-

confligere. Aliter postea versus montem ibant cum impedimentis velociter, & milites paulatim incedebant, videbanturque velle pontem *Rheni* fluminis antecapere, quod iter facere Pontificii & *Veneti* propter commoditatem loci identidem aggressi sunt, & quia hostibus relata res est, deinde utrinque sub ordinibus militiæ stabatur, donec advesperasceret. Postea Pontificii & *Veneti* sub multa pluvia noctis silentio ad Pontem *Rheni* profecti sunt, & inter urbem *Bononiam*, & montem proximum steterunt, loco satis tuto, nisi *Bononienses*, & *Monticolas* res novas molirentur. Et quidem probe suspicari ante poterant, nisi frequenter humana lava mens esset, & quicquid vult facile inducit animum credere. Itaque nuper temere creditum est, *Bononienses* mansuros in fide, dum ipsi pollicentur ita propterea fore, & tamen noluerunt alioquin *Ramazotum* cum mille peditibus in civitatem recipere, quia ad defe-

ctionem spectabant. Quod si tempestive etiam scitum esset, omnes incolumes abiissent, sed nimum sero, & cum tumultu castra mota sunt, & ideo *Bononienses* & *Monticolas* inter eundem Pontificiis & *Veneti* magnam cladem intulere, ceperuntque impedimenta omnia, & maxime de *Veneti* magna edita cædes est, atque etiam major fuisset, nisi *Vulpenfis* eques qui tergiductor erat, aliquantum hostibus ad civitatis fores obstitisset, & intra moenia repulisset. Sic iterum *Bentivoli* *Bononia* potiti sunt, & prope civitatem erat Gallorum omnis exercitus ad mille quingenti milites, & decem millia peditum, ut nostrorum in sola fuga sita omnis spes esset, & ea quoque illos fefellit, quia in fuga a villicis etiam turpiter copiarum Pontificiis & *Veneti* dissipatæ sunt. Itaque Pontifex dum *Ferrariam* cupit subigere, *Bononiam* civitatem amisit, & re infelicitè gesta protinus *Romam* reversus est.

Epitoma

EX LIBRO QUARTO.

POSTEA quam *Bononia* in hostium potestatem venit, Pontifex curam belli gerendi deposuit, & obiter litteras dedit Regi Gallorum, ut desisteret Ducem *Ferrariæ* defendere & concilium celebrare, simul ac ipse illud in *Laterano* indiceret. Sed supra omnia Pontifex & Hispanus Orator curabant Venetos cum Rege Romanorum conciliare. Nihil tamen fiebat, quia *Veneti* nunquam *Vincentiam* relinquere passi sunt, atque amplius cum Galli ad stationes issent, *Veneti* milites nimum ausi sunt circa *Veronam* agros vastare, & omnes segetes comburere cum suo magno malo. Namque inter agendum multi *Veneti* caesi & capti sunt, atque amplius Gallorum omnis exercitus cum *Ferrariensibus* & Germanis iterum in expeditionem exivit. Et quia *Veneti* voluerunt hostem validum expectare, ad Villam novam & *Suavium* fusi fugatique sunt, donec ausugissent in *Patavium*, & deinde studebatur *Patavium* *Tarvisium*que munire, quia in incerto res erat, si *Patavium* aut *Tarvisium* hostes parent invadere. In *Istria* quoque *Veneti* nimum ausi sunt *Tergesti* agrum vastare, penetrare in *Germaniam*, & locum fluminis comburere. Namque propterea *Christophorus* *Frangipanes* iterum in *Istriam* venit, & totam provinciam prædatus est. Usque adeo etiam in *Istria* multa identidem gesta sunt. Namque terra marique frequenter agebatur, & sepe vario eventu pugnabatur, modo *Veneti*, modo hostes vincebant, & multa oppida sepe capta & recepta sunt. Parte autem alia omnis exercitus hostium contra *Patavium* venit, ubi sepe etiam vario eventu pugnabatur cum *Venetis* levitibus, dum illi maxime student commeatus hostium interciperi. Sicut & nuper fecerunt ad *Marosticam* & *Suavium*, & agebatur propterea magis magisque in castris hostium penuria commeatum, atque iccirco hostes moverunt inde contra *Tarvisium*, simul ac in miseros villicos crudeliter servitum est. Verum identidem hostes egerunt infelicitè apud *Tarvisium*, & tandem re infecta ibant in *Forumjulii*, quo & Germani passim ex *Tridento* consurgere dicebantur. Itaque parvo momento totum *Forumjulii* in hostium potestatem venit. Namque *Antonius* *Savorgnanus* ad hostes descivit, & milites omnes ubique in fugam conversi sunt, atque amplius Germani & Galli hostes usque ad *Venetæ* æstuarium venerunt agros vastare, prædas agere, sevivere, subvertere. Sed paulopost hostes ibant ad tuenda propria, quia *Helvetii* iterum in expeditionem exibant, & identidem iterum *Veneti* potuerunt vicina oppida recipere, & *Forijulii* totam provinciam redimere. Namque hostes abierant, & deditio passim fiebat. Aliter *Cromonium* vi captum est, & contra *Gradiscam* infelicitè agebatur, atque amplius *Forijulii* in incerto res erat, quia Germani hostes iterum proruperant, nisi illi tantummodo contenti sint *Bellumni* civitatem diripere & in *Germaniam* recedere. Interea summo prece de pace & fœderibus agebatur, & quia multum intererat in partes suas habere Regem *Angliæ*, qui statim in *Galliam* prorumpat, illi Pontificiis litteræ plenæ suasionum datæ sunt, & tandem inter illum & Pontificem cum Hispanis, *Venetis* & *Helvetiis* novum fœdus initum est. Deinde omnibus locis contra Gallos ibatur, & primi *Helvetii* in solum *Mediolanense* venire, atque acriter gesta res est. Sed *Helvetiis* parum cessit ex sententia, quia re infecta unde abcesserant reversi sunt. Parte alia *Veneti* iterum iterumque contra *Brixiam* moverunt, & tandem urbs illa in *Veneti* potestatem venit, dum Galli hostes impediti sunt contra exercitum Pontificiis & Regis Hispaniæ apud *Bononiam*. Sed cum primum hostibus relata res esset, bene munita *Bononia* Gallorum omnis exercitus contra *Brixiam* confestim ibat, & inter eundem fudit fugavitque præsidium & subsidium quod *Brixiam* antesiabat, atque amplius civitas cum magna strage *Veneti* in hostium potestatem venit, & omnia prædæ militibus fuisse. Interea vero iterum ceptum est agere de pace cum Rege Romanorum, & Pontifex visus est Venetos velle deserere, nisi illi contenti sint *Vincentiam* Regi *Maximiliano* tradere, atque ideo frequenter ad senatum referebatur, & cum pax displicuisset, placuerunt magis induciæ, & illas denique passi sunt. Deinde quia Gallis magnum periculum imminerebat, illi quantum in se fuit, sepe antea conati sunt Pontificem & *Helvetios* in suas partes deducere, & cum illud facere non possent, viribus agendum ratifunt, & contra Hispanos audaciter ibatur. Igitur apud *Ravennam* atrox certamen fuit, quia collatis signis gestum est, multi ex utraque parte cecidere, & non inulta fuit Gallorum victoria. *Veneti* vero cum classe *Padana* frequenter in *Ferrarienses* agebant, dum illi ubique infesti sunt, & volunt navigia cum mercibus interciperi. Et quidem sepe vario eventu pugnabatur, nunc il nunc illi vincebant, *Pollesinus* *Rhodigi* iterum capta & recepta est. Dum vero Pontifici & aliis

Gallorum potentia formidolosa videretur, Helvetii iterum in Italiam venire, simulque cum Venetis in Gallos truculenter ibatur. Et quidem Galli quasi fugientes abibant, quandoquidem iterum iterumque fusi fugatique sunt, & simul ac Mediolanum atque urbes alie a Gallis desciverant, illi pauci quidem abierunt in Galliam, quia de multis edita cædes est, & omnia prædæ militibus fuere. Postea inter Venetos & Helvetios discordie ortæ sunt, quia ab Helvetiis captum est nimium insolecere, & tandem Veneti compulsi sunt invitis Helvetiis repente discedere versus Cremam & Brixiam, quamvis alioquin contra urbes illas alie Venetæ copie adhuc essent, & frequenter cum hostibus ageretur. Per idem tempus Romæ ceptum est concilium fieri, simul ac Bononia & tota Flaminia recepta est, Hispani iterum in Cisalpinam Galliam ibant, Rex Angliæ initum fœdus ingressus est, Rex Romanorum cum Venetis inducias sansit, & Dux Ferrariæ Romam venit. Sed quia non potuit convenire cum Pontifice, clanculum aufugit in Ferrariam. Deinde ceptum est de bello & pace consulere. Namque Hispani & Helvetii machinari aliquid in Pontificem & Venetos videbantur, quia volebant Maximilianum Sfortiam Ducem esse & Venetos Brixiam non oppugnare. Sed omnia frustra fiebant, atque Hispani & Helvetii contra Venetos ibant, quia ipsi nolabant ab oppugnatione Brixie desistere. Et fortasse apud Brixiam difficultas fuit, quia viribus agebatur, quandoquidem apud Cremam suasionem pollicitis & muneribus custodes victi sunt, & civitas in fidem recepta est. Postea Regum & Principum Oratores ad Helvetios venire, & diu quidem actum est de concordia, tandem Helvetii cum Mediolanensibus convenere, & favere rebus Venetis visi sunt. Aliter apud Brixiam Venetis parum cessit ex sententia, quia denique urbs illa Hispanorum in potestatem venit, & quod peius est, dum Mantuæ & Romæ de pace cum Gurgense iterum ageretur, & fieri non posset, Pontifex egre tulit, & cum Rege Romanorum novum fœdus in Venetos fecit, ut Venetis necesse fuerit, iterum cum toto exercitu Patavium recedere. Interea vero novum bellum in Gallia ortum est, & quia per idem tempus toto orbe terrarum bellum identidem vigeat, brevis de situ orbis narratio fit, & in quibus partibus bello acriter agebatur, quando ubique bella aspera gesta sunt, atque identidem ab Hispanis & Anglis terra marique contra Gallos ibatur, & tandem Angli in Aquitania magnam prædā egere, & Rex Hispaniæ tota Vasconia potitus est. Deinde Galli agebant de pace cum Venetis & Helvetiis, & quidem cum Venetis actum est, ut dum eorum in ea re sita omnis spes esset, frustra Pontifex obnixus sit a proposito illos avertere, & conciliare potius cum Rege Romanorum, quando non iniquæ pacis conditiones proponebantur. Et quia nihil fieri nimium Pontifici molesta res esset, ille præ tristitia in gravem infirmitatem incidit, & denique vita functus est.

LIBER QUARTUS.

Capta Bononia Pontifex Julius de-posita belli gerendi cura omnes copias dimisit, præter milites in albo, quos per civitates ad stationes distribuit, simul ac certior factus est, non ituros Gallos contra civitates Ecclesiæ, quia parabant Venetos ad Fossam Clodiam, & ad Patavium vexare. Igitur Veneti quibus belli majus onus incumbere festinare parare, utraque loca affatim munire, copias sub Paulo Capello ex Rubicone flumine ad Clodiam trajicere, novos equites & pedites adscribere, denique omnia facere, quæ factio opus esse viderentur. Et amplius Orator Hispanus & Venetus apud Pontificem enixius etiam agebant de pace cum Rege Romanorum. Namque ea iterum in consultationem venerat, tum quia Gallis prospera omnia cedere invidiosa & periculosa res erat, tum quia valde dubitabant Pontificem ad Gallos desciscere dum Scocensis Orator apud Bononiam cum Gallis de pace omnium frequenter ageret, & omnibus modis Pontifex conaretur concilium dissolvere, ad quod ipse etiam Pisas accersebatur, ubi Reges Romanorum & Gallorum Cardinalesque exiticii Calendis septembris indixerant. Quamvis enim Pontifex illud prævertisset in Laterano, dubitabat tamen aliter fieri, adeo frequenter sibi conscia plus satis timet, & semper mali præfaga mens est. Et quia per eos dies Pontifici literæ Regis Gallorum redditæ fuerant, quibus continebatur Regem cum Pontifice pacem summopere desiderare, & concilium apud Pisas celebrare, similiter Regi Gallorum in eam sententiam literæ pontificis datæ sunt. Nemini quidem Rex Gallorum magis quam nobis studium Christianæ pacis incumbit, quod si & tu adeo pacis studiosus es, non debes interdicto apostolico posthabito Ferrariensibus nostris hostibus adesse, quos si deferas, ut te decet facere, nos etiam non amplius recordabimur eorum, quæ nuper male contra nos egisti. Concilium autem vocare non

Atua, sed nostra legitima potestas est, qua nuper etiam libenter usi sumus & illud in Laterano indiximus. Igitur ejus rei te certiores facimus, sicut & alios Reges & principes omnes admonebimus, & hortabimur ad differenda bella in tempus aliud. Et præcipue te Regem summa ope eniti decet, ut omnibus pateat liber accessus, & sepositis armis cuncta fiant, ne id quod vi & armis agitur, jure irritum esse culpetur. Illud vero Hispanus orator cum Pontifice & Oratore Donato præsertim curabat, ut ad faciendam pacem cum Rege Romanorum Veneti contenti essent Patavio & Taurisio. Sed Veneti nolebant Vincentiam relinquere quamvis obsidio Patavina iterum instare videretur. Adeo frequenter Veneti durare solent, & omnia ferre malunt, quam ignominiam pati. Cæterum de Gallis aliter evenit quam putabatur, quia potius ab illis ad stationes itum est, & illi solum qui Veronæ quadringenti milites erant, & quatuor millia peditum frequenter regionem prædabantur, & maxime apud Suavium Venetos vexabant. Sicut & parte altera Ferrarienses ostia Padis navigiis obfederant, ut illac iter maritimum, & terrestre periculosum foret. Et amplius frequenter videbantur Rhodigianam Pollesinum aggredi velle, ut Veneti milites utrobique semper intenti paratique starent, nunc locum servare, nunc hostibus obviam ire, & sæpe etiam levia certamina committere. Denique Venetis in mentem venit Veronensium omnes segetes comburere, quia multum intererat, si possent hostibus comæcatum adimere. Igitur statis locis distributis præfidiis noctis silentio ea acta res est, & ultra citraque amnem Athesim omnes segetes igni absumptæ sunt. Sed non impune recessum est, quia cum plures hostium obviam venissent, ex Venetis trecentis peditibus, ducenti venerunt in potestatem hostium, & multi fluminis vorticibus absumpti sunt. Secundum eam qualemcunque pugnam Galli non nescii quantum præstet in rebus agendis celeritate uti, simul ac passim Veronam venissent ad qua-

quatuordecim millia hominum cum *Ferrariensis* & *Germanis*, locis omnibus contra *Venetos* ibant, & quia *Veneti* ausi sunt ad *Villamnovam* validum hostem expectare, illi facile copia hostium pressi sunt. Et tamen adhuc temere subsisterunt prope *Suavium*, quo vi capto parvo discrimine, iterum de *Venetis* edita cædes est, & usque *Leonium* in castra fusi fugatique sunt. Deinde statum utrinque prope ad iactum lapidis & in illa statione comitatoria in procinctu, & sub ordinibus militiæ ambo exercitus erant. Hostes expectabant accersitum subsidium. *Veneti* vero viribus impares noctis silentio meditabantur in pacatum abire, simul ac ea res in consultationem venisset. Igitur dum statim versus *Pataxium Veneta* impedimenta, & tormenta militiæ admota sunt, & occidente jam sole identidem perrexit omnis exercitus sub ordinibus militiæ. Mediæ acies peditum incedebant, præstiti milites erant & substitutes, denique pileati hastati equites ibant, & omnis exercitus iterum *Pataxium* venit, atque omnia præsidia, quæ priuserant in oppidis & super *Rhodigiana Pollesino*. Et quia nesciebatur *Pataxium*ne hostes, an *Taurisum* parent invadere. Namque alioquin videbantur illam civitatem prius aggredi velle, quam minus munitam viderent, similiter oportuit ex *Pataxio Tarvisum* validum præsidium mittere. Et cum ea quæ foris fiebant, relata *Venetis* essent, multi nobiles cum adscriptis peditibus, alii *Pataxium*, alii *Taurisum* subsidio profecti sunt. Simulque in urbes illas ex agris passim concursus est, & multi agricolæ iterum *Venetis* venerunt cum liberis conjugibus & paupere suppellectili. Interea parte alia in *Istria* cum *Tergestinis* res erat, quia illi cum unireme & lembis per littora prædatum ibant. Et cum nuper datum negotium esset *Aloisio Muscatello* cum unireme & cymbis longis portum *Tergesti* petere, & uniremem & lembos comburere, quia parum caute agebatur, *Veneti* fusi fugatique sunt, & amplius *Tergestini* cum unireme & lembis sexaginta equitibus, & trecentis quinquaginta peditibus ausi sunt terra marique *Muglam* oppidum acriter invadere. Sed ea res parum illis cessit ex sententia, quia *Muglenses* repente facta eruptione obviam hostibus venire, & illi cum magna strage repulsi sunt. Et identidem apud *Adignanum* oppidum *Liburni* hostes fusi fugatique sunt, qui centum quinquaginta equites, & ducenti pedites venerant temere oppida capere & diripere. Deinde terra marique contra *Tergestum* ibatur agros vastare & prædas agere. Namque ad eam rem convenerant ex tota *Istria* multa majora navigia, & peditum ingens manus collectitia, & cum primum omnes prope urbem venissent, repente signo dato ceptum est agros vastare, vineas, arbores, olivetaque intercideri, & passim omnia desolare. Atque amplius *Andreas Ciuranus* cum nonaginta levitibus, & centum peditibus nimium audacter ausus est per *Possoynam* oppidum ad sexdecim millia passuum in hostile solum penetrare. Et quidem cum magna præda regressi sunt, usque ad saltus, angustos oppidi, cui nomen *Vetus Sanofechium*. Ibi locati in insidiis ducenti pedites hostium repente *Venetos* adorti sunt. *Veneti* tamen cuneo statim facto inde evasere incolumes. Sed quia postea & *Christophorus Frangipanes* cum septuaginta levitibus in *Venetos* irrupit *Venetorum* disturbatis ordinibus tanta de peditibus & equitibus edita strages est, ut vix Dux ipse cum triginta equitibus incolumis potuit aufugere. Adeo semper nocuit hostem irritare, quando utilitas rationem subigit & rapit in manifesta rerum discrimina. Secundum eam pugnam *Christophorus Frangipanes* cum

A quadringentis equitibus, & quingentis peditibus perrexit agros vastare, prædas agere, domos comburere, & in omne scelus impune prolapsus est, & deinde cum magna præda ad majores vires comparandas in *Germaniam* rediit. Nihilominus *Istria* & insularis proximis iter maritimum periculosum erat. Namque *Jacominich Fluminensis* pirata cum duabus uniremibus & lembis passim infestus ibat, & cum ingenti præda interceptabat multa navigia, ut *Istri* amplius negotiari non possent, nisi ex omnibus vicinis insulis ingens classis contra hostes venisset. Et quia non invenerunt piratam in locum fluminis conversi sunt, neque in vincendo difficultas fuit, quia dum e mari solummodo tanta vis esset, hostis per continentem abiit, atque statim capta & combusta civitas est. Postea vero *Christophorus Frangipanes* cum septem millibus hominum iterum in *Istriam* venit, & primo quoque tempore deditio ne cepit *Mochi* castellum bene munitum natura & opere, quia oppidani nimium veriti sunt tormenta militiæ, & quod pejus erat inde omnes in fugam conversi sunt & passim deditio fiebat, donec audacia hostium tandem ad *Muglam* reprimetur. Namque civitas illa obsidionem pati voluit, & stetit contra tormenta militiæ. Itaque omnes intenti paratique stare, hostibus obviam ire, collapsa mœnia reparare, aggerem ducere, hostes semovere, & nihil tutum munimentis patiti. Et ecce ex *Iustinopoli* civitate proxima triremis & biremis statim subsidio venit, & hostes repente *Tergestum* recedere compulsi sunt. *Andreas* autem *Ciuranus* præfectus levitum, sicut in obsidione *Muglensi* se bene gesserat, sic nuper etiam fortiter in hostes egit. Namque *Christophorus Frangipanes* cum quadraginta equitibus, & centum viginti peditibus prædatum iterum venit, & ille repente cum viginti levitibus, & centum villicis peditibus obviam perrexit ad *Muglanam* planiciem, ubi & anceps, & atrox certamen fuit, dum utrinque sit, quod facto opus est. Denique inter *Andream* & *Christophorum* duellum asperum fuit, & primo infestis hastis agebatur, postea stricto mucrone alter alterum acriter aggressus est. Et quidem vario eventu pugnabatur, donec uterque integer esset. Sed postquam *Andreas Christophorum* percussit in facie, acies hostium inclinavit, cumque *Veneti* magis magisque eniterentur eo maxime hostes cum magna strage fusi fugatique sunt. Et nisi *Veneti* intendant gregarios etiam milites diripere, ipse etiam *Christophorus* in hostium potestatem venisset. Secundum eam pugnam *Veneti* milites conabantur montium saltus recipere, & quia *Hospium* castellum in monte prærupto situm est, qua *Carni* mercatores salem & vina solent subvehere, & aliter capi non potest, ipsi clandestina conspiratione usi sunt. Sed primo ea quoque parum cessit ex sententia dum nimium temere festinant, & *Tergestini* subsidio forent. Postea tamen cum plures factionis *Veneta* dissimulati carnes facere in castellum ivissent, cæsis hostibus & admissio *Veneto* præsidio prodicione tandem castellum illud in *Venetorum* potestatem venit, atque identidem alia vicina oppida in fidem recepta sunt. Dum ea vero in *Istria* geruntur *Galli* hostes qui contra *Pataxium* venerant, & penes quos regionum potestas erat, multum amice cum villicis & popularibus agebant, & invitabant illos omnes domum redire qui foris erant, publice profitendo se illis mites & benevolentes fore. Et istud fiebat tantisper dum Rex *Romanorum* expectabatur, sine quo non debebant civitates invadere. Sed alioquin omnia pertentabant facere, nunc videbantur contra *Tarvisum* in expeditionem

nem exire, nunc contra *Patavium* divertebant, & curabant potissimum ad *Liminium* aquas vetare, ne amplius *Patavium* defluant, lignamina & ferramenta compingere, aggerem ducere, & aquarum itinera obturare: Contra *Veneti* levites obviam ire, & cito demoliri id quod diutino labore hostes fecerant. Namque passim adversus hostes ibatur sæpe etiam invadere, nunquam prælium conferre, semper hostem vexare, & præcipue commeatus frequenter interciperi, ut hostes non auderent amplius deferre annonam in castra, nisi per montes & cum magnis subsidiiis. Sed & illud nuper tantum abfuit, ut vectores hostes trecenti equites, & totidem pedites victi sint apud civitatem *Marosicam*, ubi cum *Venetis* sexcentis levitibus certamen fuit. Atque primo Marte ancipiti agebatur, deinde videbatur res *Veneta* inclinare, quam qui primus in hostes egit Comes *Guidus Rangonius* captus est. Denique vero cum *Joannes Maria Fregosius*, *Federicus Contareus*, & *Veneti* levites hostem circumfissent, simulque invaderent a fronte, a tergo, & ab utrisque lateribus, omnes pedites hostium caesi sunt, & plerique equites in *Venetorum* potestatem venerunt. Parte alia identidem *Veneti* milites penetrarunt usque in castra hostium, & versus *Bassianum* *Colonium*que prædati sunt perterrefactisque hostibus cum magna præda iterum *Patavium* venerunt. Sed ejusmodi lætitiæ *Lucii Malvetii* Gubernatoris interrupit interitus. Is enim pridie nonas septembris morte intempesta præventus est, atque eo magis dolenda mors venit, quia ille non sic fortiter in bello occubuit, sicut rei militaris laudum plenus erat. Cæterum ut major etiam in dies fieret, quæ in castris hostium erat commeatuum penuria, illud *Veneti* milites præsertim animadvertere, ubi pro castris collecti commeatus essent. Itaque a *Venetis* itum frequenter est *Bassianum*, *Castrumfrancum*, & *Civitatum*, intercepti hostes, ablatis commeatus munimenta & tormenta militiæ, demolitæ moles triticæ, combusti pontes, & passim itinera abscissa sunt. Et quoniam apud *Suavium* trecenti equites hostium erant, illuc pariter ibatur, & pedites ante lucem incautis hostibus oppidum ingressi sunt. Et quia præsidium conabatur foras aufugere, & contra *Veneti* equites foris erant, denique hostes omnes, & qui foris, & qui intus fuerant in *Venetorum* potestatem facti sunt. Atque identidem *Venetis* cum parte copiarum sæpe feliciter res erat quamvis illi cum toto exercitu hostium non possent configere. Hostes vero qui erga omnes antea humanitate utebantur, postea in summam impietatem conversi sunt omnia prædari, cuncta vastare, delubra deorum spoliare, sacra profanaque omnia pollueri, virgines incastare. Ausi quoque sunt alii in templo *Marie* Virginis coram matre vi velle duas virgines comprimere, & quia illæ inficias ibant, ambæ in sinu miseræ matris sævis vulneribus confossæ sunt. Sic passim in omne scelus ibatur, & denique prope *Taurisium* castra hostium sita sunt juxta amnem *Silium* ad portam quadragenariam, atque inde ceptum est, sæpe committi levia certamina, dum hostes parant contra urbem tormenta militiæ affigere, & *Veneti* modo pedites, modo equites facta eruptione noctu & interdiu semper illis infesti sunt, ut hostibus parum vacet tormentis incumbere, dum illi semper intenti sunt, frequenter illatam injuriam propulsare. Et quia sic per triduum dilata res est, facile credebatur intra urbem conspiratores esse, atque ideo in castris hostium semper exploratores habebantur, & in urbe posita excubiae & passim ordines distributi sunt, ut milites, levites, & pedites, atque no-

biles *Veneti*, qui multi aderant, stata loca custodiant, & eorum ducenti pedites, & totidem equites, vicissim noctu & interdiu, totam civitatem sedulo lustrent, simul cum *Laurentio Cerinate* duce omnium peditum, & *Joanne Paulo Gradonico* legato. Postea tormentis militiæ ex urbe acrius agebatur, ut statim hostium munimenta diruta, & multi eorum contriti sint. Et quia hostes vident stando contra urbem nihil agere, sed tormentis militiæ continue multos suorum cadere, & magnam inopiam commeatuum pati, denique obsidione soluta recessum est. *Veneti* vero milites agre passi sunt ira impune hostes abire, & quia nimium temere egressi obviam ibant, ea faba in suum caput eadebatur. Namque in insidiis hostium inciderunt, & multi eorum caesi sunt. Deinde versus *Plavium* amnem hostes ibant, & simul parte alia *Germanis* iter fiebat ex *Tridento* per vallem *Suganam* ad *Scalanum* oppidum in *Cellatium*, *Alamonem*, *Schenerium*, *Feneserium*, & vallem *Lazoin*, qui saltus hostibus apti sunt in *Feltrensem* regionem irrumpere. Et primo quidem triginta levites hostium ad *Castrumnovum* venerunt, quod oppidum ante *Plavium* amnis rapidissimus defluit, & retro mons præruptus erigitur, quingenti agricolæ custodes erant, & *Ludovicus Batalea* cum centum quinquaginta levitibus. Ille tamen noluit hostem expectare, dum semper putat se vires impares habere, sicut illis solet accidere, qui natura meticulosi sunt, & statim venit *Sacillum* oppidum caput amnis *Liquentiae*, ubi belli vis major incubuit, & aderat gubernator *Baldasfar Scipionius* cum copiis, & *Antonius Savorgnanus* cum manu collectitia. Sed postea quam relatum est, *Germanos* hostes venire ad octo millia peditum, & mille trecentos equites, *Veneti* maluerunt in pacatum abire, quam temere stando præda hostium militibus fore. *Sacillo* capto septingenti levites hostium ad *Tiliaventum* amnem venerunt, & statim deditione potiti sunt oppido *Spilimbergio*, quod *Tiliaventi* fluminis caput est, & deinde visi sunt collectis repente lembis, velle amnem trajicere. Quod cum primum cognovissent præfides civitatis *Utini* qui pridie pro concione omnes hortabantur velle mori pro patria statim ementito habitu silentio noctis tugerunt cum tota suppellectili, & quæ poterant auferri tormenta militiæ hostibus relicta sunt, civitatique membra alia, quæ sine capite non possunt subsistere. Igitur *Utinum* in hostium potestatem venit, vicinaque oppida alia, & *Antonius Savorgnanus* ad hostes defecit. Sed alioquin hostibus aliqua difficultas fuit apud *Gradisiam* oppidum, quod illi nuper perrexerant oppugnare. Namque in eo conservandæ reparandæque reipublicæ merito omnis sita spes erat, quia locus ille totius provinciæ ampla fossa lato muro & promurali munitissimus est. Et amplius cum mercenario milite custodes erant *Baldasfar Scipionius* & *Aloysius Mocenicus* legatus provinciæ, qui quantum in se fuit nunquam defuit fortiter obsidionem pati, acriter hostibus obviam ire, festinare, parare, facere cuncta utilia. Et primo quidem tormentis militiæ agebatur, postea atrox certamen fuit, denique cum magna strage hostes repulsi sunt. Aliter iterum confertum prælium est majoribus viribus, & quia *Veneti* non nisi ducenti equites, & totidem pedites intus erant infelicitè gesta res est. Namque *Veneti* milites deditionem fecerunt, & omnes abierunt incolumes, cum magna tamen infamia. Sicut semper illis solet accidere, quibus vita est carior quam honor insensibilis. Deinde hostes perrexerunt identidem *Osopium* capere, & creditum est *Hieronymum* quoque *Savorgnanum* ad hostes defecisse, simul

simul ac ille in castra hostium venit, atque inde in Germaniam, & menstruas inducias pactus est. Namque hostes Germani ad quindecim millia hominum diverterunt in castra Gallorum hostium, & deinde quo infelices agricolæ in pacatum cogerant animalia ad paludes infestis signis ibatur. Itaque hostes prædando, comburendo, & crudeliter agendo usque *Mestrum* oppidum digressi sunt, & progressi parte alia usque ad prima claustra *Silii* & *Siluli* fluminis identidem agros vastare, prædas agere, & victis nihil reliqui facere. Adeo semper in victoribus non reperitur modus & temperantia. Postea similiter sæviendo omnis exercitus hostium *Veronam* venit, ubi a Germanis præsidio stabatur, atque a Gallis *Mediolanum* ibatur obviam *Helvetiis*, qui dicebantur in expeditionem exire. Vix hostes abierant, & statim exivit in expeditionem cum *Venetis* copiis *Joannes Paulus Balionius*, qui per eos dies in demortui locum Gubernatoris suffectus est, atque inde deditione cepit *Vincentiam* & vicina cuncta oppida. Et identidem parte alia *Laurentius Cerinas* cum *Joanne Paulo Gradonico* legato & valido exercitu prorupit in *Forum Julii*. Neque in recipiendo totam provinciam difficultas fuit, quia passim deditio fiebat. Aliter apud oppidum *Cromonium* aliquandiu stabatur, quia situm in monte prærupto, & armis virisque bene munitum erat. Illud tamen etiam vi captum est, & propterea cum primum in *Ventorum* potestatem venit & senatu consulto solo æquatum est, & Germani præfides & præfecti militum in captivitatem *Venetias* abducti sunt. *Hieronymo* autem *Savornano* cum centum *Græcis* hastatis equitibus, & manu collectitia datum negotium est, *Carnos* in hostes exire, & saltus montis antecapere. Ille vero statim jubet quadringentos pedites ire supra *Sclusam* ad quinque millia passuum, & diruto Ponte muri, ea parte iter hostibus occludere, ut *Veneti* commodius possent *Sclusam* recipere. Sed tantum abfuit, ut qui in eam expeditionem ibant centum equites, & quingenti pedites facile repulsi sint, quia ad duo millia hominum hostes subsidio stabant. Verum quia postea præfectus peditum cum exercitu venit, trecenti pedites hostium oppidum *Venzonium* dedere, *Sclusa* castellum vi captum est, & custodes omnes ad unum cæsi sunt. Deinde contra urbem *Gradiscam* in expeditionem ibatur constitutis ordinibus, ut ductores alii & *Theodorus Burgenfis* cum parte copiarum noctu montem antecapiant, qui ultra amnem *Lisuntium* e regione civitatis erigitur. *Laurentius* autem *Cerinas* & *Joannes Paulus Gradonicus* cum exercitu super planiciem maneat, prope civitatem ad turrim *Marcellam*, atque hinc inde agatur tormentis militiæ. Sic invicem diu gesta res est, dum nihil utrimque prætermittitur quod usui foret, denique *Veneti* simul ac vident civitatem bene munitam armis virisque, & captu difficilem fore, ceptum est in agendo plus satis frigescere, sicut & frigidum hyemis tempus erat, & tandem parum cessit ex sententia, atque obfisione soluta recessus est. Dum ea foris & militiæ geruntur, domi frequenter de pace & foederibus agebatur, simul ac ad Regem *Hispaniæ* super defectione *Bononiæ*, & *Pisano* concilio relata res est. Et quia hæresim sapere videbatur, Rex *Hispaniæ* Regi *Romanorum* & *Gallorum* per literas agebat, se æquo animo ferre non posse, eos Ecclesiæ infestos esse, & velle concilium celebrare non eo modo, quo de jure sit. Quod facere nisi desistant dicebat, se protinus Ecclesiæ auxilio fore, ut se decet qui Catholicissimus dicitur. Nihilominus *Romæ* per delectos Cardinales undecim de concilio agebatur, missi sunt oratores ad Principes & datæ literæ, quibus conti-

A nebatur Pontificem *Romæ* in *Laterano* ad diem Paschæ concilium indicere, atque ideo irritum facere *Pisanum* concilium quod de jure etiam nullum esset, & omnibus qui interfuerint censuris Ecclesiasticis interdicere. Non tamen propterea Pontifex etiam desisteat multum & frequenter de pace cum *Gallis* agere, & videbatur ad illos velle desciscere, si dimissa *Ferraria*, *Bononiam* posset in fidem recipere, ut vetet concilium quod alii omnes etiam ægre ferebant, & futura Pontifici ignominiosa & periculosa res erat. Aliter cum nihil boni *Seocenfis* orator attulisset e *Gallia*, cum *Gallis* nihil actum est, atque eo maxime quod *Galli* contra pollicita quingenti milites *Bononiæ* auxilio stabant, & Pontificis milites qui sub *Regino* Cardinale legato in eam expeditionem exiverant protinus coacti sunt in pacatum recedere. Sed cum *Hispanis* in dies magis magisque postea de foederibus agebatur, quia *Hispanus* Orator maxime veritus est, Pontificem ad *Gallos* divertere, & summa ope in contrarium nitetur. Et quoniam *Germanicum* foedus cum *Venetis* fieri non posset hortabatur Pontificem & *Venetos* secluso Rege *Romanorum*, cum Rege *Hispaniæ* & *Angliæ* in novum foedus coire. Satis agebat jam serpsisse istam gangrænam, quæ latius etiam serpere nititur, nisi leceretur. Agendum esse celeriter, quia tempus interpellat, & in mora periculum est. Igitur diu actum est, & demum in eam sententiam Regi *Angliæ* literæ Pontificis datæ sunt. Cogitanti mihi Rex *Angliæ* frequenter ut me decet, quomodo in tanto bellorum turbine *Christianos* placem. Illud præsertim in mentem venit, ut nos invicem cum Rege *Hispaniæ*, & *Venetis*, novum foedus iniremus contra Regem *Gallorum*. Namque solum hoc modo videmur posse bellum bello tollere, sicut frequenter solet accidere. Istud vero facere Rex *Hispaniæ* & *Veneti* contenti sunt. Tu solus reliquus es, in cujus manu sita res est. Nostra quidem vires *Hispaniæ* & *Venetiæ* satis ample & magnæ sunt, ut ad victoriam omnia parata sint, & modo ut confidimus fore, & tu nobiscum Ecclesiæ & *Italiæ* tuende provinciam sumas. Rex *Gallorum* aliorum Regum incuria jam totam *Cisalpinam* *Galliam* habet. *Genua*, *Ferraria*, *Bononia*, & *Florentia*, suæ ditionis sunt, reliquum est ut suggestionem novi concilii rem Ecclesiasticam occupet, & *Neapolitanum* regnum iterum vendicat, atque ejus fiat tota *Italia*. Tu queso succurre labefactatæ *Italiæ*, dum facultatem habes, & probe videto quantum tua intersit. Namque Regis *Gallorum* nimia potentia tibi etiam periculosa futura est, quando regum ambitiosorum semper dominandi inexhausta voluntas esse solet, igitur necesse est, & nunc potissimum te Regem summa ope eniti decet, ut te auctore nobiscum Regis *Gallorum* tanta audacia comprimat. Quod si feceris, nobis rem gratam facies, & re bene gesta maximum honorem & gloriam reportabis. Sed cum tabellariis non satis tutum & longum iter esset, secus quam res ipsa postulare videbatur, Pontifex servato loco Regi *Angliæ* cum Oratore *Hispano* & *Veneto* statim foedus inivit, ut Rex *Angliæ* contra *Gallos* in expeditionem exiret parte alia, parte alia Pontifex & *Veneti* in mense quolibet quadraginta millia nummum darent Regi *Hispaniæ*, qui teneretur habere in castris mille ducentos milites, & decem millia peditum. Regi quoque *Romanorum* cum *Venetis* retenta *Vincentia* pacis conditiones propositæ sunt, ut eas si renuet, *Hispani* etiam jure obviam ire viderentur. Jamque *Neapolim* applicuerat classis Regis *Hispaniæ* cum quingentis militibus, mille levitibus, & octo millibus peditum, deinde usque urbem *Capuam* omnes copię venerunt, simul ac Pontifex in gravem ægritudinem incidisset, ut si locus vacet su-

A. Moecenius.

F per

per eligendo Pontifice eorum potestas esset. Igitur de quo frequenter agebatur fœdus aliquantisper dilatum est, tum quia super ejus conditiones difficultas fuit, tum quia Regis *Romanorum* anteposenda pax erat, tum denique quia Pontifex agrotabat & miserat acturum de pace oratorem in *Galliam*. Adeo soluto concilio & recepta *Bononia* fidere illi etiam volebat, cui suamet ex sententia nulla fides habenda esse videretur. Sed tantum abfuit, ut Rex *Gallorum* nuncio Pontificis se illud facere inficias iret, & amplius Oratori *Hispano* & *Anglo* identidem dixit, & cum illi protestarentur fore, ut Reges *Hispaniæ* & *Angliæ* Regi *Gallorum* statim obviam eant, parvifacere visus est. Et quia *Hispanus* magis instabat, ille conversus in iram, Regi *Hispaniæ* super utroque regno minatus est, & se daturum operam aiebat, ut Regi *Angliæ*, cum Rege *Scotiæ* domi bellandi satis superque res esset. Posteaquam vero Pontifex convaleuit, quia sic cum *Gallis* se res habet, & concilium apud *Pisas* fiebat, ille primo quoque tempore contra *Florentinos*, quia locum permiserant, censuris Ecclesiasticis investitus est, & identidem Cardinalibus exitiis interdixit, deinde oratorem *Hispanum* & *Venetum* in dictum fœdus summa ope cogebat. Adeo semper nimis volendo aut nolendo, in eo non erat modus & patientia. Igitur demum occasione recuperandæ *Bononiæ* & tollendi schismatis per Pontificem *Julium secundum*, *Hieronymum de Vico* oratorem *Hispanum*, & *Hieronymum Donatum* oratorem *Venetum* fœdus adstipulatum est, & servatus locus Regi *Angliæ* cujus satis perspecta mens erat, quia cum ejus oratore *Christophoro Eboracense* Cardinale semper acta res est. Et quoniam ex conditione fœderis Pontificis iudicio relinquebatur, si forte reciperentur e manibus hostium cujus civitates essent, quas *Veneti* ante istud bellum possederant, nunc pro ut ex tunc Pontifex pro *Venetis* sententiam protulit. Vix ea omnia facta sunt, & noster *Hieronymus Donatus* orator *Venetus* interiit, cujus funus non minus lachrymosum quam celebre & honorificum fuit, tum quia cum eo literæ *Græcæ* & *Latine* perire visæ sunt, tum quia propter facilitatem & bonitatem naturæ omnibus carus & amantissimus erat, & mors ejus merito felix habita est, quia bene agendo, & bene consulendo, pro patria obiit, cum fœdus illud inisset, quod jure credebatur *Venetis* faustum felixque fore. Adeo semper non refert vivere sed bene vivere, atque ea demum felix mors esse creditur, quæ in agendis rebus optimis provenierit. Ita vero Rex *Gallorum* credidit fœdus illud periculosum fore, ut statim mittat Oratorem ad *Helvetios*, qui exceptus non est, & ad Regem *Romanorum* Cardinalem *Severinatem*, qui difficulter eum convenit & hortatus est, ut se confestim expediat cum *Gallorum* copiis terra marique adversus Pontificem bellum gerere, & se verum Regem *Romanorum* facere, quod & factu facile esse aiebat, quia *Romani* jugum Pontificis fastidiunt, & res novas ejusmodi moluntur. Sed illud difficile Regi *Romanorum* videbatur, quia divitias non habet, & periculosum erat temere Regi *Gallorum* se credere, atque eo maxime, quod nuper *Galli* se invito expulatis locis omnibus re infecta & *Tarvisina* obsidione soluta discesserant. Accedebant dehortationes *Petri Urie* oratoris Regis *Hispaniæ*, qui statim repedaverat in *Germaniam*, simul ac *Venetias* venit, & de induciis locutus est. Illud vero Pontifex & *Veneti* præsertim curabant, ut primo quoque tempore Rex *Angliæ* qui cum Rege *Scotiæ* jam fœdus pepigerat, necnon *Hispani* & *Helvetii* hinc inde contra *Gallos* in expeditionem exi-

rent. Et quamvis omnibus locis bellum enixe parabatur, illud tamen differri in tempus aliud Pontifici & *Venetis* molestum erat. Igitur diu ea acta invicem res est, & denique *Venetorum* omnis exercitus ad *Rhodigianam Pollesinum* venit, atque ab exercitu Pontificis & Regis *Hispaniæ* contra urbem *Bononiam* ibatur. Parte quoque alia *Helvetii* ad sex millia hominum prædatum in *Mediolanense* solum proruperant. Et quia illis *Galli* quingenti milites cum Magno magistro facti obviam sunt, primo quoque tempore ad *Biam Crassam* confertum prælium atrox est, & denique apud *Helvetios* stetit victoria, simul ac *Gallorum* quingenti equites cecidere, & reliqui in fugam conversi sunt. Sed paulopost cum adversus *Helvetios Gallicæ* longe auctæ vires essent, illi cum ingenti præda, & manubiis hostium confestim redierunt unde abscesserant. Non aliter quam nuper parte alia *Tirolenses Germani* vi capto *Cadubrio*, & directa Civitate *Bellumni* victicia signa reportarunt in *Germaniam*, simul ac *Veneti* locis omnibus illis infesti sunt, ut inter eundem relictis impedimentis aliquibus, potius aufugere viderentur. Interea vero factiosi *Brixienfes* aliqui intempestive nimium res novas moliti sunt, & protraxerant in eam expeditionem *Andream Gritum* cum trecentis militibus, mille trecentis levitibus, & trecentis peditibus, itumque est sub ordinibus militiæ usque prope *Brixiam* ad quinque millia passuum cum magna spe, & magno applausu omnium, qui passim in castra commectus portabant, & intenti paratique erant omnia, quæ imperabantur facere. Jamque locis omnibus ad arma conclamabatur, nisi *Andreas* in aliud tempus differat, si aliquis relatum accedat, in quo statu sita res esset. Et quia statuta die qui referat aliquis non est, & præmissus equitatus levitum ad portas urbis, nihil paratum invenit, protinus a *Venetis* recessum est quia *Galli* conjunctionem detexerant, & de complicibus sumpserunt supplicium. Sed quoniam auctore *Aloyso Avogario* palam adeo omnes ad *Venetos* desciverant, ut sine suo magno malo illis amplius non esset integrum redire unde abscesserant, diu cum *Venetis* actum est, & simul ac omnia rei gerendæ longe paratiora viderentur iterum contra *Brixiam* ibatur. Et jam ventum erat ad *Castagnedolum* prope urbem ad quinque millia passuum, & adhuc Comes *Aloysius* qui aderserat in proximo promissas copias non habebat, quando dilatione opus non esset, tantisper dum *Galli* hostes impediti sunt cum exercitu Pontificis & Regis *Hispaniæ* apud *Bononiam*. Igitur primo quoque tempore *Veneti* festinare, parare, facere cuncta utilia, denique omnes per literas admonere, qui in urbe sunt, nisi statim deditionem faciant, omnia prædæ militibus fore, deinde positis multis agricolis sub ordinibus, locis simul pluribus nocte media ceptum est urbem invadere, quia semper magis terrent, quæ noctu, quam quæ interdiu fiunt. Et primo quidem tormentis militiæ acriter agebatur, postea atrox certamen fuit, dum utrinque nihil prætermittitur, quod opus est facere. *Veneti* summa ope conabantur hostem repellere, portas infringere, demoliri mœnia, & admotis scalis murum ascendere. Contra hostes pro mœnibus acriter stare, fortiter obviam ire, nihil satis tutum munimentis pati, & sæpe etiam *Venetos* loco detrudere, quandoquidem vis ingens telorum omnis generis & muris volabat. Porro ad Portam *Turris longe* infelicitate a *Venetis* cum hostibus gesta res est, quia hostium tormentis militiæ *Veneti* ducenti faucii aut contriti sunt. Aliter ad Portam *Garzule* ubi ductor erat *Baldassar Scipionius*, & ad Portam *Pilarum* ubi præerat *Aloy-*

Aloysius Avogarius feliciter agebatur. Namque Dux uterque acriter ad urbem succedere, hortari, imperare, & facere quæ in rem sunt. Et quod plurimum ad accendendos animos militum intererat, testis spectatorque adesse cuiusque virtutis & ignaviæ, atque inde accensi milites in vulnera & tela correre, ut non possent arcere illos muri, aut superstantes armati, quin certatim ascendunt. Itaque post cruentum prælium prospera omnia fuere, quia utrobique pulsus hostibus itum feliciter in urbem est, & Galli hostes in castellum fusi fugatique sunt. Namque & popularium arma quæ antea pro Gallis fuerant, in Gallos hostes convertebantur. Adeo frequenter omnes homines successus rerum sequi solent, & semper omnibus amica felicitas videtur. Capta *Brixia* quasi omnis res *Veneta* reversa esset in integrum, ceptum est ab omnibus bene sperare, licet spes illa potius voluntatis simulachrum esset, ut illis qui miseri sunt frequenter solet accidere. Sic tamen obiter cuncti agricolæ, & omnes *Monticole*, urbs *Bergomum*, & cuncta oppida in fidem *Venetorum* recepta sunt, & similiter visa est *Crema* & *Cremona* res novas moliri velle, nisi protinus re cognita, ex *Mediolano* ingens præsidium venisset. Namque hostes alioquin civitates & oppida statim munire, arma expedire, copias colligere, & bellum ocysime parare. Sed *Veneti* ducti erant in tantam spem reparandæ reipublicæ, ut magis studerent mittendis præsidibus quam præsidii & tormentis militiæ, sine quibus castellum capi non poterat. Igitur stando fossa & promurali hostes ad duo millia hominum castellum munire, & deinde in subiectam urbem agere tormentis militiæ, totam civitatem noctu & interdiu vexare, atque domos passim & munimenta proflernere. Jam vero & parte alia præsidio munita *Bononia Gallorum* omnis exercitus noningenti milites, mille levites, & sex millia peditum ad *Stellatense* oppidum confestim *Padium* trajecerat, & per Pontem molarum in agrum *Veronensem* irruerat, ubi *Brixie* præsidium erat *Joannes Paulus Balionius* cum *Venetis* quingentis militibus, ducentis quinquaginta levitibus, & mille ducentis peditibus. Et nuper ille ductus suspitione hostium redibat, ad *Alboretum* amnem *Atbesim* trajicere. Sed quia ablatus pons esset, sub ordinibus militiæ ulterius prope *Veronam* ibatur. Et ecce hostes repente illis obviam facti sunt, & deinde confertum prælium est. Namque hostes extremam alam levitum aggressi sunt, qui cum pauci admodum essent, non potuerunt vim hostium sustinere. Postea cum peditibus gesta res est, & primo contra hostes acriter ibatur, denique *Veneti* cedere visi sunt, nisi statim milites subsidio venissent. Sic redintegratum prælium est, & utrinque fortiter agebatur, quia concursum est paribus animis, quamvis impares vires essent, multi utrinque cadebant, multi sauciabantur, denique hostium ingruente multitudine, *Veneti* cum magna strage fusi fugatique sunt in castra ultra amnem *Atbesim*, ubi stabat Comes *Bernardinus Fortebracius* cum trecentis militibus. Itaque infelicitur gesta res est apud insulam *Scalanam* prope amnem *Atbesim*, & majus quoque *Brixie* periculum imminebat, quia hostes inde usque *Castagnedolum* perrexerunt, & identidem adorti sunt *Meleagram Forliviensem* cum equitatu levitum, quod ibi *Brixie* post præsidium erat. Certatumque acriter est contra *Gallorum* omnem exercitum, quantum debiles vires levitum paterentur. Sed quia in milites agere durum erat paucis levitibus, denique *Venetis* cum magna strage necesse fuit recedere, & inter eundem amplius equi lapsu fortuito *Meleager* Dux levitum in

hostium potestatem venit. Cum primum autem ea quæ foris fiebant *Brixie* relata sunt, quamvis ad viginti quinque millia hominum intus essent, omnium tamen animi consternati sunt. Namque veniebat in mentem victorem exercitum prope esse ad quinque millia passuum, unde in urbis castellum via facilis est, & adhuc ex *Mediolano Triultios* & *Palavicinos* ingens supplementum exercitui venire, unde identidem facile possent in castellum vadere. Accedebat etiam castellum illud armis virisque bene munitum esse, & tormentis militiæ totam urbem frequenter terrere, atque multos aditus in civitatem habere. Igitur *Brixie* sæpe trepidatum est, & omnes videbantur, si quando in magno discrimine sita res esset, sibi consulturi potius quam omnia prædæ militibus fiant. Aliter dum adhuc etiam servandæ reipublicæ spes est, cives & populares cuncti sedulo in officio manere, arma expedire, locum servare, & opera militiæ facere. Atque identidem ex *Brixia*, & ex monte proximo per illos *Vallis Trompie*, quibus montis demandata erat custodia, acriter hostibus itum obviam est, simul ac illi prope urbem venissent in castellum subsidium mittere. Et quidem diu vetitum est, dum fortiter obsistitur, neque unquam hostes montem superassent, nisi nequissent ob ingentem pluviam pedites agricolæ tormentarii suis tormentis in hostes uti. Namque ea de causa hostes denique fuderunt fugaruntque agricolas, & monte potiti sunt. Capto monte quo poterant hostes ad libitum in castellum ire, civitatis solummodo in auxiliariis copiis sita spes erat, accersebantque frequenter *Venetos* & *Hispanos* subsidio festinare, ut saltem aliqua nova suspicio hostibus ingeratur. Sed dum parando semper in aliud tempus differitur, hostes solliciti primo quoque tempore festinare, parare, facere, milites septingenti pedestres agere, sequi peditum octo millia, & omnes pariter ex castello in *Civitatum* repente irrumpere, simul ac civitatis pars illa ad hostes defecerat. Sic primo apud urbis *Civitatum* acriter agebatur, & quamvis ibi peditum *Venetorum* ingens præsidium esset, facile omne absumptum est, quia domi & foris hostes erant. Deinde protinus in urbem ibatur, ubi belli majus onus incubuit; quia super platea *Venetorum* omnis exercitus stabat sub ordinibus militiæ, simul ac videt in fuga nullam spem fore, sed moriendum aut vincendum esse. Igitur collatis utrinque signis gesta res est, & atrox certamen fuit. Clamor & strepitus armorum in cælum ferrebatur, quisque non nisi moriendo loco cedere visus est, multi utrinque peribant, multi utrinque sauciabantur. Hostes acrius agebant, quia apud illos jam parva victoria videbatur. Contra *Veneti* desperatione ducti in funus animosum ruebant. *Federicus Contarenus* præfectus levitum dum inter primos fortiter agit, vulnifico scorpione occubuit, & forte indignata mors est, quia ille adhuc juvenis tam cito in bonum militem evaserat. *Andreas* autem *Grittus*, qui se gessit in bello fortiter quantum fieri poterat, cum *Antonio Justiniano*, *Joanne Paulo Manfrono*, *Vulpensi* equite & *Baldasare Scipione*, se recepit in palatium, simul ac trucidatis militibus res ad triarios venisset. Itaque per hostes *Brixia* iterum recepta & direpta est, sævitumque crudeliter etiam in mulieres & infantes innoxios. Denique *Aloysius Avogarius* dilaniatus occubuit, atque *Andreas Grittus*, cum *Antonio Justiniano*, & manubiis hostium in *Galliam* abductus est. In eo bello ex *Gallis Domini Boiensis* & *Palisensis* maxime virtus emicuit & ex utroque exercitu ad quindecim millia hominum cæsa feruntur. Namque de *Gallis* multi pedites,

& trecenti milites desiderati sunt, & de *Venetis* non nisi ducenti leviter per medios hostes potuerunt evadere, quia alioquin ad portam *Lazari*, quo multi convenerant aufugere, non patebant aditus, nisi per ostiolum in anteportarium. Interea *Romæ* iterum & frequenter agebatur de pace cum Rege *Romanorum*, & ad illud tandem ventum est, quod nisi *Venetis* *Vincentiam* relinquant, Pontifex protestaretur alioquin fore, ut ab omnibus regibus contra *Venetos* iretur. Namque Rex *Hispaniæ* & *Angliæ* sine Rege *Romanorum* nolebant fœdus initum sancire, quorum voluntati etiam necesse erat Pontificem acquiescere, quia aliter apud *Mediolanum* quinta sessio fiebat, & Rex *Gallorum* cum *Ursinis* & *Columnensibus* clanculum egerat, veneno aut ferro Pontificem perimere. Igitur frequenter *Venetis* ad senatum referebatur, atque aliquis iturus in sententiam Pontificis sic orsus est. Boni Consultores .P. C. bonos medicos imitari debent, quia & respublica quoddam corpus dicitur. Quod si illi & bene quæ emarcuit partem corporis statim secant, ne pars sincera similiter trabatur, & vobis super *Vincentia* nunc ea ratio habenda est, ut dii lares, patria, parentes, & vestre res omnes salvæ sint. Nonne vos plerique mercatores estis, & vestras mercimonias projecistis in mare, ne alioquin naufragium faceretis? Nunc quoque imminet naufragium reipublicæ, & dubitabitis identidem facere? quando cum tantis rebus vobis res est, & sine vestro malo non potestis quiescere. Istud quidem est quod agebat *Hesiodus* dimidium nonnunquam plus esse quam totum quando alioquin totum comprehendere noxium est. Et nulla profecto scientia major dicitur quam seipsum cognoscere & metiri sua pondera, cuius rei ipsa opera maxima testimonia esse debent, & vos identidem quantum valeatis facile potestis ex his comprehendere, quæ nuper apud *Brixiam* gessistis. Atque amplius animadvertite quemadmodum difficulter pecuniæ comparantur, quæ possint ad bellum sufficere, ut longe melius esset consulere quid faciendum, ut non egeamus tantis pecuniis, sicut *Atheniensis* ille *Alcibiades* hortabatur *Periclem* avunculum quærere potius quemadmodum rationem non redderet, cum ille propylæa *Minervæ* edificasset & non inveniret, quo pacto ministerii rationem redderet. Accedit ad hoc quod *Vincentiam* daturi estis cum magno vestro fenore, quia facta pace Reges invicem bello certabunt, & vobis ad reparandam rempublicam ample conditiones porrigentur. Aliter si vestra duritia nuper fœdus initum dissolvatur, & arma Pontificis in vos etiam convertantur, quenam salutis spes est? Quod si non putetis ita fore, reducite in memoriam quomodo *Cameracense* fœdus Reges antea pepigerint, simul ac Pontifici noluisse *Ariminum* & *Faventiam* reddere. Ista sunt .P. C. quæ me movent, ut putem e reipublica fore, *Vincentiam* tradere, & aqua pauca multum ignem sopire. Namque semper æquo animo ferre illud oportet, quod pati necesse est, & mea quidem sententia non possumus aliter facere, & reipublicæ bene consulere. Contra ita alius agebat. Recte quidem .P. C. ex arte medica semper sit, ut secundo pars alia reddatur innoxia. Sed qui nimium emungit contra artem elicit sanguinem. Et istud nunc est, quod in questionem venit, neque enim venit tradenda sola *Vincentia*, sed & *Crema*, *Cremona*, *Brixia* & *Bergomum*, ad quas urbes iter præcluditur. De reliquis quoque præter *Patavium* & *Taurisium* futura lis dicitur. *Patavium* vero & *Taurisium* ementis, ducentis quinquaginta millibus numum, & insuper quotannis urbes illæ consentur triginta millibus, ad quod vix cuncta vestigalia possunt sufficere. Adjicite ad hæc, quomodo illi qui in principio belli juratas inducias fregit, nunc fides habenda est, ne habitis nostris pecuniis, adversus nos bellum etiam

A enixius geratur. Ista sunt quæ modo in consultationem veniunt, an ita turpiter nobis ipsi debeamus deficere. Et mea quidem longe aliena mens est, ut putem potius durandum esse, & servandum vosmet ad meliora tempora. Nonne & vos estis .P. C. apud quos acta res est semel atque iterum cum obsideretur *Patavium* & *Taurisium*? & tamen nunquam istas pacis condiciones iniquas voluistis accipere. Quid modo facturi estis? cum divum benignitate omnia mitiora & meliora sint. Neque dubitare debetis quamvis frequenter dicatur, contra vos iturum Pontificem, non enim is est, quem ratio non vincat. Quod si propter metum concilii Regi *Hispaniæ* cupit rem gratam facere, & Rex *Hispaniæ* adeo contra Gallos se bello complicit, ut amplius in amicitiam coire non possit, atque ista sunt, ut cum Rege *Romanorum* excusationes sint, & vos in eam partem debetis accipere. Suscipite quæso rempublicam .P. C. neque eam patiamini nimia trepidatione perdere. Et quenam adeo vos cogit necessitas festinare? semper satis cito fit, si bene fit, neque vobis unquam pacis iniquæ condiciones defuturæ sunt. Expectemus quæso parumper, dum detur intelligi in tanto rerum discrimine, & Regum dissidio, in quo statu futura res est. Postquam ille conticuit, cautum est e Senatu consulto *Vincentiam* non tradere, sed apud Pontificem præfari veniam, & omnia polliceri, quæ alioquin usui sunt. Et quoniam pax fieri non poterat, ad inducias redacta res est, & illæ tandem auctore *Francisco Foscaro* oratore *Veneto* in menses decem eo modo factæ sunt, ut ratione pacis futuræ *Veneti* darent Regi *Maximiliano* *Florenorum* *rhenensium* quinquaginta millia simul ac ille inducias sanxisset. Dum ista in *Italia* geruntur, in *Hispania* & *Anglia* belli adversus Gallos magni apparatus fiebat. Namque Rex *Hispaniæ* ad *Perpignanum* in *Galliam*, & Rex *Angliæ* ad *Gienam* in *Normandiam* moliebatur irumpere. Contra Rex *Gallorum* cum Pontifice agebat de pace, & pollicebatur *Bononiam* & *Ferrariam*, atque identidem *Andreas Gritius* de pace cum *Venetis* clanculum quæsitus est, & supra omnes *Helvetii*, simul ac ad illos venerunt *Galli* tres oratores nobilissimi *Baylius Mienfis*, *Marchio Rhotolinensis*, & *Doctor alius*, qui summa ope obnixi sunt duces aliquot pecuniis corrumpere, & *Helvetios* contra Regem *Angliæ* seducere. Sed tantum abfuit, ut *Galli* oratores expulsi sint, & *Helvetii* potius bellum moliri viderentur, quatenus decem oratores *Helvetii* ad eam rem *Romam* & *Venetias* ibant. Igitur *Galli* rati agendum viribus primo quoque tempore festinare, parare, facere omnia quæ usui sunt, denique trajecto *Pado* ad *Brixellum* contra *Hispanos* versus *Bononiam* ibatur, & cum ventum esset ad oppidum *Finarium*, quia haud procul ad *Centum* oppidum ultra *Rhenum* fluvium castra *Hispanorum* sita erant, ceptum frequenter est levibus certaminibus contendere, & nuper *Galli* nimium confidenter insidiis usi sunt. Namque convenere cum excubiis hostium noctu incautos *Hispanos* aggredi, & illis relatum est, antequam fieret, atque ideo cum cautis infelicitate agebatur & *Galli* ad quatuor millia hominum, qui flumen repente trajecerant plerique absumpti sunt. Ea victoria *Hispani* potius debebant insolescere, & tamen contra fiebat, quia *Galli* ut antea summa ope nitebantur manum conferere, & *Hispani* certamen summopere detrectabant. Unde etiam recessum esse ad forum *Cornelii* urbem, quæ nunc *Imola* dicitur, atque identidem operabantur omnibus modis locum munire, ut propter difficultatem loci, *Galli* hostes cogerentur differre prælium in tempus aliud. Sed tantum abfuit, ut statim ad illud ventum sit, simul ac *Hispani* vident *Ravennæ* prostrata mœnia

nia tormentis militiæ, & oppidanos non posse amplius obistere Duci *Ferrariæ*, qui cum quadringentis militibus, & sex millibus peditum eam rem acriter agebat. Igitur ea necessitate *Hispani* compulsi sunt pugnandi copiam facere, atque deinde collatis signis pugnabatur. Et quidem atrox certamen fuit quantum unquam aliud, quia paribus animis & viribus utrinque concursum est. *Galli* mille quingenti milites, & quatuordecim millia peditum erant. *Hispani* mille octingenti milites, & duodecim millia peditum. Accedebat utrinque vincendi, aut moriendi voluntas mutua, quisque locum servare, quisque nusquam hosti cedere, quisque male mori, quam ignominiam pati. Itaque per sex horas continuas agebatur, & adhuc nusquam victoria inclinabat. Sed postquam ea, quæ in urbem *Ravennam* priuserant tormenta militiæ in *Hispanos* conversa sunt, de illis magna cædes edebatur & multi contriti sunt, denique omnes alii fugerunt victi tormentis militiæ, & apud *Gallos* stetit non incruenta victoria. Adeo in incerto res erat, quamvis passæ magis essent, an victæ, an victrices copiæ. Pugna vero raro ulla magis sæva, & cum utriusque partis pernicie clarior fuit, ut propius periculo fuerint, qui vicere, quam qui victi sunt. Namque in eo bello viginti millia hominum cæsa feruntur, ex *Gallis* septingenti milites, & sex millia peditum, ex *Hispanis* octingenti milites, & septem millia peditum, atque insuper legatus Cardinalis *Medices*, & qui apud ipsum orator *Venetius* agebat *Marinus Georgius*, *Fabrizius Columna*, *Petrus Navarra*, & *Marchio Pischaria*, cum multis aliis in hostium potestate facti sunt. Sed adhuc major *Gallorum* iactura fuit, quia multi equestri ordinis, & Regis centum quinquaginta nobiles, ductores militum quinque, & septem præfecti peditum desiderati sunt, & supra omnia dolenda mors venit *Dominici de Fois*, cuius in eo bello maxime virtus emicuit. Namque ille pedester in milibus egit viriliter, & cum multam stragem hostium edidisset, morte non inulta occubuit, atque inde ejus funus celebre & lachrymosum fuit, & cum magna pompa usque *Mediolanum* ductum est, & merito posita honorifica monumenta, ut omnes sciant eos diutissime vivere, qui honorificentissime moriuntur. Secundum eam pugnam vicem Regis qui in castris gerebat *Cæsenam* urbem aufugio concessit, & identidem *Hispani* omnes alii in proximas civitates abire, atque omnia impedimenta & tormenta militiæ prædæ hostibus relicta sunt. Urbs quoque *Ravenna*, quæ prius vi capi non potuit, postea deditionem fecit, dum sic putat suas res omnes salvas fore, sed frustra hostibus habita fides est. Namque illi cuneo repente facto per muri ruinas in urbem venerunt cuncta vastare, prædari, subvertere, sævire in pueros & mulieres, templa Deorum spoliare, & Christi corpus in terram projicere, denique quasi vi capta civitas esset omnia prædæ militibus fuere. Et amplius vicinæ civitates res novas molebantur quantum *Gallorum* exercitus procedebat, & tandem deditione etiam *Ravennæ* castellum in hostium potestatem venit, simul ac *Marcus Antonius Columna*, ne periret inedia, abire compulsus est, & cum militibus versus *Romam* impune discedere. Parte quoque alia *Venetis* simul cum *Ferrariensibus* frequenter res erat. Namque illi per fluminum diverticula ubique infesti sunt, dummodo cum lembis & manu prædatoria usque ad *Bebias* & *Caput Aggeris* prædari volunt, & sæpe etiam cum uniremibus & majoribus navigiis oppida maritima pertentant capere. Contra citi *Venetis* cum classe fluviatili lemborum & unire-

A mium custodias locare, ordines distribuere, hostibus obviam ire, & ubique sociis auxilio esse. Nuper vero classes ambæ apud *Lauretum* factæ obviam sunt, non tamen aliter quam tormentis militiæ certamen fuit, quia cum hostes plures essent, *Venetis* aliter illos aggredi noluere. Nihilominus parte alia per mare navigiis vicissim agebatur. Namque *Bonamicus Ferrariensis* pirata cum duabus uniremibus & cymbis viginti quinque, a *Clo-dia* usque *Ariminum* totum mare infestum reddebatur, ut ne tabellarii quidem tuti sint, & mercatores pauci sunt, qui manus hostium possint subterfugere. Contra tamen stabat *Andreas Contarenus* præfectus classis *Padanæ*, & cum una biremi, duabus uniremibus, cymbis decem oblongis, & brevioribus quatuor, sæpe hostibus obviam ibatur, ut illi aliquando non impune prædati sint. Igitur frequenter vario eventu ad *Padam* ostia pugnabatur, dum hostium mens est mercatorias cymbas & majora navigia interciperi, & contra *Venetis* sociis auxilio ubique sunt. Parte quoque alia sæpe identidem ad *Turrim* novam in *Atthesi* flumine cum *Ferrariensibus* res erat. Et quia ille locus antemurale *Venetis* est, intercursa itinera sunt, obducti aggeres, & posita præsidia, ut *Caput Aggeris* & *Bebias* tutæ sint. Sed C hostes terra marique potentiores erant, & nuper usque in portu *Venetiarum* navigia & multas merces ceperunt, & amplius quia *Rhodigiana Pollestinus* frumenti & frugum dives esset, & parum custodiretur, *Julius Tasinus* cum manu prædatoria *Ferrariensium* & *Germanorum*, totam regionem prædatus est, & antequam præfecti *Venetis* qui aufugerant, & *Aloysius Bombus* præfectus levitum cum manu collectitia in eam expeditionem exirent, hostes inde impune redierunt unde abscefferant. Posteaquam vero ea, quæ in castris apud *Ravennam* gesta fuerant, *Romani* delata sunt, tanta omnium rerum Pontificem desperatio cepit, ut in pace cum Rege *Gallorum*, aut in sola fuga spem sitam haberet. Namque non minus domi quam foris hostes erant, quatenus de Duce *Urbinate* dubitabatur, & a *Prospero Columna*, *Ruberto Ursino*, *Petro Morgana*, *Rentio Mancino*, & D conjurationis complicitibus palam contra Pontificem ibatur. Accedebant tanta odia *Romanorum* procerum in Pontificem, ut ne amplius quidem conditionibus honorum, & frequentibus hortationibus flecti possent. Et quod plus est has partes *Hispani* fovere videbantur, & necesse erat Pontifici Regi *Hispaniæ* se credere, atque Nea- E polim, aut *Cajetam* abire, quia alioquin *Venetis* incommodiores essent. Igitur tandem Pontifex non ratione ductus & consilio, sed indignatione & timore cum Rege *Gallorum* pacis conditionibus subscripsit. Sed quia nullum violentum perpetuum esse solet, postea identidem ea omnia non valuisse visa sunt, simul ac Pontifex videt *Romæ* omnia cum *Ursinis* & *Columnensibus* esse composita atque *Urbinate* Ducem cum *Venetis* & *Hispanis* sedis apostolicæ patrocinium suscipere, & si etiam opus esset *Germanorum* peditum decem millia subsidio fore. Aliter etiam confra- F ctæ gentes *Hispaniæ* *Neapolim* abiissent, solæ Ducis *Urbinate* copiæ quadringenti milites, & sex millia peditum, ad recuperandam *Flaminiam* sufficere videbantur. Namque ab exercitu *Gallorum* *Mediolanum* versus ibatur, quia *Helvetii* iterum in eam expeditionem exhibant. Jam vero *Helvetii* ad viginti millia hominum per *Tridentum* *Veronam* venerant, ut facile *Venetis* jungi possent. Sed quia plusquam convenerant supra sex millia hominum erant, primo quoque tempore super dan- dis pecuniis difficultas orta est, & *Helvetii* opum vacui visi sunt velle ad *Gallos* desciscere, nisi sta-

tim *Veneti* quindecim millibus numum cum illis egissent, ne amplius in incerto res esset. Postea *Veneti* festinare, parare, facere, vastatores accersere, currus & commeatus colligere, levigare itinera, denique *Venetorum* omnis exercitus trajecto *Atthesi* flumine ad *Alboretum* confestim convenit *Helvetios* ad *Vallegium*, ubi primo cum hostibus gesta res est. Namque *Veneti* equites qui visum ibant, quid hostes agant, forte illis obviam facti sunt, & quia hostium quinquaginta equites vincebantur, statim illis ducentorum equitum subsidium venit, redintegratumque praelium est, & *Helvetii* parabant configere, nisi *Sedunensis* legatus aggre tamen receptui cecinisset, quia *Venetae* copiae longe distant, & multo itinere fessae sunt. Deinde contra *Vallegium* & castra hostium ibatur, qui octingenti milites, mille levites, & novem millia peditum erant, & destituto *Vallegio* sub ordinibus militiae ultra amnem *Mintium* stabant. Sed cum primum hostes vidissent *Venetos* omnes milites versus amnem festinare, & tormentis militiae frequenter concutere, protinus loco recessum est ad duo millia passuum, & sic retro continue paulatim ibatur, ut frustra *Helvetii* ad septem millia hominum trajecto repente flumine pugnandi copiam facerent, & identidem amnem vadati levites *Veneti* ubique hostibus infesti essent, quia confracto ponte *Venetorum* alioquin omnis exercitus nequibat amnem trajicere. Et tamen merito illa dies *Venetis* felix habita est, quia tunc primum *Galli* hostes visi sunt se in fugam convertere. Igitur hostes postmodum usque ad *Pontemvicum* per triginta quinque millia passuum citato agmine perrexerunt, ut facile daretur intelligi *Helvetiis*, cum hoste pugnandi copiam nusquam amplius fore, quamvis illi & *Veneti* ad eam rem semper hostium vestigia sequerentur. Caeterum neque ad *Pontemvicum* hostes ausi sunt consistere, sed diruto ponte & castello igne supposito repente versus *Cremonam* urbem ibatur, & cum illa *Gallos* noluisse excipere, illi festinabant *Padum* trajicere, & ad *Picegatorum* oppidum situm juxta amnem *Abduam* venire. *Veneti* vero cum *Helvetiis* ad *Fanum Martini* prope *Cremonam* erant, & quia venerat in questionem an foederis, an *Venetorum* in fidem urbem recipiant, de ea re frequenter agebatur, & denique *Cremonenses* quadraginta millia numum *Helvetiis* dederunt, atque olim Ducis *Ludovici* filii, & foederis partes secuti sunt. Deinde versus hostes *Veneti* milites ibant sine *Helvetiis*, quia *Sedunensis* legatus ex *Cremona* in castra nondum redierat, & cum ad aquas nigras prope amnem *Abduam* haud longe ab hostibus staretur, *Galli* ducenti milites *Venetos* levites confestim aggressi sunt, ut magis terror quam pugna fuerit, sicut illis solet accidere, quibus impraeditata res evenit. Namque cum *Venetis* solis levitibus agebatur qui praelium conferi volebant. Itaque certando *Venetorum* decem equites, & hostium octo milites invicem capti sunt, & clade ferme pari, ab utraque parte discessum est. Secundum eam qualemcunque pugnam *Veneti* cum *Helvetiis* parabant amnem *Abduam* ponte jungere, & hostem invadere. *Galli* vero tantam vim non expectandum rati protinus abiere ad *fannum Jacobi Padum* trajicere. Postea *Gallorum* maxime declinare visa res est, ceperuntque civitates & cuncta oppida res novas moliri, atque identidem domi forisque contra *Gallos* hostes truculenter ibatur, ut multi ferro absumpti sint, & *Mediolani* praesertim de *Gallis* magna edita caedes est. Namque praeter illos, qui in castellum aufugerant, omnes alii caesi sunt, & illorum omnia praedae *Mediolanensibus* fuere. Itaque propediem

A pro Pontifice habita est *Parma* & *Placentia*, & pro *Maximiliano* Duce *Sfortia Mediolanum*, *Cremona*, atque *Cisalpinæ Gallie* omnia recepta sunt. Et amplius *Monferatenensis* Marchio in *Gallos* regionem conciverat, & passim super montes etiam omnes infesti surrexerant, atque ideo *Gallorum* omnis exercitus *Papiam* urbem divertit, & quia alioquin statio satis fida non esset, eam summa ope conabantur munire, amplam fossam ducere, propugnacula erigere, murum e terra congerere, & omnia quae oportet facere. Jam vero *Veneti* & *Helvetii* ad *Ticinum* amnem venerant, & tormentis militiae acriter agebatur. Namque nostri parabant amnem trajicere, demoliri *Papiae* pontem lapideum, & hostibus iter occludere. Contra hostes ex urbe *Papia* facti obviam conabantur transitum vetare. Sed tantum abfuit, ut statim nostri amnem trajecerint, & hostes redierint unde abscesserant. Deinde ad urbem belli vis major incubuit, & primo quidem *Baldasar Scipionius* cum centum quinquaginta *Graecis* equitibus iterum iterumque repulsus est, denique vero ille cum *Helvetiis* urbem cepit, simul ac hostes in fugam conversi sunt. Et quia in hostes utebatur victoria extra urbem etiam de illis magna caedes edebatur, & septem majora tormenta militiae capta sunt. Usque adeo hostes festinabant ad *Bassignanam Padum* trajicere, *Hastam* urbem petere, atque ignominiose in *Galliam* repedare cum tanta fuga, ut multi etiam *Padi* vorticibus absumpti sint, & qui palantes supererant occidebantur, quia agrestes etiam inter eundem contra *Gallos* irruperant, & maxime extremis infesti aderant. Postea passim oratores confluebant in nostra castra deditionem facere, & *Sedunensis* legatus suam civitatem fecit *Vigevium*. Nuper quoque domo profecti multi *Helvetii* ligae grissae vallem *Tollinam* ceperunt, & parabant oppugnare *Chiavennae* locum, simul ac alii *Helvetii* ad sex millia hominum *Luchernae* locum expugnassent, qui ambo e quatuor, duo loca sunt, quibus itur in *Italiam*, & amplius *Helvetiorum* alia viginti millia moliebantur in *Burgundiam* irrumpere. Per idem quoque tempus *Joannes Maria Fregosius* ex castris *Venetis* cum ala equitum, & acie peditum, *Genuam* venit, & cum suae factionis quatuor millibus hominum urbem ingressus est. *Monferatenensis* etiam Marchio cum quinque millibus hominum in expeditionem exivit, & identidem civitatem *Novariam* in fidem accepit. Aliter inter *Venetos* & *Helvetios* semina discordiae conjecta sunt, simul ac centum sexaginta milites *Florentiae* sub fide data *Sedunensis* legati in castra *Venetorum* venerunt. Namque *Veneti* pedites confestim illos diripere ausi sunt, quatenus & *Helvetii* illud idem volebant facere, quod ipse *Sedunensis* legatus aliis publicis literis fieri mandabat, quia nimium sero illi milites *Florentiae* a *Gallis* desciverant, quandoquidem tum primum *Galli* Calendis Julii partim monte *Geneurio*, & partim monte *Senesio* in *Galliam* ibant. Verum ea re multum mali *Venetis* accessum est. Namque praeter illud quod *Veneti* ad villam *Adornam* prope *Papiam* deindustria igne supposito multum passi sunt, nuper quoque *Helvetii* ignominia *Venetos* affecere. Siquidem cum ultra *Padum* ad *Castellacium* itum esset, & forte de pecuniis *Alexandriae* duriter ageretur, ambo legati *Paulus Capellus*, & *Christophorus Maurus* cum *Andrea Mocenico* protonotario ducti sunt primo ad ducem *Jacobum Stapherium*, & deinde ad *Sedunensem* legatum, apud quem standum dum cœnat, valde ridiculi habebantur, & denique coacti sunt super dandis sex millibus numum in portionem praedae *Florentinorum* militum, suam fidem *Helvetiis* adstringere si vellent bona

bona venia se redimere. Atque amplius cum legati ex *Alexandria Paleæ* quinta hora noctis rediissent in castra ad *Castellacium*, & ingentem tumultum exercitus sedassent, qui ex sua captivitate ortus erat, *Vincentius Cavatius* nomine *Sedunensis* legati ad illos venit postridie, & importune flagitabat promissa sex millia numum, & ad supplementum mensis præteriti quatuordecim millia, atque insuper mensis præsentis septuaginta millia, & adhuc *Sedunensis* legatus volebat ad montes usque *Venetos* abducere, & mutare *Marchionem Saluciarum*, & *Ducem Sabaudie*, quia *Gallicæ* factionis viderentur. Contra *Venetis* ea valde molesta res erat, quia illi potius parabant propediem in expeditionem exire adversus urbem *Cremam* & *Brixiam*, quæ in *Gallorum* potestate adhuc erant. Et quidem datis sex millibus numum *Rhenensium*, & aliis duobus millibus in *Venetam* portionem, super pecuniis aliquantisper difficultas cessavit. Sed super discessu *Venetorum* cum *Sedunensi* legato quaestio fuit diutina, & tandem eo invito cum toto exercitu repente recessum est, & noctis silentio versus *Padum* amnem magnis itineribus ibatur. Cæterum cum primum *Veneti* prope urbem *Placentiam* sitam ad *Padum* amnem venissent, multæ difficultates ortæ sunt, quia *Sedunensis* legatus frequenter agebat fore, ut illis abeuntibus omnia infesta redderentur, sicut ipse per civitates cunctas fieri mandabat, quatenus *Veneti* præter opinionem suam abiissent. Igitur *Veneti* demum viribus usi sunt lembos omnes interciperi, pontem facere, & ad cavæ *Abbatiam Padum* amnem trajicere, unde postea contra *Cremam*, atque urbem *Brixiam* partitis copiis in expeditionem ibatur. Neque tamen interea apud *Cremam* & *Brixiam* pacatæ res erant. Namque contra *Cremam* stabant cives *Cremenses* exiticii cum quingentis peditibus, & *Andreas Ciuramus* præfectus cum ducentis levitibus, atque vario eventu frequenter pugnabatur. Et identidem apud *Brixiam* sæpe cum hostibus res erat, dum illi trecenti supra quatuor millia hominum passim prædari voluit, & contra cives *Brixienfes* exiticii cum ducentis militibus, & duobus millibus peditum, simul cum *Leonardo Hemo* præfecto, & quadringentis levitibus, semper conantur obfistere, & nunquam cessant hostibus obviam ire, atque sociis auxilio ubique esse, denique collectæ copiæ sunt, & pene civitas obsidebatur. Namque aquas omnes substulerant præter illas, quæ adimi non possunt, quia in civitate nascuntur. Hostes tamen propterea non desistebant frequenter exire, & prædas agere. Sed nuper apud *Padernum* villam illi non impune sua sævitia in pueros & mulieres usi sunt. Namque cum *Leonardus Hemus*, & *Duces* militum, illis obviam venissent, statim confertum atrox prælium est, quod aliquandiu anceps fuit, sed denique apud *Venetos* stetit victoria, atque ducenti hostium cæsi sunt, & centum quinquaginta in *Venetorum* potestatem venere, de quibus omnibus truculenter etiam agricolæ voluerunt supplicium fumere, & illatam injuriam ultri sunt. Dum ea militiæ geruntur *Romæ* ceptum est concilium fieri, supplicationes habitæ cum magna pompa & cærimonius consuetis, atque in ejus sessione secunda publice proclamatum fuit, quemadmodum etiam *Rex Angliæ* initum foedus ingressus est. Nuper quoque *Joannes Cola Germanus* orator *Venetias* venit, & nomine *Cæsaris* desideratas inducias sanxit. Dux vero *Urbinas Ravennam*, *Bononiam*, & totam *Flaminiam* iterum Pontificis in fidem receperat, & cum relatum esset Pontifici, quæ contra *Gallos* per *Venetos* & *Helvetios* gesta sunt, ille *Viceregem Hispaniæ*, qui cum exercitu alio-

quin ex *Neapoli* in expeditionem exibat, concessim certiore fecit, ut longius non accedat, quia amplius sua opera opus non esset. Namque Pontifex *Parmam* & *Placentiam* volebat in suam potestatem redigere, quod fore etiam facile videbatur, nisi *Hispani* obviam eant, quibus ea valde molesta res erat. Et primo quidem de ea re verbis agebatur, denique *Hispani* visi sunt velle alioquin viribus agere. Igitur tandem Pontifex contentus fuit transitum dare, simul ac *Hispani* polliciti sunt propterea pecunias amplius non exigere. *Helvetiis* autem quia *Gallos Italia* expulerant, Pontificia vexilla tradita sunt, & illis nomen inditum, ut posthac appellentur auxiliares libertatis Ecclesiæ. Per idem tempus sub fide Pontificis *Alphonfus Dux Ferrariæ Roman* venit, & venia dignus habebatur, donec sua demerita fateretur, & polliceretur Pontificis jussu omnia semper facere. Sed tantum abfuit, ut ille postea rebus incompositis aufugerit, & tandem impune repedaverit in *Ferrariam*, quia frustra Pontificii & *Veneti* terra marique cum interciperi conati sunt, simul ac *Fabricius Columna* comes est, & illi etiam *Hispani* clanculum auxilium parati sunt. Namque illi trecenti milites, mille levites, & sex millia peditum, usque *Bononiam* venerant, & quod pejus erat apud *Mantuanam* cum *Gurgense* Episcopo contra Pontificem *Venetos* & *Helvetios* agebatur, ut ipse *Gurgensis* Episcopus summæ rei *Mediolanensium* præsit, & civitates etiam obtineat, quæ ex foedere *Venetis* debebantur. Hinc multæ difficultates ortæ sunt, & pejus etiam quam bellum *Gallicum* instare videbatur. Adeo frequenter ex bello in bellum protrahimur, & quo se ingerat discordia aliquem aditum semper habet. Igitur *Hispani* & *Helvetii* meditabantur concurrere, & quidem ea Pontificis, quæ *Venetorum* & *Helvetiorum* mens erat, ut omnia pacata forent, *Maximilianus Sfortia Mediolani* Dux esset, Pontifex haberet *Hastiam*, *Parmam*, & *Placentiam*, *Veneti* suas urbes reciperent, & *Helvetiis* cederet *Vallis Tollina* & *Dondossola*, quæ e quatuor duo alia loca sunt, quibus in *Italiam* itur. Aliter *Hispani* omnia in quaestione vertebant, ut facilius quibilibet conditionibus *Regi Romanorum* cum *Venetis* pax esset. Namque *Romæ* per Oratorem *Hispaniæ* & *Germaniæ* de pace iterum agebatur, & *Hispani* volebant, aut *Venetos* civitates suas in manu Pontificis ponere, aut desistere oppugnare *Brixiam* tantisper dum optata pax fieret. Sed utrumque incongruum habebatur, atque alioquin *Hispani* opum vacui acceptis pecuniis ducti sunt paulisper *Florentiam* divertere. Et primo quidem apud *Pratum* oppidum *Florentini* hostes ad quinque millia hominum cæsi fusique sunt, vi captum oppidum est, & *Lucas Sabellus* cum centum quinquaginta equitibus in hostium potestatem venit, atque postremo ex *Florentia* cedente *Petro Sodorino Consalonario* *Magnificus Julianus Medices* in ejus locum suffectus est, & cum ea peracta res esset *Hispani* versus *Brixiam* in *Venetos* festinabant. Jam vero *Veneti* prope *Brixiam* ad Portam *Joannis* castrametati fuerant, & tormenta bellica ingentia in montem subduxerant, qui e regione castello civitatis imminet. Deinde festinare, parare, facere, & tormentis militiæ semper agere. Contra hostes nihil veriti præ mœnibus stare, Castellum munire, aggerem ducere, & sæpe etiam eruptione facta manum conferere. Itaque frequenter Marte ancipiti certabatur, ut semper fieri solet, quando in propinquo hostis est. Aliter *Veneti* apud *Cremam* potius quam armis obfisione & suasionem utebantur, ut *Benedictum Cribarium* custodem urbis datis muneribus ad deditionem compell-

pellant. Et quamvis idem tentaret contra fœdera *Sfortia Laudensis* Episcopus, ille tamen a *Venetis* & *Laurentio Cerinate* tandem muneribus victus est, & in eam sententiam etiam venit Dux *Gallus Dominus Durasius*, cui arcis fuerat demandata custodia, simul ac alioquin timet devenire in manus *Helvetiorum*, qui ad quatuor millia hominum in eam expeditionem exibant, nisi mutassent sententiam difficultate rei, & verbis accommodis, quibus *Laurentius* usus est, postquam cum levitibus haud longe a *Crema* illis obviam venit. Igitur *Veneti* arcem & *Crema* urbem deditione ceperunt, & *Benedictus Cribrarius* cum latus muneribus, & civitate donatus est. Dum ea foris & militiæ geruntur, multi Oratores ad *Helvetios* venerant, & agebant de concordia, tanta eorum apud omnes nationes autoritas creverat, ut inde pendere omnis victoria videretur. Et quidem Pontificis cum Rege *Hispaniæ* & *Veneris* mens erat initum fœdus reficere, *Veneti* vero soli tentabant nova fœdera, *Hispani* simul & *Germani* dando trecenta millia numum semel, & quotannis quinquaginta millia volebant rem *Mediolanensem* Duci *Burgundie* cedere. Sed quamvis *Mediolanensium* minores oblationes essent centum quinquaginta millium numum semel, & quotannis quadraginta millium, ut *Maximilianus Sfortia Mediolani* Dux fiat, & *Helvetiorum* auspiciis fervetur, ad eos tamen maxime *Helvetii* declinabant, dummodo haberent *Loures*, *Trimium* & *Locarnum* propugnacula. Itaque *Helvetii* tandem repudiatis aliis, cum *Mediolanensibus* apud *Badam* & *Turregium* fœdus sanxere. Et quia domi erga *Venetos* bene animati erant, statim iubent, ut identidem foris fieret, & omnes pariter *Helvetii* ad *Venetos* declinare visi sunt, simul ac *Hispani* contra mandata Pontificis in *Mediolanenses* & *Venetos* movissent. *Veneti* vero summa ope nitebantur civitatem capere antequam *Hispani* hostes accedant. Et primo quidem tormentis militiæ acriter gesta res est, & cum magna pars muri procubisset, *Veneti* confestim parabant in certamen descendere, distributique ordines sunt & parata cuncta utilia, atque in primis illud curabatur, ut nocte intempesta milites in urbem irent per portam pilarum, sicut convenerant cum custodibus. Sed cum ea hostibus relata res esset, protinus de complicitibus sumptum supplicium est, & omnia *Venetis* imparata visa sunt. Igitur stabatur, & deinde ex una *Mediolanenses* & *Helvetii* usque ad amnem *Oleum* venire, & ad *Quinzanum* videbantur velle flumen trajicere, atque ex alia ad *Gaidum* oppidum prope *Brixiam* castra *Hispanorum* sita sunt. Postea pariter ab omnibus ceptum est, super deditione faciendâ cum *Gallis* agere, nunc *Hispani*, nunc *Mediolanenses* & *Helvetii*, nunc *Veneti* nuncii ad eam rem *Brixiam* ibant & redibant. Et diu quidem actum est & tandem repudiatis aliis urbs *Brixia Hispanorum* in potestatem venit, & *Galli* omnes cum suis rebus omnibus impune dimissi sunt. Sic *Hispani* cito voti compotes fuere, quod *Veneti* milites facere per longum tempus nequiverant, & spe sua diutina frustrati fuerant. Sicut frequenter illis solet accidere, qui in rebus agendis nimium desidioli sunt, aut forte potius non ea vi & diligentia sed dolo malo acta res est, dum *Galli* deindustria eo stratagemate usi sunt civitatem potius *Hispanis* tradere, ut fœdus initum dissolvatur, & *Veneti* cum *Hispanis* propterea discordes essent. Adeo semper facile fomenta discordiæ suggeruntur, ubi de dominandi facultate res est. Interea vero apud urbem *Mantuam* inter *Petrum Landum* Oratorem *Venetum* & *Gurgensem* Episcopum frequenter agebatur de pace cum Rege *Romanorum*, ubi *Gur-*

gensis volebat convenire cum *Venetis*, antequam *Romam* iretur, quod & *Venetorum* maxime intererat, quando alioquin Pontifex parum rationem reipublicæ habiturus esset, dummodo concilium veteret, & obtineat *Parmam* & *Placentiam*. Aliter *Veneti* contra rem propriam simul cum Pontifice *Gurgensem* hortati sunt *Romam* pergere, & deinde *Romæ* de pace agebatur. Et quia *Veneti* inficias ibant *Vincetiam* & *Veronam* Cæsari relinquere *Gurgensis* & *Andreas Burgenfis* mirati & conquesti sunt, *Petrum Landum Tridenti* & *Mantue* ubi commodius agebatur, de ea re ne verbum quidem fecisse, quasi ad rem factam iretur, & si ipse nescius non esse Pontificem Regi *Germaniæ* & *Hispaniæ* datis literis promittere, prolocutis conditionibus pacem fore, ut si aliter modo *Gurgensis* agat, illi valde periculosum foret. Adeo multum refert quando factum opus est semper facere, & nunquam redit, quæ præterit semel occasio. Postquam autem desitum est de pace cum *Venetis* agere, Pontifex divertit ad *Hispanos* & *Anglos*, & cum *Gurgense* moliebatur novum fœdus in *Venetos* facere. Et diu quidem ea res in quæstionem venit, & tandem *Anglus Eboracensis* orator noluit fœderibus subscribere, quia res indigna videretur, & similiter *Hispani* fecere, quia super *Ferraria* difficultas erat, atque ideo inter Pontificem & Regem *Romanorum* solummodo contra *Venetos* novum fœdus initum est. *Veneti* vero legati in castris apud *Brixiam* cognitis iis, quæ *Romæ* singulatim fiebant, & quia illis *Hispani* semper infesti sunt, motis repente castris ad *Lacum Benacum*, & oppidum *Desantianum* festinabant, unde amnem *Mintium* traiecerunt ad *Vallegium*, atque ad *Tumbam* prope amnem *Atbesim* venire. Et quamvis ibi in manu sua situm esset *Veronam* & *Lemniacum* capere, atque hostes *Hispanos* ducentes milites, & *Germanos* mille quingentos pedites obvios intercipere, illi tamen noluerunt aliquo pacto facere. Adeo semper pacis studiosi sunt, & nunquam volunt novo bello præbere originem, dum semper sperant hostiliter illos etiam non agere, qui hostes alioquin viderentur. Dum ea in *Italia* geruntur, in *Gallia* novum bellum ortum est. Namque ab *Hispano* valido exercitu in regnum *Vasconiæ* truculenter ibatur, & jam ceptum erat ab *Anglis* cum valida classe centum navium maritimum bellum gerere, & naves hostium intercipere, & illi nuper etiam applicuerunt in *Aquitaniam* corruiere, agros vastare, prædas agere. Et quoniam per idem tempus toto orbe terrarum bellum vigeat, res ipsa postulare situm orbis videtur, & eas gentes, quæ invicem bella gesserunt, quam paucissimis attingere.

Qui recte de situ orbis loqui volunt in primis debent animadvertere, quomodo loca invicem distent, & ad plagas cœli sita sint, quatenus alioquin dicere non sufficit, in tres partes orbem dividi, quas determinat Mare mediterraneum, *Nilus*, & *Tanais* magna flumina. Et quidem hujus rei *Ptolemæum* & *Plinium* præcipuos auctores habemus, & sicut nostri instituti par est, illi quoque totum orbem ad plagas cœli cum Astrolabio Meteoroscopio & Sciothere metiti sunt. Et quia ultra *Thulam* insulam tellus nescibatur, ille ultimus parallelus septemtrionis fuit. Unde tota latitudo constare dicebatur octoginta gradibus, & stadiis quadraginta millibus, ad *Agisymbam* & *Prassum* promontorium, quod versus austrum sub hyemali tropico situm est. Et identidem longitudo tota habebatur centum octoginta gradibus, & stadiis septuaginta duobus millibus, ab insulis Fortunatis ad *Cattigaram* & *Sinarum* metropolim, qui duo mundi meridiani extremi putabantur.

Dein-

Deinde terra marique quærebatur, quomodo singula sita sint. Urſa minor ad ſeptentrionem in Ocellis comperta eſt, in *Arabia* ad meridiem ſtella *Canopus*, atque in *India* *Taurus* & *Pliades*, quæ ſtellæ circa æquinoctialem ſunt. Et quidam profeſti peregre totam latitudinem fecere quadrages bis centena millia paſſuum, a littore *Æthiopici* oceani ad *Meroem* quingenta ſexaginta duo millia paſſuum, inde *Alexandriam* duodecies centena millia, *Rhodum* quingenta nonagintaquinque, *Gnidon* nonaginta ſex millia quingenta, *Cum* duo de quadraginta, *Samum* centum duodecim, *Chion* nonaginta ſex, *Mytilenem* ſeptuaginta ſeptem, *Tenedon* centum undecim millia, *Sigeum* promontorium viginti quatuor millia quingenta, *Os ponti* trecenta viginti quatuor millia quingenta, *Carambin* promontorium trecenta ſexaginta duo, *Os Maotidis* trecenta viginti quatuor millia quingenta, & oſtium *Tanaïs* ducenta ſeptuaginta ſeptem millia. De longitudine quoque ita carptim loqui par eſt, & quidem tota a fortunatis inſulis, uſque ad ſeras protenditur, & duodecim horarum ſpaciis continetur. Namque ab inſulis fortunatis, uſque ad *Euphratem* fluvium gradus ſeptuaginta duo numerantur, & gradus centum quinque cum quinta, ab *Euphrate* ad ſeras per turrim lapideam, & quaſi tantundem longitudinis ſpaciū eſt, ſiquidem omnia deducantur ad ſitum æquinoctialis paralleli & ad ventum ſubſolanum. Sic enim identidem ab Inſulis fortunatis ad *Cory* promontorium centum vigintiquinque gradus habentur, a *Cory* promontorio ad *Auream Cherſoneſum* gradus triginta quatuor cum quatuor quintis, ab *Aurea Cherſoneſo* ad *Zabas* gradus viginti cum duabus tertiis, & totidem a *Zabis* ad *Cattigaram*, & deinde tota longitudo uſque ad *Sinarum* metropolim complet gradus centum octoginta, & ſtadia per inſulam *Rhodum* ſeptuaginta duo millia. Porro quidam profeſti peregre terra marique longitudinem quaſivere. Et quidem maritimo itinere eam fecerunt ab *India* ad *Columnas Herculis*, ſicut placuit *Artemidoro*, quinquagies centena ſeptuaginta quinque millia paſſuum, a *Gange* amne oſtioue ejus, quo ſe effundit in *Eoum* oceanum per *Indiam Parthienem*que ad *Myriandrum* urbem *Syriæ*, ſitam in ſinu *Iſſico* decies quinquies quadraginta ſex millia paſſuum. Inde proxima navigatione *Cyprum* inſulam, *Pataram Lyciæ*, *Rhodum*, *Aſy* paleam in mari *Carpacio*, in inſulas *Laconiæ* *Tenarum*, *Lyliæum* *Siciliæ*. *Calarem* *Sardinie* decies ſepties quinquaginta quatuor millia paſſuum, deinde *Gades* decies octies ſeptuaginta quinque millia paſſuum. Atque aliquanto *Terreno* itinere & certior & comprehenſior eſt, a *Gange* ad *Euphratem* quinquagies centena viginti unum millia paſſuum. Inde *Capadociam* in *Mazaca* ducenta millia quadraginta quatuor. Inde per *Phrygiam*, *Cariam*, *Ephreſum* quadringenta millia nonaginta octo, ab *Ephreſo* per *Ægeum* pelagus *Delum* ducenta millia, *Iſthmum* ducenta duodecim, deinde terra & *Laconico* mari ſinūque *Corinthiaco* *Patras* *Peloponneſi* ducenta duo millia quingenta, *Leucadem* octoginta ſex millia quingenta, *Corcyram* totidem, *Acrocerania* centum triginta duo millia quingenta, *Brundisium* octoginta ſex millia quingenta, *Romam* trecenta millia ſexaginta, ad alpes uſque *Calcincomacum* vicum quingenta & duo de viginti millia, per *Galliam* ad *Pyreneos* montes *Liberrim* quingenta quinquaginta ſex millia, ad oceanum & oram *Hiſpaniæ* trecenta triginta duo millia, & demum trajectu *Gadis* ſeptem millia quingenta. Univerſum hunc quoque circuitum *Eratosthenes* ducentorum quinquaginta duorum millium ſtadiorum prodidit, quæ meſura *Roma-*

na computatione efficit trecentis quindecies centena millia paſſuum. Et quidem paulo amplior ambitus terræ ferebatur ex epiſtola *Dionysiodori* ad ſuperos ea ratione geometrica, qua colliguntur in circuitu ducenta quinquaginta quinque millia ſtadia, ſiquidem habentur a centro terræ, ad ſummum ſtadia quadraginta duo millia. Et nunc hætenus de mundo poteſt ſufficere, quando carptim identidem relatori ſumus, quæ bella in partibus geſta ſint. Namque multi alioquin locuti ſunt, & ſatis eſt oculis ſubjicere totus orbis terrarum quantus eſt, qui noſtrorum temporum Regibus non videtur ſufficere. Namque nuper ab *Hiſpanis* cum magna claſſe ultra *Columnas Herculis* verſus occidentem per pluſculos menſes ibatur. Et primo quidem in inſulam venerunt cui de *Hiſpano* nomine nomen eſt, & denique novus orbis apparuit, ubi ſemiſeræ gentes edomitæ, & multa bella geſta ſunt. Pari modo verſus Austrum Rex *Lufitanie* cum claſſe uſque ad *Caput Bonæ ſpei* per viginti gradus ſupra *Præſum* promontorium terram cultam invenit, & quotannis mercatum aurum, argentum, aromata in *Indiam* itur, ubi hucusque continue bella geruntur, & adhuc in incerto res eſt, cujus tanta mercimonia futura ſint. Nihilominus in tota *Armenia* & *Persia* ad arma conclamatum eſt, ſimul ac Rex *Turcarum* magnus *Selim* patre expulſo ſuperſtite ſe intruſit in regiam & fratribus infeſtus eſt. Namque primo quoque tempore fratrem alterum debellavit, qui *Sarmatis* auxiliatoribus utebatur. Deinde contra fratrem alterum & *Sophe-num* Regem *Persie* converſus eſt, & cum prælium conſertum eſſet apud *Thebrin* primariam civitatem *Persie* *Turcæ* vicerunt, & urbe etiam potiti ſunt. Poſtea in *Regulum Montis Aman* cum parte copiarum ibatur, qui adeo inſolens erat, ut diceret ſe duas gallinas habere, quæ duo ova quotidie parerent, aureum alterum, & alterum argenteum, quia modo in *Armeniam*, modo in *Aſſyriam* impune prædabatur. Et quidem magna difficultas fuit eum in certamen compellere, quatenus ejus in ſola fuga ſita ſpes erat. Ille tamen denique cum liberis & viginti quinque millibus hominum intra montium latebras inventus eſt, & quia pene omnes erant agricolæ, de illis magna cædes edebatur, & ſimul ac Rex eorum cum quatuor filiis in *Turcarum* hoſtium poteſtatem venit, omnes crudeliter enecſi ſunt, & amplius magnus *Selim* moliebatur totam *Aſſyriam* & *Ægyptum* ſubigere. Per idem tempus bellum vigeat inter *Polonos* & *Moscovitas*, qui olim dicebantur *Daces* & *Sarmatæ*, & magnis exercitiis hinc inde vario eventu pugnabatur. Nuper vero *Sarmatæ* ad quatuordecim millia hominum magnam prædam egere, & apud *Moncaſtrum* oppidum ſitum ad mare majus in *Dacia* identidem parabant efficere, niſi protinus a *Dacis* quinto maximis copiis fieri poſſet illis obviam iretur. Et quidem apud amnem *Boryſtenem* acriter geſta res eſt. *Daces* ad viginti quinque millia hominum equites & pedites erant. Contra *Sarmatæ* ad octoginta millia hominum ſolum in equo pugnabant. Igitur atrox certamen fuit, dum nihil utrinque prætermittitur quod uſui foret, ſed quamvis ambæ nationes valde fortes & bellicoſæ ſint, magis tamen *Dacis* fortuna favit, quia tandem illi victores fuere, atque de *Sarmatis* magna edita cædes eſt, & omnes alii ad triginta millia hominum in fugam converſi ſunt. *Pannon*es quoque nequaquam bello expertes erant, quia *Turcæ* illis etiam infeſti ſunt, & *Thiniſium* oppidum faucibus *Dalmatiæ* ſemper geſtiunt ſurripere, quia inde facile in totam provinciam itur. Jam vero nova factio & ſeditio tota *Europa* inolevit, ut

A. Mocenicus. G po-

populares contra cives insurgant, & passim per civitates singulas frequenter bella invicem gerantur. Ea vero labes primo in *Dalmatia* orta est, deinde per *Pannoniam* & *Germaniam* divertit in *Forum Julii*. Sed ejus belli vis major incubuit in *Pannonia*, quia Cruce signati contra legatum Cardinalem *Strigoniæ* & proceres *Hungariæ* in magnum exercitum sub novo Rege *Georgio Sechelio* in expeditionem venere. Et quidem illi animosi videbantur donec Regis exercitus obviam venit. Namque postea facile Rex illos vicit & edomuit, atque amplius sumpsit de seductoribus supplicium. Rex autem *Romanorum* cum *Venetis* apud amnem *Atbesim* & apud *Rhenum* fluvium cum Duce *Geldrie* bellum assuetum gerebat. Longum esset referre, quæ ab *Hispanis* bella in *Aphrica* gesta sunt, quot disjectæ classes invicem, quot urbes captæ & receptæ, quinam profligati exercitus, quoties invicem dimicatum sit, atque amplius dicere, quæ bella gesserit Rex *Sophenus* in *India*, & quemadmodum vicinos reges & nationes subegerit. Illud vero silentio involvendum non est, quod bellum solummodo defuerat, ut per idem tempus toto orbe terrarum bellum esset. Namque nuper *Hispani* bello etiam tentabant regnum *Vasconie* capere, quod ad *Pyreneos* montes, & ad oceanum *Cantabricum* situm est. Parte alia *Angli* dicti olim *Britanni* cum classe centum navium cui *Horvades* præerat toto oceano *Britannico* vagabantur, & nuper etiam quinque millia hominum in ipsam continentem impune magnam prædam egere, simul ac hostes ad quindecim millia hominum noluerunt in certamen descendere, quia ut aiebant, Regi *Gallorum* inviti merebant. Parte quoque alia identidem ad urbem *Bononiæ* & Comitatum *Boar* sub Marchionis imperio per totam *Aquitaniæ* usque ad *Pyreneos* montes ibatur. Namque *Angli* ad duodecim millia hominum versus *Vasconiam* parabant *Gallis* iter obstruere, tantisper dum *Hispani* ad sex millia equitum, & quindecim millia peditum qui per medium regni ingressi sunt, *Pompejopoli* civitate metropoli & tota regione potirentur. Et amplius omnis *Hispanus* exercitus sub imperio Ducis *Albe* trans montes venit ad Pedem portus & saltus *Roncivallis* custodiam. Contra *Galli* mille milites, mille quingenti levites, & octo millia peditum, sub *Delphinis* *Gallorum* imperio festinare, parare, facere cuncta utilia. Et nuper quoque Dominus *Pallise* cum decem millibus peditum audacter aggressus est saltum *Ronchale* capere, qui e tribus unus est, quo ex *Gallia* in *Vasconiam* itur. Et quia *Valdes Hispanus* cum octingentis peditibus ex oppido supra montem quod est loco custodiæ protinus illis obviam venit confertum prælium est. Et illud quidem diu atrox & anceps fuit, sed tandem *Hispani* victi multitudine obruncato Duce in fugam conversi sunt, & quia in oppido commeatus non erat illud etiam reliquerunt in potestatem *Gallorum* hostium. Nihilominus atrox bellum maritimum gestum est, quia classis *Anglorum*, classi *Gallorum* obviam venit. Et quidem aspera pugna fuit duarum navium quibus complicatis invicem manicis & repagulis truculenter acta res est, quia quantum fieri potuit utrinque viribus agebatur. Sed cum denique *Galli* vincerentur, maluerunt ignem sup-

ponere, & ambæ naves cum hominibus combustæ sævum spectaculum præbuere. Postea vero *Angli* quia *Hispani* parum servato fœdere *Venetis* molesti erant, atque illis aeris intemperies erat noxia, & grave tempus instabat ad trājiciendum oceanum, conclamatis repente vasis non sine suspicione *Gallorum* acceptæ pecuniæ hyematum navigarunt in *Angliam*, & omnis *Hispanus* exercitus in *Vasconiam* rediit, simul ac eorum mens est, non amplius pugnare, sed hostibus obviam stare, ut deinde *Gallis*, qui aucti erant ad quadraginta millia hominum cum hyeme & asperitate locorum solummodo res esset. Dominus autem *Pallise* cum parte copiarum & cum *Joanne* expulso Rege *Vasconie* ultra montes venit, & prope *Pompejopolim* ad quatuor millia passuum castrametatus est. Et quamvis solummodo secum haberet minora tormenta militiæ, voluit tamen urbem petere, & provocare *Hispanos* ad prælium. Sed tantum absuit, ut frequenter solummodo levibus certaminibus dimicatum sit. Et amplius parte alia cum *Gallie Delphinis* identidem cum copiis trans montes venisset, & duxisset ad saltum *Roncivallis* majora tormenta militiæ non potuit nisi *Cantabros* vexare, agros vastare, & prædas agere. Quia contra alioquin *Hispani* ad triginta millia hominum stabant quamvis non simul, cum opus esset civitates etiam & oppida custodire. Igitur *Galli* experti omnia & tandem victi hyeme & penuria commeatus, dum nimium festinant recedere, relictis impedimentis tormentisque militiæ, non sine magna strage, ultra montes fugerunt, & Rex *Hispanie* tota *Vasconia* potitus est. Interea *Rome* post novum fœdus initum contra *Venetos* quarta seßio fuit, in qua & *Gurgensis* sedit, atque imperatoris nomine consensit abolere omnia acta *Pisani* concilii. Namque propterea *Gurgensis* obtinuit monitorium in *Venetos*, & Regis *Romanorum Brixiam* fore, deinde abiit comitari *Maximilianum* Ducem *Sfortiam*, qui tandem Calendis Martii cum magna pompa urbem *Mediolanum* ingressus est. Aliter jam tum Pontificem pœnitent novum fœdus inisse, atque eo maxime quando factus certior est apud *Avinionem* Cardinales exiticios convenisse de eligendo novo Pontifice, qui videbatur futurus *Cluniacensis* Abbas ordinis *Benedicti* frater senior Cardinalis olim *Rothomagensis* vir doctus, sapiens, animosus, pecuniosus, annosus, simul ac Rex *Gallorum* convenisset aut cum *Venetis*, aut cum *Helvetiis*, cum quibus pariter de pace facienda frequenter agebatur. Contra Pontifex enixe curabat *Venetos* antecapere, & frustra iterum agebatur de illorum cum Rege *Romanorum* concordia, quia *Veneti* jam dudum de pace cum *Gallis* egerant, & adeo ad illam inclinabant, ut Pontifex etiam si *Venetis* cedat *Vincentia*, non posset illos in suas partes diducere. Et quidem ille ad eam rem oratore *Staphileo* & suasionem frequenter utebatur, & tandem quia nulla spes superest, ille maxime præ tristitia in gravem ægritudinem incidit, qua etiam demum interiit cum Ducem *Urbini* statuisset in Ducem *Pisauri*, & Cardinales de successore monuisset, ut si ille laudandus non est, quia belli quam pacis studiosior fuit, longa tamen rebus gestis ejus omnino memoria futura sit.

Epitoma

EX LIBRO QUINTO.

LEO decimus ut primum Pontifex sedit, summa ope conatus est Venetos a Gallis avertere, atque hortari cum tota Italia & Helvetiis in nova fœdera. Sed Venetis amplius non erat integrum Pontifici acquiescere, quia jam antea cum Gallis clandestinum fœdus pepigerant, & hortabantur Pontificem placare totam Italiam, & Gallis potius hœrere, quia pacis studiosiores essent. Livianus vero cum primum venit e Gallia, Gallis identidem cum exercitu Veneto obviam ibat, quia illi jamdudum in Italiam festinabant. Hostes autem Germani qui Veronæ stabant, ut primum vident Venetos abiisse, usque Vincentiam prædati sunt, atque iccirco oportuit supplementum mittere, & deinde Vincentiæ majoribus prædiis stabatur. Livianus vero Cremonam cepit & diripuit, simul ac Palavicini fusi fugatique sunt, qui ausi fuerant urbem antecapere. Et quia jam tum omnes civitates aliæ citra Padum ad Gallos desciverant, Laurentius Cerinas pro Venetis deditione etiam Brixiam cepit. Sed interea inter Pontificem & Reges Germaniæ, Hispaniæ & Angliæ contra Gallos novum fœdus initum ferebatur, & Dux Genuæ quia cum Gallis non satis convenerat ad Hispanos declinare visus est, & nuper eos auxiliores petebat contra Fliscos, qui seditione civili in Montojum secesserant. Aliter Flisci antequam præsidia venissent repente urbem ingressi sunt, expulerunt Fregosios, & Antoniotus Adornus in ducis locum susceptus est. Deinde inter Gallos & Helvetios apud Novariam urbem acriter agebatur, & denique Galli victi sunt, quia propter paludem mediam equites peditibus non potuerunt suppetere. Veneti vero postquam vidissent Gallos in Galliam aufugere, reliquerunt incustoditam Brixiam, & ibant versus Patavium magnis itineribus. Sed postquam ventum est trans amnem Athesium ad Lemniacum, ausi sunt Veronensium segetes asportare, Lemniacum vi capere, & Veronam acriter oppugnare cum suo magno malo, quia propterea Hispani & milites ecclesiæ lacerati injuria videbantur, & passim contra Venetos ibatur, simul ac Hispanorum opera Flisci iterum expulsi sunt, & Dux Octavianus Fregosius in sede locatus est. Et primo quidem apud Pischeriam contra Venetos acriter agebatur, & denique cæsis Venetis arx etiam in hostium potestatem venit. Deinde quia multi hostes etiam coibant ex Germania, & fuga passim fiebat, Veneti reliquerunt incustoditum Lemniacum, Peninsulamque Rhodigii, & cum toto exercitu intra urbes iterum iterum est servare Patavium & Tarvisum, atque amplius Veneti moliebantur cum classe in Apuliam irrumpere. Sed postea cum parata classis esset superfederunt id facere, & que collegerant multa navigia dimissa sunt. Hostes autem obsederunt Patavium, & sepe videbantur velle urbem invadere. Sed tantum absuit, ut non nisi levibus certaminibus ageretur, & quia hostes sepe vincebantur, atque illis ubique Veneti levites infesti essent, obsidione soluta recessum est. Interea parte alia apud Pontemvicum oppidum, & urbem Bergomum cum hostibus frequenter res erat, denique oppidum in hostium potestatem venit inopia commeatum, quod alioquin vi capi non potuit, urbs Bergomum sepe capta & recepta est, dum vicissim cæsis custodibus potissimum de pecuniis ageretur. Pontifex autem Leo quantum in se erat curabat in hostes Gallos totam Italiam armare, & præsertim Venetos volebat in fœdera quia sic fieri posse putabat, ut vicissim pax omnium sequeretur. Sed nihil fiebat, quia Veneti stabant cum Rege Gallorum initis fœderibus, quamvis etiam in incerto Gallorum res esset, simul ac Angli in Aquitaniam, & Helvetii in Burgundiam irruerant. Igitur soluta obsidione Patavii omnis exercitus hostium serviendo ibat usque ad Veneta æstuarium, & quia Venetiæ hostibus videbantur, visum est operæ pretium eas etiam legentum oculis subjicere, & idcirco quantum par erat, digressi sumus per partes totam civitatem describere, portus, flumina, canales, proximam continentem, piscium vivaria, & maris latam planiciem. Sed vastatis passim agris cum hostes versus Vincentiam redirent, passim cum exercitu & manu collectitia illis obviam ibatur. Et quidem Livianus ad duplicem Meduacum prope Civitatulam & Vincentiam transiitum vetare incassum conatus est, atque amplius cum hostes stando solummodo, vinci possent, & Livianus temere ausus esset illos invadere ad Creatium, Veneti cum magna strage fusi fugatique sunt. Hostes tamen deinde nesciverunt uti victoria, quia passi sunt Venetos vires iterum reparare, & armis virisque bene munire Patavium & Tarvisum, dum hostes Vincentiæ morarentur, & agerent non nisi levioribus certaminibus. Namque Veneti satisfacere videbantur, si servent Patavium & Tarvisum tantisper dum Rex Gallorum iterum in Italiam venit, qui nuper alioquin valde erat bello implicitus, quia Rex Angliæ & Germaniæ bellum gerebant in Aquitania, & Helvetii irruerant in Burgundiam. Et quidem Galli fusi fugatique sunt ab Anglis ad Morinum urbem, quæ deinde deditione capta & solo æquata est, atque amplius Angli Nervim urbem ceperunt & munierunt prædiis, quia multum intererat. Cum Helvetiis autem Dominus Termuliæ pacem fecit quibuslibet conditionibus, sed Regi non placuit & malebat filiam nubere Ferdinando fratri Ducis Burgundiæ, & convenire cum Rege Germaniæ & Hispaniæ, qui cum etiam intercedebant induciæ. Sed tantum absuit, ut Pontifex nuptias disturbaret, & potius cum Rege Angliæ & Helvetiis de pace iterum ageretur. Denique Rex Angliæ cum Gallis inducias fecit & repedavit in Angliam, si posset in regiam Scotiæ se intrudere, simul ac Rex Scotiæ in bello perisset quod nuper in Anglia gestum est. Postea narrantur ea quæ apud Cremam fiebant, & quemadmodum Hispani cum Mediolanensibus eam urbem obsederant, & tamen Laurentius Cerinas sepe illos vicit stratagemate, quousque obsidio solveretur. Parte alia Romæ Veneti difficultates suas cum Rege Romanorum confisi sunt in manu Pontificis ponere, quia propterea putant bello desistere. Sed tantum absuit, ut ea occasione hostes ceperint incustoditum Maranium, & passim omnia prædati sint, atque amplius Christophorus Frangipanes agricolas villæ Muzanæ fallaciis seduxit, illisque eruit oculos & pollices abscidit, atque amplius cum magna ignominia Venetos repulit, cum illi terra marique contra Maranium venissent, cepitque oppidum Monfalconium, quando Venetis totus Rivalentus igne absumptus est. Parte alia cum toto exercitu hostes irruerunt in Forumjuli, & obtinuerunt totam provinciam, præter oppidum Oso-pium, & cum in eam expeditionem exissent, parum tamen illis cessit ex sententia, quia acriter gesta res est, & hostes nequiverunt Oso-pium capere, quinimmo Livianus cum exercitu in Forumjuli repente venit, hostes fudit, & recepit totam provinciam. Pontifex vero pacem inter Regem Romanorum & Venetos in-

tis Venetis promulgavit, contra illud quod promiserat. Et propterea nihil valuit, quia Veneti nunquam ratificare passi sunt. Vix autem Livianus abierat versus Tarvisium & Patavium, & Germani hostes iterum irruerunt in Forumjulii, ceperuntque Cromonium & Monfalconium, ut necesse fuerit in Forumjulii subsidium mittere, & deinde contra hostes acriter stabatur. Atque amplius Veneti frustra iterum experti sunt, si possent Maranium capere, sed pro Maranio ceperunt Comitem Christophorum, quia ille temere precipitavit in insidiis & captus est. Postea accessit hostibus ingens subsidium ex Germania, & legatus Joannes Victorius in hostium potestatem venit, dum sæpe levibus certaminibus ageretur, quousque inducias passi sunt. Parte alia hostes Hispani vastatis passim agris prædas egerunt usque Patavium, atque amplius vi ceperunt & diripuerunt Civitatulam. Sed non identidem potuerunt Caputaggeris capere, quousque venerant prædas agere. Et quia Germani maxime sevierant, Veneti quoque ausi sunt terra marique in Germaniam prorumpere, & identidem agere, quandoquidem videbatur licitum esse par pari reddere. Livianus autem cum hostibus insidiis agebat, & sæpe vincebat stratagemate. Namque Antonius Castellius nocte media Atelle oppidum furatus est, hostes occidit, magnam prædam egit, & combussit multa navigia, atque identidem parte alia Livianus propugnaculum ad Bibaciam cepit, Moriglionumque Ducem Hispanorum peditum, & usque Montagnanam venit Vicerem Hispaniæ in certamen poposcere, atque amplius Malatesta Balionius & Mercurius Bua cum levitibus ultra Athesim ad villam Zeveum contra ducentos levites hostium feliciter egerunt, & postea cum Vicerex parsque magna exercitus Veronam venisset, quia tumultuatum erat, Livianus repente Rhodigium cepit, & diripuit trecentos milites, atque eo successu volebat Veronam capere. Sed tantum absuit, ut cum hostes vi Bergomum cepissent, & in Venetos festinarent, vix Livianus cum exercitu impune potuit in urbem Patavium aufugere.

LIBER QUINTUS.

Annus belli quintus agebatur, quando in demortui Julii secundi Pontificis locum Leo decimus successit, cum nuper ex Gallorum captivitate Romam venisset, ut omnes identidem in spem pacis futuræ ducti sint, nisi ille alioquin propter habitum favorem Romæ & Florentiæ Hispanis nimium obnoxius foret. Sed paulopost aliquantum ea opinio refedit, simul ac Hispani cum Duce Mediolani Pontifici obviam venerunt Parmam & Placentiam capere, & amplius cum Gallis agebatur de induciis, & nuptiis Ducis Burgundiæ cum filia Regis Gallorum Rayneria, unde ingens periculum Italiæ imminere videbatur. Quare Pontifex frequenter Venetos hortatus est, secum Florentinis, Helvetiis, & Mediolanensibus secretum fœdus inire, atque interea dum res omnes omnium salvæ sint in fœdus cum Rege Gallorum non nimium festinare, ut bene cedat Sedi apostolicæ & ipsis Venetis, quorum similiter rationem semper habiturus esset. Verum ea omnia frustra fiebant, quia jam antea nono Calendas Apriles a Venetis cum Rege Gallorum apud Blesum per Andream Grittum Oratorem clandestinum fœdus sancitum erat, quamvis postea undecimo Calendas Junias supplicationes indictæ sint, & fœdus publice proclamatum est, quod Gallis & Venetis melius etiam foret, si similiter cum Helvetiis pax esset. Namque alioquin nobilissimi oratores Gallorum Dominus Tremulie admiratus Britannicæ, Episcopus Marsiliæ, & Joannes Jacobus Triultius eam rem cum Helvetiis amplius largitionibus agebant. Sed Gallis Helvetiis nimium erant injurii, quia cum multi pecunias acceperant, & declinarent ad Gallos, ceptum est semicuplum exigere, & exautorare qui prius senatores erant, & adhuc cum villicis difficultas orta est, quia illi lamentabantur se ferre onus diei & æstus, & de tantis opibus nihil habere. Unde turbati Helvetii propterea volebant etiam Cremonæ & Mediolani Castella, ut perditæ opera & impensa Galli oratores denique compulsi sint re infecta in Galliam redire. Atque ejus rei nimium causa fuit potissima fœdus initum cum Venetis quia Helvetiis ea valde molesta res erat, quod & Pontifex ægre tulit, simul ac etiam Romæ innotuit, ut excusatione opus fuerit, qua Franciscus Foscarus orator agens apud ipsum frequenter utebatur, & agebat ad eam rem Venetos olim cum

A Julio Pontifice fœdus inisse, ut Italia Italorum esset, & sicut antea unicuique redderetur quod suum est, nec unquam defuisse rem ipsam juvare pecuniis, armis virisque, classe maritima & fluviali, tormentis militiæ, comiteatu & omnibus utilibus, quousque Galli expulsi sunt, & Maximilianus Sfortia Mediolani Dux est. Verum erga Venetos socii ingratitudine usi sunt, & contra formam fœderum subtraxerunt Cremonam & Brixiam. Quæ quidem Venetis non poterant molestæ non esse, expectabatur tamen Romam Gurgensem ire, cui Petrus Landus orator comes ibat, simul ac Pontificis magnis pollicitis fides haberetur. Sed tantum abiit, ut Pontifex ductus timore Pisani concilii posthabitis Venetis partes Cæsaris sequeretur, quia Veneti contenti non essent Regi Maximiliano urbes suas relinquere, montem auri tradere, & propriam libertatem subigere. Quæ cum ita gesta sint omni divina & humana ratione posthabita Veneti ut par erat rebus suis consulere, & quia antea Regis Gallorum amplæ conditiones pacis proponebantur, quod solummodo Venetis relinquebatur inde suffragium quæsitum est. Sic proculdubio Veneti necessitate compulsi sunt cum Rege Gallorum de fœderibus agere, & demum sublato quod aliquin reipublicæ periculum imminere inducias antevenire, quas Galli cum Hispanis nuper in annum pacti sunt. Quod si Pontifex potius quam Germanis & Hispanis qui belli studiosi sunt, cum Rege Gallorum initis fœderibus accedat, nihil prorsus deficere quin tota cito pacata Italia redderetur. Interea vero Livianus cum Theodoro Triultio e captivitate Gallorum Venetias venit, & Patres illum elegerunt Imperatorem exercitus. Namque cum Rege Romanorum induciæ finierant, & oportebat Gallis obviam ire, qui jam dudum in Italiam festinabant. Igitur Livianus primo quoque tempore contra Veronam movit. Sed quia detecta conjunctio fuerat, deinde relicta Verona versus Cremonam ibat contra opinionem eorum, quibus curæ magis reipublicæ quam Regis Gallorum aliena res erat. Ille tamen sic fieri voluit & dum cupit quanto maxime potest Gallos obnoxios reddere, statim jubet omnem exercitum sub gubernatoris imperio paulatim sequi, quia ipse cum parte copiarum semper anteibat, & inter eundem deditione recepit Vallegium & Pischeriam. Vix autem cum exercitu Livianus abierat, & ecce hostes Germani ad duo millia peditum

ditum & quingenti equites ex *Verona* moverunt in *Venetos*, qui sub Duce *Sigismundo Caballo* & *Joanne Forti* apud *Bonifacium* morabantur. Et quia *Veneti* pauci erant, facile usque *Coloniā* fusi fugatique sunt & cum hostes etiam *Coloniā* deditione cepissent, *Joannes Fortis* cum *Sigismundo Caballo* in hostium potestatem venit. Et amplius *Vincentiæ* valde tumultuatum est, quia præsidio stabant non nisi duo de triginta milites, trecenti levites, & sexcenti pedites, sub Duce *Joanne Paulo Manfrono*. Sed cum multi agricolæ subsidio postea venissent vis hostium repressa est, & contra illos acriter stabatur. Posteaquam vero *Livianus* ad *Gambaram* oppidum venit, *Cremonenses* res novas moliti sunt & *Venetos* accersiebant. Sed dum in eam expeditionem protinus itur, *Palavicini* quadraginta milites, & duo millia peditum pro Rege *Gallorum* ausi sunt urbem antecapere cum suo magno malo. Namque *Livianus* statim illis obviam venit. *Palavicinos* fudit, atque urbem iterum cepit, & diripuit. Deinde quia *Lauda* civitas, urbs *Mediolanum*, & omnia alia citra *Padum* ad *Gallos* desciverant, datum negotium est *Laurentio Cerinati* cum parte copiarum urbem *Brixiam Venetorum* in fidem recipere, quæ & facile pridie *Calendas Junias* deditione recepta est. Sed super arce sola vis belli & magna difficultas incubuit. Vires enim rei gerendæ impares erant, quia alioquin pars magna exercitus ad locum cavæ prope *Padum* fluvium stabat, unde ponte factō possent trajicere & venientibus *Gallis* auxilio semper esse. Dum ea vero in *Italia* geruntur, in *Anglia* & *Germania* fœdus proclamatum est contra *Gallos*, inter Pontificem & Reges, *Romanorum*, *Hispanorum*, *Anglorum*, quamvis Pontifex ejus rei nescius haberetur, & Regis *Hispaniæ* cum Rege *Gallorum* induciæ intercederent. Sed alioquin Orator *Hispanus*, multi Cardinales, & *Joannes Maria Fregosius* Dux *Genuæ* vicissim conabantur facere, ut Pontifex *Leo* neuter non esset, qui adversus tantos impulsus in sua æqualitate velut cautes *Caucasæ* adhuc immobilis stabat, quamvis illi etiam *Parma* & *Placentia* redderentur. Ideo vero Dux *Genuæ* *Gallis* aversus erat, quia Regi *Gallorum* non placuit ut ante conventum erat cum *Liviano* & *Triultio*, simul ac *Adorni* pauciora petunt quam *Fregosii*, & super redimenda arce *Lanterna Genuæ* non amplius in incerto res est. Sed dum super his difficultas esset, amplius quoque orta est civilis seditio, quia speculatores Ducis interfecerunt Comitem *Fiescum*, unde a fratribus *Fiescis* cum sua factione pro *Francia* in *Montojum* secessum est, quos veritus Dux *Genuæ* ab *Hispanis* auxilium implorabat. & illarum partium factus est. Cæterum antequam tale præsidium venit *Flischi* postridie octavo *Calendas Junias* cum quatuor millibus hominum ex una porta, & ex alia *Adorni* cum totidem hominibus civitatem ingressi sunt & repulerunt mille *Fregosios*, qui in foro illis facti obviam erant. Unde Dux ipse cum *Ludovico* & *Fregosino* fratribus vix potuit classem conscendere & in pacatum abire. Itaque *Flischi* & *Adorni* pro *Francia* civitate potiti sunt, classis *Gallorum* etiam in arce *Lanterna* subsidium posuit, & *Antoniotus Adornus* in ducis expulsi locum suffectus est. Jam vero *Galli* mille quadringenti milites & quatuordecim millia peditum cum muralibus & campestribus tormentis militiæ sub imperio Domini *Tremulii* & Ducis *Albanie* pergebant obsidere civitatem *Novariam*, ubi cum quatuor millibus *Helvetiorum Mediolani* Dux erat. Hostes autem *Hispani* qui apud *Placentiam* morabantur mille octingenti milites, & septem millia peditum festinare, parare, facere, & jungere

A ponte amnem *Padum* ad *Trebiā*, ut *Helvetios* conveniant, qui dicebantur ad quatuordecim millia hominum *Gallis* obviam ex lacu *Larium* festinare. Sed dum *Hispani* sæpe videntur velle *Padum* trajicere, atque super ea re cum *Venetis* frequenter res esset, *Helvetii* alii ad septem millia hominum sociis qui erant *Novariæ* subsidio venire, & statim ducti sunt in spem futuræ victoriæ, quia *Galli* nimium incauti stabant, & inter equitatum & peditum limosam paludem habebant. Igitur *Helvetii* ea occasione rerum bene gerendarum acriter usi sunt, & summo mane octavo idus Junii compositis rebus cunctis ex sententia cum acie numerosa moverunt contra tormenta militiæ, & simul cæteri omnes *Helvetii* cuneo factō a lateribus *Gallos* hostes adorti sunt. Et quidem atrox & diutinum prælium fuit, quia utrinque pro viribus agebatur, & nihil prætermittebatur, quod utrinque usui fore videretur. Multi utrinque cadebant, multi faucibantur, truculentus clamor & sanguinolentus armorum strepitus ad cælum ferebatur. Et primo quidem multi *Helvetii* tormentis militiæ absumpti sunt & cedere videbantur. Sed postremo illi magis magisque obnixi victores fuere, *Galli* cæsi fuisse sunt, *Helvetii* vero cum manubiis hostium victricia signa reportarunt in urbem *Novariam*, atque impedimenta *Gallorum* & tormenta militiæ. In eo bello *Helvetiorum* prima acies & omne præsidium interiit. Apud *Gallos* autem ventum erat ad triarios quando illi in fugam conversi sunt. Secundum eam pugnam *Veneti* consternati animi statim versus amnem *Athesim* ductabant exercitum, & quia ad retinendum *Brixiam* vires non suppetunt, datum negotium est *Laurentio Cerinati* inde *Crema* urbem abire, & ibi quantum in se esset rem *Venetam* protegere & defensare. Namque bello contractis *Gallis* civitates & cuncta oppida illico *Mediolani* Ducis in fidem recepta sunt atque inde *Hispanus* exercitus qui spectatum eventus rerum ad amnem *Trebiā* illuc usque confederat, statim ingressus *Cremonam* urbem diripuit, & frequenter minabatur *Venetis* bellum inferre. *Helvetii* vero parta victoria bene usi sunt, & hostem insecuti quousque ille in *Galliam* rediit. *Veneti* autem cum in pacatum ad *Tombam* prope amnem *Athesim* venissent, duo facere aggressi sunt, alterum omnes segetes ex agro *Veronensi* transferre *Patavium* & *Taurisum*, alterum si possint inter eundem *Lemniacum* oppidum capere. Et quidem facile segetes asportarunt, sed super *Lemniaco* vis belli incubuit. *Joannes Paulus Balionius* cum septuaginta militibus, & mille ducentis peditibus in eam expeditionem exivit, & cum ventum esset prope oppidum, quia illud captu facile erat, statim deditione facta in *Venetorum* potestatem venit. Sed super arce alioquin difficultas fuit quia opere munita erat, atque amplius *Hispani* & *Germani* centum quinquaginta pedites ad omnia agenda & obeunda semper intenti paratique stabant. Igitur primo tormentis militiæ utrinque acriter agebatur, & qua parte oppidi forum est ictu alio super alium mœnia quassabantur, & cum magna pars muri procubisset cominus ad arma ventum est. *Veneti* milites per ruinas muri conabantur in arcem ire, & ubique hostibus infesti erant. Contra hostes missilibus telis *Venetos* semovere, & nihil satis tutum munimentis pati, sulphure, tedis & elaboratis ignibus præsertim agebatur. Deinde atrox certamen fuit, & *Veneti* pulsus hostibus arcem ingressi sunt, atque ea repente capta magnam cædem de hostibus edidere. Capto *Lemniaco* cum toto exercitu contra *Veronam* iterum ibatur, tum quia *Veneti* ducti sunt in spem urbis potiundæ

nunciis *Veronensium*, qui rebus *Venetis* studebant, tum quia urbis praesidio non erant nisi *Germani* trecenti equites, & duo millia peditum. Jam vero ceptum erat urbem tormentis acriter concutere ea parte qua vergit ad amnem *Athesim*, quia in monasterio *Luciae Veneti* castrametati sunt, & in suburbiis ad portam civitatis quae versus *Pischeriam* est, atque *Livianus* semper primus inter ea opera cum magno periculo intentus erat. Sed praeter spem evenit quae in deditione *Veronensium* sita erat, quia illi res novas moliri non poterant. Namque *Germani* milites animati urbem & semetipsos defendere praeter moenibus fortiter stare, tormentis militiae frequenter agere, festinare, parare, facere cuncta quae factio opus est, dum in propinquo hostis est. *Veneti* vero tormentis militiae portae prostrata turri & magna parte moenium agmine facto repente civitatem aggressi sunt acriter oppugnare, scalas admove, murum ascendere. Et quidem diu anticipi Marte pugnatum est, dum hostes maxime elaboratis ignibus fortiter obviam ibant, & contra *Veneti* milites conabantur in civitatem vadere, plures tamen *Venetorum* cadebant, inter quos absumptus est & *Thomasius Faber* centurio vir fortis quantum quisquam alius. Namque in urbem nimium altus descensus erat & infelicitate agebatur, quod cum *Liviano* relatum esset, protinus receptui cecinit, & deinde ad *Joannem Campesorem* recessum est agros vastare, & praedas agere. Denique omnis exercitus iterum venit unde abscesserat, simul ac *Hispanus* exercitus *Bergomum* deditione cepit & versus *Veronam* exercitumque *Venetum* iter facere aggressus est. Namque dum *Helvetii Gallos* ultra montes expellunt, *Hispani* ducti triginta duobus millibus numum pulsus *Fliscis* & *Adornis* restituerunt *Fregosios* in patriam, atque in Ducem *Genuae Octavianum Fregosium*. Et amplius cum illis relatum esset *Venetos Veronensium* agros vastare, quia laceffiti injuria visi sunt *Bergomum* urbem ceperunt, & protinus moverunt in *Venetos* simul cum trecentis militibus Pontificis, quia Pontifex veritus ne alioquin Rex *Romanorum* cum Rege *Gallorum* foedus iniret, ipse prius ad *Germanos* desciverat, & cum *Hispanis* parabat *Venetis* obviam ire. Adeo semper stultum est ex re parva magnam invidiam comparare, frustra niti, & nihil aliud quam odium querere. Jamque hostes *Hispani* capto oppido *Pischeriae* arcem acriter oppugnabant, & quia tormentis militiae satis parietes dejecerant, protinus samentis repleta fovea qua oppidum spectat, atrox praedium confertum est, quia utrinque nihil praetermittebatur quod usui foret. *Veneti* ducenti pedites fortiter obfistebant & hostibus obviam ibant. Hostes vero freti multitudine semper recentes subibant scalas admove, murum ascendere. Illi tamen quater repulsi sunt, ut *Veneti* intrepidi starent, nisi hostes rursus suffodiant parietem. Inde trepidatio & tumultus ortus est, *Veneti* pedites alia parte arcis superatis moenibus in pacatum abibant, quia vident de deditione cum hostibus Ductores separatim agere, sed hostes potius vi ceperunt arcem *Pischeriae*, & omnia praedae militibus fuere, atque illis audacia, & timor *Venetis* additus est, & ideo statim trajecto *Athesi* flumine ad *Alboretum*, omnes *Venetae* copiae *Montagnanam* venire, & desperatione ducti *Veneti* super retinendo *Lemniaco* illud immunitum hostibus reliquere sicut & *Pollesinum Rhodigii*, quia passim fugiendo in pacatum ibatur. Utque adeo illi qui nuper *Veronam* tantis animis aggressi fuerant, servare *Lemniacum* non ausi sunt, quin immo facturi operae pretium videbantur si servent *Patavium* & *Taurisum*, quas in

urbes ex *Venetis* etiam ingens praesidium accessit & multi nobiles, qui praesint foribus & ad omnia obeunda semper intenti paratique sint. Denique omnis exercitus iterum *Patavium* ingressus est, & Gubernator *Balionius* cum Comite *Malatesta* & *Vulpenfi* equite ducentis militibus, trecentis levitibus, & duobus millibus peditum *Taurisum* petiit, simul ac hostes *Hispani Montagnanam* venire, & *Germanus* exercitus hominum octo millium parte alia *Vincentiam* urbem profectus est, atque ubique hostes omnia parabant ex sententia, ut primo quoque tempore *Patavium* aut *Taurisum* obsideant. Igitur *Veneti* maxime curabant urbem *Patavium* munire, quae & dudum operibus loco campestri omnium munitissima reddebatur ampla & aquosa fossa, lato muro & promurali, atque anteportariis propugnaculis, quae cum imperfecta adhuc essent enixe operi studebatur, & omnia utilia atque abunde commeatu in urbem asportabantur. Et amplius quia *Venetorum* terrestres copiae contra hostes non sufficiunt, visum est e republica fore, si *Veneta* classis statim irrumpat in *Apuliam*. Et iccirco datum negotium est praefecto *Vincentio Capello* ultra novem triremes quas apud *Corcyram* habebat, passim omnia navigia colligere. Itaque intra paucos dies quadraginta quinque uniremes quae possunt dici etiam *Liburnicae* apud *Corcyram* collectae sunt, & multa alia navigia atque omnia parata ex sententia. Sed postea nimium non laceffendi injuria suspiciosum studium movit, & qui laeti ad praedam *Apuliae* convenerant tristes omnes redire ad propria dimissi sunt. Jam vero venerat ad locum *Batalea* hostium omnis exercitus, *Hispani* mille milites, quadringenti levites, & septem millia peditum, *Germani* trecenti equites, & quinque millia peditum cum multis campestribus muralibusque tormentis militiae, & parabant obsidere *Patavium* ut Regi *Romanorum* rem gratam faciant, & si possint *Venetos* cogant desideratum foedus inire, quia alioquin illam urbem tam bene munitam capere talis exercitus aptus non erat. Hostes tamen denique prope urbem ad *Bassanelum* castrametati sunt simul ac *Gurgenfis* Episcopus cum quinquaginta equitibus, & sexcentis peditibus in castra venit, & amplius centum milites Pontificis affuere subsidio. Igitur missilibus telis & tormentis militiae frequenter res erat, & saepe committebantur levia certamina. Namque in urbe omnes unanimes erant vigilias & excubias agere, loco stare, & in officio semper esse. Nuper vero cum hostes foveam ducerent prope urbem ad levigata itinera, *Veneti* sexaginta levites, & centum pedites loci custodibus & operariis repente obviam venerunt, & quia hostes nihil tale verebantur facile in fugam conversi sunt relictis armis & impedimentis aliis, quae omnia praedae militibus fuere. Et amplius cum hostes venissent ad civitatis planiciem, ex urbe tormentis militiae acriter agebatur, & hostes protinus compulsi sunt in pacatum recedere. Illud vero praesertim *Veneti* enixe curabant, ut omnibus modis vetent commeatu afferri in castra hostium, atque ad eam rem equitatus levitum ubique & semper hostibus infestus erat. Et similiter armatis lembis per amnem *Athesim* ibatur cuncta interciperi, quae multa esculenta & poculenta in castra subvehantur ex *Ferraria*. Et amplius *Veneti* pedites & equites usque ad stationes hostium frequenter ibant, & illos laceffebant ad praedium quo conferto saepe etiam feliciter agebatur, atque ideo hostes tandem re intentata in locum tutum abire intra divortia *Babilionis* fluminis, & deinde post paucos dies versus *Vincentiam* ibatur quadrato agmine, quia inter eundem *Veneti* equites

tes levis armaturæ a tergo semper illos vexabant. Nihilominus parte alia apud *Bergomum* cum hostibus frequenter res erat, quia *Laurentius Cernas* cum quingentis equitibus, & duobus millibus peditum *Cremae* praesidio stabat, atque inde saepe hostibus obviam ibat. Et nuper amplius *Mapheus Catulus* cum quingentis equitibus *Bergomum* repente venit, & quia non nisi centum *Hispanis* servabatur, facile civitatem recepit & substituit decem millia numum, quæ *Hispanorum* in manus venerant, atque inde cum pecuniis in *Crema* rediit. Hostes vero cum trecentis *Germanis* iterum incustoditam urbem *Bergomum* cepere & colligendis pecuniis studebatur. Et amplius *Comes Antonius Latronius* cum duobus millibus *Germanorum* peditum & centum *Hispanis* militibus, ducentis levitibus, & mille peditibus perrexit obsidere *Pontemvicum* oppidum situm ad flumen *Oleum*, & quia armis virisque bene munitum videretur, primo tormentis militiæ acriter agebatur, postea atrox praelium confectum est & conabantur hostes alii per ruinas muri in castellum vadere alii scalas admoveere & murum ascendere. Contra *Franciscus Lipomannus*, *Ludovicus Quirinus*, & *Hieronymus Fatinantius* cum ducentis peditibus fortiter præ moribus stare, semovere hostem missilibus telis, & elaboratis ignibus nihil tutum munimentis pati. Igitur sanguinolentum certamen fuit & diu Marte ancipiti pugnabatur, multi utrinque cadebant, multi sauciabantur, & denique hostes repulsi sunt. Illi vero postea parabant cuniculos facere, & volebant muros suffodere. Contra oppidani citi obturare aditus & demoliri opera. Sed quia menstrua & diutina obsidio fuit, *Venetis* milites inopia commeatuum tandem compulsi deditioem facere & omnes impune abire dimissi sunt. Quoniam vero *Venetis* milites apud *Crema* semper intenti paratique stabant *Bergomensem* paratas pecunias subripere, nuper quoque ad eam rem trecenti equites, & quingenti pedites *Bergomum* venire, & cum *Hispanis* cum pecuniis in arcem fugissent, arcem oppugnare aggressi sunt, & quia septuaginta & pauci hostes essent & non nisi lapidibus agerent, facile arcem vi capta hostes omnes etiam capti sunt. Deinde visum est e republica fore *Bergomum* positis custodibus servare. Sed sicut venit immatura victoria, sic non diuturna fuit læticia, quia ut primum *Mediolanum* relatum est, *Silvius Fabellus* cum trecentis equitibus, quingentis peditibus & duobus millibus agrestium *Briancensem*, nec non cum *Cæsaris Veranus* sexaginta *Hispanis* equitibus, & centum quinquaginta peditibus contra *Bergomum* in expeditionem venit, & simul ac obviam factus est *Venetis* quingentis equitibus, & trecentis peditibus, qui ex *Crema* *Bergomum* subsidio festinabant, statim atrox certamen fuit, & denique *Venetis* sua paucitate victi & civitate expulsi sunt. Et quia *Bartholomæus Mustius* inde cum praesidio se receperat in arcem *Capellam* sitam supra montem juxta *Bergomum*, vetabatque pecunias exigere, hostes *Hispani* mille quingenti locum pro viribus obsederunt, & nunc quidem tormentis militiæ gesta res est, nunc cominus certamen fuit. Sed quia armis virisque bene munitus locus esset, frustra obsidebatur, & omnis hostium vis irrita frequenter fiebat. Interea *Leo Pontifex*, sicut maxime decet summum Antistitem, discruciabatur animi propter bella, & enixe operam dabat *Italiam* *Italarum* esse. Et quoniam pax *Venetorum* cum Rege *Romanorum* factu difficilis videbatur, ille in eam sententiam ductus est, ut secum jungat *Hispanos*, *Venetos*, *Florentinos*, *Mediolanenses* & *Helvetios*. Atque inde super ea re cum *Veneto* oratore

A *Francisco Foscaro* frequenter agebat, neque enim aequo animo ferre poterat Regem *Gallorum* venire iterum in *Italiam*, non quia ab eo injuria affectus esset, sed quia ejus potentia formidolosa nimium videbatur, ut eo stante in *Italia* sedes Pontificis & tota *Italia* tuta esse non posset. Quod si in dictum foedus omnes cocant facile Regis *Gallorum* potentia comprimitur, & Rex *Romanorum* prece aut pretio vincatur, qui alioquin duriusculus videretur, & denique omnes Reges declinent ad pacem omnium, & tota pacata reddatur Christiana societas. Verum *Venetis* foedus *Italiae* nimium factu difficile videbatur, atque illis itidem erant cum Rege *Romanorum* suspectæ induciæ, quia inde cum Rege *Gallorum* sequebatur certa discordia, & cum aliis incerta concordia. Pax autem summopere placebat, sed displicebant pacis conditiones, quia nolebant *Veronam* relinquere, & plus satis videbantur facere, si sexcentis millibus numum suas urbes omnes emant, quas iusto titulo per tot annos possederant, & praesertim repugnabant cum Rege *Gallorum* inita foedera. Adeo semper inconcussa fide Regis *Gallorum* foederibus stabatur, quamvis de summa rerum illorum ageretur, & valde in incerto *Gallorum* res esset, quia illis atrox bellum illatum est simul ab *Anglis* in *Aquitaniam*, & ab *Helvetiis* in *Burgundiam* conterminam ipsis *Helvetiis* ad occidentem solem & ad *Sequanam* fluvium, cui regioni a *Germaniis* nomen est, sicut & *Dux Burgundiae* appellatur, & si ille eam non habet, sed alteram altam *Burgundiam*, quæ modo appellatur *Britannia* sita ad oceanum *Britannicum*. Et amplius hostes pontificii *Germani* & *Hispani* *Venetis* infesti erant agros vastare, praedas agere, obsidere *Patavium* & *Taurisium*, & usque *Mestrum* oppidum *Venetique* æstuaria acriter prorumpere. Namque hostes soluta obsidione *Patavii*, quia vires suæ operi non sufficerent, inde in omne malum & scelus conversi sunt igni ferroque crudeliter sævire, perdere, rapere, interficere, captivos facere, qui aliquid solvendo essent, & praesertim adolescentes abducere, ut disciplinam militarem addiscant, nisi pretio redimantur. Et plusquam alibi hostes apud *Bassianum* sua crudelitate usi sunt nulli sexui parcere, omnia diripere, & templa Deorum etiam spoliare. *Vincitiae* per aliquot dies statum est, deinde itum ad *Alboretum* oppidum, unde impediementa & tormenta majora militiæ *Veronam* transmissa sunt & similiter frumenta omnia, quæ *Coloniae* praedati fuerant. Denique cum parassent omnia ex sententia commeatibus abunde biscoctos panes, currus, lembos, vegetes, ferramenta lignamina, *Montagnanam* venerunt, & deinde *Ateste* oppidum, villam nostram *Gurgensem* & *Bobulentam* *Plebemiaci*, *Mestrum* oppidum & totam regionem inferius usque ad *Venetæ* æstuaria praedati sunt. Si præda ea appellari potest, in qua igni ferroque & omni impietate crudeliter uterentur, simul ac omnia prædæ hostium militibus relinquebantur. Namque passim ex agris & civitatibus *Venetias* migratum est, & ad *Venetas* paludes abducta cuncta animalia, atque illis cum trecentis armatis navigiis subsidio stabatur, donec simul cum agricolis multa etiam animalia *Venetias* delata sunt. Et quia hostes diruto & igne consumpto *Mestro* oppido adeo prope aquas salvas *Calendis* *Octobris* venerunt, ut eorum tormenta militiæ sacris etiam mulieribus fani secundi jactis lapidibus infesta forent, res postulare visa est *Venetias* ipsas legentum pariter oculis subjicere, quænam æstuaria sint & vicina continens, piscationes, vivaria, portus & declivia flumina.

Vene-

Venetia ita in mediis aquis sita sunt, ut undique a continenti per duo millia passuum & amplius distent. Namque mare per duo castella ad ortum solis ingreditur, & magno canali per mediam civitatem vadit. Et idemdem duo alii magni canales sunt, alter ad septemtrionem versus *Murianum*, alter ad meridiem versus *Judaicam*. Et quidem supra omnia mira res est, quod urbis fundamenta sunt super aquosa tellure, quæ amplius duodecim pedibus alta non est, quia ulterius aquarum abyssus involvitur, & tamen illa pretiosis templis, altis palatiis, spatiosis plateis, quantum alia decora & pulchra civitas est, & supra urbes omnes alias quacunque habet itinera canalicia, quia simul ac æquor in totam civitatem difluit, frequentia facit aquarum divortia, unde pariter terra marique per totam civitatem itur. Namque ad terrestria itinera ponte lapideo ubique jungitur. Et quia alioquin Canalis major tantum unum pontem ad *Rivaltum* habet, frequentibus locis ad commoditatem multæ cymbæ portoria suppetunt, ut si cymbarum omnium exacta computatio fiat *Venetis* plures sint, quam equi & muli qui *Rome* innumeri videntur. Et amplius multæ insulæ ingredientibus pelagus *Cycladum* faciem præferunt. Namque a dextris apparent tria oppidula *Burianum*, *Torcellum*, & *Majorbium*, & a sinistris *Medoacum*, nunc corrupto nomine vulgo appellatum *Metamaucum*, & *Fossacodia*, atque passim in aquis circum circa *Venetias*, multa templa sublimia sita sunt. Facies vero civitatis quæ merito per canalem majorem sumi debet, ea flexuosa est, quia ille primo ad ortum solis ingreditur atque per meridiem & occidentem vadit, & ad septemtrionem desinit. Longum esset in singulis urbis partes primarias descendere, forum amplissimum, Ducis palatium marmoreum, *Marci* aureum Templum augustissimum, divitem *Rivaltum* mercatorium, atque spatiosum & bene referendum Navale describere, & profecto alienum a nostro proposito, quia oporteret plura quam par esset in singulis dicere. Illud vero scire operæ pretium est, quemadmodum retroactis temporibus aliter se habebant ista civitatis æstuaria. Namque ab *Aquileja* ad *Ravennam* usque continebantur, & alibi triginta, alibi vigintiquinque, alibi viginti, & alibi quindecim millibus passuum ad continentem ibatur. Siquidem *Ravenna*, *Aquileja*, *Concordia*, *Opitergium*, *Altinum*, *Patavium*, maritimæ civitates erant, quæ omnes modo intra continentem sunt magis aliæ & minus aliæ, sicut sitæ sunt apud majora & minora flumina. Namque *Aquileja* solum a mari novem millibus passuum abest, quia prope habet minorem amnem *Lisuntium*, & longe distat *Concordia* per vigintiquinque millia passuum, quia juxta eam dissiunt duo ramenta *Tiliaventis* majoris fluminis *Harenigeri*, & adhuc magis distat *Opitergium* per triginta duo millia passuum, quia prope vadunt *Plavis* & *Liquentia* magna flumina. *Altinum* vero non nisi per decem millia passuum, quia *Silius* magnus amnis per septem ostia currit in æstuarium. Aliter ab æstuariis ad *Patavium* vigintiduo millia passuum habentur, quia hinc inde magnus amnis *Medoacus* involvitur. Igitur cum tot & talia flumina sint quæ exeunt & multam terram congerunt in *Veneta* æstuarium, ex *Plavi* flumine *Heracliana* & *Gessulana* civitas in continentem venit, & ex *Tiliavento* pars illa quæ ad *Aquilejam* & *Maranium* vergit, & ex *Liquentia* pars alia quæ continet *Cavorem* & *Concordiam*. *Brenta* vero fluvius prius ibat per villam *Noventam*, & divertebat per *Plebemstochi* ad *Bebias* & ad portum cui *Brentulus* de nomine nomen est. Postea *Patavini* ejus amnis novam scissuram fe-

cerunt ad locum *Brufonii*, unde *Venetias* & ad locum *Hilaris* novus alveus quærebatur, & venerunt in continentem quæ prius erant *Valles Gambararie* & vivaria piscium. Et quia in pejus etiam ibatur statim compactis aggeribus versus canalem majorem iterum oportuit amnem seducere. Sed ille qui prius exibat ad meridiem cum declinasset ad oriens usque *Uriacum* & *Ciafusinam* terram congefisset, & quod antea circuibat mare ducentis quinquaginta millibus passuum, vix constat modo quadraginta millibus passuum a majori littore ad portum *Brentulum* quem *Livius Meduacum* appellat, atque alioquin refert ab eo *Patavium* abfuisse quatuordecim millibus passuum quando *Cleonymus Dux Lacedæmonius* cum classe *Græcorum* applicuit, & quia prædas ageret, cum magna strage, a *Venetis* & *Patavinis* expulsus est. Ista tamen æstuarium adhuc ampla sunt & viginti fluminum receptacula, quæ subvehendis mercibus in mediterranea magnam commoditatem afferunt. Accedunt multa piscium ampla vivaria, in quibus statis temporibus varæ piscationes fiunt, & avium aucupia, atque insuper in continentem itur, ubi aves terrestres & animalia capiuntur, & passim habentur omnia terræ marisque solatia. Namque undique colles amœnissimi sunt, deinde agri fertilissimi & prata viridia, denique subeunt piscatoria æstuarium & maris lata planities, in cujus meditullio ipsæ *Venetie* sitæ sunt, ut facile visum iri possit ista pars *Italiæ* non minus amœnissima quam tutissima, & ipsa civitas ad pacis otia, & ad belli usum commodissime sita est. Sed revertamur unde abcessimus quando hostes cum miseris agricolis quantum dici potest crudeliter agebant nulli rei, nulli sexui parcere, sævire, rapere, comburere & prolabi in omne scelus & facinus, ut talia inulta nunquam sint (si dii scelerum ultores sunt) & idemdem homines agant quod sua interest. Itaque *Livianus* ad omnia obeunda semper intentus paratusque stare, arma expedire, supplementum ex totis *Venetis* accersere, novos milites adscribere, concire agricolas, festinare, parare, facere cuncta utilia, & simul ac venit *Patavium* subsidio *Christophorus Maurus* & *Hieronymus Contarenius* cum multis nobilibus & peditibus, atque idemdem cum nobilibus & peditibus *Andreas Gritus Taurisium*, *Livianus* cum toto exercitu & manu collectitia confestim exivit obviam hostibus ex *Patavio*, & similiter ex *Taurisio* *Joannes Paulus Balionius* cum copiis in hostes ibat. Namque hostes noningenti milites & septem millia peditum revertebantur ex æstuariis & ad *Civitatum* *Brentam* amnem velle trajicere visi sunt. Igitur quia *Venetis* expedit *Civitatum* armis virisque bene munitam habere, statim illuc ex *Bassiano* ingens præsidium accessit. Ablati omnes lembi ex flumine & pontes passim abrupti, ut hostibus transitus difficilior redderetur. Et amplius *Venetis* equitatus levitum semper hostium vestigia sequebatur, & ubique illis infestus erat. Postquam vero ventum est ad *Brentam* amnem & regione *Ville Fonticule* ubi flumen vadari poterat, super ripas ejus ordines distributi sunt & posita tormenta militiæ. Namque hostes jam venerant ad *Civitatum* & velle flumen vadare videbantur. Et *Livianus* omnino animatus erat cum hoste manum conferere, si ille pertenteret in alteram ripam trajicere, & quia non unum iter patebat, *Livianus* sollicitus huc atque illuc frequenter ire, cuncta scrutari & prospicere, ut commode ubique rerum bene gerendarum oblata occasione uteretur. Sed dum *Veneti* putant hostes ituros inferius, illi trajecerunt superius ad tria millia passuum ad locum *Novæ Crucis* impune noctis silentio,

lento, & versus *Vincentiam* magnis itineribus festinabant, si possint locum antecapere, & in pacatum recedere, quod cum *Livianus* animadverteret cum exercitu protinus locum antevenit, ut quod ad *Brentam* nequivit facere, ad *Bacillionem* fluvium saltem vetet hostes trajicere. Hostes vero prope montes iter tenebant, & incedebant quadrato agmine dum *Veneti* levites semper illos vexarent. Et quoniam commode versus *Veronam* castrametari querebant frustra *Vincentiæ* & *Montebii* sedes tentarunt. Namque apud *Vincentiam* *Veneturum* omnis exercitus erat, & amplius Gubernator *Balionius* cum *Andrea Gritto* ducentis quinquaginta militibus, quingentis levitibus, & duobus millibus peditum per *Vicum Aggeris* & oppidum *Liminium* in castra venerat. *Joannes Paulus Manfronus* autem cum manu collectitia ad quatuor millia hominum præsidio stabat apud *Montebium* situm loco clivoso prope *Reronem* fluvium, ut iter solummodo ad fugam relinqueretur in quam hostes conversi videbantur, aut juxta amnem *Ligoram*, qua ad *Scledium* itur, quod valde asper & clivosum est & non pervium tormentis militiæ, aut recta versus *Montebium*, aut transversum versus *Patavium*, quæ ambo itinera hostibus infesta reddebantur, quia *Veneti* locum antevenire semper poterant. Usque adeo *Livianus* in certam spem potiundæ victoriæ ductus est, & confidenter hostibus obviam ibat. Et quia paulopost hostes viderentur versus *Bassianum* iter facere, de ea re omnes *Monticolas* certiores fecit, ut *Cismonis* fluminis pontem destruant, & ad saltus semper intuenti paratique sint abeuntem hostem invadere. Adeo frequenter in nos ipsos agimus dum nescii sumus quid nostra interest. Hostes vero sub ordinibus militiæ versus *Scledium* digressi sunt, quos *Livianus* imprudenter nimium cum toto equitatu levitum sequebatur, & identidem versus hostes omnis exercitus paulatim ibat. Igitur cum omnia itinera fugiendi intercisa essent, & super omnes montes collectique passim in officio staretur, hostes desperatione ducti, velle configere visi sunt, & reverteri versus *Vincentiam*, quæ cum *Venetis* nunciarentur statim loco statum est apud *Creatium*. *Creatium* vero locus est prope civitatem *Vincentiam* ad duo millia passuum, ubi exiguus collis est aptus valde tormentis militiæ, & subiecta convallis ubi commode sub ordinibus stabatur, & quod melius erat illuc per iter solum angustum prope colles ibatur, quia cætera alta palude tenerentur. In principio vallis præsidium & medium robur exercitus, in fine vallis subsidium erat, & amplius in procinctu stabat ad *Vincentiæ* suburbia Gubernator *Balionius* cum *Taurisano* subsidio. Hostes tamen ausi sunt in certamen descendere, & primo quidem dissimulabant aggredi præsidium, deinde vallem transgressi ad *Vincentiæ* suburbia in *Venetos* confestim ibant. Huic hostium turmæ militum cum plusculis tormentis militiæ, *Venetus* equitatus levitum statim obviam venit, præliumque atrox confertum est, & hostes primo cedere videbantur. Sed postremo *Veneti* impares erant, nisi alioquin victorem hostem repulissent e castris tormentis militiæ, sicut etiam iterum hostes repulsi sunt tormentis militiæ cum exinde ivissent cum præsidio certare, & inter levites acriter ageretur. Secundum eam pugnam *Alexander Bigolinus*, qui captivus hostium erat nomine *Prosperi Columnæ* in castra *Veneta* nuntiatus venit *Liviano* & *Venetis* periculofum fore cum hoste configere, quando cum *Prospero Columna* res esset, qui ter *Livianum* antevicerat, & hostes omnes invicem jurati sint, aut mori, aut vincere. Quod si *Livianus* potius

velit contando rem *Venetam* restituere, ea via proculdubio tutior esset ex hostium inopia comeatuum, quæ tanta erat, ut illi fame & inedia pereant, & si per diem stetur, illis necesse sit, aut semet perditum ire, aut deditionem facere. Sed *Livianus* ea omnia quæ dicebantur parvisfacere visus est, & quæ inceperat non desisteat facere, quia parum illi fides habebatur. Sicut semper solet accidere, ut adversus fatorum seriem, nulla profint humana auxilia. Hostes vero iterum versus *Scledium* dissimulabant aufugere, & in fidem rei reliquerunt prædæ partem aliquam, quod *Livianus* nimium ratus est, & iterum cum levitibus hostem sequebatur atque inde omnis exercitus in eam expeditionem subibat. Hostes autem ut primum loco iniquo ad paludem *Creatiam* *Venetos* protraxere posthabita prædæ & distributis ordinibus repente in *Venetos* conversi sunt. Et quia a *Venetis* nimium temere in hostes ibatur sine tormentis militiæ, sine ordine, sine imperio, & amplius insperata res erat. Illi primo congressu ceperunt aufugere, & plerique non satis sibi constare videbantur. Multi tamen ductores alioquin maluerunt mori quam ignominiam pati, & simul cum ala equitum & acie peditum irruerunt in hostes confertissimos. Et quidem *Franciscus Calsonus*, *Antonius Pius* cum filio *Constantio*, *Moleager Forlivienfis*, & *Alonsus Parmensis* in decoris armis mortem oppetere visi sunt. *Paulus* autem *Santangelus* plenus vulneribus e manibus hostium dilapsus est, & *Julius Manfronus* non inultus in hostium potestatem venit sicut & Gubernator *Balionius*. *Andreas* autem *Lauretanus* legatus vulneribus confossus occubuit simul ac in quaestionem venisset cujusnam captivus haberetur. Postremo quia multo potentiores hostes erant, & fuga passim fiebat, de *Venetis* magna edita cædes est, dum fugientibus impedimento etiam palus esset, & qui multi se proiciebant in flumen proximum ejus vorticibus absumebantur, quia alioquin temere fores *Vincentiæ* occlusæ fuerant. Multi tamen pedites & equites cum *Liviano* & *Andrea Gritto* incolumes abiere *Patavium* & *Tarvisum*, si possint collabantem rem *Venetam* armis protegere. Itaque unde *Venetis* merito debebatur incruenta victoria, illis sanguinolenta strages, & ingens ignominia parta est, quia inconsulto & temere nimium agebatur. In eo prælio amissa *Veneturum* impedimenta omnia & tormenta militiæ, quatuor millia peditum & trecenti quinquaginta milites aut cæsi aut capti sunt. Posteaquam vero *Venetis* nuntiatum est, quæ in castris gesta fuerant, consternati animi omnium sunt, & res *Veneta* visa est in pejus corruere. Sed quanto magis adversa res erat tanto a patribus contra audentius ibatur *Patavium* & *Taurisum* munire, supplementum exercitui mittere, atque etiam nobiles cum delectis peditibus, & demum omnia facere sicut expedit, quando in propinquo hostis est. Namque hostes elati insperata victoria præ se ferebant velle iterum obsidere *Patavium*. Sed ea res in quaestionem venerat *Veronæ* apud *Gurgensem* Episcopum, *Viceregem Hispaniæ*, & *Prosperum Columnam*. Et quidem *Prosperus* quantum in se fuit rem *Venetam* fovit & fecit, ne repente hostes in expeditionem exirent, quoniam bello contractis *Venetis* periculofum foret, & tandem ejus sententia melior visa est, dum semper hostes hortaretur potius hyematum abire, simul ac satis superque nuper actum esse videretur. Igitur ipse cum trecentis militibus Ducis *Sfortiæ* Imperator exercitus *Mediolanum* abiit, ut *Venetis* & *Laurentio Cerinati* obviam iretur, & forte *Crema* oppugnaretur, nisi tempus hyemis impediatur, quia loco aquoso sita

A. Mocenicus.

H est.

est. *Hispani* & *Germani* hostes alioquin arma expeditare, bellum parare, milites accersere & sæpe videbantur velle exire in expeditionem contra *Patavium* & *Tarvisum*. Sed postquam armis virisque ambas urbes bene munitas vident, quia cum nobilibus etiam Ducis duo filii *Aloysius Patavium* & *Bernardus Taurisum* venit, hostes *Vincencie* morabantur, & non nisi levioribus certaminibus agebant, dum ipsi passim volunt agros vastare, & prædas agere, & contra *Veneti* milites conabantur commeatus interciperi, & semper esse terrori hostibus, & sociis ubique auxilio. Atque identidem intra urbes ambas ordines distributi sunt ad portas & forum nobiles *Veneti*, positæ passim vigiliæ & excubiæ locata præsidia ad muros & ad statâ civitatis loca, & prope hostes, levites ubique exploratores erant, qui semper referant, ubi locorum sint, & quid hostes agant. Dum ea vero in *Italia* geruntur, in *Gallia* & *Anglia* terra marique bellum ingens gestum est. Namque erat ex altera Rex *Angliæ* & Rex *Romanorum*, atque ex altera Rex *Gallorum*, *Scotiæ*, & *Daciæ* ut nunc dicitur pars illa, quæ olim *Cymbrica Chersonesus* appellabatur. Et primo quidem Rex *Angliæ* cum septem millibus equitum & octoginta millibus peditum trajecit in dictam modo *Britanniam*, quæ olim *Gallia Belgica* dicebatur. Deinde Rex *Romanorum* cum decem millibus hominum in castra venit, & apud *Morinum* urbem dictam modo *Terovanam* diu cum hostibus agebatur. Namque quadringentis militibus, & tribus millibus peditum bene munita civitas erat, tum quia illa parva est, tum quia prope castra *Gallorum* stabant ad tria millia militum, & quadraginta millia peditum. Et quidem Regis *Gallorum* bene consultâ mens erat cum hoste non confingere, sed civitates munitas habere, ut ingruente hyeme & rerum difficultate, hostium vis omnis irrita redderetur. Sed tantum absuit, ut *Galli* mille milites dum commeatum in laborantem civitatem afferunt cum hoste manum conferre compulsi sint. Namque ea protinus hostibus relata res est, & Rex *Angliæ* cum equitatu, & Rex *Romanorum* cum peditatu & tormentis militiæ statim obviam venit, deinde atrox & anceps certamen fuit dum inter equites ageretur. Sed postquam peditatus accessit & ceptum est tormentis militiæ acriter agere, *Galli* facile victi fusi que sunt. Ductor *Bayardus*, *Franciscus Spinula*, multi nobiles, & quadraginta *Gallorum* milites cæsi sunt. Capti Ductor *Frodota*, & dominus *Longavillensis* præfectus centum nobilium, atque amplius, qui in urbe erant deditionem fecerunt inopia commeatum & solo æquata civitas est. Parte quoque alia *Helvetii* ad sexdecim millia hominum cum quingentis *Germanis* equitibus & vigintiquinque tormentis militiæ contra Regem *Gallorum* Dominumque *Tremulie* & paratissimas copias irruperant in *Burgundiam*, & prope *Dijonium* regionis civitatem primariam castrametati sunt, ut de Rege *Gallorum* facile actum foret, nisi Rex *Hispaniæ* consulto inducias pepigisset, & cum *Helvetiis* apud urbem *Dijonium* res omnes compositæ sint quibuscumque conditionibus. Namque *Helvetiis* *Cremonæ* & *Mediolani* arces dabantur, & petita numum quadringenta millia, quæ quidem acta sunt per Dominum *Tremulie* & dati obsides. Sed postea Regi non placuit, & dilata res est in aliud tempus deindustria, donec exactius ageretur cum Pontifice & Rege *Hispaniæ*. Denique Rex *Gallorum* visus est potius velle filiam suam *Rayneriam* dare nuptui *Ferdinando* fratri Ducis *Burgundiæ* cum dote rerum *Mediolanensium*, ut ea via Rex *Hispaniæ* & *Germaniæ*, quorum ille nepos est, viderentur in regnum *Ita-*

liæ semetipsos intrudere. Sed quia Pontifici ea suspecta & molesta res erat, ille pro Rege *Gallorum* intercessit cum Rege *Angliæ* & cum *Helvetiis*, atque obiter disturbavit nuptias & Regum consilia, qui volebant alioquin totam *Italiam* partiri, & præcipue civitates *Venetorum* Regi *Maximiliano* tradere. Cæterum cum inter agendum *Galli* de Rege *Hispaniæ* suspicarentur, quingenti milites, & decem millia peditum stabant ad *Narbonem* versus fontem *Rabiam* & regnum *Vasconie*, quod modo regnum *Navarræ* appellamus. Et similiter in *Burgundia* *Galli* quingenti milites, & decem millia peditum erant adversus *Helvetios*, quia super pacis conditionibus adhuc in incerto res esset. Atque amplius contra *Anglos* majoribus copiis agebatur militum trium millium, & triginta millium peditum. Et nuper sub ordinibus militiæ ad *Sequanam* amnem stabatur in procinctu configere, si *Angli* velint flumen trajicere. Sed tantum absuit, ut ab hoste potius itum sit *Tornaim* olim *Nervim* appellatam civitatem capere, quæ magna & populosa tot turres muratas habet quot dies annus, & tamen paulopost facta deditione in hostium potestatem venit, quia non immisissum præsidium est, & frustra fides civibus habebatur. Namque alioquin *Nervios* populos feroces & magnæ virtutis homines fuisse *Cæsar* testatus est, & eorum prælio *Romanum* exercitum ductum in majus discrimen, quam usquam fuerit in tota *Gallia*, *Germania*, & *Britannia*. Per idem tempus in *Anglia* bello identidem agebatur, quia Rex *Scotiæ* cum quadraginta millibus hominum repente *Angliam* ingressus est adversus *Anglorum* triginta millia. Unde cum primum invicem obviam facti sunt ante ipsum insulæ vestibulum prælium confertum est, & illud quidem atrox & diutinum fuit, quia utrinque paribus animis & viribus agebatur, & nihil prætermittebatur quod usui foret. Multi utrinque cadebant, multi fauciabantur, adhuc tamen in incerto res erat, dum neutri cedere viderentur. Denique vero victoria *Anglis* parta est, non quia pauciores eorum cæsi sint, sed quia Rex *Scocensum* inter primos dum ageret, istu bellici tormenti interiit. In eo bello fama est *Anglorum* sexdecim millia, & *Scocensum* novem millia periiisse. Verum dum hinc inde res *Gallorum* infeliciter ageretur, forte inter Reges *Angliæ* & *Germaniæ* discordia orta est, quia uterque *Nervim* urbem volebat. Sed Rex *Romanorum* acceptis pecuniis facile victus est, quamvis inde indignatus abierit in *Germaniam*, simul ac etiam Rex *Angliæ* cum *Gallis* pactis induciis & urbe *Tornai* munita præsidii sex millium peditum, & mille equitum cum exercitu in *Angliam* rediit, si posset mortuo Rege *Scotiæ* semet in regiam illam intrudere, quia regina soror ejus esset. Namque alioquin Dux *Albanie* Germanus sobrinus Regis mortui habenas imperii susceperat, quia non nisi Regis infans filius supererat. Sed revertamur ad res *Italiæ*, & incipiamus ab iis quæ apud *Cremonam* gesta sunt. Namque *Hispani* & *Mediolanenses* hostes eam urbem obsederant, & tamen *Laurentii Cerinatis* tanta erat solertia, ut frequenter eruptione facta illos vinceret stratagemate, qui alioquin vinci non poterant, nisi propterea quia copiarum eorum partitæ erant, & ubique temere stabatur. Igitur ille ante lucem *Calcina* oppidum repente ingressus est, & quia hostes incautos offendit *Hispanos* quadraginta milites, & ducentos levites cepit. Et identidem parte alia ad *Quinzanum* nocte intempesta *Mediolanenses* aggressus est, & quia hostes nihil tale verebantur, facile cepit & diripuit quinquaginta milites. Adeo frequenter spe lucri ingeniosi sumus, sicut & modo

Veneti milites videbantur, dum simul cum obsidione diutina seivam etiam lucem & inopiam commeatuum paterentur, & præsertim ex opum penuria maximum periculum imminerebat. Namque alioquin fossa, muro & promurali, armis virisque adeo bene munita civitas erat, ut vi capi non posset. Igitur cum ex *Venetis* convehendis pecuniis nimia difficultas esset, in consultatione posita res est, & tandem ultro ex civibus *Cremensibus* pecuniæ exactæ sunt, tantisper dum præfectus *Bartholomeus Contarenius* solvendo esset, quando ex *Venetis* redderentur. Nihilominus sæpe cum hostibus res erat, quia illi etiam frequenter *Venetos* injuria lacebant. Et nuper quidem cum hostes prope urbem venissent, *Veneti* sexaginta pedites statim illis obviam facti sunt, & atrox certamen fuit. Sed quia intempesta nox erat, illa denique anceps prælium diremit, & pari ferme clade recessum est. Aliter apud *Umbrianum* contra hostes foeliciter agebatur. Namque *Veneti* equites & pedites *Silvium Sabellum* cum quadraginta militibus, & centum levitibus repente aggressi sunt, & quia *Veneti* multo plures erant, *Marcus Antonius Philippinus* Dux hostium cum duobus de quadraginta militibus, & decem levitibus in *Venetorum* potestatem venit, atque omnes alii fusi fugatique sunt. Et identidem paulopost *Venetis* cessit ex sententia, quia ad *Pandinum* oppidum conferto prælio sexaginta hostium cecidere, & in *Castionio* castello, ultra flumen *Abduam* intercepti & spoliati sunt quinquaginta milites hostium. Postea vero *Prosperus Columna* parte altera cum ducentis militibus, ducentis quinquaginta levitibus, & duobus millibus peditum ad *Ephenengum* venit, & identidem parte altera ad *Umbrianum Silvius Sabellus* cum duobus millibus peditum atque hinc inde contra *Cremam* ad duo millia passuum stabatur, & frequenter cum oppidanis res erat. Namque hostes parabant agros vastare, ut oppidani rerum omnium inopia compellerentur deditioem facere. Aliter tamen *Veneti* focii & milites semper manere in officio & omnia facere quæ usui sunt, quamvis non magis armis & obsidione foris, quam intus seiva lue premerentur. Et amplius *Veneti* milites usque urbem *Laudam* impune prædati sunt ubique hostibus infesti erant, & levita certamina frequenter fiebant, ut semper solet accidere, quando in propinquo hostis est. Nuper vero *Veneti* milites quia amplius præ inopia rerum omnium tam longam obsidionem pati non poterant, ausi etiam sunt in hostes confertissimos irrumpere. Et quia castra eorum versus *Laudam* munita non erant & temere stabatur, *Veneti* milites nocte intempesta ea occasione acriter usi sunt, & tanquam amici usque ad *Vallum* venere, deinde fortiter gesta res est, & maxime terrificis ignibus agebatur, ut quamvis hostes cum Duce *Silvio Sabello* plures essent, quia tamen plerique semisopiti erant, de peditibus magna cædes edebatur. Namque alioquin cum duce equites confestim in fugam conversi sunt, & omnia prædæ *Venetis* fuere. Adeo semper multum refert incautos hostes invadere, & talis maturata audacia semper foelix solet accidere. Et amplius *Veneti* contra *Prosperum Columnam* identidem facere parabant, nisi ille veritus protinus obsidionem solvisset. Interea vero *Hispani* hostes *Vincentiæ* morabantur insolescebantque in dies amplius, & *Gurgensis* Episcopus *Mantue*, *Ferrariæ*, *Mediolano*, *Genue*, *Florentiæ*, & reliquis omnibus urbibus *Italiæ* contributiones opum indixerat, ut contra *Venetos* multi milites adscribi possent. Sed Pontifici ea valde molesta res erat, atque *Petrus Landum* oratorem *Venetum* frequenter hortaba-

tur, ut super pace & induciis cum Rege *Romanorum* sibi tandem fides haberetur, quod si in sua manu omnia sita sint præter opinionem *Venetorum* nihil fiet, & cessabunt arma quousque de pace & de induciis ageretur. Sed expectabatur *Gurgensis* Episcopus qui postea *Romam* venit, & deinde ceptum est de pace & de induciis exactius agere. Et quidem *Germani* pacis prolocutas condiciones polcebant. Sed *Veneti* ne *Veronam* quidem volebant relinquere. Igitur super ea re diutina quæstio fuit, & demum utrique difficultates omnes in manu Pontificis posuere, ut ipse esset liber arbitri, & tamen non ageret, nisi ex alieno arbitrio, quia utrisque separatim antea per *Chirographum* pollicitus est, nihil amplius facere quam quod utrisque collibeat, atque identidem utrisque Pontificis literæ datæ sunt, ut quisque bello desisteret tantisper dum de concordia ageretur. Quoniam vero Pontifex inter agendum ignarus non est Regem *Germaniæ* & *Hispaniæ* novum regnum in *Italia* nepoti suo fratri Ducis *Burgundiæ* velle asciscere, in dies magis magisque ad *Venetos* declinabat, & videbatur velle *Gallos* potius, quam *Germanos* & *Hispanos* in *Italia* regnare, atque ipse identidem festinare, parare, facere, ne unquam reperiretur incautus. Adeo semper & si opus non esset, cavere satius est, quam postea dolere non cavisse, quando oportuit. Aliter *Veneti* sub fide vacationis armorum *Maranium* oppidum situm ad mare prope urbem *Aquilejam* incustoditum tenebant, & iccirco facile hostes illud nuper furati sunt. Namque ut conveniant cum *Bortholo* loci præbytero, ille summo mane egressus est oppidum & intronissi sunt *Poloni* trecenti equites. Itaque dolo malo oppidum captum est, quod alioquin captu difficile erat, quia situm est loco paludoso & circumdato aquarum divortiis. Et amplius *Christophorus Frangipanes* perpetravit horrendum facinus. Namque cum agricolæ villæ *Muzanæ* comneatus afferri in *Maranium* vetarent, & viribus capi non possent, illos seduxit pollicitis & fallaciis, atque dum illi temere fides haberetur, ducentis villicis eruti oculi sunt abscissi pollices, & villæ ignis suppositus. Quod si crudeliter, *Aeginetium* juventutis pollices abscissi sunt, ne contra *Athenienses* bello maritimo acriter iretur, quanto crudelius iste fecit, qui veritus nihil tale, oculos eruit, & pollices abscidit. *Veneti* vero indignitate rei valde moti sunt & deinde festinare, parare, facere, ut primo quoque tempore terra marique in eam expeditionem iretur. Igitur *Baldasar Scipionius* cum exercitu, & *Hieronymus Savorgnanus* cum manu collectitia terrestri itinere, & maritimo itinere *Franciscus Mustius* cum classe trirremium uniremium & lemborum contra *Maranium* statim venit, deinde terra marique simul oppugnare oppidum ceptum est. Et quidem primo tormentis militiæ acriter agebatur, deinde anceps certamen fuit. *Veneti* freti multitudine omnibus modis tentabant in oppidum vadere. Contra hostes semper intenti paratique stare, *Venetis* acriter obviam ire, semovere hostem telis missilibus, & nihil tutum munimentis pati. Denique cum magna ignominia hostes repulerunt terrestres copias *Venetorum*, & omnes protinus versus urbem *Utinum* fugerunt, quia *Germani* quingenti equites, & duo millia peditum subsidio festinare viderentur. Parte vero alia versus mare *Clodienses* primo acriter oppidum aggressi sunt scalas admove, murum ascendere, & jam in oppidum ibatur, si ut par erat, subsidium venisset. Aliter quia multi tormentarii hostes erant, & fortiter agebatur, postremo de *Clodiensibus* magna edita cædes est, atque pariter omnes nautæ repulsi sunt. Et amplius

plius cum hostium subsidium venisset, illi eruptione facta ad locum *Viti* venerunt, ubi erant tormenta militiæ, & parum profuit primum impetum hostium sustinere, quia postremo amiserunt tormenta militiæ, multi enecti & saucii, omnes fusi fugatique sunt, & dum passim per altam paludem iretur, multi periere etiam fluminum vorticibus. Itaque hostes unde nunquam putarant, reportarunt victoriam, unam triremem ceperunt & multa alia navigia. Atque amplius ausi sunt *Monfalconium* invadere, & quia oppidani noluerunt deditionem facere, viribus acriter agebatur, & simul ac oppidum vi captum est, omnia prædæ militibus fuere. Per idem tempus *Venetis* ut fieri solet malo additum malum est. Namque noctu sævisissimus ignis in *Rivaltum* irrepit, & quia incuriose nimium agebatur, dum ventus impetuosus esset, ille totus dives auri & mercium combustus est cum maxima iactura reipublicæ & multorum civium quorum intererat, qui quanto dici potest consternati animi sunt & magis quam bello dolere videbantur. Adeo semper reipublicæ tantundem affligunt, quantum ad res privatas videntur pertinere. Sed jam dicamus de hostibus *Hispanis* & *Germanis* qui super *Rhodigiana* peninsula atque *Ateste* oppidum hyematum venerant. Namque illi etiam commode suspensione armorum usi sunt, quia dum *Venetis* propterea cavent illis obviam ire, illi impune venerunt totam provinciam expilare, rapere, desolare, & gravari contributionibus. Denique præfectus *Rizanus* cum quadringentis *Germanis* equitibus & mille ducentis peditibus *Vincetiam* venit, atque irrupit in *Forumjulii*, quo venerant etiam ex *Germania* mille equites, & quinque milia peditum. Igitur Gubernator *Malatesta Sojanus* cum sexcentis equitibus, & ducentis peditibus, & *Hieronymus Savorgnanus* cum manu collectitia ad duo milia hominum qui apud *Utinum* erant, postquam vident non posse hostibus obistere, protinus abiit ultra amnem *Liquentiam*, unde possent terrori hostibus, & focis auxilio esse. Et quia hostes locis pluribus simul ibant ad *Cadubrium*, *Feltrum*, & Civitatem *Austrie*, ubique præsidio stabatur, & cum primum per *Scalanum* castellum *Germani* mille quingenti pedites ingrederentur, illis obviam audacter ibatur. Sed paulopost ingruente multitudine a *Venetis* loco cessum est, & hostes *Feltro* oppido potiti sunt, atque ibant totam provinciam invadere, agros vastare, prædæ agere, & cuncta igni ferroque miserabiliter complere. Sed dum hostes male agendo per totam regionem vadunt, *Venetis* qui passim saltus occupant tandem ad *Bastianum* partem illorum adorti sunt, & quia hostes incauti & pauciores erant, de illis magna edita cædes est, & multi duces & milites capti sunt. In eo prælio maxime virtus emicuit comitis *Bernardini Antignole*, & *Bononiensis Hannibalis*, qui Duces expeditionis erant, & creditum est ex quingentis trecentos pedites hostium perisse. Secundum eam pugnam hostes omnes convenerunt in *Forumjulii*, & quia *Venetis* milites abierant, & hostes tenebant omnia præter *Osoptium*, denique in eam expeditionem ibatur. Est autem oppidum *Osoptium* situm in monte prærupto & valde etiam armis virisque munitum erat. Namque *Hieronymus Savorgnanus* & *Theodorus Burgenis* cum octoginta levitibus, & centum peditibus mercenariis arma expedire, festinare, parare, facere quæ oportet, dum in propinquo hostis est. Et ecce hostes appropinquabant oppido & inter eundem tenebant plus quam duo milia passuum. Namque equites anteibant, subsequebantur pedites, & subvehiebantur tormenta militiæ. Postquam

A vero castra hostium prope castellum ad villam sita sunt primo quoque tempore ceptum est tormentis militiæ undique in arcem agere. Est autem arx sita ad angulum montis, qui trigonus est, ubi lapis unus erigitur versus meridiem sex latus, & longus duo de viginti passibus, duas cuspidas tutissimas habet, altera ad orientem, altera ad occidentem vergit, mons vero tertiam faciem arcis protegit quæ ad septentrionem spectat, ubi ostiolum est accipiendi subsidii, quarta facies australis fores habet, unde cavata scala in marmore per sexaginta gradus itur in tripasium anteportarium, ex quo deinde per alteram scalam deorsum iter est in planiciem ubi præsepia sunt, & ager per vigintiquinque passus porrigitur, & in capite lapis erigitur cui *Corvinus* nomen est. Unde demum ad imam planiciem sexaginta passus ad perpendicularum colliguntur. Hostes vero maxime portam arcis tormentis militiæ feribant, & cum magna pars muri procubuisse, quia dubitari ceptum est, *Hieronymus* cum filiis suis *Theopolis* statim subsidio venit. Sed forte ex ruina muri facta maceries erat, & ideo hostes potius conabantur per cavatam scalam in arcem vadere, & plusquam semel repulsi sunt. Namque propter iniquitatem loci non poterant subsistere, & cum primum advesperasceret agebant suppositis ignibus, & quia sic etiam parum proficerent, denique totis castris simul e cunctis partibus in arcem & in montem superius ibatur. Sed nulla satis vis hostium erat, quia oppidani in officio manebant & oppidum servare passim intenti paratique stabant. Igitur pugna diu atrox & anceps fuit, & cum plures hostium perirent tandem ab hoste recessum est. Illi tamen postredie iterum & acrius agebant tormentis militiæ, & deditionem fieri tentabant. Sed tantum absiit, ut oppidani potius, quia sua paucitate non possent aliter in hostes irrumperere, statim usi sint igne supposito in villam, quam hostes colebant, & quia ventus impetuosus flabat, simul cum domibus equi, ephippia & impedimenta hostium igne absumpta sunt, ut denique hostes viderentur non nisi longa obsidione posse *Osoptium* capere, atque eo maxime quia oppidanis aquæ defecerant, & propterea moriebantur carissimi equi militibus, unde dissensiones oriebantur, & aliquando de deditione cum hostibus agebatur. Et quidem in incerto res erat, nisi illis opportune e senatu consulto hortatoriæ literæ in eam sententiam redderentur. *Viri Osoptii nunc opere pretium est viros fortissimos vos præstare. Namque modo certamen vobis propositum est de vita, de solo patrio, de ædibus, de uxoribus, de liberis, & de bonis vestris omnibus, quia si viceritis omnia ista ut antea possidebitis, sin autem victi fueritis harum omnium verum hostes domini futuri sunt. Neque enim illis fides habenda est, si oppidum etiam dederitis, quia gestiunt ne nomen quidem Osoptii superesse. Quare si vobis vultis consulere manote, pugnate, & putate quæso sicut res se habet, stultum esse salutem sperare, & res alias aufugio, quia victi semper seipsos & sua omnia solent amittere, atque alioquin soli victores possunt res suas omnes salvoas facere, & bona etiam succumbentium capere.*

F Istis literis in fide permansum est, & omnes visi sunt malle mori, quam deditionem facere & non vincere. Adeo semper dum animus est in dubio, huc & illuc facile impellitur. Donec vero satis aquæ non erat, vinum equis dabatur, & tandem vis aquarum e caelo subsidium venit. Hostes autem quia deditionis sublata spes esset frustra testudine usi sunt. Namque saxis ingentibus facile moles lignea corrumpebatur, deinde frustra identidem hostes conabantur lapidem suffodere, quia illius

illius nimia durities erat, denique tormentis militiæ per triduum gesta res est, & simul ac turris etiam collapsi fornices essent, ubi lassī prius milites solebant vicissim quiescere ad certamen iterum ventum est. Hostes fortissimi quique in montem anteire, scalas admove, murum ascendere. Contra oppidani ruinas muri pro munimentis habere, fortiter stare, semovere hostem missilibus telis, & nihil tutum munimentis pati. Hostes tandem elaboratis ignibus usi sunt, simul ac alia parum profuit suffragia. Et quidem istud novum genus ignis quod frequenter projiciebatur in turrim massæ & pilæ erant intus compactis e ferro fistulis, unde vi sulphurea cum fragore & strepitu pilulæ exibant, quæ secum afferebant ignis & fumi foetidissimi ingentem copiam. Contra oppidani paratas aquas habebant, & statim summovebant incendia. Neque tamen plures erant quam viginti quatuor viri strenui, atque etiam bipartiti hostibus obviam ibant. Namque virium reparatione frequenter opus erat, dum prælium atrox & diutinum gereretur, atque hostes denique repulsi sunt, & nunquam potuerunt *Osopium* capere, quamvis duo millia peditum, & quingenti equites essent. Itaque *Hieronymus Savorgnanus* ex ea re egregiam laudem quæsit viri- tute & rei militaris exacta peritia, omniaque aspera & difficilia superasse videbatur, atque ideo cunctis suffragiis receptus in senatum, & mune- ribus cumulatus est. Interea *Romæ* de pace ite- rum agebatur & cum *Veneti* contenti essent *Ve- ronam* Cæsari relinquere, germani *Veronam* & *Vincentiam* volebant, & iccirco de pace desitum est & ceptum agere de induciis, ut illæ annales essent, si intra quadraginta dies ita velit pars utraque & Rex *Romanorum* propterea retineat *Bergomum*, *Brixiam* & *Forumjulii*. *Veneti* vero ha- beant *Patavium* & *Taurisium*, atque in manu Pon- tificis *Crema* & *Vincentia* collocentur, tantisper dum de pacis conditionibus dicatur. Sed *Venetis* ea valde molesta res erat, quia desitum iri a Pontifice videbatur & hostibus possessionis legiti- mæ aliqua facies futura, atque ideo *Petrus Lan- dus* orator quantum in se erat cum Pontifice age- bat ne fieret. Pontifex vero quia jam Cæsar mag- nificum *Julianum Senarum* urbis & *Lucæ* Domi- num instituerat, atque alioquin arma hostium verebatur, potius volebat Regibus rem gratam facere, & tandem invitis *Venetis* cum Rege *Romanorum* pacem ejusmodi promulgavit, ut ea foret perpetua conditionibus servatis per annum in pectore Pontificis, & interea cedat Cæsari *Bri- xia*, *Bergomum* & *Verona*, *Veneti* possideant *Pa- tavium* & *Taurisium*, *Crema* & *Vincentia* in manu Pontificis ponantur, & de reliquis quisque reti- neat quod in præsens habet. Illud vero tempo- ris utrique parti statutum est in mensem proxi- mum ratificare, quod nisi fiat, nulla promulga- tio haberetur, & si fiat *Veneti* solverent viginti- quinque millia numum post mensem Cæsari, at- que inde totidem post tres menses alios. Nam- que Pontifex hanc solam viam reperit, qua vi- sum iri posset se non nihil egisse, & non confes- sæ pacis omnis causa in *Germanos* converti sicut acta res est, dum *Veneti* nunquam compulsi sunt ratificare, & *Germani* antevenire indignum pu- tant, ut denique illi tergiversari visi sint, simul ac infecta re male contentus Cardinalis *Gurgen- sis* repedavit in *Germaniam*. Et quidem Pontifi- cis ea mens erat, *Gallica* & *Hispana* connubia di- sturbare, & cum *Germanis* & *Hispanis* in sanc- tum foedus persistere, donec desideratas urbes *Urbium*, *Ferrariam*, *Lucam* & *Pisas* *Juliano* fratri subjeceret. Sed postquam Regis *Hispaniæ* cum Rege *Gallorum* annales induciæ factæ sunt, &

A Regi *Germaniæ* & *Angliæ* locus servabatur, unde future nuptiæ putarentur, Pontifex declinare ad *Venetos* videbatur, & operam dare, ut suarum partium *Helvetii* & *Gallorum* Rex esset. Dum vero ea omnia in questionem venissent *Veneti* pa- rabant *Forumjulii* recipere, & quia in *Liviano* si- ta omnis spes erat, ille cum ducentis militibus, quadringentis levitibus, & septingentis peditibus in eam expeditionem magnis itineribus confestim ibat. Et quia copiarum hostium partitæ stabant ad portum *Naonis* & *Osopium* primo quoque tempo- re ad portum *Naonis* præmissi equites cum forte ante oppidum offendifsent præfectum *Rizanum* cum ducentis militibus, & trecentis levitibus il- los audacter aggressi sunt. Et primo quidem *Ve- neti* levites vincebantur, sed postea cum milites subsidio venissent redintegratum prælium est, & illud stetit ambiguum, quousque *Rizanus* saucius in facie, *Malatesha Balioni* in potestatem venit. Quia deinde hostes omnes alii in oppidum fusi fugatique sunt, & cum *Veneti* oppidum obsedis- sent, & acriter agerent, hostibus tandem neces- se fuit aufugere, atque oppido capto de oppida- nis magna cædes edebatur & omnia prædæ mili- tibus concessa sunt. Cum primum vero ea quæ gesta fuerant nunciarentur *Christophoro* & hosti- bus qui apud *Osopium* adhuc erant, statim obli- dione soluta versus *Scusam* ibatur. Et quia *Ve- neti* levites semper hostium vestigia sequebantur, illi denique impedimenta & tormenta militiæ reliquerunt, & fugerunt expeditus in *Germaniam* diruptis post se pontibus, & passim intercisis iti- neribus, ut *Veneti* ad *Venzonium* & *Scusam* re- pulsi sint, quia nusquam potuerunt saltus ante- capere. *Livianus* autem cum exercitu venit *Gur- ritiam* oppugnare. Sed quia armis virisque eam urbem bene munitam videt, & copias tempusque tanto operi non sufficere, tandem putavit satis actum in *Forojulii*, quando mille equites *Germa- norum* hostium aut cæsi, aut capti sunt, & omnes alii pedites ad quatuor millia hominum protinus in *Germaniam* fugerunt, atque inde versus *Tauri- sium* & *Patavium* ibat quid hostes agant revifere. Vix *Livianus* abierat, & *Germani* hostes iterum oppido *Cromonio* & *Monfalconis* potiti sunt *Vene- torum* militum incuria. Namque quadraginta e- quites, & ducenti pedites hostium illa duo oppi- da ceperunt, quamvis *Joannes victorius* legati *Forijulii* subsidio staret cum quingentis levitibus, & sexcentis peditibus, & adhuc omnes milites qui nuper ex *Forojulii* discesserant juxta *Plavim* essent & amnem *Liquentiam*. Et quod pejus erat *Germani* hostes in dies magis magisque diceban- tur conflueri in provinciam *Forijulii*, & majus periculum imminere videbatur. Igitur citi *Ve- neti* arma expedire, bellum parare, exercitui sup- plementum mittere, denique contra hostes acri- ter stabatur, & amplius quia visi sunt posse *Ma- ranium* recipere protinus in eam expeditionem ibatur. Et primo quidem *Hieronymus Savorgna- nus* cum quingentis peditibus in centum pedites hostium magnam impressionem fecit. Namque *Veneti* inter eundem ad *Maranium* forte illis ob- viam venere, & interjecto certamine hostes fusi fugatique sunt. Et quia felicia initia *Savorgna- ni* fuere, illi rei agendæ demandatum negotium est. Namque in eo præcipue sita spes erat, quam- vis & parte altera ingens classis esset, & terra ma- rique contra oppidum ageretur. Ea vero res ge- rebatur maxime operibus, quia paulatim versus oppidum humus congrebatur, & altis aggeribus semper ulterius ibatur, quemadmodum & Cæsar olim fecit ad *Avaricum*. Postquam autem ad fos- sam oppidi ventum est frequenter agebatur tor- mentis militiæ, & vicissim multa levia certamina

siebant. Nuper vero hostes ausi sunt eruptionem repente facere, & superare munimenta, quæ noctu & interdiu siebant. Et quia noctu gesta res est, magis aspera pugna fuit, & multi utrinque cadebant, denique *Veneti* cedere videbantur, nisi *Hieronymus Savorgnanus* parte alia cum delectis peditibus statim obviam hostibus prorupisset. Itaque redintegratum prælium est, & tandem hostes repulsi sunt, munimenta quoque *Veneta*, & locus spirituum servabatur. Verum *Venetis* sociis in dies major difficultas apparebat quamvis essent centum triginta milites, quingenti levites, & septingenti pedites cum manu collectitia ad duo millia hominum, & contra hostes in *Maranio* non nisi ducenti oppidani & *Polloni* trecenti pedites erant, quia hostes amplius apud *Gradiscam* subsidio stabant, & sæpe pugnabant cum nostris, qui contra ad castrum *Propeti* morabantur. Sed nuper cum *Christophorus Frangipanes Joannem Victorium* & *Venetos* temere sequeretur præcipitavit in insidiis, & captivus *Venetias* abductus est, atque identidem parte alia hostes ad *Maranium* repulsi sunt, cum noctu venissent munimenta igne & sulphure destruere. Aliter *Venetis* parum cessit ex sententia quando postea terra marique *Maranium* capere aggressi sunt, quia non omnes manserunt in officio. Namque alioquin tormentis militiæ propugnaculum *Joannis* prociderat, & iter in oppidum patebat. Sed cum primi acriter in hostes agerent, posteriores ut par erat, noluerunt succedere, & tandem *Veneti* repulsi sunt, qui alioquin vincere merito debebant. Et amplius hostes ex *Germania* octingenti equites, & quingenti supra duo millia peditum festinabant *Maranio* suppetere, quæ cum primum *Venetis* nunciarentur, illi statim obsidione soluta pene in fugam conversi sunt, & dum nesciunt quo vadant, quia & discordiæ inter Duces ortæ erant, denique partim urbem *Utinum*, & partim Civitatem *Forijulii* ingressi sunt, dum putant urbes illas ut servant id solum posse e republica facere. Igitur hostes in *Maranio* posito præsidio sua sævitia passim utebantur agros vastare, prædas agere, comburere, subvertere, & victis nihil reliqui facere. Et iccirco *Venetorum* omnis exercitus ad *Vicum Prædomanum* venit, ubi impedimento hostibus, & sociis auxilio staretur. Quod cum hostes viderent propterea non posse impune prædas agere, adeo multi abierunt in *Germaniam*, ut iterum veniret in mentem *Venetis* *Maranium* recipere, nisi nuper apud urbem *Utinum* parum ex sententia cessisset, non quia hostes plures essent, sed quia exploratores sedulo non habebantur. Namque legatus *Victorius* dum putat cum quadringentis levitibus venientibus hostibus posse obsistere, temere missos fecit pedites & milites versus *Utinum*. Igitur cum primum plures hostium venissent quam putarat *Veneti* levites fusi fugatique sunt, & ipse cum centum equitibus in hostium potestatem venit. Atque amplius hostes impetum fecerunt in abeuntes pedites & milites, quorum etiam multi cæsi aut capti sunt, & pauci integri in urbem *Utinum* fugerunt. Atque iccirco necesse fuit statim ingens supplementum exercitui mittere simul cum Duce *Vulpeni* equite & *Petro Marcello*, qui legatus in castris *Forijulii* suffectus est. Namque alioquin *Polloni* hostes etiam terra marique prædatum frequenter ibant, & nuper illi totum quoque *Latifanium* prædati sunt, & videbantur passim facturi identidem, nisi ubique distribuenter custodiæ, sicur & factum est, atque hostes apud Civitatem *Forijulii* fusi fugatique sunt. Et identidem illis parum cessit ex sententia, dum locum *Aries* percontant capere, quia fortiter illis obviam ibatur,

A & tandem hostes repulsi sunt. Itaque frequenter res erat, & levia certamina siebant, donec tandem induciæ factæ sunt, quia sua utriusque intererat vindemiam facere, quamvis cum induciis etiam hostes sæpe dilaberentur ad prædam solitam. Namque *Germani* alioquin stipendium parum habent, & gentilicium mos est semper agros vastare, & prædas agere. Interea hostes *Hispani* apud *Atefle* oppidum *Montagnanam* & *Coloniam* erant quingenti milites, trecenti quinquaginta levites, & tria millia peditum & cum de his, quæ siebant apud *Forumjulii* certiores fierent, ut *Venetos* a proposito diverterent, illi primo quoque tempore arma expedire, bellum parare, festinare, facere, & in novam expeditionem exire, deinde ducenti quinquaginta equites, & mille pedites vastatis passim agris, ulque *Patavium* ad duo millia passuum magnam prædam animalium egerunt. Et amplius præfectus *Archeon* ex *Montagnana Bibaquiam*, & *Coloniam* venit centum octoginta milites, centum levites, & quingentos pedites colligere, atque ire *Vincientiam*, & auxilio pergere in *Forumjulii*. Quod cum *Veneti* viderent, statim jubent levites ad *Vincientiam*, *Civitatum*, & *Marosticam*, saltus omnes antecapere, & hostibus inceptum iter præcludere. Sed hostes alioquin quia *Forijulii* confectum negotium intelligunt *Viceregem* expectabant, qui cum toto exercitu postquam *Vincientiam* venit frequenter consultabatur, quomodo ipsi possent *Livianum* cum victore exercitu interciperi, & tandem decreverunt versus *Civitatum* iter arripere, atque inter montem *Bellunum* & *Tarvisium* ad *Plavim* amnem locum antecapere. Sed posteaquam vident non posse fieri ex sententia, ad *Montagnanam* & priores stationes partis copias ut prius temere stabatur. Igitur *Livianus* qui nuper *Patavium* redierat, ea rerum bene gerendarum occasione uti sedulo parabat contra hostes ducentos equites, & duo millia peditum, qui apud *Atefle* oppidum morabantur, si modo possit inter *Atefle* & *Montagnanam* super *Atesenses* hostes pluvis altas aquas intercideri. Sed postea facere superfedit, quia hostes resciverant, dum palam nimium ageretur. Et amplius hostes propterea arma expedire, cuncta utilia parare, impedimenta & scorta *Veronam* dimittere, & statim in expeditionem exire, agros vastare, prædas agere, & totam regionem igni ferroque subvertere. Itaque primo ad turres prope *Vincientiam* castra hostium sita sunt, ubi & statum est, donec passim messis pararetur, deinde quia vident trecentos levites *Venetorum* cum duce *Bernardino Antignolio* & *Hannibale Lentio* apud *Civitatum* temere persistere, protinus ea occasione usi sunt, & summo mane perrexerunt oppugnare *Civitatum*. Sed primum certamen hostibus sanguinolentum fuit, & illi repulsi sunt, quia nondum muri satis prociderant. Namque alioquin cum hostes acrius egissent tormentis militiæ per ruinas muri facile oppidum ingressi sunt fusi fugatique *Venetis*, quorum multi etiam cæsi sunt, & plures venerunt in potestatem hostium. Nihilominus cum victore exercitu hostes ad turres stabant, & quamvis *Venetorum* omnis exercitus ad *Brentellas* foris esset, frequenter ibant prædas agere, nulli sexui parcere, & in omne scelus truculenter correre. Atque ideo iterum fuga passim siebat, & cum paupere suppellectili ad montes & civitates ibatur. Postquam autem ea parte desolata esset omnis provincia, quia pabulandi locus aberat, hostes castra inde posuerunt inter *Montegaldam* villam & *Bachilionem* amnem versus villam *Celvaresiam* statione tuta exercitui propter apricos colles & amnem irriguum. Contra

Livianus castra huc & illuc versus hostes movebat, & semper stabat intra fida divortia *Medoaci* fluminis, loco tuto & munito vallo & aggeribus, quia sua interest non pugnare, sed sine ense nudo cum ligone & scalpro superbum hostem subigere, tantisper dum utitur ista disciplina *Sertorii*, & conatur caudam potentis equi vicissim vellere. Usque adeo *Veneti* levites sociis auxilio semper in hostes ibant, leviaeque certamina committebant, & nuper *Mercurius Bua* cum trecentis *Græcis* equitibus ad *Camisanam* villam hostem fudit fugavitque cum multorum pernicie, quia nimium temere & confidenter ibatur. Sed *Venetis* patribus castrorum adhuc locus suspectus erat, & iccirco *Dominicus Trivisanus* & *Leonardus Mocenicus* pater meus *Patavium* venerunt locum scrutari & prospicere, ne inde respublica detrimentum aliquod pateretur. Et tamen ubi antea stabatur, quia locus munitus erat undique alto flumine, distributis ordinibus, & tormentis militiæ, & ultra flumen super iter, quod duobus pontibus jungebatur duorum millium peditum præsidium erat, & a fronte versus hostes ducta alta & lata fovea, congestus agger, & disposita tormenta militiæ, ut hostes non possint nisi cum suo magno malo in certamen descendere. Quod identidem esse simul ac hostes etiam conspiciunt, statim inde recessum est, & itum castrametari *Colonium Montagnanum* & *Athesi* oppidum iterum, quia ea loca opulenta sunt, & prope habent peninsulam *Rhodigii* frumentariam. Et amplius hostes centum quinquaginta milites, ducenti levites, & quingenti pedites prædatum usque *Caputaggeris* digressi sunt, ubi miseri agricolæ cogerant animalia, neque solum terrestri, sed & fluviatili itinere ibatur. Namque hostes omnes lembos & navigia collegerant, atque ibant etiam per amnem *Athesim*. Et quidem apud *Caputaggeris* acriter gesta res est, sed hostes tandem repulsi sunt, quia intus fortiter præsidio stabatur, & hostes nimium sessi erant propter iter longum & incommodum. Quare potius conversi sunt in Monasterium *Candiane* villæ, ubi posthabita religione omnia prædæ militibus fuere. Et quia *Germani* præcipue prædas agunt & truculenter sæviunt, *Nicolaus Vendraminus* & *Mercurius Bua* cum quingentis levitibus per vallem *Suganam* usque *Tridentum* in *Germaniam* venerunt identidem facere agros vastare, prædas agere, villas capere & comburere. Atque amplius cum classe ex *Curita* insula in *Frangipanorum* loca *Buchari* & *Bucharige* audacter itum est, cæsisque hostibus & vi captis oppidis, omnia prædæ navis fuere. Sed ea non impune fiebant, quia præcipue in *Istria Frangipanes* hostes erant, simul ac injuriam ulcisci volunt, quam sibi ex *Curita* insula parata classis intulerat. Et quidem per totam provinciam multum prædati sunt, donec pepigerunt inducias, quæ tamen postea parum servabantur, dum hostes etiam volunt prædas agere, & si quando *Veneti* conquerebantur & admonebant inducias intercedere, præsidēs hostium vicissim ajebant earum rationem habendam esse, atque id fieri non ex eorum sententia, & propterea *Veneti* omnino volebant inducias servare, quamvis facta hostium verbis consentanea non essent. Parte alia alioquin apud *Patavium* bellum vigeat, & quia palam nihil feliciter attentari poterat, *Livianus* cum hostibus insidiis agebat, & sæpe vincebat stratagemate. Atque nuper identidem quia videt multos hostium cum multis navigiis onustis commeatu & mercibus temere apud *Athesi* oppidum stare, statim jubet uti ea occasione *Antonium Castellium* cum sexcentis peditibus, & ducentis equitibus. Igitur ille cum

A illuc venisset nocte media confestim admotis scælis oppidum ingressus est, & quia hostes tale nihil expectabant, & semisopiti erant, de illis magna edita cædes est. Namque omnes sibi constare non poterant, alii stare, alii arma capere, alii subterfugere. Contra *Veneti* cæsis hostibus igni ferroque omnia complere, vastare, diripere, plusque ducentæ vegetes vini profusæ sunt, abacta animalia, combusta navigia cum divite supellectili, & denique cum multis captivis, & magna præda impune recessum est. Postea quoque contra hostes ibatur partitis copiis & distributis ordinibus, ad *Fraxinum*, ad *Bovolonum* villam, B ad *Athesi* oppidum, ad *Saletum*, & ad *Bibaquiam*. Et quidem magna victoria parta esset, si statuto loco & tempore noctis egissent. Sed quia mali & inscii viatores erant, qui ad montes & ad *Athesi* oppidum ibant obstrepere tympanistæ & tubicines capti sunt, & stratagemata innouit. *Livianus* tamen propugnaculum vi cepit ad *Bibaquiam* in quo cum *Moriglionus* esset cum centum quinquaginta peditibus, ille cum multis aliis in hostium potestatem venit, & cæteri omnes cæsi sunt. Atque amplius cum parte copiarum itum est usque ad portas *Montagnanæ*, Vicerem cum exercitu ad prælium provocare, & ille nunquam ausus est in certamen descendere. Adeo semper adversus imparatos hostes, quæcunque vires magnæ esse videri solent. Hostes autem propterea venerunt ultra amnem *Athesim* ad peninsulam *Rhodigii*, quia fida satis prior statio non habebatur. Sed frequenter etiam multum nocuit nimia confidentia. Namque dum temere statum ultra *Athesim* ad villam *Zeveum* cum ducentis levitibus, facile fuit *Malatestæ Balionio* & *Mercurio Bua* cum levitibus *Venetis* incautum hostem opprimere. Et quidem noctis silentio ea gesta res est, atque in trajiciendo *Athesi* difficultas fuit, quia oportuit abscondere compacta repagula & ferrea lamina. D Sed postea quia in sola fuga spes hostium sita erat, de illis magna cædes edebatur, & nonnulli combusti sunt, qui in domo quadam se tueri volebant. Et quia propterea *Veronæ* tumultuatum est, trecenti milites, ducenti levites, & octingenti pedites sub *Archone* præfecto in urbem recepti sunt, & paulopost Vicerex etiam *Veronam* venit, & manserant super *Rhodigiana Pollesino* nonnisi trecenti milites, & mille pedites, qui *Veronam* etiam propediem ituri erant. Igitur *Livianus* non expectandum ratus in tanta occasione rerum bene gerendarum, adeo taciturnitate & celeritate usus est, ut *Athesim* trajecerit, & *Rhodigium* ingressus sit, E antequam hostibus nunciaretur. Illi tamen trecenti milites ad forum acriter obsistere ausi sunt, & primo anceps certamen fuit. Adeo semper homines potentiores apparent, quando nulla spes salutis superesse videatur. Denique vero ingruente multitudine hostes oppressi & cæsi sunt, atque ingens præda militum fuit. In eo bello optime se gessit *Baldasas Scipionius*, qui Dux itineris & expeditionis erat, & primus urbem ingressus est. Atque amplius actum foret de cæteris equitibus & peditibus hostium, qui omnes in oppidum *Abbatiam* confugerant, nisi milites F *Veneti* defessi essent ambulando die noctuque sub dio pluvioso per lutosa itinera. Aliter dum statum hostes relicto etiam *Lemniaco* confestim *Veronam* in pacatum fugerunt, & quia inibi propter insolentiam *Hispanorum* militum multæ discordiæ ortæ erant, *Livianus* in spem urbis potiundæ iterum ductus est, & quantum in se erat ea occasione utebatur. Namque ad *Oppianum* prope *Lemniacum* statim venit simul cum classe lemborum, & deinde *Veronam* propius ad villam *Ceream* stabatur, donec oportuit locum antecapere,

re, simul ac hostes trecenti milites, quingenti levites, & sex millia peditum *Lemniacum* festinare visi sunt. Namque hostes alioquin commeatu *Venetis* facile possent interciperi & illos cogere aut configere, aut recedere, & quia nihilominus omnis exercitus hostium versus *Venetos* festinabat ad *Atbesim* & *Lemniacum*, *Livianus* statim jubet levites ut prius vestigia hostium sequi, & nusquam manum conferere, sed cuncta scrutari, & se in momenta certiorum facere. Ipse vero omnia impedimenta dimittere, & cum equitatu & peditatu semper in procinctu stare, locare tormenta militiæ, ordines distribuere, festinare, parare, facere, ac si statim cum hostibus configendum esset. Sed tantum abfuit, ut hostes potius ad *Roverchiaram* villam juxta *Atbesim* castrametati sint, qui locus abest a *Lemniaco* quinque millibus passuum, atque inde paulopost ad *Tombam* venerunt & trajecerunt *Atbesim* ad *Alboretum*, ubi magnam inopiam commeatuum passi sunt, quia classis fluvialis & *Venetis* levites nunquam cessant vetare, interciperi, corrumpere. Hostes tamen expectabant, donec perageretur res *Bergomi*. Namque cum *Laurentius Cerninus* eam urbem deditione cepisset, & custodiret valido præsidio, *Vicere* *Hispaniæ* cum *Prospero Columna* & quinque millibus hominum statim *Bergomum* venit, & ad portam *Catherinæ* civitatem obedit. Et primo quidem tormentis militiæ acriter gesta res est, postea atrox certamen fuit, & quia muri nondum satis prociderant ho-

stes nequiverunt in urbem vadere. Sed cum iterum tormentis militiæ ageretur, & proflernarentur mœnia, hostes parabant iterum in certamen descendere, quod cum videret *Laurentius*, quia non posset obistere, protinus deditionem fecit, & omnes qui ad duo millia hominum erant, abire impune dimissi sunt & propterea res ipsa suspicionem non caruit. Itaque capta urbe *Bergomo* *Livianus* non expectandum ratus *Vicere* regem cum copiis, statim jubet *Dominicum Contarenum* legatum cum omni equitatu gravis armaturæ ad *Angulariam* terrestre iter tenere, levites omnes ad *Monflicem* obviam hostibus stare, qui *Atefe* oppidum jam antea venerant. Ipse vero cum omni peditatu impedimentis & tormentis militiæ, super lembos & majora navigia, secundo *Atbesi* flumine noctis silentio vectus est, propter ingentem pluviam & valde lutosâ itinera. Et quia equitatus trajecto flumine ad *Angulariam* *Patavium* per biduum pedites antevenit, rerum bene gerendarum hostibus oblata occasio videbatur. Illi tamen ea usi non sunt, quia aquæ nimium altæ passim erant. Igitur *Livianus* usus celeritate consueta tandem cum exercitu impune *Patavium* venit. Et quia hyemis tempus erat exauthoravit milites inutiles, & deinde partitis copiis ad *Patavium* & *Taurisum* stabatur, atque ad *Caput Aggeris* aquæ super hostes abscissæ sunt, quia illi super peninsulam *Rhodigii* hyematum venerant.

Epitoma

EX LIBRO SEXTO.

ANALIBUS prorogatis induciis Regis Gallorum cum Rege Hispaniæ, adeo Regi Angliæ displicuit, ut statim ageret cum Rege Gallorum de pace & de nuptiis, atque tandem Rex Gallorum sororem Regis Angliæ uxorem duxit, & pacem fecit conditionibus illis, quas Rex Angliæ poposcerat, ut posset iterum in Italiam venire sicut & maxime studebatur. Sed inter talia opera Rex Ludovicus interiit, & Franciscus primus ejus nominis susceptus est, qui cum Veneti maluerunt innovare vetera fœdera, quam sine Verona cum Rege Romanorum pacem facere, quemadmodum Pontifex iterum iterumque hortatus est. Namque & Rex Franciscus velle in Italiam venire videbatur, si modo posset convenire cum Pontifice. Sed tantum abfuit, ut Pontifex iniret alienum fœdus cum regibus & Helvetiis, qui vicissim parabant in *Valconiam* & in *Burgundiam* irrumpere. Parte alia hostes contra Venetos & stationibus exierant, & videbantur velle diripere *stolos sericeos*, qui *Vincentiæ* fiebant, nisi *Livianus* cum exercitu protinus locum antecapiat. Et quidem confidenter stabatur, donec cum hostibus levioribus certaminibus ageretur. Sed postquam hostes festinabant locum capere aut configere, *Livianus* maluit versus *Patavium* in pacatum recedere. Deinde apud *Patavium* stabatur, studebaturque augendis copiis & exercendis levitibus in hostes proximos, ne sicut vellent impune possent messem asportare & prædas agere. Sed paulopost alioquin versus Gallos ibatur, quia hostes abibant versus Helvetios. Namque Franciscus Rex Gallorum cum magno exercitu in Italiam festinabat, & contra Helvetii conabantur saltus antecapere. Sed dum Helvetii starent ad *Monchalerium* & *Pinarolium*, Galli omnes per viam *Argentariam* trajecerunt impune in Italiam, atque in primo vestibulo ad *Villamfrancham* incautum offenderunt ceperuntque *Prosperum Columnam* cum trecentis militibus. Postea agebatur de pace cum Helvetiis qui recesserant ad *Varesium*. Galli vero venerant ad *Marignanum*, Hispani ad *Placentiam* stabant, & Veneti & regione ad *Laudam*, atque sæpe inter Venetos & Hispanos levia certamina fiebant, quia Hispani volebant se cum Helvetiis jungere. Sed dum ea res agitur Helvetii repente Gallos aggressi sunt, & pugna atrox fuit quantum alia. Namque Galli stabant injuriam repellere, & Helvetii iterum iterumque conati sunt ordines disturbare. Denique Galli vincebantur, nisi *Livianus* statim subsidio venisset, & apportasset victoriam. Namque propterea redintegratum prælium est, atque Helvetii tandem cum magna strage fusi fugatique sunt, & urbs *Mediolanum* deditionem statim fecit. Sed super arce *Mediolani* & *Cremonæ* aliquandiu difficultas fuit, denique cum viribus acriter ageretur, Dux *Maximilianus Sfortia* se & utramque arcem dedit, ut Cardinalis promoveretur, & vigintimillia numum in Gallia annuatim haberet. Igitur Rex Gallorum *Mediolanum* venit, & res omnes composuit cum Pontifice. Pariter exercitus Pontificis & Regis Hispaniæ abscessit, atque *Livianus* cum exercitu veneto contra *Brixiam* statim movit. Ubi dum differtur aliquid agere, ipse incidit in gravem aegritudinem, & morte præventus est, atque oportuit sufficere *Joannem Jacobum Triultium*, & deinde tormentis militiæ contra *Brixiam* acriter agebatur. Sed parum cessit ex sententia, quia hostes eruptione facta Venetos fuderunt fugaruntque combusserunt pulverem igniferum, & asportarunt tormenta militiæ. Postea Magnus nobis *Alobrogum* cum magnis præsidii in castra venit, & contra *Brixiam* acriter stabatur, denuoque agebatur tormentis militiæ, & cuniculis

culis subterraneis. Sed cum mania excavassent & posuissent super ligneis pessulis, hostes passi sunt deditio-
nem facere, nisi post viginti dies subsidium venisset, sicut & postea venit, atque Veneti frustrati sunt, &
ad Gaidum hyematum recessum est. Quoniam vero gratulari oportebat cum Rege Gallorum propter partam
victoriam de Helvetiis, quatuor oratores Veneti viri primarii apud Mediolanum eo officio functi sunt, &
comitati Regem usque Bononiam ad Pontificem, ubi per quadriuum actum est de bello & pace, & de aliis
omnibus, quæ spectare ad Regem & Pontificem viderentur. Et cum vicissim composuissent omnia ex senten-
tia, Rex Gallorum Mediolanum rediit, & in Galliam repedavit. Postea venit in castra Veneta Domi-
nus Lutrech cum magno subsidio & Theodorus Triulcius gubernator Veneti exercitus cum Andrea Gritti,
qui legatus in castris Dominico Contareno susceptus est, atque iterum Brixiam obsederunt, & frequenter
agebatur levibus certaminibus, ut semper fieri solet, quando in propinquo hostis est. Et quidem galli & Ve-
neti in spem urbis potiunde facile ducti sunt, quia maioribus viribus agebatur. Sed parum profuit, cum
postea Rex Angliæ datis pecuniis Regem Romanorum & Helvetios movisset. Namque primo quoque tem-
pore Rex Romanorum cum magno exercitu in Italiam venit, & Gallos tantus timor incescit, ut non aude-
rent hostem conspiciere, & volebant in Galliam abire, nisi Veneti vetassent hortando & comprimendo vim
hostium apud Castellum Asulam, ubi viribus agebatur, & hostes nunquam potuerunt oppidum capere. Sed
eo relicto nihilominus contra Gallos & Venetos ibatur, quousque Mediolanum ventum, & contra hostes
acriter statum est, simul ac Helvetii subsidio venerunt adversus Helvetios. Itaque cum acriter obviam ho-
stibus iretur, & staretur cum Helvetiis, qui volebant pugnare contra Helvetios, quia Mediolanenses res
novas moliri non possent, & Rex Romanorum solvendo amplius non esset, ipse statim abiit, & ab hoste
paulatim recessum est. Sed non impune fiebat, quia omnibus locis obviam hostibus ibatur, & multi caesi aut
capti sunt, quousque iterum in Germaniam iretur. Cum vero Rex Romanorum & Helvetii abiissent,
omnis exercitus Venetorum & Gallorum iterum contra Brixiam venit. Sed hostes cum viderent in magno
discrimine rem sitam esse, magis ad concordiam declinabant, & tandem æquis conditionibus urbem & castel-
lum tradere passi sunt, atque impune cum divite suppellectili per Tridentum in Germaniam abire. Capta Bri-
xia contra Veronam itum est, sed parum cessit ex sententia, quia paulopost rumor cepit increbrescere venire
iterum Helvetios, & protinus ad Pischeriam recessum est, commeatum vetare, & tantum levibus certa-
minibus semper agere. Sed hostes aliquin usque Patavium totam messim, & magnam copiam commeatuum
prædati sunt, & aliquando venerunt Vincentiam etiam impune diripere quia exercitus nimium disaret, &
præsidia apud Patavium & Vincentiam non sufficerent. Quare cum expectata pecunie & Gallia venissent
Dominus Lutrech contentus fuit contra Veronam iterum in expeditionem exire. Sed inter eundem ex colli-
sione currum in pulverem igniferum magnum incendium venit cum magna jactura reipublicæ, quia cum grandi-
impensa oportuit iterum munimenta reparare, & tamen contra Veronam nihil fiebat. Namque Galli
identidem volebant dissimulare, & non urbem capere, sicut apud Bursellem civitatem in pace perpetua cum
Rege Hispaniæ conventum est. Non tamen propterea desisteatur bello assiduo, & vicissim contra Veronam
tormētis militiæ acriter agebatur, atque amplius cum magna pars muri procubisset, parabatur in certamen
descendere. Sed dum ea res agitur nuncius e Burgundia & Germania ad Dominum Lutrech confestim in
castra venit, & amplius ferebatur obsessis iterum ingens præsidium festinare, quibus rationibus Galli iterum
ducti sunt omnia imperfecta relinquere, & conclamatis repente vasīs ad Villamfrancam recessum est, atque
inde frequenter levia certamina fiebant, quia Galli & Veneti maxime volebant commeatum vetare, atque ho-
stem ad deditioem cogere præ inopia earum rerum, quæ esculenta & poculenta sunt. Itaque Crovaria castellum
unde commeatus in urbem ferebantur, frequenter captum & receptum est, quia modo nostrorum, modo ho-
stium vires ampliores erant. Sed magis intererat quod iterum ferebatur, venire subsidium e Germania, at-
que auctore Cardinale Sedunensi Regum oratores novum fœdus in Gallos & Venetos iurasse. Namque
propterea Dominus Lutrech volebat Mediolanum abire, & inopiam militum causabatur, ut non nisi mag-
nis impensis commeatum in eum locum retenti sunt, donec apud Bursellem per oratores ageretur de pace in-
ter Regem Gallorum & Romanorum, & de induciis inter Cæsarem & Venetos. Et quidem Helvetii
festinarunt pacem cum Rege Gallorum antefacere, quia paulopost Cæsar cum Rege Gallorum pacem perpe-
tuam fecit, & cum Venetis inducias pactus est. Itaque urbs Verona in Venetorum potestatem venit, &
milites ad stationes dimissi sunt, quia induciæ vigeant, & difficultates aliæ inter Regem Romanorum &
Venetos sitæ erant in manu Regis Gallorum & Regis Hispaniæ. Denique Andreas Gritus Dominum Lu-
trech usque urbem Laudam comitatus est, & Venetias rediit, quo venit, & paulopost Gubernator Triul-
cius, atque in navi Bucentoria cum omnibus signis lætitiæ exceptus est.

LIBER SEXTUS.

Rostequam inter Gallos & Hispanos annales induciæ prorogatae sunt, in dies magis magisque agebatur de nuptiis filiae Regis Gallorum Rayneriæ cum Ferdinando fratre Ducis Burgundiæ, atque identidem Julianus Medices operam dabat sororem Ducis Allobrogum uxorem ducere, & quia per eos dies uxor Regis Gallorum perierat, videbatur pacis præsentaneum remedium fore, si soror Regis Angliæ pulchra adolescentula Regi Gallorum nuberet. Et quidem Rex Angliæ velle id facere videbatur, simul ac æquo animo ferre non poterat, se invito Regem Hispaniæ inducias fecisse. Sed volebat Nervim urbem tenere, & habere annum vesticum numum quinquaginta millium, atque in bis decennium decies centena millia, & tandem Rex Gallorum

A sororem Regis Angliæ uxorem duxit, atque istis conditionibus pacem facere passus est, ut posset Helvetiorum audaciam comprimere, & venire iterum in Italiam. Igitur Rex Gallorum festinare, parare, facere quæcunque utilia viderentur & quia super ea re mens Pontificis in incerto erat, rogabatur identidem sententiam dicere, & quantum auxilii Regi Gallorum laturus esset. Ille vero semper aiebat, se nolle quicquam palam facere, donec oppositum videretur, quia Rex missos fecisset mille ducentos milites, & decem millia peditum. Namque Pontifex aliquin dissimulabat cum Rege Gallorum, & opem pollicitus hortabatur eum in Italiam festinare, quousque ejus adventus incertus esset. Sed postquam innotuit Regem per annum non accessurum in Italiam, Pontifex stabat cum Rege Germaniæ & Hispaniæ, Florentinis, Genuensibus, Mediolanen-
A. Mocenicius. I fides

fibus & Helvetiis, atque enixius curabat *Venetos* cum Rege *Romanorum* componere. Sic enim putabat facile fore ut Rex *Gallorum* ab incepto desisteret, quia sine *Venetis* focis illi veniendi in *Italiam* nimia difficultas esset. Sed *Veneti* semper voluerunt fidem inviolatam servare, quam semel Regi *Gallorum* præsiterant. Et cum ad eam rem nomine Pontificis *Petrus Bombus* ex *Roma Venetias* venisset, illi nunquam passi sunt *Veronam* Caesari relinquere & pacem facere. Itaque Pontifex postquam videt *Venetos* ut putarat suarum partium non fore, & Regem *Gallorum* cum exercitu in *Italiam* festinare, non satis sciebat quid faceret. Et quia hinc *Hispani*, inde *Galli* saepe Pontificem petebant, se suarum partium offendere. Ille semper differebat in tempus aliud, dum mallet pacem omnium curare, quemadmodum fieri studebatur, ut se positis armis *Mediolanum* Regi *Gallorum* cederet, & unicuique redderetur quod suum est. Interea vero *Ludovicus* Rex *Gallorum* morte praeventus occubuit, & in ejus locum *Franciscus* gener ejus susceptus est, atque illico *Veneti* cum eo innovarunt vetera foedera, dum ille qui munificentissimus est meritis quosque donis amplissimis accumulat & vacat hastiludius, quemadmodum & *Livianus* in honorem ejus apud *Patavium* fecit & magnifica hastiludia gesta sunt. Namque in eo solo *Venetorum* sita spes erat, & frequenter rogabant in *Italiam* festinare. Sed ille volebat in expeditionem exire, nisi domi prius omnia pacasset. Igitur primo quoque tempore pactis nuptiis sibi consanguineum fecit Ducem *Geldriae*, Ducem *Cleves*, & Ducem *Legiae*, ut illi si opus esset obviam irent Regi *Romanorum* & *Helvetiis*. Namque *Helvetii* aequo animo ferre non poterant Regem *Gallorum* sibi rem *Mediolani* & *Genue* audacter asciscere. Aliter cum Rege *Angliae* foedus sancitum est, & Dux *Burgundiae* Regi *Gallorum* sponte debitum homagium detulit, atque volebat ejus consanguineum fieri, & *Rayneriam* in conjugem ducere. *Franciscus* autem Rex *Gallorum* cum Pontifice *Leone decimo* quantum in se fuit semper egit, ut unum velle & nolle vicissim esset, sed tantum absuit, ut paulopost inter Pontificem Regemque *Germaniae* & *Hispaniae*, Ducem *Mediolani* & *Genue*, *Florantinos* & *Helvetios*, contra *Gallios* & *Venetos* clandestinum foedus initum sit, quo tenerentur *Helvetii* ad duodecim millia hominum in *Burgundiam* irrumpere, dummodo darentur in mente quolibet triginta millia numum, & alia totidem si eorum alius duodecim millibus in *Italia* opus esset. Atque amplius Rex *Hispaniae* jam completis induciis res novas moliri videbatur ad confinia *Vasconiae*. Igitur Dominus *Lutrech* cum mille militibus contra *Hispanos* venit, & similiter adversus *Helvetios* Dominus *Tremulie* cum copiis in *Burgundiam*, & *Joannes Jacobus Triultius* cum octingentis militibus in *Provinciam* profectus est. Interea vero Rex *Romanorum* frustra tentavit in *Frainburgensi* conventu nepotem suum Ducem *Burgundiae* in Regem *Romanorum* subrogare, quia forte inter agendum *Maguntinus* Archiepiscopus morte praeventus est, & similiter frustra iterum iterumque hortatus est *Viceregem Hispaniae* in *Forum Julii* cum copiis ire, quia nimium illi factu periculosum videbatur. Itaque iratus Rex *Romanorum* divertit ad Regem *Pannoniae* & *Poloniae* contra *Venetos* auxilium implorare, & ad eam rem simul & contrectandis Regum nuptiis Cardinalis *Gurgensis* in *Hungariam* venit, & egit de conventu regum apud urbem *Possonium*. Namque alioquin dum Rex *Romanorum* *Moscoritis* faveret, illi Rex *Poloniae* amicus non erat, adeo frequenter pactis connubiis

A multae inimicitiae regum sedari solent. Nihilominus *Rome*, oratores *Germaniae* & *Hispaniae* ex altera, & ex altera *Galli* & *Veneti* super habendo Pontifice enixe contendebant, & maxime *Petrus Landus* orator *Venetus*, & postea *Marinus Georgius* ea opera frequenter usus est, atque agebat si Pontifex animadvertat Regis *Gallorum* fidem, vires, potentiam, & opes cumulatissimas, nunquam divertat ad Regem *Germaniae* & *Hispaniae*, quorum alter velit *Italiam* subigere, alter aspiret in dominium temporarium *Ecclesiae*, quasi aliter Caesar semper augustus esse non possit. Sed Pontifex pati non poterat Regem *Gallorum* cum exercitu in *Italiam* venire, quamvis alioquin verba daret & videretur suarum partium fore, tantisper dum apud ipsum in incerto res esset. Namque alioquin Dux *Mediolani* verebatur, ne *Galli* per urbem *Genuam* progredirentur in *Italiam*, quia frequenter inter eos de concordia agebatur, & saepe ibant & redibant vicissim nuntii, atque ideo ut ipsi locum antecapiant primo quoque tempore ab *Helvetiis* in eam expeditionem ibatur. Sed *Helvetii* ad quatuor millia peditum erant, & contra *Ostavianum Fregosium* habebat circiter quinque millia peditum, atque amplius Pontifex cum exercitu volebat suppetere, nisi oporceret potius rem suam agere, quando *Helvetii* etiam *Parmam* & *Placentiam* parabant subigere. Namque *Helvetii* confluebant in dies amplius ad triginta millia hominum, sed plerique contra *Gallios* ad saltus montium antevenerant, atque octo millia peditum cum Duce *Mediolani* in expeditionem ibant, & contenti erant recedere ad iussa Pontificis, si modo *Genueses* contra *Gallios* vellet persistere, atque *Helvetiis* dare numum octoginta millia. Rex autem *Gallorum* propterea laceratus injuria contra *Helvetios* ingentes copias parabat, & cito trajecturus in *Italiam* videbatur. Et quia hucusque dissimulaverat cum Pontifice, ille maxime verebatur, & parabat mille milites & numum ducentis quinquaginta millibus, quae comparaverat ex institutis & venditis novis officiis, quatenus alioquin maxime pecuniae egeret. Namque opes etiam subministrabat *Hispanis* & *Helvetiis*, & tandem *Hispanis* dedit bullam initi foederis cum Duce *Mediolani* & *Helvetiis*, atque ultra suos milites volebat *Urbinatem* Ducem contra *Gallios* in expeditionem exire non contentus cum *Gallis Parmam* & *Placentiam* habere, & pro *Juliano* fratre annales proventus ad numum quinquaginta millia. Interea ver sacrum venerat, & hostes milites septingenti, quingenti levites, & tria millia peditum cum muralibus & caespitibus tormentis militiae, & stationibus parabant discedere, atque eo maxime quia *Veneti* levites ubique illis infesti erant. Et nuper *Mercurius Bua* usque ad portas *Verone* accurerat, & cum comitem *Chariati* incautum offendisset munimenta urbis forte prospicere illum intercipere tentavit. Sed ille ocyssime arrepta fuga se projecit in urbis foveam, & sic e manibus hostium dilapsus est. Parte quoque alia *Joannes Naldus* cum centum quinquaginta peditibus repente trajecto *Athesti* ad *Angulariam* ante lucem adortus est levites praefecti *Peticii*, qui super *Rhodigianam Pollesinum* ad concae aeneas stabant. Et quia illi nihil tale verebantur multi caesi & sauci, atque triginta eorum capti sunt. Igitur hostes omnes cum tormentis & instrumentis militiae constitutis ordinibus videbantur velle *Vincientiam* praedatum ire, nisi *Livianus* cum parte copiarum protinus locum antecapiat, ubi tandem & duo millia peditum ex *Patavio* & milites ex oppidis & stationibus collecti sunt, & iustus est *Laurentius* praefectus peditum, qui nuper *Taurisum* venerat statim cum mille

mille peditibus versus *Vincentiam* festinare, ut sociis auxilio iretur, agros servare, & vermium operariorum sericeos flosos, quorum pretium ad triginta millia numum summam ferebatur. Deinde prope hostes levitibus *Venetis* stationes datae sunt, ut semper referant, quid hostes agant, & ubique illis infesti sint. Hostes autem passim ex *Verona*, *Brixia*, & *Bergomo* copias in castra colligere, & praesertim ex *Germania* exercitui supplementum adferre, & postquam trecenti equites Pontificis, & supra quatuor millia hominum in castra hostium venerunt. Illi primo quoque tempore scorta & impedimenta *Veronam* dimittere, arma expedire, & bellum enixe parare. Denique paratis omnibus ex sententia omnis exercitus hostium *Coloniā* venit, atque inde videbatur magnis itineribus repente *Livianum* incautum aggredi velle, quia ille adhuc cum parte copiarum *Vincentiae* stabat, quamvis Patres nullo pacto vellet rem *Venetam* belli discrimen aliquod subire, dum Rex *Gallorum* cum expeditissimis copiis in *Italiam* festinaret. Sed *Livianus* nullis rationibus adduci poterat, ut loco abscederet, namque proculdubio putabat, hostes nunquam facturos copiam pugnandi, quia pauciores essent, & saepe levioribus certaminibus vincerentur. Sed aliquin contra spem evenit, quia hostes ausi sunt usque ad *Barbaranam* villam cum toto exercitu *Venetis* obviam ire, & amplius ituri videbantur, quasi velint propediem configere. Quae cum primum *Liviano* nunciarentur, quia ille constituerat manum cum hoste nequaquam conferere, sublatis repente signis noctis silentio versus *Pata-vium* recessit, & impune ad *Brentellas* castrametatus est. Et deinde curabat novos milites adscribere, ut mille ducentos milites & decem millia peditum haberet, quemadmodum Patres venienti Regi polliciti sunt. Sed quia inter agendum imperatoris exercitus & praefecti peditum simultas occulta patuerat, *Dominicus Trivisanus*, & *Georgius Cornelius Patavium* venerunt eam discordiam compescere, & tandem nihil magis expediens apparuit, quam primo quoque tempore praefectum peditum versus *Cremam* abire, & venientibus *Gallis* fortiter agendo suppetere. Hostes autem incustoditam *Vincentiam* venerant vastare, & diripere, & victis nihil reliqui facere, atque amplius cum omnis regio desolata esset, *Leonicum* venerunt & deinde colligendis frugibus vacabant, quae praesertim super *Rhodigianam Pollesinum* nimia incuria praedae hostibus relictae fuerant. Et quia *Livianus* tantam rerum iacturam aequo animo ferre non poterat, cum toto exercitu protinus *Ateste* oppidum venit, & contra hostes acriter stabat, ut *Rhodigianam Pollesinum*, intacta quoque fruges servaret & disturberet consilia hostium, qui ad duo millia equitum, & tria millia peditum semper intenti stabant commeatus abunde *Veronam* abducere. Itaque vicissim stabatur, & quamvis hostes saepe pararent *Venetis* obviam ire, & illuc versum itinera levigare, non tamen nisi levioribus certaminibus agebatur, dum hostes passim praedari volunt, & *Venetis* levites sociis auxilio ubique sunt. Jam vero *Franciscus* Rex *Gallorum* convenerat cum Rege *Angliae* & Duce *Genuae*, nihilque habebat antiquius quam dare operam, ut primo quoque tempore in *Italiam* iretur. Deinde festinare, parare, facere omnia utilia, & passim equites peditesque adscribere. Denique cum omnia ex sententia parasset statim jubet *Petrum Navarium* cum decem millibus peditum saltus montium antecapere, & probe propicere, quae via esset facilior. Deinde omnis exercitus duorum millium militum, & triginta millium peditum *Grannopolim* venit, &

A cum auxiliaribus copiis pecuniisque, Duci *Genuae* literae datae sunt, ut cum quingentis militibus, & decem millibus peditum *Laurentio Cernati* se jungat, & quantum in se est citra montes agat pro Rege Christianissimo, atque Dux *Ferrariae* & Marchio *Mantuae* commoniti sunt identidem facere. *Petrus* autem *Navarius* cum scrutaretur saltus montium elegit locum insolitum, quia explanato quodam cacumine inde apparebat via commodior tormentis militiae. Namque aliquin tres saltus montium habentur, quibus in *Italiam* itur, quorum duo Collis agni ad castellum *Delphinum*, & *Persa* difficiles & invii sunt tormentis militiae. Tertius autem *Susa* facilis est, nisi custodes *Susanam* civitatem petant, quae claudit iter & ad pedem *Mongencurii* sita est. Sed quia intra montes persistere difficile admodum erat, nisi commeatus abunde suppetere, ordines *Helvetiorum* citra saltus distributi sunt, ad *Susam* decem millia peditum, ad *Pinarolium* sex millia, & ad *Salucium* octo millia ubi stabat & *Prosperus Columna* cum trecentis militibus. Interea vero venienti Regi *Gallorum* viam parabantur. Namque parte alia ultra *Padum* ex *Genua* Dux *Octavianus Fregosus* cum quinquaginta militibus, & duobus millibus peditum ubique hostibus infestus erat, & parte alia citra *Padum* identidem faciebat ex *Crema* *Laurentius* cum ducentis militibus, quingentis levitibus, & duobus millibus peditum agros vastare, praedas agere, atque ipsa oppida in fidem Regis recipere. Namque *Helvetii* ad viginti millia hominum ad *Moncalerium* & *Pinarolium* convenerant, simul ac *Galli* ea parte trajecturi viderentur. Et quidem illud stratagema illorum fuit, quia interea sine aliquo impedimento per viam *Argentariam* ad confinia *Genuae* *Gallorum* omnis exercitus magnis itineribus in *Italiam* venit, & in primo vestibulo ad *Villamfrancam* Dominus *Palliseus* qui cum septingentis militibus & sex millibus peditum semper exercitum anteibat, *Prosperum Columnam* cum trecentis militibus incautum offendit, & quia nihil tale verebatur facile locus vi captus est, & *Prosperus* cum militibus in hostium potestatem venit. Et quidem ea iactura maxima *Helvetiorum* fuit, quia non habebant alios equites, qui possent commeatui suppetere. Posteaquam vero Regis omnes copiae collectae sunt, versus *Novariam* contra *Helvetios* audacter ibatur, & illi nolle amplius configere, sed ad pacem declinare videbantur de qua frequenter etiam agebatur. Non tamen *Galli* desistebant procedere, & maxime studebatur, ne *Hispani* jungi possent cum *Helvetiis*. Namque *Hispani* ad eam rem versus *Placentiam* ibant, ubi erat omnis exercitus Pontificis praeter *Marcum Antonium Columnam*, qui cum centum militibus, sexaginta levitibus, & duobus millibus *Germanorum* peditum praesidio *Veronam* concesserat. *Livianus* autem cum toto *Veneto* exercitu identidem *Gallis* obviam movit, & sequebatur *Hispanos*, ut nusquam jungi possent *Helvetiis*. *Helvetii* vero retrocesserant ad *Varesum* oppidum situm prope lacum *Larium*, atque ideo *Gallorum* omnis exercitus usque ad *Buffalariam* venit, & *Joannes Jacobus Triultius* cum trecentis militibus, & septem millibus peditum longius ivit ad *Fanum Christophori* prope *Mediolanum* ad duo millia passuum. Atque inde urbem petere quatuor regii Caduceatores frustra praemissi sunt, quia superbe responsum est, & potius viribus agendum esse videbatur. Atque ideo *Joanni Jacobo Triultio* cum copiis, & *Petro Navario* cum decem millibus peditum demandatum negotium est. Parte vero alia Dominus *Cletensis* cum sexcentis militibus, & parte alia *Livianus* cum toto

exercitu *Venetorum* vicissim moliebantur copias Pontificis Cardinem *Sedunensem* & *Helvetios* incautos offendere, cum illi nuper *Laudam* civitatem prædatum venissent. Sed tantum abfuit, ut Pontificii iterum *Placentiam*, & *Helvetii* *Varesum* cum magna præda antevererint, atque exercitus *Venetorum* *Laudam* vacuum intravit, & Rex *Gallorum* cum toto exercitu *Marignanum* oppidum venit, quod *Mediolanum* & *Laudam* interjaceret, ut vicissim semper auxilio ubique sint & vetent *Hispanos* pontificiosque usquam *Helvetios* convenire. Quamvis enim cum *Helvetiis* de pace diu actum esset, & tandem viginti duo obides *Helvetiorum* haberentur, & darentur illis numerum centum sexaginta millia, ex octingentis millibus quibus convenerant. *Helvetii* tamen iterum parabant in expeditionem exire, & videbantur velle *Gallos* hostes decipere. Namque Cardinalis *Sedunensis* statim ex *Placentia* *Mediolanum* venit, & fœdus initum summa ope dehortatus est. Atque amplius eo authore imitante *Spartanum* *Leonida* rumor ceperat increbrescere *Hispanos* cum *Gallis* certare, quibus auxilio statim eundum esse videretur. Igitur *Helvetii* *Mediolanum* venerunt ad viginti quatuor millia hominum, atque inde constitutis ordinibus cum ingenti multitudine *Mediolanensium* idibus Septembris hora diei vigesima secunda *Gallos* hostes ad *Marignanum* aggressi sunt. Et quidem primo levibus certaminibus agebatur, denique collatis signis certatum est per totam noctem usque ad diei sequentis horas quindecim, dum pugna quantum alia unquam fuit valde sanguinolenta & atrox esset. *Galli* in castris stabant sub ordinibus militiæ. *Helvetii* non desistebant iterum iterumque invadere, & conabantur ordines disturbare, modo per medias acies *Gallorum* ire, modo præsidium, modo subsidium impetere, multi utrinque cadebant, plurimi sauciabantur, horrifonus clamor & strepitus armorum ad cælum ferebatur. *Galli* tormentis militiæ & cataphractis militibus præstabant. *Helvetii* suis ordinibus, & valido peditatu magis pollebant. Denique parte alia in præsidium, & parte alia in subsidium *Gallorum* acriter agebatur, & utrinque *Galli* cedere visi sunt, ut sola staret media acies & robur exercitus, tuereturque tormenta militiæ, quo & Rex ipse subsidio venerat, & inter primos fortiter agebat. Namque inibi belli vis major incubuit, & multi propè Regem cadebant, quorum aliquando contritum cerebrum in oculos Regis profuissè dicitur, & Rex ter hasta percussus est. Sed semper vulnus in thoracem desivit, ut ipse videretur rem suam collabantem sustinere. Semper hortando & pollicendo omnia prædæ militibus fore. Sed utrinque *Gallorum* deterior fortuna videbatur, quod cum videret *Joannes Jacobus Trivultius* qui cum præsidio & peditatu *Vasconio* adversus *Helvetios* pugnabat, statim decrevit equitatum gravis armaturæ hostibus objicere tanquam munimentum peditibus, & statim jubet nunciari Regi tale consilium, qui erat cum subsidio & peditibus *Germanis*, quos vocant *Lance-nec*, ut parte alia acrius etiam ageretur. *Helvetiorum* autem subsidium hucusque steterat, & deinde retrorsum divertit invadere Regem cum subsidio a lateribus, & forte venerant per convallem in locum ascendere, ubi pugnabatur. Et ecce *Livianus* cum nobilibus & equitatu levitum repente improvvisus affuit, & clamor ingens exortus est. Quo fit ut re insperata, & quia *Helvetii* putarunt *Venetorum* omnem exercitum esse, statim contreriti compulsi sint aufugere, atque identidem cæteris *Helvetiis*, qui cum *Gallis* pugnabant, timor additus, & *Gallis* audacia. Ita-

que accessum & multum est, quando *Livianus* cum quinquaginta nobilibus statim subsidio venit. Namque *Gallos* a fuga effusa & *Helvetios* a feroci pugna continuit, redintegratumque prælium est, & amplius cum primum cæteræ etiam *Venetæ* omnes copię venissent de *Helvetiis* tanta edita cædes est, ut vix eorum pars quarta supererit. *Gallorum* quoque multi desiderati sunt, nepos Domini *Barbonii*, filius Domini *Tremulie*, & alii quatuor magni Duces, & quatuor millia hominum. *Venetorum* vero maxime deplorata mors est *Clapini Pitiglianii* qui adolescens animosus plusquam apta ætas esset fortiter in hostes agendo celebri morte perierat. Itaque a *Gallis* & *Venetis* de *Helvetiis* parva est victoria tantum celebris quantum legitur a *Julio Cesare*, capta *Helvetiorum* cum pilato majori cuncta vexilla, atque omnia impedimenta, & tormenta militiæ, cæsaque hostium decem millia, atque amplius sex millia hostium qui in nemore proximo aufugerant, & qui *Mediolanum* ibant, quia recepti non sunt protinus in patriam fugerunt. *Hispani* autem & *Romani* duo millia militum, mille levites, & quindecim millia peditum, qui nuper *Padum* trajecerant, ut *Helvetiis* sociis se jungant, audita tanta clade statim redierunt *Placentiam*, & protinus abierunt in pacatum dum illis integrum esset. Secundum eam pugnam *Mediolanenses* quoque veniam & pacem implorarunt & impetrarunt etiam facile, atque amplius authore Duce *Allobrogum* cum *Helvetiis* de concordia agebatur, & deinde duo de viginti oratores *Mediolanensium* in castra Regis venerunt urbem tradere. Sed super arce *Mediolani* & *Cremonæ* difficultas erat & viribus agebatur, namque *Magnus Notbus Allobrogum* cum parte copiarum oppugnabat arcem *Cremonæ*, & *Petrus Navarius* cum decem millibus peditum contra *Mediolani* castellum acriter stabat, atque agebat maxime tormentis militiæ subterraneisque cuniculis. Et quia tandem *Dux Sfortia* videt rem sitam in magno discrimine *Cremonæ* & *Mediolani* arcem deditione tradidit, ut Cardinalis promoveretur, & viginti millia numum in *Gallia* annuatim haberet. Postea Rex *Gallorum* cum magna pompa in urbem *Mediolanum* ingens triumphum egit, & quia multum refert quarum partium Pontifex esset, res omnes cum ipso composuit. Itaque omnis exercitus Regis *Hispaniæ* & Pontificis statim abscedit & Regi cessit *Parma* & *Placentia*, simul ac ipse contentus fuit rerum Ecclesiæ patrocinium sumere. *Livianus* autem cum toto *Veneto* exercitu contra *Brixiam* ibat, & insuper e *Gallis* ad eam rem destinatus erat *Magnus Notbus Allobrogum* & *Theodorus Triultius* cum septingentis militibus, & septem millibus *Germanorum* peditum. Sed longa mora auxiliorum *Gallorum* rei gerendæ magnum impedimentum attulit, quia dum differretur, mille pedes hostium subsidio *Brixiam* venerunt, & præfectus *Hispanus Brixienfes* cives *Venetæ* factionis expulit, cum quibus antea familiariter de deditione *Veneti* loquebantur. Quare *Livianus* deinde malebat *Veronam* oppugnare, quia ea convhendendis utilibus commodior & minus munita videretur, atque amplius capta *Verona* super *Brixia* parva difficultas supererat. Sed tamen nihil fiebat, tum quia pontificiæ & *Hispanæ* copię *Veronæ* subsidio *Padum* ad *Hosiliam* præferabant trajicere, quibus obviam ire ambo exercitus aliquando moliti sunt, quousque *Hispani* iterum *Neapolim*, & pontifici versus *Bononiam* inceptum iter aggressi sunt, tum quia *Gallicæ* copię quæ *Venetis* auxilio debebantur apud habendam *Cremonam* longas moras traxere, non denique quia *Livianus* apud *Gaidum* oppidum incidit

in malam confusi ventris aegritudinem, qua & tandem nonis Octobris immatura morte præventus est. Et ea quidem fuit maxima gloria quod tunc periisset, quando posset optime vivere, & tanto desiderio omnium teneretur, ut diu in castris Cadaver etiam delatum sit. Non tamen propterea desisteatur bello, sed *Veneti* milites vi ceperunt *Piseveriam* castris trecentis *Hispanis* peditibus, atque habitis nunciis Regis *Gallorum Asula*, *Lonatum*, & *Sermenium* delciverunt ad *Venetos*. Atque amplius cum omnibus copiis contra *Brixiam* ibatur, quia Rex *Gallorum Mediolani* & *Cremonæ* castella deditione obtinuerat, & *Magnus Norbus* cum gallicis *Auxiliis* in castra *Veneta* festinabat. Sed *Joannes Jacobus Triultius* Imperator in castris *Venetis* antevenit, & cum ventum esset prope *Brixiam* ordines distributi sunt, & primo quoque tempore ceptum est tormentis militiæ acriter in urbem agere. Contra nihil segnius hostes vicissim agebant, & identidem vexabant *Venetos* tormentis militiæ, sæpe etiam eruptione facta usque ad stationes *Venetorum* ibatur, & levia certamina fiebant. Atque nuper amplius sexcenti pedites hostium repente fecerunt impetum in tormenta militiæ, & quia temere stabatur, quamvis centum milites, & sex millia peditum essent, omnes re insperata in fugam conversi sunt præter *Joannem Paulum Manfronum*, qui cum triginta militibus vim hostium aliquantum repressit. Illi tamen disturbarunt omnia, combusserunt pulverem igniferum, & asportarunt in urbem decem tormenta militiæ cum tanta *Venetorum* ignominia, ut illi consternerentur animi, & *Gallorum* auxilia non profutura viderentur, quandoquidem semper multum refert adversa initia rerum gerendarum habere, & supra omnes alios *Joannes Jacobus Triultius* ægre tulit, & deinde hortabatur paulisper recedere, quia tempus pluviosum esset, & hyems instaret rebus agendis semper incongrua. Regis autem *Gallorum* longe aliena mens erat, namque ille omnino volebat reparare rempublicam, atque ideo statim jubet Dominum *Telagni* visum ire, quæ usui forent, simul ac & *Magnus Norbus* cum sexcentis *Gallis* militibus, & septem millibus peditum venit in castra *Veneta*. Igitur consultabatur quid facto opus esset, & maxime studebatur habendo pulverem igniferum instrumentaque alia & tormenta militiæ, & cum jam omnia parata essent, iterum & acrius *Brixiam* obsederunt. Et quia *Germani* pedites contra *Cæsarem* nolebant opera militiæ facere, illi tandem dimissi sunt & subrogati *Vascones* pedites ad quatuor millia hominum, deinde duobus simul locis ceptum est agere tormentis militiæ. Namque parte altera stabant *Galli* quingenti milites, & quatuor millia peditum, atque parte altera *Veneti* noningenti milites, mille quadringenti levites, & novem millia peditum. Jam vero acriter actum erat tormentis militiæ, & proiecercant muri quantum poterant. Namque alioquin hostes murum e terra congesserant, & duxerant altum aggerem, atque ideo ulterius cuniculis agebatur. Et quidem *Galli* ex altera, & ex altera *Veneti* continuis operibus vias subterraneas excavabant, & operabantur sub tutissimis munimentis. Namque inter eundem semper terram fulcibant ligneis pessulis, & ibatur per foveam ad urbis mœnia, atque amplius conabantur scalpris murum incidere, & frequenter suffodiebant parietem. Deinde ne pars illa procumberet supponebant lignea repagula, & procedebant ulterius, quousque totam urbem fulcirent ligneis pessulis, & quia opus erat insolitum atque inexcitantum *Joannes Jacobus Triultius* & *Petrus Navarius* semper instabant, & primi erant

A inter talia opera. *Petrus* etiam *Navarius* novum opus incepit ad portam pilarum, ubi cum mille quingentis peditibus castrametatus est. Sed hostes vetabant quantum poterant cuniculos contra suffodere, & disturbare ignibus omnia quacunque fiebant. Atque amplius multi hostium ex *Verona* conabantur *Venetos* ab oppugnatione divertere, & nuper agmine facto sexcenti equites, & quinque millia peditum repente *Venetos* quadringentos milites, & totidem levites aggressi sunt, qui sub duce *Joanne Paulo Manfrono* & *Mercurio Bua* præsidio apud *Vallegium* erant. Sed quia temere stabatur pateri *Venetorum* voluerunt vim hostium expectare, & retrorsum ibant, quod cum vidisset *Julius Manfronus* non potuit pati tantam ignominiam, & cum paucis ausus est in hostes confertissimos impetum facere. Sed parum cessit ex sententia, quia tandem equus ejus vulneribus confossus est, & cum ipse pedes diu pugnaverit, denique multitudine hostium victus est, & in potestatem illorum venit. Atque amplius ex *Germania* parabatur majoribus copiis *Brixie* propediem suppetere. Igitur propterea *Galli* & *Veneti* ducti sunt convenire cum hostibus auctoritate *Domino Bone Vallis* quibus vellent conditionibus, dummodo illi post viginti dies urbem tradere paterentur. Namque sic honestius visum fuit deferre ad *Gaidum* majora tormenta militiæ, & paulisper recedere, quia alioquin timebant, si qua vis ingruat ex *Germania*. Et quidem ejus rei auctores erant cives *Gambarenses*, dum volunt ea via *Venetos* ab oppugnatione detinere & frustrari, sicut & factum est, quia dum statim tantum abfuit *Brixiam* tradere, ut potius *Germani* hostes ad sex millia peditum venerint *Amphum* castellum statim capere. Neque spes eos fecellit, quia opidani postquam vident rem sitam esse in magno discrimine, maluerunt deditionem facere & impunitati consulere, sicut & tria millia peditum qui debebant subsidio festinare, ne ausi quidem sunt venientem hostem conspiciere. Et amplius tantus timor in castris incessit, ut protinus obsidione soluta recessum sit, atque ad *Gaidum* hyematum ibatur, simul ac hostes in *Brixiam* commeatum & subsidium portassent. Dum ea in castris agerentur *Mediolanum* venerunt ad Regem *Gallorum* oratores *Veneti Antonius Grimanus*, *Dominicus Trivisanus*, *Georgius Cornelius*, & *Andreas Grittus* omnes procuratores & viri primarii. Et cum postera die ingressi essent ad Regem cum magna pompa *Dominicus Trivisanus* ejusmodi oratione ulus est. Jure quidem Rex invicissimè ea habentur amicorum maxima officia, quæ in rebus letis vicissim gratulando fieri solent. Namque ex eo maxime patet amicitia mutua, quando eisdem similiter officimur. Atque nobis tanto magis letandum est ob partam victoriam quanto magis conjunctissimi sumus & nihil superest, nisi invicem semper officiis certare. Et profecto simul ac vidimus te cum florantissimo exercitu in *Italiam* festinare, belli diuturni omnia aspera & dura æquo animo passi sumus, quia istam diem maxime sperabamus, ut tu communes hostes vinceret, & reparares collabantem nostram rempublicam. Venisti & vicisti tuis auspiciis tantum hostes *Helvetios*, quantum a *Julio Cesare* non legitur. Namque cum illi pro virili acriter agerent, tibi etiam major victoria parta est. Et cum primum quæ ipse gesseras in senatu relata sunt, omnes letabantur & magnificabant tua gesta semper memoranda quantum erga te noster amor exposculet. Et statim Patres nos elegerunt ut veniremus cum omnibus signis letitiæ, & apud te isto officio omnibus viribus animi fungeremur. Nos vero letamur non quantum volumus, sed quantum possumus, quia alioquin verba invenire non valeamus, quæ nostris affectibus possent.

sent exprimere. Illud satis constat evenisse quod maxime sperabamus. Namque parva victoria cum Mediolanum receperis tibi & nostræ reipublicæ faustum felisque fore proculdubio putamus. Et nos quidem totius reipublicæ maximam letitiam prætulimus, quia oratores venimus jam confecti senio & functi omnibus magistratibus. Ergo letamur & gratulamur iterum iterumque omni affectu animi, & precamur te prosequi partam victoriam, & reparare nostram rempublicam. Ne aliquin spes ea nos fallat, quam in te solo jampridem reposuimus. Postquam Dominicus Trivisanus ea dixit, per Magnum Scribam paucis responsum est. Regem libenter vidisse & amice oratores completi, qui venerant & merito letarentur, quia etiam res sua ageretur, si cui & actum erat auxiliaribus copiis reipublicæ, quæ cum multum pro rege passa esset, ipse quoque vicissim conaretur beneficiis pensare, ut cito omnibus daretur intelligi, Regem agere ea omnia, quæ plena officii essent erga rempublicam. Postea cum Helvetii ad Concordiam declinare viderentur, Rex parabat convenire Pontificem apud Bononiam, atque eam rem maxime Laurentius Medices apud Regem agebat, & Bonivetus Gallus orator apud Pontificem. Et quamvis Galli Duces putabant periculosum fore se Pontifici credere. Rex tamen iter facere aggressus est cum nostris etiam oratoribus, atque cum venientem apud urbem Regium duo Cardinales Elifens & Medices susceperunt, & comitati sunt usque Bononiam, ubi tandem præstita obedientia Rex cum Pontifice de pace & bello vicissim locutus est. Et quia multum intererat ceperunt agere de pace omnium & de induciis, atque ad eam rem statim jubent fratrem Egidium Eremitam in Germaniam ire & videre, si posset Venetos conciliare cum Rege Romanorum, & habere Veronam & Brixiam cum pecuniis. Namque Pontifex aliquin invenit Regem secundum cor suum, donavit Cruce gemmata, coram ipso rem divinam fecit, & in gratiam Regis fratrem Magni magistri Cardinalem instituit, simul ac Rex etiam cessit sanctioni pragmaticæ. Deinde cum simul stetissent per quadriiduum, Pontifex peractis rebus omnibus versus Florentiam & Romam abiit, & Rex identidem cum viginti quinque millibus equitum quibus Bononiam venerat, iterum Mediolanum reversus est. Et quia videt rem Venetam contra Brixiam egere majori subsidio præsertim illud consultabatur quod Dominus Satiglionius retulerat, cum nuper e castris Venetis venisset. Namque ille agebat exercitum recessisse ad stationes propter tempus hyemis, quia simul ac custodes temere saltus montium deseruerant, videbatur e republica fore, prope urbem ad stationes stare, saltus montium recipere, comitum subsidiumque vetare. Sed cum Rex potius veller exercitum contra Brixiam redire, statim jubet Dominum Lutrech & Andream Gritum ire & videre, si oportet supplementum exercitui mittere, qui cum redissent & retulissent quid facere opus esset, datum negotium est Domino Barbonio, quem Rex voluit suum locum in Italia tenere, & ipse magnis itineribus in Galliam abiit, quia oportebat Helvetios, Ducem Burgundie, & Regem Angliæ sedare. Igitur apud Dominos Gallorum posita in consultatione res est, & tandem putarunt operæ pretium esse Dominum Lutrech & Theodorum Triultium Gubernatorem in castra Veneta venire, & contra Brixiam in expeditionem redire. Namque aliquin passim ad saltus stabatur, & Mercurius Bua cum levitibus usque urbem frequenter ire, pabulatores interciperi, comitum vetare, & omnia infesta reddere. Atque amplius nuper cum offendifset prope Brixiam pedites equitesque, qui

A pabulatum venerant, statim in illos impetum fecit, & hostes facile vincebantur. Sed ex urbe subsidium venit, & redintegratum prælium est, atque pugna fuit multum aspera, quia paribus animis & viribus agebatur. Sed postquam frater Gubernatoris Brixie cum duodecim militibus in Venetorum potestatem venit, omnes alii usque in urbem fusi fugatique sunt, atque eo maxime hostes consternati animi erant, quia duo strenui Duces peditum perierant, & præfectus militum captus est. Nihilominus parum hostibus cessit ex sententia cum vellent pecunias in Brixiam portare. Namque Joannes Fregosius cum Joanne Colorado Ursino & parte copiarum repente ad Amphum castellum illos aggressus est, & ad mille hostium aut caesi aut capti sunt. Atque amplius hostes e Verona qui venerant Venetos divertere, vix potuerunt in urbem impune recedere, quia apud Pischeriam Venetorum & Gallorum ingens præsidium erat, & contra hostes acriter ibatur. Itaque utrinque hostes repulsi sunt, & vetitum est pecunias in Brixiam portare. Non tamen pecuniæ in manus Venetorum venire, quia hostes illas per lacum alportarunt in Germaniam cum multis tamen lachrymis, quia multi Duces Lotronienses Domini, & magni viri Germaniæ in illo nocturno certamine caesi sunt. Postea Joannes Jacobus Triultius Mediolanum abiit, & venit Dominus Lutrech cum trecentis militibus, & tribus millibus peditum, necnon Theodorus Triultius gubernator in castra Veneta, & Andreas Gritus legatus Dominico Contareno suffectus est, & vicissim agebatur de expeditione Brixie, quam iterum parabant suscipere. Namque aliquin stabant in Vallesabia quingenti supra duo millia peditum, & curabant Amphum castellum reficere, quia alia loca non ita patent magnis exercitibus & tormentis militiæ, atque amplius penetrarunt agros vastare, prædas agere, castellumque Lotronium & Astorum comburere. Pari modo partibus aliis frequenter levia certamina fiebant, namque levites ubique infesti erant omnibus, qui pabulatum ibant. Et nuper cum inter pedites certamen esset, Petrus Navarius statim subsidio venit, & hostes intra urbem repulsi sunt. Denique Galli omnes & Veneti festinare, parare, facere omnia utilia, ut primo quoque tempore contra Brixiam iterum in expeditionem iretur. Interea vero Regi Angliæ relatum est, Regem Gallorum vicisse Helvetios quod nunquam antea putarat. Et quia æquo animo ferre non poterat, semper egit cum Rege Romanorum & Helvetiis, donec illi pecuniis victi sunt, & statim transmissit centum viginti millia numum, ut darentur Helvetiis, qui cum rege Romanorum adversus Regem Gallorum in expeditionem exirent. Namque Helvetii declinabant ad Anglos quamvis octo Anguli eorum convenissent cum Rege Gallorum, & accepissent scutorum numum ducenta millia. Putabant enim magis rem suam agere, si possent ut solebant Mediolanum abrodere, quia aliquin foedus inter Reges Germaniæ, Hispaniæ & Angliæ proclamatum est, & Rex Hispaniæ magnam classem parabat, & contra Gallos Venetosque Regi Romanorum subministrabat pecunias, ut videretur propediem magnum malum Gallis & Venetis imminere ex Rege Hispaniæ, qui etiam convenerat cum Duce Burgundiæ tantum Hispanias gubernare, quantum viveret. Et quidem tantillum fuit, quia ille paulopost morte præventus est, ut de componenda Hispania potius ageretur. Alio rumor cepit increbrescere Regem Romanorum venire in Italiam cum viginti millibus hominum, & Viceregem Hispaniæ cum valido exercitu equitum & peditum. Igitur Galli & Veneti festinare, para-

parare, facere omnia quæ usui sunt, passim pedites adscribere, & supplementum exercitui mittere. Denique in consultatione iterum iterumque posita res est, quid agendum esset, si Germani prorumperent in Italiam, & decretum est stare ad Pontemvicum, & Dominum Barbonium cum altero exercitu Cremonam venire. Veneti vero maxime intenti erant Amphum castellum munire, & locare duo millia peditum ad saltus in Vallem Sabiam, & mille pedites ad angustias Bagolini in Vallem Trumpiam, ut alioquin omnis exercitus contra hostes staret, si per Veronam aliqua vis ex Germania ingrueret. Atque amplius Rex Gallorum voluit partitis cum Venetis stipendiis octo millia Helvetiorum contra Helvetios adcersere. Jam vero Rex Romanorum Tridentum venerat cum viginti millibus hominum ex inferiori & superiori Germania, & acies peditum vicissim Veronam ibant. Sed quia temere nimium ibatur ex altera ripa Galli quingenti milites & Joannes Victorius cum Mercurio Bua, & equitatu levitum, contra hostes occasionem quærebant, & tentabant trajicere ad Gussolengum, ad Pontonum, & ad Sclusam. Sed ubique contra acriter stabatur, & agebatur missilibus telis & tormentis militiæ. Quod cum vidissent Galli & Veneti dissimularunt paulisper recedere, & cum hostes abiissent ex stationibus ad Sclusam ubi vadari poterat, statim Veneti levites per illam viam Helvetios aggressi sunt. Et quia sine ordine & sine imperio ibatur, Helvetii centum & sexaginta aut cæsi aut capti sunt, & reliqui vix potuerunt per montes evadere. Postquam vero Rex Romanorum Veronam venit, inde cum quinque millibus equitum, & quindecim millibus peditum ex superiori & inferiori Germania sub imperio & sub ordinibus militiæ in expeditionem ibatur. Veneti autem bene muniverant Patavium & Vincentiam & collegerant ad quatuor millia hominum, atque identidem parte alia omnem exercitum habebant simul cum Gallis ad Piseberiam ubi hortabantur stare ultra Mintium & nusquam recedere. Namque Venetorum & Gallorum omnis exercitus constabat tribus millibus militum, & viginti millibus peditum. Et tamen Gallos tantus timor incesserat, ut ne auderent quidem hostem conspiciere. Igitur cum hostes procederent, ultra Mintium & amnem Oleum recessum est, atque omnis exercitus Cremonam venit, ubi cum in consultatione sita res esset, decreverunt ad flumen Abduam sub munimentis stare. Namque alioquin vis hostium repressa est apud castellum Asulam, ubi præsidio manserant centum milites, & quadringenti pedites sub ducibus Antonio Martinengo, Petro Longeno, & Georgio Vaila. Hostes enim volebant oppidum capere, egeruntque viribus & tormentis militiæ. Sed quia a Francisco Contarino præside cum oppidanis & militibus acriter hostibus obviam ibatur, illi tandem frustrati sunt & recesserunt cum ignominia. Non tamen propterea Galli & Veneti potuerunt loco persistere, quia cum primum hostes trajecissent amnem Oleum, illi reliquerunt Cremonæ præsidium trecentorum militum, & trium millium peditum, atque statim per viginti sex millia passuum recesserunt ad amnem Abduam, ne hostes locum antecaperent. Et amplius cum hostes postridie venissent ad ripas Abduæ, Gallorum & Venetorum omnis exercitus Mediolanum venit. Adeo Dominus Barbonius & Duces Galli summopere verebantur, ne alioquin res suæ aliquid detrimentum paterentur, & moliebantur etiam in Galliam aufugere, nisi Andreas Grittus & Andreas Trivisanus dehortati essent. Igitur Mediolani stabatur, & deinde festinare, parare, facere omnia utilia, ordines di-

A stribuere, excubias locare, ad sex portas urbis præponere Dominum Barbonium, Joannem Jacobum Triultium, Dominum Lutrech, Dominum Pallise, Theodorum Triultium, & Magnum Scutiferum, tres alias ocludere, suburbia relinquere, & solam urbem custodire, munire undique altis aggeribus, & passim ponere tormenta militiæ. Postremo consultabatur quid agendum esset, quia multi etiam volebant discedere, nisi opportune diceretur Helvetios postridie venire, & propterea contra hostes acriter stabatur cum peditibus omnibus & octingentis militibus. Nam ceteri milites stabant per vicina oppida & levites ad Asulam, ut hinc inde in hostes frequenter iretur commeatum vetare, ordines disturbare, & ubique lacessere. Jam vero hostes venerant ad Domum Albam prope Mediolanum ad septem millia passuum, & quantum poterant conati sunt seditionem movere. Et quia semper agebatur levibus certaminibus, hostes nuper venerunt usque urbem versus portam Rentiam ad mille passuum, quod cum Galli & Veneti vidissent, statim combusserunt urbis suburbia, & hostes paululum recesserunt, videbanturque urbem Papiam aut Cremonam posse capere, nisi trecenti milites, & quatuor millia peditum statim subsidio Papiam venissent, & Cremonam octingenti pedites, & ducenti milites. Namque Galli reparaverant animos, simul ac Helvetii ad octo millia hominum venissent, & parabant hostibus obviam exire. Sed Helvetii volebant confligere cum Helvetiis, & contenti erant apud Mediolanum stare, atque inibi omnia opera militiæ facere. Rex autem Romanorum cum solvendo non esset, statim declinavit cum toto exercitu ad flumen Abduam, & retrorsum paulatim ibatur, simul ac non potuit urbem conspiratione recipere, unde pecunias sperabat. Et deinde ajebat ego recedo & revertar cito, vos state & cavete a pileatis equitibus, qui sicut deus, ubique sunt, & cum hæc dixisset subterfugit impetus Helvetiorum. Namque in castris alioquin seditio orta erat, atque Helvetii stipendia emerita volebant, & parabant ad Gallos desciscere, dum hinc inde cum Helvetiis ageretur. Illi tamen Helvetii ad quindecim millia hominum qui cum Rege Romanorum merebant perrexerunt urbem Laudam capere & diripere, atque amplius volebant alibi identidem facere, quod cum Gallis & Venetis relatum esset, ipsi omnino volebant in expeditionem exire & sollicitabant Helvetios, qui & tandem ducti sunt dare literas Helvetiis, ut illi recederent, qui contra mentem dominorum venerant. Aliter ajebant propediem fore, ut cum Gallis contra ipsos etiam cum suæ gentis damno & ignominia bello acriter ageretur. Sed quia in incerto res erat Galli volebant bene munire præsidio peditum Mediolanum Papiam Cremonamque, & cum omni equitatu abeuntem hostem semper sequi, & commeatum vetare. Sicut etiam frequenter fiebat, atque agebatur levibus certaminibus. Et nuper Mercurius Bua cum equitatu levitum fudit fugavitque sexaginta equites hostium, qui paululum abscesserant, & cum aliqui fugissent in turrin Ecclesiæ proximæ, & nollent se dedere, igne statim supposito Orator Ducis Urbini cum duobus Ecclesiæ fratribus combustus est, & Cæsar Feramusca, duoque Papienses per funes venire in manus hostium passi sunt. Pari modo parte alia ultra flumen Abduam feliciter gesta res est, namque ex Crema Baldasar Signorellus cum parte copiarum impetum fecit in trecentos equites hostium, & parvo discrimine septuaginta eorum interfecit, & cepit quadraginta cum divite suppellectili, atque identidem a Venetis levitibus frequenter alibi fiebat.

bat. Namque ubique infesti erant prædas agere, commeatum vetare, pabulatores interciperi, ordines disturbare, & nusquam otium pati. Sed apud *Mediolanum* cum *Helvetiis* difficultas orta est, quia simul ac abunde acceperunt pecunias, multi repedarunt in patriam, & reliqui nolebant in expeditionem exire. Atque ideo valde dubitabatur, quamvis expectarentur ex *Gallia* duo millia militum, & viginti millia peditum, ne *Rex Romanorum* iterum in expeditionem exiret, quia ivisset *Bergomum* expilare. Sed tantum abfuit, ut potius *Rex Romanorum* abierit in *Germaniam* cum sexdecim millibus numum, & cum quinque millibus hominum, simul ac in ejus exercitu diffidum venit, & pedites *Germani* ceperunt ad *Gallos* desciscere. Igitur omnis exercitus dissolvebatur, & *Helvetii* ex *Lauda* abibant in patriam, alii turmatim in urbes ibant, alii in *Germaniam*, & ab omnibus non impune recessum est. Namque *Galli* & *Veneti* ea occasione usi sunt, dum partitæ hostium vires essent, ubique infesti erant invadere, occidere, interciperi, & de multis magna cædes edebatur, quousque omnes convenerunt iterum ad *Romanum* prope *Bergomum*. Namque illuc venit *Marchio Brandiburgensis* cum pecuniis, & compositis rebus ex sententia parabatur iterum in expeditionem redire, quamvis postea omnis exercitus hostium potius ad stationes *Bergomum* venit, quia pecuniæ ad stipendia non suffecerant, & expectabantur ex *Germania*. Sed dum nimium statuit, *Germani* & *Hispani* pedites *Brixie* ad tria millia hominum desciverunt ad *Gallos* & *Venetos*, atque amplius cum *Cardinalis Sedunensis Bergomum* venisset, & non esset omnibus solvendo, octo millia *Helvetiorum* per vallem *Brembanam* & *Tollinam* abierunt in patriam, & alii omnes male contenti numo singulo *Brixiam* ibant subsidium & pecunias expectare. Sed non impune ibatur, quia *Galli* & *Veneti* gravis & levis armaturæ ad duo millia equitum semper vestigia hostium sequebantur commeatum vetare, ordines disturbare, atque interciperi, qui palantes ibant, semper vexare, & nunquam manum conferere. Namque alioquin hostes nuper ad *Montem Clarum* parabant conflare, & distributis ordinibus steterunt obviam venientibus, & tamen inter levites solummodo certamen fuit, quia *Galli* & *Veneti* paulisper recesserant, tantisper dum tormentis militiæ acriter ageretur. Itaque hostes semper paulatim recedebant agendo levius certaminibus, & hortando *Cæsarem* ut saltem vinci non pateretur, si non posset vincere & solvendo non esset. *Galli* vero & *Veneti* non desisteabant ubique hostibus molestos esse, commeatum vetare, passim itinera intercideri, ut demum hostes compulsi sint magnis itineribus *Pisferiam* venire, & cogitare de abitione in *Germaniam* præ inopia commeatuum. Et tandem *Germani* pedites cum equitibus & *Marco Antonio Columna Veronam* iterum ingressi sunt, & omnes *Helvetii* per montes proximos abierunt in *Germaniam*. Quod si ut par erat *Gallorum* & *Venetorum* omnis exercitus statim contra abeuntes hostes movisset, proculdubio non amplius de civitatibus ageretur. Sed *Galli* voluerunt nova mandata Regis expectare, & *Venetos* vicissim solvere stipendia sex millium suorum peditum, & deinde festinare, parare, facere cuncta utilia. Denique cum omnibus copiis sub auspiciis Domini *Lutrech* contra *Brixiam* ibatur, quia putabant e republica fore, potius quam *Veronam* illam urbem oppugnare, ubi non essent nisi quingenti *Hispani* pedites subsidio. Atque ideo *Veneti* qui antevenerant pugna manuarum media nocte ausi sunt urbem repente invadere, scalas ad-

A movere, murum ascendere. Contra hostes modo stare, modo obviam ire, & non nisi moriendo locum deferere, multi utrinque peribant, plures fauciabantur, denique quia scalæ essent breviores quam possent sufficere, & contra acriter ageretur, *Veneti* non potuerunt in urbem vadere. Postea vero Dominus *Lutrech* cum omnibus copiis contra *Brixiam* venit vicissimque ad saltus positæ custodiæ, & ordines distributi sunt, ut simul quatuor partibus acriter ageretur tormentis militiæ, ne pauci hostium qui intus erant ubique possent suppetere. Igitur hostes desperatione ducti ceperunt potius agere de concordia, & tandem conventum est urbem & castellum tradere, nisi postridie subsidium venisset. Namque alioquin *Germani* & *Hispani* hostes ad septem millia hominum nocte intempesta per viam *Amphi* id facere conabantur. Sed tantum affuit, ut illi vetiti sint, quia passim ad saltus omnes acriter stabatur. Quod cum urbis custodes vidissent, contenti fuerunt urbem & castellum statim dare, & abire impune cum divite suppellectili. Sicut & factum est, atque hostes omnes sexcenti pedites, & quadringenti equites cum quinquaginta quinque curribus onustis rerum omnium protinus abierunt per *Tridentum* in *Germaniam*, & Dominus *Lutrech* cum *Andrea Gristo* & valido præsidio cunctis applaudentibus urbem *Brixiam* ingressus est. Deinde studebatur pecunias exigere a *Brixienfibus* quindecim millia, & a *Bergomensibus* quadraginta quatuor millia. Namque *Galli* petebant triginta quinque millia, antequam contra *Veronam* in expeditionem exirent. Sed postea cum venissent literæ Regis in eam sententiam, ut primo quoque tempore in eam expeditionem iretur, Dominus *Lutrech* cum omnibus copiis contra *Veronam* ibat, & usque *Pisferiam* venit. Deinde amnem *Mintium* ponte jungere & trajicere, agros vastare, & prædas agere. Postremo parabant identidem amnem *Athesim* ad *Gussolengum* trajicere, & *Veronam* propediem obsidere, ubi ad novem millia hominum erant. Sed postea rumor cepit increbrescere Regem *Angliæ* in *Gallos* iterum movisse *Helvetios*, & cum dicerentur adventare, *Galli* volebant omnino discedere, & quamvis *Veneti* agere ferrent, tandem ad *Pisferiam* recessum est, distributique ordines sunt citra & ultra *Mintium*, quasi ad stationes staretur, & pons erat ad villam *Monzambaniam* meandi & commeandi ut usui foret, simul ac semper cum hostibus ageretur messum asportare, commeatum vetare, levites ubique esse & invadere, usque ad urbem frequenter ire, & nusquam otium pati. Namque alioquin ferebatur *Helvetios* ad quinque millia hominum subsidio *Veronam* venire, & alios ad quindecim millia hominum velle in agrum *Mediolanensem* irrumpere. Atque amplius *Prosperus Columna* nuper manumissus e *Gallia* cum *Cardinali Bibiena* & *Mutio Columna Mutinam* venit, & videbatur in *Gallos* res novas moliri, factiosos movere, festinare, parare, facere omnia utilia, ut primo quoque tempore venientibus *Helvetiis* subsidio foret. *Laurentius* quoque *Medices* per idem tempus cum exercitu Pontificis Duce expulso *Urbinum* & *Pisaurum* cepit, & *Joannes Franciscus* cum altero exercitu contra urbem *Mirandulam* ibat. Quod cum vidisset Dominus *Lutrech* veritus ne pejus etiam fieret, statim jubet *Petrum Navarium* cum ducentis militibus, & duobus millibus peditum in eam expeditionem exire. Et quidem parvo momento hostes ad *Mirandulam* fusi fugatique sunt, & ultra *Padum* pacata omnia. Namque parte alia apud *Veronam* *Germani* pecunias non habebant & solvendo non erant militibus, atque iccirco ex *Hel-*
vetiis

vetis subsidium non venit, & in urbe disfidere ceptum est, atque Hispani & Germani ad duo millia hominum desciverunt ad Venetos, & grantanter in castra excepti sunt, quia identidem conditionibus habituri Veronam videbantur, sicut Brixia potiti sunt, simul ac ad Venetos Germani pedites desciverant. Aliter parte alia subsidium venit e Germania ad duo millia hominum, & hostes frequenter ibant versus Vincentiam & Patavium agros vastare & prædas agere, quia contra non multis copiis stabatur, & Veneti impares erant quingenti milites, sexcenti levites, & quatuor millia peditum, nisi levioribus certaminibus ageretur. Namque alioquin hostes impune apud Suavium stabant, & in urbem Veronam portabant omnem messem & magnam copiam commeatuum. Postremo magnis itineribus venerunt usque Vincentiam diripere, atque inde Veronam impune cum magna præda regressi sunt. Et tamen Dominus Lutrech volebat cum exercitu ad Athesium procedere, & vetare quæ fiebant prædationes & vastationes agrorum. Nanque causabatur non esse solvendo suos milites, & velle a Venetis tercia stipendia pro sex millibus Germanorum peditum atque amplius in promptu pecunias esse propter illos, qui Veronam exhibant & veniebant merere Veneta stipendia. Itaque per mensem apud Pischariam stabatur, donec pecuniæ venerunt e Gallia & ex Venetiis, & deinde parabatur iterum contra Veronam in expeditionem exire, atque eo maxime in spem urbis potiundæ ducti sunt, quia Verone tumultuatum erat, & populares gravati novis contributionibus, & milites opum vacui ad deditionem spectabant, multique pedites continue discedebant & veniebant in castra Veneta, ut opes non sufficerent ad tot & tanta, quæ exigebantur antequam castra ulpiam moverentur. Nanque Dominus Lutrech volebat omnia utilia in promptu habere antequam in expeditionem iretur. Igitur tandem pecuniæ delatæ sunt, atque instrumenta & tormenta militiæ, quæ possent operi sufficere, & deinde cum omnibus copiis ad villam Gussolengum ibatur. Et quidem Galli steterunt citra Athesium, & Veneti traiecerunt ultra Athesium, & Schlusa castello deditione potiti sunt, ut tutius in valle Pollifella staretur commeatum vetare, & semper hostem vexare atque identidem omnia agrestium prædationum. Et nuper amplius Mercurius Bua cum equitatu levitum usque Veronam venit, & cum offendisset aciem peditum quæ foris erat, de illis magnam cædem edidit, & pauci integri potuerunt in urbem evadere. Sed postea cum omnis exercitus contra Veronam iret citra & ultra Athesium, quia Germani pedites non festinabant contra Cæsarem, tantus repente timor incescit, ut nocte sequenti sub ordinibus militiæ cum magna trepidatione staretur. Et deinde putarunt magis e republica fore præsidium in valle Pollifella relinquere sexcentos levites, & ducentos milites, simulque junctis copiis citra Athesium contra Veronam ire ad portam Sutoriam & tormentis militiæ acriter agere. Sed dum ea res agitur ignis repente inter eundem e pulvere ignifero prosiliit & octingenta vasa pulveris combustis simul cum bubulcis curribus munimentis instrumentisque militiæ. Et quidem ea res suspitione non caruit quod ignis dolo malo ad tempus fuisset suppositus. Sed revera per planiciem Veronæ Bubulci nimium festinabant, & quisque volebat præcedere, unde ex collisione rotarum invicem incendium venit. Interea vero apud Nojonum urbem idibus Augusti sancita est pax perpetua inter Regem Gallorum & novum Regem Hispaniæ amici amicorum & inimici inimicorum, præsertimque Cæsaris & Re-

gis Angliæ, nisi coeant in amicitiam. Atque amplius Rex Gallorum Regi Hispaniæ promisit filiam Aloysiam cum regno Neapolis, & vicissim Rex Hispaniæ promisit dare Regi Gallorum quotannis centum millia numum antequam uxorem duceret, & cum duxisset quinquaginta millia, quousque filius hæres nasceretur. Et amplius olim Regiæ Catherine regnum Vasconie reddere, & se componere cum Duce Geldriæ, qui cum bellum asperum in Frisia gerebatur. De Verona quoque & Venetis actum est, ut si Galli & Veneti per duos menses eam urbem non caperent, Rex Romanorum ultro daret, & acciperet a Rege Gallorum centum millia numum, & a Venetis alia centum millia. Igitur Veneti volebant urbem antecapere, atque ideo primo quoque tempore festinare, parare, facere omnia quæ in rem sunt, magnam copiam pulveris igniferi passim colligere, munimenta quoque alia & instrumenta militiæ. Denique reparatis omnibus ex sententia citra & ultra Athesium contra Veronam iterum ibatur tormentis militiæ acriter agere ad portam sutorum & ad portam Episcopi, ut dividerentur qui intus erant ad quinque millia hominum. Sed postea nimium differebant locare tormenta militiæ, & in singulis difficultas erat. Namque cum de locandis tormentis ageretur, videbantur pedites non sufficere, & oportere ad quatuor millia peditum supplementum mittere. Et tandem Patres contenti fuerunt impensæ non parere, quamvis illud etiam dolo malo fieri videretur. Contra hostes oppidani pariter & omnes milites in officio esse, urbem munire, festinare, parare, facere omnia utilia, ut omnino nihil vereri viderentur. Et quia multum intererat pulverem Venetorum iterum comburere, ad eam rem unus & alter Romanorum hostium clanculum in castra venit id facere. Sed tantum abfuit, ut illi deprehensi vivi igne absumpti sint. Posteaquam vero venerunt in castra Veneta duo millia peditum ex Vincentia, & cum Federico Bozulensi alia totidem atque amplius vastatores munimenta instrumentaque militiæ, Veneti ultra Athesium ad portam Episcopi, & Galli citra Athesium ad portam sutorum castrametati sunt, & deinde ceptum est acriter agere tormentis militiæ. Sed inter agendum quia Galli ignem temere portabant, ille irrepsit in foculis pulveris, & super parata simul omnia tormenta militiæ. Unde cum maximo fragore multi vastatores qui circumfederant combusti sunt, aut contriti manibus aut pedibus, & Dominus Lutrech cum aliis Gallis Dominis vix semiusti potuerunt evadere. Non tamen propterea passi sunt hostes impune præ se ferre latitiam, quia deinde multo etiam frequentius agebatur, & passim moenia prosternebantur. Namque & ad portam Episcopi & ad portam Sutoriam muri passim procubuerant, & aperti aditus erant, & tamen contra hostes acriter stabant, & munibant urbem lata fossa, & altis aggeribus, dum semper sperant subsidium ex Germania venire. Atque amplius contra Gallos & Venetos quantum poterant agebant missilibus telis & tormentis militiæ, & sæpe levia certamina fiebant. Non tamen hostes multum poterant nocere, quia Galli & Veneti sub cratibus & munimentis ministrabant, & agebant tormentis militiæ. Atque amplius nuper Germani pedites repente venerunt ad portam Sutorum, & per ruinas muri tentabant in urbem vadere. Sed tantum abfuit, ut multi artificiosis ignibus contriti sint, & statim a reliquis in castra recessum est. Postea stabatur & consultabatur urbem oppugnare, & quia ex parte Gallorum nondum muri satis prociderant, visum est e republica fore, ea par-

te in procinctu stare, & parte *Venetorum* cum quinque etiam millibus *Gallorum* peditum summo mane civitatem invadere. Sed antequam fieret, nuncius Regis *Hispanie* & *Germanie* in castra venit, & Dominum *Lutrech* allocutus est, atque amplius rumor cepit increbrescere hostibus subsidium venire. Et quamvis diceretur non esse nisi ad quinque millia hominum, tantus tamen timor *Gallos* Dominos incescit, tantus propter Regum concordiam decompacto fiebat, ut signa sublata sint, atque inde repente ad *Villamfrancam* recessum est. Et quidem res ipsa suspicione non caruit, quia proculdubio cum possent alioquin urbem capere, vanum timorem dissimularunt. Igitur Dominus *Lutrech* cum exercitu & *Theodorus Triultius* cum *Andrea Gritz* & parte *Veneti* exercitus ad *Villamfrancam* castrametati sunt. Namque *Joannes Paulus Gradenovic* alter legatus cum *Joanne Paulo Manfrono* trecentis militibus sexcentis levitibus & duobus millibus peditum ad *Alboretum* citra *Athesim* stabat cum ponte parato, ut semper ultro citroque comendi facultas esset. Dominus enim *Lutrech* noluit propius urbem ire, sed aiebat sufficere ibi stare, comeatum vetare, & semper intercipere qui pabulatum palantes ibant, atque adhuc nolebat *Venetos* impensæ parcere, & alioquin minabatur statim *Mediolanum* abire. Postremo tamen in mentem venit contra urbem periculum facere, & statim jubet alam levitum & aciem peditum nocte intempesta usque in urbem *Veronam* per muri ruinas ire, & clamare cum tubis & tympanis, si eo modo forte possent civitatem repente capere. Sed periclitari parum profuit & *Galli* spe sua frustrati sunt, cum nequissent ut sperabant hostes incautos offendere. Deinde *Venetorum* maxime sita spes erat super inopia militum *Veronæ*, quia *Germani* solvendo non erant, & milites parabant sibi ipsis propediem consulere. Non tamen propterea desistebarum bello, namque alioquin frequenter levia certamina fiebant, & hostes potiti sunt castello *Selsa* & *Crovaria*. Sed super *Crovaria* frequenter certamen erat, quia supra montem ibatur & faxis etiam custodes cogebantur recedere. Itaque nunc hostium, nunc *Venetorum* fiebat, dum quisque vellet eum saltum habere, ex quo facile in *Veronam* cum comitatibus ibatur. Namque *Crovaria* castellum est ad montem prope *Athesim* supra *Veronam* versus *Tridentum*, ubi & pedites tormentarii ad ripas fluminis stabant, & vetabant rates cum comitatu in *Veronam* per amnem ire. Atque amplius *Mercurius Bua* cum equitatu levitum prope erat in ipsa valle *Caurinea*, & cum hostes e *Verona* venissent, & diripuissent animalla, ille hostem secutus fudit & prædam omnem recepit. *Babonus* quoque *Naldius* cum peditibus, & *Theodorus Manase* cum pileatis equitibus repente ausi sunt amnem trajicere & invadere quadringentos pedites hostium, qui stabant e regione *Crovarie*. Et quidem primo atrox certamen fuit, donec paribus animis & viribus ageretur. Sed tandem cum ducenti hostium perissent, reliqui per montes fusi fugatique sunt, & *Crovaria* vi capta est. Aliter postea hostes aucti viribus venerunt & receperunt *Crovariam*, quia putabant posse ita facile rates onustas comitatum in *Veronam* convehere. Sed tantum affuit ut *Mercurius Bua* cum equitatu levitum repente amnem vadit ex altera ripa sexcentos pedites hostium fuderit, rates disjecerit, & dissipaverit ingentem copiam comitatum. Atque parte alia *Babonus Naldius* cum peditatu *Crovariam* iterum cepit, quo postea oportuit magna præsidia equitum & peditum mittere, quia ferebatur magnam

A copiam comitatum cum majoribus præsiidiis ex *Tridento Veronam* venire. Et quidem octo vexilla hostium cum comitatu terrestre iter tenebant, quia tutius per montes ibatur. *Veneti* tamen levites, amnem vadati illos ad *Perim* locum aggressi sunt, ordines disturbant, & ceperunt quadraginta equos onustos comitatum, atque iterum identidem fecerunt ad *Vallisferam* & multi hostium cæsi sunt, atque alii vix potuerunt per montes cum parte comitatum in *Veronam* evadere. Sed magis etiam ex montibus *Vincentie* comitatus in urbem clanculum portabantur. Adeo semper ubi magna lucris spes est, nulla edicta aut custodiæ possunt adversum sufficere. Et quod peius erat rumor cepit increbrescere militibus *Veronæ* ex *Tridento* duplum stipendium venire. Namque ex eo dabatur intelligi nihil fore de pace *Gallorum* & *Venetorum* cum Cæsare, de qua jamdudum agebatur, atque eo maxime quia Cardinalis *Sedunensis* nuper in *Angliam* venit omnia disturbare, & seducere *Helvetios* simulque Regem *Hispanie* & *Germanie* cum Rege *Anglie* & Pontifice. Et quidem Calendis Novembris in *Anglia* juratum fœdus est, & *Sedunensis* cumulat muneribus *Romam* & in *Burgundiam* ibat. Sed postquam ad Regem *Hispanie* relatum est, ipse renuit quæ suus orator pepigerat, & amplius pollicitus est reddere quadraginta millia numum, quæ Rex *Anglie* Regi *Romanorum* tradiderat, ut sanctis fœderibus staretur. Aliter tamen Dominus *Lutrech* dubitabat, & volebat tempestive *Mediolanum* recedere, deinde causabatur non posse amplius contra *Veronam* stare præ inopia militum, nisi cum parte *Gallorum* in agro *Brinensi* staretur, & haberentur quæcunque victui necessaria sunt, atque id mali *Venetis* paulopost accessum est, quod cum ageretur de conclusionem pacis *Venetorum* cum Rege *Romanorum Germani* oratores qui prius assentiri videbantur, palam aiebant Regem *Romanorum* nolle pacem cum *Venetis*, sed velle dare *Veronam* Regi *Gallorum*, dummodo fœdus *Cameracense* servaretur. Quod cum videret Rex *Gallorum* tam cito contra spem & rationem evenisse, statim jubet suos oratores Dominum *Dorvalensem Rochafortensem* & præsidem *Oliverium* nullum verbum amplius facere, atque ex *Bursellis* in patriam redire, quandoquidem aliter ageretur cum *Helvetiis*, quorum Anguli tresdecim contenti erant pro *Gallis* stare, si darentur quingenta millia numum, & pro *Luganio* & *Locarnio* triginta millia. *Veneti* vero consternati animi tandem passi sunt omnia facere, quæ Dominus *Lutrech* ante petierat & contenti fuerunt *Brixienfes* administrare *Gallis* militibus omnem copiam comitatum, vinum, panem, carnes, pisces, fœnum, paleam, & cuncta esculenta & poculenta ad summam mille numum quotidie. Namque omnino volebant *Gallos* contra *Veronam* stare, simul ac apud *Venetos* pacis cum Rege *Romanorum* nulla amplius spes esset, quamvis alioquin Rex *Gallorum* semper juberet eos bene sperare, quia Rex *Hispanie* pacem de more jurasset, & suscepisset suum ordinem *Michaelis*, atque amplius Dominus *Chieurenfis* vir primarius *Burgundie* in munus accepisset vasa argentea ad decem millia numum, & Magnus Scriba identidem ad quinque millia numum. Neque spes concepta Regem *Gallorum* fefellerit, namque Idibus Novembris cum *Galli* oratores pararent ex *Bursellis* discedere, oratores *Germani* maluerunt propositas condiciones accipere, ut pax Regis *Romanorum* cum Rege *Gallorum* intercederet, & cum *Venetis* induciæ duo de viginti mensium, *Verona* tradenda *Venetis* cum *Veronensi* territorio Regi *Gallorum*.

lorum post sex hebdomadas daretur, Rex Gallorum vicissim daret Regi Romanorum ducenta millia numum, & relinqueret, quæ debebantur trecenta viginti quinque millia, atque identidem cederet Regi Romanorum Ripam oppidum & Roveretum cum iis, quæ tenet in Foro Julii, & Veneti haberent quæ tenent Regis Romanorum municipia, donec Rex Gallorum & Rex Hispaniæ iudices arbitri super omnibus difficultatibus judicarent, quando etiam Reges Romanorum, Gallorum & Hispaniæ volebant convenire, & invicem loqui in oppido Cameraco ad Candeloriam. Neque tamen oratores Germani alioquin ad stipulati sunt, quia petierunt tempus dierum duodecim, donec Rex Romanorum sanciret quæ ipsi fecerant, sicut promittebant fore, & vicissim Galli oratores pro Rege suo polliciti sunt, ut reges de more iurarent, & sancirent omnia, quæ alioquin valida esse non poterant. Sed dum differtur Helvetii, quia vident Regem Romanorum propter Regem Hispaniæ potius quam ad Anglos ad Gallos & Venetos declinare, atque velle pacem & inducias, ipsi festinarunt melioribus conditionibus antecapere. Nanque & quinque anguli qui prius durisculi fuerant consenserunt, atque omnes simul pacem fecerunt cum Rege Gallorum, & primo quoque tempore acceperunt delatas pecunias ad quingenta millia numum. Atque amplius postea Regi Hispaniæ a Cæsare redditæ sunt literæ, quibus continebatur se pacem & inducias velle, & quod Rex Hispaniæ ad stipularetur suo nomine. Igitur pridie nonas Decembris per Regem Hispaniæ sancta pax est & induciæ, conditionesque munitæ sunt sigillis Regis Gallorum & Regis Hispaniæ, atque Galli oratores recesserunt cumulati muneribus, & optato officio functi sunt. Quæ cum primum Gallis & Venetis nunciarentur eam diem felicissimam putarent, & optimarum rerum principium fore. Et idcirco supplicationes indictæ sunt, atque induciæ cum Venetis, & cum Rege Gallorum proclamata pax est, cum tubis & omnibus signis lætitiæ. Deinde quia utrique egebant pecuniis, Galli exegerunt ex Mediolano ducenta millia numum, & Veneti mutuo acceperunt ex suis urbibus sexaginta millia. Namque & ipsi ut primum Verona daretur, tenebantur dare quinquaginta millia, & post sex menses alia quinquaginta millia, atque amplius quatuordecim millia pro iis, qui pacis & induciarum intermedii fuerant, atque etiam Domino Lutrech pro sex millibus peditum triginta sex millia debebantur. Posteaquam vero hostes, etiam qui Veronæ erant, ex literis Cæsaris certiores facti sunt de pace & de induciis, ceperunt agere de suspensione armorum cum Gallis & Venetis, atque ultro citroque tubicines mittebantur. Et quia Dominus Lutrech differebat, donec in eam sententiam literæ & Gallia redderentur. Postea per literas agebatur, & denique sub fide publica Gallorum & Venetorum Bernardus Episcopus Tridentinus Veronam venit eam urbem nomine Regis Hispaniæ accipere & dare Regi Gallorum ut Venetis traderetur. Namque dum Dominus Curtavillensis nimium differt, cui demandatum negotium erat, Rex Romanorum ad eam rem Episcopum Tridentinum instituit, ut citius expediretur & haberentur optatæ pecuniæ. Deinde Episcopus Tridentinus cum Castelalto Helvetio, Germano milite, & Tridentino doctore ad Dossobonum villam venit loqui & convenire Dominum Lutrech cum Theodoro Triultio & Andrea Gritto. Sed quia difficultas erat super tempore sex hebdomadam tradendæ Veronæ, an inciperent a tertio Nonas Decembris, qua die apud Bursellem pax & induciæ factæ sunt, an quarto idus Janua-

rii, quando Episcopus Tridentinus eam accepit nomine Regis Hispaniæ, rebus incompositis recessum est. Aliter cum Veronam redissent, milites importune pecunias volebant, & minabantur alioquin omnia prædæ propediem fore. Atque idcirco vix Tridentinus Episcopus cum sociis ex tumultu in arcem potuit evadere, & deinde quærebatur quomodo cito urbem traderent, & pecunias acciperent, ut possent seditionem suppressere. Itaque Episcopus Tridentinus iterum convenit Dominum Lutrech & diu locutus est solus cum solo, atque maxime suadere conabatur, ne Galli Venetis Veronam darent. Sed cum Dominus Lutrech omnino renueret id facere, postmodum ad Dossobonum villam iterum venit, & denique convenit die Jovis urbem tradere, & interim datis obsidibus habere quindecim millia numum, quia alioquin peditibus Veronæ non posset satisfacere atque illos dimittere, & tamen postea Domini Germani cum præsens venerunt cum Domino Lutrech nullum verbum fecerunt de pecuniis, & potius de captivis locuti sunt, de quibus actum erat apud Bursellem post pacem & inducias. Et benigne responsum est colloquium fore inter reges apud oppidum Cameracum, ubi de captivis & aliis omnibus ageretur. Postea Nicolaus Caballus & Leonardus Lischia ex Verona oratores venerunt ad Dominum Lutrech & Andreæ Gritum gratulari, atque totius urbis conceptam lætitiæ ostendere, & deinde postmodum Dominus Lutrech armatus cum quadringentis militibus, & duobus millibus peditum simul cum Theodoro Triultio, Andrea Gritto & Joanne Paulo Gradonico cum magna pompa & omnibus signis lætitiæ urbem Veronam ingressus est per portam novam, qua in Hispaniam itur & cum ad palatium ventum esset Episcopus Tridentinus urbem dedit Domino Lutrech nomine Regis Gallorum, quam ipse iuxta conditiones pacis pauloante acceperat nomine Regis Hispaniæ, atque postmodum Episcopus Tridentinus accepit ex Venetis triginta millia numum & Tridentum abiit cum impedimentis & militibus, atque Aluisio Gritto obside pro tormentis militiæ, quæ postea Tridentum delata sunt. Post biddum vero Dominus Lutrech omnes pecunias accepit quæ debebantur, & deinde Veronæ cum magna pompa induciæ proclamatae sunt, & quemadmodum omnibus ignoscebatur, qui res novas antea moliti fuerant, atque identidem Veronæ Venetis, & in omnibus civitatibus per triduum omnia signa lætitiæ fiebant cum lampadibus & nocturnis ignibus, atque amplius quotannis Veronæ septimo decimo calendis Februarii in memoriam ejus quod factum est, de more supplicationes indictæ sunt, quæ omnia cum per preconem dicebantur in æde majori excepta sunt cum maxima lætitiæ plausu & clamore, atque aliqui statim detulerunt auratos leones cum Chirographis, VERITAS ET TERRA ORTA EST, ET JUSTITIA DE COELO PROSPERIT. Tantus autem fuit concursus populi, ut Duces & legati vix e templo egredi possent & domum ire, atque identidem per triduum tota civitas lætata est cum campanis, tubis & omnibus signis lætitiæ, ut & Galli stupeant tantos affectus popularium erga rempublicam. Denique Dominus Lutrech dedit claves urbis legatis Venetis, quibus cum oratores Veronensium gratulati & polliciti sunt fidem inviolatam servare. Deinde abeuntibus Gallis intrarunt urbem equites & pedites Veneti, & per civitatem custodiæ passimque præsidia & ordines distributi sunt. Namque alioquin pedites & levites missos fecerunt præter quingentos levites & duo millia peditum, & milites ad stationes missi sunt, ac si pax esset, quia vivebant induciæ & difficultates aliæ inter Venetos & Regem Romanorum.

norum in manu Regis Gallorum & Regis Hispanie sitae sunt, quibus vicissim legitima facultas collata est, res omnes componere, ut semper eorum iudicio staretur. Hic finis belli quod suscepimus scribere. In quo expensa feruntur ad quinque millia millium numum. Et quidem tantae pecuniae variis modis querebantur, quos annumerare nimium longum esset. Sed illud nequaquam oportet silentio involvere quod mirum fuit & nunquam auditum in alia republica. Namque cum maxime opibus egeremus, forte ceptum est mutuae in comitiis & certare studio iuvandae reipublicae. Itaque illi in magistratibus legebantur, qui pecuniis darent, atque ea via per octo menses quingenta millia numum relata in aerarium feruntur, & suffecit angustiae temporis, quia interea induciae factae sunt, & e senatu consulto cautum est non licere amplius identidem facere, sicut alioquin non decebat pecunia honores emere, qui solis virtutibus debentur. Dominus autem *Lutrech* laudatus & donatus simul cum aliquibus ducibus cum toto exercitu militum, quia pedites omnes missos fecerat, versus *Mediolanum* discessit, & *Andreas Gritus* cum comita-

tus est usque urbem *Landam*, ubi Dominus *Lutrech Michaelis* suscepit sacrum ordinem ex *Joanne Jacobo Triultio*, qui illuc obviam venerat, & cum *Andrea Gritto* usus est bonis verbis atque amplexibus, sicut in discessu fieri solet. Et pariter ambo polliciti sunt pro mutua pace & amicitia semper agere, ut sua vicissim opera inter Regem Gallorum & Venetorum senatum diu indissolubile foedus initum servaretur quod utrique perpetuo faustum felixque sit. Atque in hac verba Dominus *Lutrech Mediolanum* abiit, & *Andreas Gritus* revisit *Cremonam*, *Bergomum*, *Brixiam*, *Patavium* & *Taurisum*, atque cum magno applausu omnium plenus laudum *Venetis* venit, & post eum Gubernator *Triultius*, ubi exceptus est cum magna pompa & cum omnibus signis laetitiae in navi *Bucentoria*. Atque ista qualiacunque sunt, quae volui dicere incipiens ab anno millesimo quingentesimo quinto decimo Calendis Martii, usque in hunc annum millesimum quingentesimum decimum septimum Idibus Augusti. Alii posthac alia viderint, qui possunt melius & luculentius.

F I N I S.

I N D E X

N O M I N U M, R E R U M

A C

S E N T E N T I A R U M.

A.	
A bbatia oppidum.	43. B. 70. A
Abdua flumen.	9. E
Achilles Crassis orator Pontificis.	44. A
Adignanum oppidum.	59. C. 77. D
Adorni rebus Pontificis student.	56. F
Agilymba promontorium.	96. F
Albaniae Dux sobrinus Regis Scotiae mortui regni habenas suscipit.	116. E
Albonia oppidum à Christophoro Frangipane capi non potuit.	59. E
Alcibiades hortatur Periclem quævere quemadmodum rationem non redderet.	87. D
Alexander Bigolinus Germanos prædantes in valle Fidata introcludit.	40. A
— — — hostibus obviam it.	40. C
— — — erat hostium captivus nomine Prosperi Columnæ, in castra Veneta venit.	113. F
— — — Venetis cum hoste configere periculum esse nunciat.	113. F
— — — Græcus vexillum Marci primus in arcem tulit.	41. A
— — — Pontifex fœdus cum Rege Hispanie, Mediolanensibus, & Venetis init.	3. C
— — — Pontifex timet Carolum Regem Gallorum.	3. C
Aloysius Avogarius suavit Brixienfibus ut ad Venetos discesserent.	84. D
— — — in obsidione Brixie feliciter rem gessit.	85. A
— — — dilaniatus occubuit.	86. F

— — — Dardanus cum ingenti manu agreffium Patavium pergit.	23. A
— — — Delphinus Vipolzanum Castellum deditione cepit.	58. F
— — — Lauredanus filius Principis Veneti Leonardi.	31. E
— — — Malipetro orator Venetus apud Julium Pontificem.	44. B
— — — Mocenicus Legatus Tarvisii.	40. B
— — — proficiscitur civitatem Bellumni, Feltrum & arcem Scalanam recipere.	40. B
— — — orator Venetus agit cum Cæsareanis oratoribus de pace.	44. A
— — — ex Taurisio contra Axilium oppidum exercitum movet.	58. B
— — — civitatem Bellumni oppugnat.	60. B
— — — non honorifico in patriam repedit.	60. D
— — — legatus provincie.	80. E
— — — fortiter obsidionem Gradiscæ patitur.	80. E
— — — Muscatellus portum Tergesti petit.	77. C
— — — Portensis apud Cremonium recuperat ingentem prædam.	58. F
— — — Præfectus Venetus oppidi Casalemajoris à Francisco Gonzaga capitur.	11. B
— — — Raimundus orator ad Turcas mittitur.	37. C
— — — Veneti ducis filius Patavium in subsidium venit.	115. A
Alphonfus Dux Ferrarie sub fide Pontificis Romanam venit.	94. B
	Al.

INDEX NOMINUM, RERUM AC SENTENTIARUM.

Alphonfus pollicetur Pontificis iussa facere.	94. B	Angli & Galli sedus inter se ineunt.	69. A
— rebus incompotis aufugit.	94. B	— cum valida classe maritimum bellum gerunt.	96. D
Altinum olim urbs maritima.	111. D	— applicuerunt in Aquitaniam.	96. D
— per decem millia passuum à mari distat.	111. E	— minantur Gallis in Aquitaniam bellum inferre.	110. C
Aluifius Gritus pro obside Tridentum abijt.	150. D	— in Galliam trajiciunt.	115. C
Amicitia mutua patet ex eo, quando eisdem simili- ter afficimur.	138. E	— Scotos praelio vincunt.	116. D
Amicus in rebus prosperis fidissimus, in adversis a- lienus reperitur.	16. C	— & Germani sunt discordes ob urbem Nervim.	116. D
— certus in re incerta cernitur.	20. C	— — urbem Tornaim obtinent.	ibid. E
Amphum Castellum.	140. C	Auxilia humana nulla profunt adversus fatorem se- riem.	114. A
Anatius Princeps apud Suavium egrotabat.	62. D	Angliæ & Scotiæ Reges sedus pepigerunt.	83. F
Andreas Baduarius legatus mittitur ad Regem An- glie.	9. B	— Rex ad Gienam in Normandiam irrumpere moliebatur.	88. C
— Basilius Prætor Brixigellæ.	11. E	— Rex egre ferebat Regem Hispanie se invito inducias facere.	129. A
— Ciuranus Pisinum oppidum capere intendit.	59. A	Anglus Eboracensis orator noluit fœderibus subscri- bere.	96. B
— — Dux belli fœderatorum humi prosterni- tur.	59. C	Animus dum est in dubio huc & illuc facile impelli- tur.	120. F
— — vix à manibus hostium dilabatur.	59. D	Anna filia Regis Hungariæ.	45. A
— — per Posioyam oppidum in hostile solum penetrat.	77. E	Antenor à Troja profugus Patavium condidit.	32. F
— — Præfectus levitum in obsidione Mu- glens bene se gessit.	78. C	Antoniotus Adornus in ductis expulsi locum suffici- tur.	105. F
— — duellum init cum Christophoro Frangi- pane.	78. D	Antonius Bonus præfuit urbi Piseberia tempore oppugnationis.	18. D
— — Christophorum percussit in facie.	78. D	— — præfectus urbis Piseberie in hostium po- testatem venit.	18. D
— — aciem hostilem fugit.	78. D	— Castellius Ateste oppidum nocte media ingredi- tur.	126. A
— — Cremam oppugnat.	93. C	— Grimanus orator Venetus Mediolanum ad Re- gem Gallorum missus.	138. D
— Contarenu præfectus classis Padanæ hosti- bus obviam it.	90. B	— Justinianus in Galliam captivus abducitur.	86. F
— Gritus legatus Venetus in castris.	10. A	— Latronius Pontem vicum obsidere petrexit.	109. B
— — Brixie orationem habuit.	17. B	— Martinengus Dux peditum.	141. E
— — habet orationem ad exercitum Venetum.	20. B	— Pius cum filio Constantis in pugna cadit.	114. C
— — venit prope oppidum Axilium.	22. D	— Santipetra Dux belli Venetorum.	27. C
— — vetat prædationes & vastationes agro- rum.	22. D	— Savorgnanus Castrum Novum Forjuli caput.	41. B
— — operam navat Patavium recipere.	22. F	— — adventu suo confidentiam hostibus dem- psit.	60. A
— — cum deletis equitibus Novalem oppi- dum petit.	23. A	— — dux manus collectitæ.	80. C
— — Suavium oppidum cum equitatu profi- ciscitur.	42. B	— — ad hostes deservit.	80. E
— — Vicentiam venit.	51. B	Apulia provincia Joanni Mauro cessit.	9. F
— — apud Abbatiam oppidum morabatur.	70. A	Aqua pauca multum ignem sopit.	87. E
— — in Brixiam frustra expeditionem susci- pit.	84. C	Aquileja olim urbs maritima.	111. D
— — in Galliam captivus abducitur.	86. F	— — jam à mari novem millibus passuum abest.	111. E
— — de pace cum Venetis clanculum ques- tus est.	88. D	Aquilejenses Gradum condidere.	7. C
— — cum peditibus Taurisum obviam hosti- bus exit.	112. D	Arbiter fœderum est Deus.	10. C
— — Orator Venetus Mediolanum ad Re- gem Gallorum mittitur.	138. D	Archenfes Domini varia oppida deditione capere co- nantur.	18. E
— — legatus Dominico Contareno sufficitur.	140. C	Argenta civitas sita est ad osium Primarium Padi.	65. A
— — comitabatur Dominum Lutrech usque Laudam.	152. A	Ariminum urbs ditionis Pontificiæ à Venetis capi- tur.	7. A
— — cum magno applausu omnium plenus laudum à Venetis excipitur.	152. A	Ariminum urbs à Venetis Julio Pontifici datur.	19. A
— — Lauretanus legatus vulneribus confoditur.	114. C	Arpanus stuvius.	62. B
— — Ripanus urbi Piseberie tempore oppugnationis præfuit.	18. D	Artemidorus geometra.	97. D
— — venit in potestatem hostium.	18. D	Arx Castrum Novum supra præruptum montem ere- ctum.	41. B
Angelus Trivifanus classi Venetæ præficitur.	16. B	— in potestatem Venetorum deditione venit.	41. B
— — cum classe in Istriam venit.	28. E	— Guicelmia.	42. D
— — contra civitatem Fluminis acriter agit.	ibid.	— Primolanum à Venetis occupatur.	41. A
— — urbem vi capit, & solo equat.	ibid.	— Scalana.	40. C
— — præfectus classis solum Ferrariæ præ- datum it.	41. C	— Venetia.	42. D
		— Vielmium.	50. A
		Astorum castellum.	140. C

INDEX NOMINUM,

Afula *deservit ad Venetos.* 137. A
 — *castellum.* 141. D
 — *oppidum ab hostibus capi non potuit.* 11. B
 Ateste *oppidum ab hostibus capitur & diripitur.* 33. D
 — *oppidum est locus opulentus.* 125. C
 — *prope habet peninsulam Rhodigii frumentariam.* 125. C
 Atheſis *amnis.* 19. B
 Audacia *ex celeri timore oritur.* 58. E
 — *maturata semper felix accidere solet.* 117. E
 Austria *Civitas est sita loco clivoſo ad Natisonem fluvium.* 27. C
 Axilium *oppidum à Venetis capitur.* 58. B
 — *oppidum situm est juxta Musonem fluvium.* 58. B

B.

Babonus *Naldii Crovariam iterum cepit.* 147. F
 Bacchilio *flumen.* 108. F
 Baldasar *Scipionius Gubernator copiarum.* 80. C
 — *cum mercenario milite custos Gradiscæ erat.* 80. E
 — *contra Brixiam res feliciter gessit.* 84. F
 — *ad urbem Papiam sæpius repellitur.* 92. B
 — *denique urbem capit.* *ibid.*
 — *hostes in fugam convertit.* *ibid.*
 — *cum exercitu contra Maranium proficiscitur.* 118. E
 — *primus urbem Rhodigium ingreditur.* 126. E
 Bartholomeus *Livianus fuit vir lingua & manu promptus.* 10. A
 — *fulsit gubernatoria potestate militari.* 10. A
 — *cum exercitu ad Pontem molarum venit.* 11. C
 — *Mustius in arcem Capellam juxta Bergomum se recipit.* 109. E
 — *Contareus Præfectus Cremæ.* 117. A
 Batalea *villa.* 55. E
 in Bello *Cameracensi quinque millia millium numum sunt expensa.* 151. A
 Bellum *nemo sine causa gerit.* 4. C
 — *contra Venetos paratur ab Hispanis & Duce Ferrarie.* 9. F
 — *gerere in alieno solo, & hostem anteverire, est magni momenti.* 10. E
 — *immane facit homines crudeſcere.* 54. C
 — *novum in Gallia oritur.* 96. D
 — *gens in Anglia & Gallia terra marique geritur.* 115. B
 Bellumnum *à Germanis capitur.* 19. D
 — *civitas sese Venetis dedit.* 27. B
 — *deditione Veneti recipiunt.* 40. C
 Benacus *lacus.* 9. E
 Bentivoli *usque Bononiam cum levitibus accurrunt.* 66. E
 — *Bononia potiti sunt.* 74. A
 Benedictus *Cribrarius custos urbis Cremæ.* 94. F
 — *muneribus ad deditionem à Venetis incitatur.* 94. F
 — *muneribus cumulat, & civitate donatur.* 95. A
 Bergomum *urbs in monte sita, & bene munita ad Gallos deficit.* 18. C
 — *urbs in fidem Venetorum recipitur.* 85. B
 — *urbem incustoditam Germani capiunt.* 109. A
 — *à Venetis receptum ab Hispanis iterum capitur.* 109. E
 Bernardinus *Antignola virtute emicuit.* 119. E
 — *Antignolius Dux Venetorum apud Civitatulam perſiſit.* 124. E
 — *Fortebracius in castra ultra Atheſim stabat.* 85. E

Bernardinus *Parmensis caput itineris, & consilii cum peditatu veteranorum Miranum rus pergit.* 23. A
 — *Tajapetra Præfectus Venetus apud Caravagium contra hostes acriter stat.* 11. A
 — *adversus oppidanos subsidium recipit. ibid.*
 — *hostes prope oppidum venientes repellit.* 11. B
 Bernardus *Episcopus Tridentinus Veronam venit.* 149. E
 — *ad Dossobonum villam in colloquium venit cum Domino Lutrech & Andrea Gritto.* 149. F
 — *volebat suadere Domino Lutrech, ne Venetis Veronam daret.* 150. A
 — *Lauredanus filius Principis Veneti Leonardi.* 31. E
 — *Veneti Ducis filius Taurisum in subsidium venit.* 115. A
 Bonamicus *Ferrariensis pirata à Clodia usque Ariminum mare infestum reddit.* 90. A
 Bondenum *oppidum à Pontificiis petitur.* 64. C
 — *oppidum.* 66. C
 Bonivetus *Gallus orator apud Pontificem.* 139. B
 Bononienſes *ob malum regimen Ecclesiæ spectant ad Bentivolos.* 66. E
 Bonum *ne amittamus, quod partum est, nitendo ad melius cavendum.* 62. D
 Bonus *portus locus situs juxta amnem Panarum.* 72. E
 Bartholus *Maranii presbyter hostes in oppidum intromittit.* 118. C
 Bothandreas *Præfectus Liburniæ.* 9. D
 Brazius *Comes Trivulii in hostium potestatem venit.* 11. A
 Brembana *vallis.* 143. C
 Brenta *fluvius olim Meduacus.* 34. C
 — *fluvius olim per villam Noventam ibat.* 111. F
 — *fluvius ad Villam Fonticulam vadari potest.* 112. E
 Brentulus *portus.* 111. F
 — *Meduacus à Livio appellatur.* 112. A
 Brixia *solummodo ad sonum tubæ ad Gallos deficit.* 18. C
 — *à Venetis capitur.* 85. A
 — *per hostes iterum recipitur.* 86. F
 — *urbs Hispanorum in potestatem venit.* 95. E
 — *à Gallis & Venetis acriter oppugnatur.* 137. E
 — *iterum à Venetis obſidetur.* 143. F
 — *per deditionem Venetis traditur.* 144. B
 Brixienſes *intempestive res novas moliti sunt.* 84. B
 — *Cives Venetiæ factionis sunt expulsi.* 136. E
 — *fecerunt impetum in tormenta militiæ.* 137. B
 — *combusserunt pulverem igniferum.* 137. C
 Brixigella *oppidum Vallis Lamonie.* 11. D
 — *ab hostibus oppidanos insequentibus capitur.* 11. E
 Brunorius *Saregus è Civitatula prorumpens in Venetos impetum facit.* 24. B
 Brunsvicensis *Dux cum valido exercitu ex Germania in Italiam festinat.* 64. A
 Burgundia *alta hodie appellatur Britannia.* 110. C
 — *est sita ad Oceanum Britannicum.* *ibid.*
 — *Helvetiis est contermina.* 110. C
 Burianum *oppidulum à dextris Venetiis.* 111. C
 Butinicum *oppidum.* 31. A

C.

Cadubrium *ab Imperatore Romano capitur & diripitur.* 6. D
 — *castellum.* 26. C
 — *princeps Anbaltinus vi cepit.* 27. A
 Calaris *Sardinie civitas.* 97. D
 Calcina *oppidum a Laurentio Cerinate occupatur.* 116. F
 Ca-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Cameracense sedus in Venetos pactum est. 2. Epit.
 Cameracensis belli cause, que. 8. F
 Campania à Carolo Rege Gallorum depopulatur. 3. B
 Caput bonæ spei à Lusitanis inventum. 98. B
 Carambis promontorium. 97. B
 Caravagium oppidum. 11. A
 Cardinales quinque à Pontifice desciunt. 66. E
 Carolus Rex Gallorum in Italiam à Ludovico Sfor-
 tia accersitur. 2. Epit.
 — Rex Gallorum Hetruriam subegit. 3. B
 — Campaniam depopulatus est. ibid.
 — Rex Gallorum ad Tarrum fluvium funditur fu-
 gaturque. 3. C
 — Rex Gallorum Italiæ imperium aspirat. 3. C
 — Florentinos in Pisanos movet. ibid.
 — Alexandro Pontifici infestus est. ibid.
 — Rex Gallorum occubuit. 3. D
 — Rex Gallorum ad Tarrum fluvium fusus fuga-
 tusque est à Venetis. 10. B
 — Rex Gallorum sedus cum Alexandro Pontifice
 factum violat. 10. C
 — Marinus Lemniacum recepit. 29. E
 — auxilium à Venetis ad insulam Scalanam
 occupandam exposulat. 29. F
 — præfectus Lemniaci. 39. E
 — portam Lemniaci custodit. 52. D
 — in potestatem hostium venit. 52. E
 — Dambofia Mediolani magnus magister. 10. F
 — amnem Abduam trajiciens Trivulium oppidum
 capere parat. 10. F
 — Zuphre legatus Regis Gallorum. 6. E
 — una cum legato Veneto cum legatis Cæsa-
 ris ad Ripam oppidum agit. ibid.
 Carpum oppidum vi capitur. 66. A
 Casale à Marchione Mantuæ capitur. 2. Epit.
 — majus oppidum. 11. B
 — prodicione civium à Francisco Gonzaga
 capitur. 11. B
 Cassira oppidum inter Ripaltam & Caravagium si-
 tum. 14. B
 Castellum Agathense. 65. A
 — Felicianum à Venetis oppugnatur. 63. C
 — Vielmium è manibus Venetorum eripere hostes
 audent. 71. F
 Castionum castellum. 117. C
 Castrum Felcium. 72. E
 — Francum. 72. F
 — novum oppidum. 59. A. C
 Cauriana Mantuanus eques. 60. A
 Celeritas in re militari potissimum opus est. 39. D
 — multum præstat in rebus agendis. 76. C
 Celvaresia villa. 124. F
 Centum oppidum à Gallis petebatur. 66. A
 Cervia urbs à Venetis Julio Pontifici datur. 19. A
 Cervical oppidum. 59. E
 Chiavarium oppidum. 56. E
 Chion insula. 97. A
 Christophorus Eboracensis Cardinalis orator Regis
 Angliæ. 83. C
 — Frangipanes Dux belli Maximiliani in Istriam
 venit. 19. C
 — Duinium & Pisinum oppida vi capit. ibid.
 — se in insidiis locat. 27. D
 — ex insidiis profliens Utinenses omnes vi-
 cit fuditque. ibid.
 — ex Istria ad propria tuenda recessit. 28. E
 — ad Justinopolim agros vastat, & prædas
 agit. 59. D
 — Justinopolitanos in insidiis præcipitat. 59. E
 — provinciam Justinopolitanam longe late-
 que prædatus est. 59. E
 — de Venetis magnam stragem edidit. 77. F

Christophorus Frangipanes iterum in Istriam venit. 78. B
 — deditione cepit Mochio castellum. 78. B
 — horrendum facinus perpetrat. 118. C
 — captivus Venetias abducitur. 123. B
 — Maurus dispersos milites Venetorum congregat. 16. C
 — Civitatulam oppidum it invadere. 23. B
 — Patavium subsidio venit. 112. D
 — Osopii obsidionem solvit. 122. C
 Cismo flumen. 113. C
 Citolus Perusinus cum peditatu veteranorum Mira-
 num rus pergit. 23. A
 — cum militibus Lemniacum mittitur. 29. F
 — hostes propugnaculum oppugnantes ma-
 gna clade afflixit. 36. D
 — vices Lactantii gessit. 63. D
 — fortiter agendo hostium vulneribus con-
 foditur. 63. E
 Civitatula ab hostibus oppugnatur. 124. E
 Clapinus Vitellius Bononiam subsidio venit. 67. A
 — Pitiglianus Venetus adolescens in hostes for-
 titer agendo perit. 136. B
 Cleonymus Dux Lacedæmonius cum classe Græco-
 rum Patavium applicuit. 112. B
 — cum magna strage à Patavinis & Venetis ex-
 pellitur. 112. B
 Cletensis Dux militum hostium in potestatem Ve-
 netorum venit. 46. C
 Colonia deditione ab hostibus capitur. 105. A
 Comaclum oppidum à Marco Antonio Contareno
 capitur. 42. D
 — oppidum. 71. E
 Concilium contra Pontificem celebrare à Cardina-
 libus exiiticiis decernitur. 68. F
 — Romæ habetur. 93. F
 — Romanum abrogat acta Pisani Concilii. 100. C
 Concordia civitas sita juxta amnem Sechinam. 69. D
 — à Venetis capitur, prædæque militibus fuit. 69. E
 — olim urbs maritima. 111. D
 — per viginti quinque millia passuum à mari di-
 stat. 111. E
 Concordienses Caprulas condidere. 7. C
 Conditiones pacis apud Lugdunum proponuntur. 68. F
 Codrus Rex Atheniensium, ne Athenæ occiderent,
 mortem oppetit. 32. D
 Cous insula. 97. A
 Consilium bonum parum prodest, nisi mature
 fiat, quod oportet facere. 71. C
 Consultores boni medicos bonos imitari debent. 87. B
 Constantinus Harnicius orator Pontificis in Ger-
 maniam denominatus. 58. A
 — Paleologus apud Monfalconium Liburnos ho-
 stes vincebat. 59. A
 Consulens male, æque male agit, ac ille qui dicendo
 vetare potuerat. 4. C
 Covolum est opus cavatum in medio prærupti mon-
 tis. 60. B
 Creatium locus est prope civitatem Vincentiam. 113. D
 Credere illis parum profuit, quibus merito nulla
 fides habetur. 51. D
 Crema urbs loco aquoso sita est. ibid.
 — ad Regem Gallie deficit. 18. C
 — erat in Gallorum potestate. 93. B
 — ab Hispanis & Mediolanensibus obsidetur. 116. E
 Cremona ad Regem Gallie deficit. 18. C
 — nolebat Gallos excipere. 91. D
 Cre-

INDEX NOMINUM,

Cremonenses quadraginta millia numum Helvetiis
dederunt. 91. D
— res novas molientes Venetos accersebant. 105. B
Crispinum oppidum. 60. F
Cromonium oppidum in monte prærupto situm.
81. B
— vi captum senatusconsulto Venetorum solo æ-
quatur. 81. C
Crovaria castellum ad montem prope Atbesim. 147. D
— à Venetis vi capitur. 147. E
Curita insula. 28. D
— insula vi capitur. 125. D
Curtius pro patria se præcipitem dedit. 32. D
D.
Daci de Sarmatis magnam ediderunt cædem.
98. F
Dacia olim Cymbrica Cberfonesus. 115. B
Dalmatia habet trecentas insulas, quatuordecim ur-
bes, & duas Provincias. 45. B
— erat traditura Regi Angliæ. 45. C
— à Pannonibus licet à Venetis empta repeti-
tur. 46. B
Damianus Tharsius ad comprimendam vim hostium
mille pedites deligit. 29. C
— Tarsensis Pisinum oppidum capere intendit.
59. A
— oppidum Tarsense obsidet. 59. B
— soluta obsidione inde in pacatum abit. 59. B
Decii pro patria mori non veriti sunt. 32. D
Defantianum oppidum. 96. C
Deliramenta Regum, & immodicæ eorum re-
gnandi cupidines convertuntur incaput paupe-
rum. 54. C
Deus nullum malum impunitum sinit. 54. C
— ultor scelerum. 112. C
Dijunium primaria Burgundiæ civitas. 115. E
Dilatione nil pejus est, omnibus paratis. 62. E
Diligentia ex re dubia oritur. 58. E
Dimidium aliquando plus est quam totum. 87. C
Dionysiodorus Geometra. 98. A
Dionysius Naldius præfectus peditatui Lamonio.
13. B
— primum ostium oppidi ingressus est.
ibid.
— ei & militibus prædæ fuit oppidum Trivulium
ob virtutem. 13. C
— præfectus peditum cepit Pusterle subur-
bium. 39. C
— plenus rerum gestarum gloria periit.
56. D
— hostibus obviam it. 63. E.
Discordia sæpius oriri solet ex opulenti prædæ. 38. F
— inter Venetos & Helvetios oritur. 92. D
Discordiæ fomenta facile suggeruntur, ubi de
dominandi facultate res est. 95. F
Dominicus Bosichius comneatum in castra ad Ve-
ronam vehi, vetare conatur. 61. C
— Husichius Græcorum equitum Dux. 46. C
— Trivisanus orator Venetus apud Julium Pon-
tificem. 44. B
— orator Venetus ad Pontificem. 66. F
— orator Venetus Mediolanum ad Regem
Gallorum mittitur. 138. D
— orationem habuit ad Regem Gallorum.
138. D
Donatia Turris. 50. A
Dondossola vallis est locus à quatuor, quibus in Ita-
liam itur. 94. D
Duinium oppidum à Germanis capitur. 19. C
Dux qualis esse debet. 7. E
E.
Egidius Eremita in Germaniam ad conciliandos
Venetos cum Rege Romanorum mittitur. 139. C
Eratosthenes Geometra. 97. F

Entlia flumen. 56. E
Euphrates fluvius. 97. B
Exercitus reipublicæ cor est. 20. C
F.
Faba cudebatur in caput Venetorum. 28. D
Fabricius Columna in subsidium Bononiæ per-
git. 66. E
— in Gallorum potestatem venit. 89. C
— Hispanorum militum Dux. 64. E
— in supplementum exercitui Pontificis
mittitur. 64. E
Faventia in potestatem Pontificis venit. 2. Epit.
— urbs ditioris Pontificiæ à Venetis obtenta est.
7. A
— à Pontifice ad Venetos deficit. 12. B
— urbs à Venetis Julio Pontifici datur. 19. A
Federicus Contarenus cum equitatu levitum apud
Bassianum intentus paratusque stabat. 53. D
— optime Asulam oppidum defendit. 11. B
— vir impiger præfuit urbi Austriæ. 27. C
— hostem fugientem à tergo invadit. 61. D
— Bononiam subsidio venit. 64. A
— Dux belli Venetorum. 79. B
— præfectus levitum scorpione vulnifico
occubuit. 86. E
Feltrum oppidum à Germanis capitur. 19. D
— deditione Veneti recipiunt. 40. C
— oppidum Forjulii. 59. E
— ab hostibus capitur & igne absuntur. 59. F
Felicitas est omnibus amica. 85. B
Feltrum oppidum ab hostibus capitur. 119. D
Ferdinandus Rex Neapolis bellum infert Ludovico
Sfortiæ. 2. Epit.
Ferrariæ Dux Venetis terra marique bellum infert.
18. F
— Dux classem Venetam disjecit. 19. B
Ferrarienses Venetorum hostes omnia igni ferroque
subvertunt. 30. D
— propugnaculum in Atbesi flumine prope Caput
aggeris erigunt. 30. F
— in castra hostium consuebant. 33. B
— præfecti captivi veniunt in castra Veneta.
41. E
— auxiliariis copiis auxilii obnixi sunt Venetos
opprimere. 42. F
— Marte ancipiti cum Venetis toto die certant.
42. F
— classem Venetam in potestatem recipiunt. 39. A
Ferrariæ Dux à ditione Pontificis se subtrahere ge-
ssit. 54. F
Ferraria ab exercitu Pontificis agebatur. 60. F
Ferrarienses Venetos in insidias alliciunt. 64. D
— Venetorum classem Padanam propulere. 71. E
— ostia Padi navigiis obsident. 76. B
Fides maximum rerum humanarum vinculum perbi-
bet. 4. C
— ubi deest nulla ratio commercii & fœderum ha-
betur. 4. C
Ficarolium oppidum. 41. D
— à Venetis custodibatur. 70. D
Finarium oppidum. 67. D
— oppidum. 88. E
Florentini ad Concilium habendum locum permit-
tunt. 83. B
— apud Pratum oppidum cæsi fusique sunt. 94. E
Flumen civitas ab Angelo Trivisano vi capitur &
solo æquatur. 28. E
Fluminenses cymbam mercimoniis onustam à Vene-
tis capiunt. 28. D
Fœderati oppidum Monsilicem occupant. 34. B
— scelera inhumana servaque quanta excogitari
possunt, facere. 34. B
— sacratissimum Christi corpus in terram projec-
re. ibid.
— ad Bassanelli pontem reversi sunt. 34. C
Fœ-

RERUM AC SENTENTIARUM.

- Foederati conantur supra Bassanellum fossam duce-
 re. 34. C
 — conantur Brentam fluvium versus Monsficem
 divertere. ibid.
 — ex Ferraria copiis auxiliariis Cardinalis E-
 stensis augentur. 34. C
 — praedatum iverunt villas Gurgensem Bobulen-
 tamque. 35. F
 — solum Plebissacci diripuerunt. ibid.
 — iterum aucti ad centum milia hominum. 36. A
 — Patavium oppugnant. 38. A
 — acriter à Venetis deturbantur. 38. A
 — noctis silentio obsidione soluta loco recedunt.
 38. B
 — apud Patavium nunquam totis viribus rem
 gesserunt. 38. D
 — in partes sunt divisi. 38. F
 — inter se Verone dissident. 42. C
 — milites Verone invicem pugnabant. 43. F
 — inter se sunt dissidentes. 48. B
 — Rbodigii Pollesinum, & Lemniacum oppidum
 aggredi volunt. 49. B
 — Rbodigiana Pollesino deditioe potiuntur. 51. C
 — trajecti Athesi flumine in solum Patavinum &
 Vincentium veniunt. 51. C
 — Vincentiam urbem deditioe capiunt. ibid. D
 — qui Vincentiae praesidium agebant Venetis ad-
 ventantibus obviam eunt. 52. A
 — manum cum Venetorum levitibus conferunt.
 52. A
 — à Venetis vincuntur. 52. B
 — Lemniacum tormentis militie fortiter concu-
 tiunt. 52. C
 — in Portuense semisuum oppidum vadunt. 52. C
 — in Germaniam abeunt. 60. A
 — ex Verona & Lemniaco Padum pontem jun-
 gere conantur. 71. C
 — cum Venetis manum conferere meditantur. 71. C
 — ad oppugnandum civitatem Concordiam per-
 gunt. 72. D
 — obsidionem Patavii solvunt. 108. F
 — impune noctis silentio Brentam amnem ad lo-
 cum Novae Crucis trahunt. 112. F
 — Caedus Cameracense in Venetos factum est. 7. B
 — rite sancitum servandum est. 5. C
 — inter Pontificem, Regem Hispaniae, Medio-
 lanenses & Venetos initum est. 3. C
 — inter Pontificem Regem Hispaniae & Venetos
 adstipulatur. 83. C
 — proclamatum in Anglia & Germania contra
 Gallos. 105. C
 — inter Reges Germaniae, Hispaniae & Angliae
 proclamatur. 140. E
 de Fois Dominus virtute belli clarus interit. 89. E
 — cum multa pompa usque ad Medio-
 lanum ducitur. 89. D
 Fortunatæ insule. 97. B
 Forum Corneliæ urbs. 88. F
 — nunc Imola dicitur. ibid.
 — Julii provincia à Venetis capitur. 81. B
 Fossa Clodia civitas. 75. A
 — oppidulum Venetiis à sinistris. 111. C
 Fracassius Severinas debortabatur praelium inire.
 38. D
 Franciscus Calsonus pugnando interit. 114. C
 — Delphinus Praetor Rasprubii acriter Ger-
 manis obviam it. 19. C
 — Foscarius in Ducatu Veneto successit Thome
 Mocenico. 8. D
 — sub eo Veneti bello Philippico implicantur.
 ibid.
 — Princeps Venetus. 63. B
 — orator Venetus apud Leonem Pontificem.
 103. D
 — apud Leonem Pontificem de fœdere agebat.
 110. A
 Franciscus Rex Gallorum cum Pontifice Leone am-
 citiam colere volebat. 131. D
 — Rex Gallorum ingentes copias contra Helve-
 tios parat. 132. C
 — Rex Gallorum cum Rege Angliæ convenit. 133. E
 — in Italiam Petrum Navarium praemittit. 133. F
 — ejus exercitus Grannapolim venit. 133. F
 — Rex Gallorum ipse fortiter inter primos age-
 bat. 135. D
 — ejus in oculos cerebrum contritum profluisset
 dicitur. 135. D
 — Rex Gallorum cum magna pompa in urbem
 Mediolanum triumphum egit. 136. D
 — Rex Gallorum omnino rempublicam reparare
 volebat. 137. D
 — Rex Gallorum pacem inquit cum Rege novo Hi-
 spaniae. 145. F
 — Rex Gallorum jubet oratores suos domum re-
 dire. 148. D
 — Gonzaga Casalemajus proditioe civium oc-
 cupat. 11. B
 — Asulam oppidum nunquam capere po-
 tuit. 11. B
 — Mantuae Marcio in fines Venetorum
 prorumpit. 11. B
 — ingentem praedam agit versus oppidum
 Casale majus. 11. B
 — Lipomanus Pontemvicum oppidum acriter de-
 fendit. 109. B
 — gener Ludovici Regis Gallorum in ejus locum
 sufficitur. 131. B
 — Rex Mediolanum revertitur. 139. D
 — Barbonium in locum suum in Italia instituit.
 139. E
 — in Galliam abit. ibid.
 — Mustius cum classe contra Maraniam venit.
 118. E
 — Pascalicus Praefectus militum apud Veronae
 castellum Germanos vicit. 28. B
 — Pollanus praefectus unius triremis Venetiae in-
 terit. 57. B
 — Rex parabat Pontificem apud Bononiam con-
 venire. 139. B
 — Sfortia provinciam Piceni dissimulatione oc-
 cupavit. 54. E
 — Spinula Ductor belli Gallus occiditur. 115. D
 G.
 Gaidum oppidum. 95. D. 136. F
 Galeatius Sfortia reliquit heredem Joannem
 Galeatium puerum. 3. A
 Galli ob victoriam elati Italia expelluntur. 2. Epit.
 — armis & divitiis potiores sunt Rege Romano-
 rum. 5. A
 — cum Rege Romanorum nova & vetera edia fo-
 vent. 5. A
 — cum Germanis inducias in triennium pacti sunt.
 6. E
 — discordiae rationem quaerunt. 6. F
 — Venetis non amplius aequa ex aequo volebant. 6. F
 — Venetos bello lacerant. 8. A
 — in conspectu Venetorum impune Abduam trahi-
 ciunt. 13. D
 — locum castris peropportuno eligunt. 13. E
 — omnibus modis tenant Venetos decipere. 13. F
 — faciunt Venetis copiam pugnandi. 14. A
 — castra movent ad Ripaltam oppidum. 14. A
 — Ripaltam oppidum parvo discrimine vi capiunt.
 14. A
 — consilia Venetorum exacte scrutati sunt. 14. D
 — versus Pandinum oppidum exercitum movent.
 14. E
 — à Rege suo, ut fortiter se gerant, adhortantur.
 14. F. 15. A
 — Venetos fundunt, atque omnia impedimenta &
 tormenta militie capiunt. 15. E
 A. Mocenicus. L. Galli

INDEX NOMINUM,

Galli Genuæ classē parant.	16. B	Galli civitatem Novariam obsidere pergunt.	105. F
— versus Brixiam pergunt.	18. B	— à Rege Angliæ & Romanorum vincuntur.	115. D
— omnium rerum successu felicissimo fruuntur.	18. B	— sunt adversus Helvetios.	116. A
— Piseheriam oppugnant.	18. D	— ad Sequanam amnem in prociētū configere stabant.	116. B
— ultimam internecionem exercitus Venetorum minabantur.	18. E	— cum Hispanis inducias annales prorogant.	129. A
— natura Germanis infesti sunt.	25. B	— impediēbant ne Hispani cum Helvetiis jungi possent.	134. D
— gestiunt coronam imperii.	25. B	— versus Novariam contra Helvetios audacter ibant.	134. D
— se cum Romanis coniungunt.	29. D	— & Veneti de Helvetiis victoriam deportarunt.	136. B
— in castra ad Patavium consuebant.	33. B	— Mediolani & Cremonæ castella deditione obtinuerunt.	137. A
— apud Patavium nolunt inire prælium.	38. D	— erant tam meticulosi, ut ne auderent hostem quidem conspiciere.	141. D
— Germanis erant hostes.	38. F	— duces præ metu in Galliam aufugere moliebantur.	141. F
— repugnantibus Germanis Vincentiam & Veronam diripere obnixi sunt.	38. F	— suburbia Mediolani urbis comburunt.	142. B
— Hispani, & milites Italiæ Lemniacum oppidum oppugnaverunt.	38. F	— antequam pecuniam accepissent volebant in expeditionem Brixie exire.	144. C
— Veronam veniunt.	42. A	— iussi à Rege cum omnibus copiis contra Veronam ibant.	144. C
— & milites Italiæ inter se pugnant.	43. D	— ad Villam francam recedunt.	147. A
— contra ibant militibus Italiæ.	48. B	— ex Mediolano ducenta millia nummorum exegerunt.	149. D
— Lemniacum oppugnant.	51. E	— stupent tantos affectus popularium erga rempublicam.	150. E
— qui Montagnanæ erant, semper parati intentique stabant.	53. C	Gallignanium oppidum in monte prærupto situm.	59. B
— & Germani invicem dissidebant.	53. D	— a Mattheo Iadrense temere invaditur.	59. B
— victoria insolescunt.	ibid.	Gallorum Rex Brixie triumphum egit.	18. C
— totius Italiæ imperium aspirant.	ibid.	— Rex affectat Romanum imperium.	44. C
— Hispani & Germanis injurii erant.	53. E	— rursus venit in Italiam.	ibid.
— nolunt Germanis Lemniacum dare.	ibid.	— Rex nititur consultores Regis Angliæ pecuniis corrumpere.	44. C
— non minus vi quam celeritate vincuntur.	62. E	— Helvetios in suas partes seducere nititur.	ibid.
— hostes ad Montiam oppidum se recipiunt.	63. A	— mos est unum dicere, & aliud facere.	45. F
— versus Montagnanam in expeditionem exeunt.	65. D	— Rex rem cum Rege Angliæ componit.	50. A
— Pontificem in suas partes diducere tentant.	65. F	— Pandulphum Petrucium à Senarum urbe eiecit.	50. B
— oppidum Spilimbergium vi capiunt.	66. E	— Rex mittit Oratorem ad Helvetios.	83. E
— festinant versus Bononiam.	66. E	— sed non excipitur.	ibid.
— ex Verona solum Mantuæ prædati sunt.	68. A	— ad Regem Romanorum Cardinalem Severinatem Oratorem mittit.	83. E
— apud Parmam bellum moliebantur.	70. A	— hortatur ut se verum Regem Romanorum faciat.	83. E
— vetant ne exercitus Venetorum & Pontificis jungant.	70. B	— Rex tres oratores ad Helvetios mittit.	88. D
— exercitum versus Parma movent.	70. E	— duces Helvetiorum pecuniis corrumpere obnituntur.	88. D
— à Pontificis superantur.	72. B	— strages apud Ravennam fuit magna.	89. C
— Venetos ad Fossam Clodiam & Patavium vexare parant.	75. A	— res declinare visa est.	91. E
— Venetos apud Suavium vexabant.	76. B	— Regis potentia Italiæ erat formidolosa.	110. A
— cum villicis & popularibus amice agebant.	78. F	— Rex cum hoste configere volebat.	115. C
— ad Liminium aquas vetant, ne Patavium desuuant.	79. A	— Rex filiam suam Rayneriam fratri Ducis Burgundiæ nuptui dare volebat.	115. F
— conjurationem Brixie detexerunt, & de complicibus supplicium sumpserunt.	84. D	— Rex sororem Regis Angliæ uxorem duxit.	130. A
— Mediolanum obviam Helvetiis eunt.	81. B	— Rex sine Venetis sociis difficile in Italiam venire poterat.	131. A
— in agrum Veronensem irrumpunt.	85. D	— Rex & Hispaniæ facti sunt arbitri pacis & induciarum.	151. A
— crudeliter in mulieres & infantes Brixie seviunt.	86. F	Gallus Dominus Durastus custos arcis Cremonæ.	95. A
— ad Brixellum contra Hispanos versus Bononiam eunt.	88. E	Gambarense civis Venetos frustrati sunt.	138. C
— incidunt in foveam quam Hispani fecerant.	88. E	Gambariæ vallis.	112. A
— & Hispani per sex horas pugnabant.	89. B	Gambarienses agricolæ opera Philippi Parutæ exciti sunt.	23. A
— Mediolanum versus eunt.	90. F	— apud Stratham castellum feliciter egerunt contra Germanos.	23. C
— domi forisque opprimebantur.	91. F	Ganges amnis.	97. D
— Papiam urbem divertunt.	92. A	Geldria olim dicebatur Sicambria.	6. F
— summa ope conantur eam munire.	92. A	Geldriæ Dux bellum asperum in Frisia gerebat.	146. A
— festinant ad Bassignanam Padum trajicere.	92. C	Genua est Ligusticum emporium, unde Apennini montes incipiunt.	56. F
— Hastam urbem petunt.	ibid.	— habet ingentem portum propugnaculis bene munitum.	56. F
— ignominiose in Galliam repedant.	ibid.	Geneurius mons.	92. E
— in Galliam eunt.	92. E	Geor-	
— impune cum suis rebus Brixia dimittuntur.	95. E		
— de industria Brixiam Hispani tradiderunt.	95. F		
— pugna navali ab Anglis vincuntur.	99. E		
— cum viderent se vincti ignem navibus suis supponebant.	99. E		
— naves cum hominibus combusserunt.	99. E		
— cum Hispanis in annum inducias paciscuntur.	104. C		

RERUM AC SENTENTIARUM.

Georgius Cornelius Venetorum legatus in exercitu.
 — Cadubrium deditione recepit.
 — multa oppida Regis Romanorum expugnat.
 — Goritiam & Tergestum expugnat.
 — legatus Venetus in exercitu.
 — orator Venetus Mediolanum ad Regem Gallorum mittitur.
 — Sechelius Pannonie Rex bello adortur Hungarie Proceres.
 — Vaila Dux peditum.
 Germani crudeliter ad Cadubrium caesi sunt.
 — civitate Bellumni, & Feltro oppido potiuntur.
 — magna sevitia in Italia utebantur.
 — ad sevitiam exercendam canibus Venaticis utebantur.
 — mediantibus canibus pueros & mulieres per segetes querebant.
 — venationes hominum habebant.
 — Monfalconium oppidum Forijulii capere non poterunt.
 — apud Valliseram oppidum sunt caesi.
 — ad urbem Austrie in fugam sunt conversi.
 — soluta Austrie civitatis obsidione Tulumium capiunt.
 — in Istria sevitia non usi sunt.
 — Castronovo Istriae potiti sunt.
 — potiti etiam oppido Raspruchio.
 — iterum in Istriam veniunt.
 — sepe Venetos vincunt.
 — oppidum Liminium capiunt.
 — aquas diruptis obicibus Patavinis adimunt.
 — soli urbem Patavium acriter oppugnant.
 — ab urbe Patavio magna cum ignominia discesserunt.
 — Vincentiae Veroneque subsidio steterunt.
 — Vincentia capta dimissi totam regionem praedabatur.
 — Veronam veniunt.
 — Ducem Anbaltinum bonis verbis debortantem aggredi volunt.
 — pedites in castra Venetorum confluerunt.
 — à Venetis gratanter excipiebantur.
 — ingens supplementum à Germania accipiunt.
 — ex Verona Vincentiam veniunt.
 — totam civitatem diripiunt.
 — qui Vincentiae morabantur, semper intenti paratique stabant.
 — magnam pecuniae summam Gallis debebant.
 — sunt vinosi.
 — & Hispani Monsilicem capere eunt.
 — oppidum Monsilicem capiunt.
 — praesidio Verone stabant.
 — Praefides & praefecti militum in captivitatē Venetias abducitur.
 — Patavium obsidere minantur.
 — & Hispani Venetis infesti erant.
 — igni ferroque in Venetos crudeliter seviunt.
 — & Hispani totam peninsulam Rhodigianam expilarunt.
 — Feltro oppido potiuntur.
 — oppido Cromonio & Monfalconio potiti sunt.
 — pedites sub signis Gallis contra Caesarem opera militiae facere volebant.
 — iis dimissis subrogati Vascones.
 — milites ad Gallos desciunt.
 — & Hispani ad Gallos & Venetos desciunt.

Germani pra inopia commeatum in Germaniam abire cogitant.
 — conditiones propositas acceperunt.
 — pacem ineunt cum Rege Gallorum.
 Germanorum mos est semper agros vastare & praedae agere.
 Goritia civitas in Venetorum potestatem venit.
 Goritia à Liviano Veneti exercitus Praefecto expugnatur.
 — oppidum.
 Gothi Venetos bello laceffunt.
 Gradisca civitas.
 — à fœderatis oppugnatur.
 — deditione à fœderatis capitur.
 Gradisca obsidio à Venetis solvitur.
 Gradum urbs ab Aquilejensibus fuit condita.
 Grignum à Venetis igne absumitur.
 Gnidon.
 Gnidus Rangonius Comes capitur.
 Gurgensis Episcopus Bononiae cum Pontifice & Venetis de pace agit.
 — re infecta, Pontifici & Venetis minitans in Germaniam revertitur.
 — Episcopus contra Pontificem, Venetos & Helvetios agit.
 — civitates volebat habere, quae ex fœdere Venetis debebantur.
 — Episcopus Italiae urbibus contributiones opum indicit.

H.

Hannibal Bentivolus Bononiam subvertere fludet.
 — Lentius Dux Venetorum apud Civitatum persistit.
 Helianus orator Regis Gallorum & Romanorum in Pannoniam venit.
 — rem omnem oratoris Veneti & Pontificis subvertit.
 — conatur connubiis regem Hungariae in partes Regis Galliae seducere.
 — habet orationem ad Pannones.
 Helvetii, ut in agrum Mediolanensem adversus Gallos irrumpant, conantur.
 — cum Pontifice conveniunt.
 — in Italiam iter facere parant.
 — Varese oppidum & Castionium Ferrum occupant.
 — cum quatuordecim peditum millibus Mediolanense solum ingrediuntur.
 — sine Mediolanensem & Gallorum detrimento in patriam repedant.
 — cum Rege Gallorum in gratiam redeunt.
 — mittunt Oratores, de bello cum Rege Gallorum agendo Bononiam mittunt.
 — in Italiam iterum descendunt.
 — in Mediolanense solum prorumpunt.
 — ad Biam Crassam victoriam in Gallos obtinent.
 — cum ingenti praeda redeunt unde abscesserant.
 — oratores Gallos expellunt.
 — decem oratores Romam & Venetias mittunt.
 — iterum in Italiam pergunt.
 — per Tridentum Veronam veniunt.
 — opum vacui ad Gallos desciere visi sunt.
 — vallem Tollinam capiunt.
 — in Burgundiam irrumpere moliantur.
 — Venetos ignominia affecere.
 — quia Gallos Italia expulerant, vexilla Pontificia accipiunt.
 — auxiliares libertatis Ecclesiae appellandi sunt.

INDEX NOMINUM,

Helvetii accipiunt Vallem Tollinam & Dondossolam	94. D	Hispani regnum Neapolitanum de compaeto habuerunt.	4. A
— apud omnes nationes autoritate crescebant.	95. B	— se accommodant Regis Romanorum voluntati.	7. A
— cum Mediolanensibus, repudiatis aliis, fœdus sanxere.	95. C	— aliquas urbes vi à Venetis capiunt.	10. B
— Gallis obviam eunt.	106. A	— Germanis erant hostes.	38. F
— Novaria subsidio veniunt.	106. A	— contra ibant militibus Italie.	48. B
— Gallos hostes adoriuntur.	106. B	— ad Pontificem declinant.	69. A
— Gallos cœdunt funduntque.	106. B	— Venetos cum Rege Romanorum conciliare conantur.	69. A
— Cremonam & Mediolani arces accipiunt.	115. E	— Capuam veniunt.	83. A
— in Burgundiam irrumpunt.	115. E	— Gallis omnia impedimenta & tormenta prædæ relinquunt.	89. D
— decem millia peditum ad Susam distribuerunt.	134. B	— volebant ut Veneti desisterent oppugnare Brixiam.	94. D
— ad Moncalerium & Pinarolium conveniunt.	134. C	— opum vacui Florentiam divertunt.	94. D
— ad pacem declinant.	134. D	— versus Brixiam in Venetos festinant.	94. E
— ad Varesium retrocedebant.	134. E	— rem Mediolanensem Duci Burgundiæ vendere volebant.	95. B
— Gallos ad Marignanum aggrediuntur.	135. C	— valido exercitu in regnum Vasconie eunt.	96. D
— amiserunt omnia impedimenta & tormenta militiæ.	136. B	— ultra Columnas Herculis classe iverunt.	98. B
— ad concordiam declinant.	139. B	— novæ insule inventæ nomen indiderunt.	98. B
— pecuniis Regis Angliæ victi in expeditionem adversus Regem Gallorum exeunt.	140. E	— regnum Vasconie bello tentant capere.	99. B
— Gallorum auxiliarii volebant configere cum Helvetiis Imperatoris auxiliariis.	142. C	— à Gallis in Vasconia sunt victi.	99. D
— ad Gallos desciscere parant.	142. D	— tota Vasconia potiuntur.	100. C
— in patriam, urbes & Germaniam abeuntes non impune recesserunt.	143. B	— ponte amnem Padum ad Trebiam jungunt.	106. A
— per vallem Brembanam & Tollinam in patriam abierunt.	143. C	— Cremonam urbem ingrediuntur.	106. D
— melioribus conditionibus pacem antecapere festinant.	149. B	— Venetis bellum inferre minantur.	106. D
— pacem fecerunt cum Rege Gallorum.	ibid.	— Bergomum deditiōne capiunt.	107. C
Heneti gens Paphlagonum.	7. B	— Octavianum Fregesium in Ducem Genue constituunt.	107. C
— venit cum Antenore in Italiam.	ibid.	— cum Germanis Patavium obsident.	108. C
— Gotbico Hunnicoque tumultu in insulas migrat.	7. B	— arcem Capellam frustra obsidebant.	109. F
Herachiana civitas ex flumine Plavi in continentem venit.	111. F	— versus Placentiam ad exercitum Pontificis ibant.	134. E
Hermes Bentivolus Bononiam subvertere studet.	12. B	— audita clade Helvetiorum Placentiam redierunt.	136. B
Hetruria à Carolo Rege Gallorum subigitur.	3. B	— Neapolim versus iter aggressi sunt.	136. F
Hieronymus Contarenus annonam abunde curare jussus.	16. B	— & Germani ad duo millia ad Venetos desciverunt.	145. A
— cum classe in Istriam venit.	28. C	Hispaniæ Rex à Venetis civitates oppignoratas Apulie possit.	18. F
— præfectus classis Venetæ Romam venit.	57. C	— Rex novum fœdus moliebatur cum Pontifice.	53. E
— Patavium subsidio venit.	112. D	— verebatur Pontificem desciturum ad Gallos.	53. E
— Donatus orator Venetus apud Julium Pontificem.	44. B	— Rex literas dat Regi Romanorum & Gallorum.	81. E
— orator Venetus rogat Pontificem ne Imperator Maximilianus Venetis hostis esset.	44. E	— Catholicissimus dicitur.	81. F
— orator Venetus.	83. C	— Regis classis Neapolim applicuit.	82. F
— orator Venetus interit.	83. D	— Rex ad Perpignanum in Galliam irrumpere moliebatur.	88. C
— cum eo literæ Græcæ & Latine perire visæ sunt.	83. D	— in Mediolanenses & Venetos bellum movent.	95. C
— Doria Romam nuntiatum venit, quæ apud Genuam gesta erant.	57. B	— Rex res novas molitur ad confinia Vasconie.	131. E
— Fatinantius Pontemvicum fortiter tuetur.	109. B	— Rex magnam classem parat.	140. E
— Savorgnanus castrum Novum Forijulii capit.	41. B	— contra Gallos Venetosque Regi Romanorum subministrabat pecunias.	140. E
— Græcorum hastatorum equitum Dux.	81. C	— convenit cum Duce Burgundiæ tantum Hispanias gubernare, quantum viveret.	140. E
— cum manu collectitia contra Maranium proficiscitur.	118. E	— paulopost mortem obiit.	ibid.
— cum filiis suis Theopolis Osopio subsidio venit.	120. B	— Rex renuit, quæ orator suus in Anglia pepigerat.	148. C
— egregiam laudem virtute militari sibi quefivit.	121. B	Honor solis virtutibus debetur.	151. B
— de Vich Orator Hispanus.	83. C	Honorem emere pecunia non decet.	151. B
Hispani à Gallis vincuntur.	4. A	Hospitiolum à Venetis igne absumitur.	60. C
		Hospitiolum oppidum, ibi agebatur de pace inter Venetos & Imperatorem.	44. A
		Hospium castellum in monte prærupto situm est.	78. E
		— castellum in potestatem Venetorum venit.	78. E
			Ho-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Hostem laceſſere illum non decet, qui propulſandæ injuriæ vix aptus eſt. 43. E
 Hovardes claffis Britannicæ præfectus. 99. B
 Hunni Venetos bello laceſſunt. 8. A

I.

Jacobinus Novellus per occulta itinera Lemniacum ſubſidio venit. 39. A
 Jacominich Fluminenſis pirata Iſtris fuit infeſtus. 78. A
 Induciæ inter Feltrenſes & Germanos ſunt factæ. 60. D
 Infamia illis eſt, quibus vita carior quam honor inſenſcibilis. 80. F
 Initia adverſa rerum gerendarum habere, multum refert. 137. C
 Inſcriptio in pacem Veronæ publicatam edita. 150. E
 Invidiam magnam comparare ex re parva ſtultum eſt. 107. D
 Joannes Cola Germanus Orator Venetiis deſideratas inducias ſanxit. 93. F
 — Cornelius orator Venetus cum Cæſareanis oratoribus de pace agit. 44. A
 — Delphinus cum cohortibus quibuſdam in Germaniam it. 60. B
 — Theſinium opulentum convallem comburit. 60. B
 — Carolum obſedit. ibid.
 — Grignum & Hoſpiciolum igne abſumpſit. 60. C
 — Fortis hoſtes anteveniens pontem frangit. 65. D
 — equitum Venetorum Dux. 71. A
 — cum Sigifmundo Caballo in hoſtium poteſtatem venit. 105. A
 — Dux belli Venetorum. 105. A
 — Franciſcus cum altero Pontificis exercitu contra urbem Mirandulam ibat. 144. F
 — Gambara Brixienſes ad deditiorem adhortatur. 17. F
 — Galeatius filius Galeatii Sfortiæ. 3. A
 — tutorem accipit patrum Ludovicum Sfortiam. 3. A
 — adultus Iſabellam neptem Neapolitani Ferdinandi Regis uxorem duxit. 3. B
 — Ducem Mediolani non egit. ibid.
 — Gonzaga Mantuanus falſo commente conjurationis inſimulatur. 48. B
 — Græcuſ ex equi lapſu in hoſtium poteſtatem venit. 12. A
 — ad Vallem Paltheniam cum militibus mittitur. 64. A
 — Jacobus Triultius Mediolanum ad reſiſtendum Helvetiis, venit. 55. E
 — copiis Pontificis copiam pugnandi facit. 70. A
 — orator Gallus cum Helvetiis de pace agit. 103. C
 — in provinciam proſciſcitur. 131. E
 — ad Fanum Chriſtophori prope Mediolanum it. 134. F
 Julius Manfronus amiſſo equo in hoſtium poteſtatem venit. 138. B
 Joannes Maria Fregofius Tarviſum à Venetiis mittitur. 22. C
 — Philippum Mariam Rubeam Comitem apud Vincentiam aggreditur. 33. B
 — Dux belli Venetorum. 79. B
 — Genuam venit, & urbem cum hominibus ſuæ factionis ingreditur. 92. D
 — Dux Genue. 105. C
 — Maurus Apuliam provinciam cum claſſe fortitus eſt. 9. F
 — præfectus claffis Padanæ. 66. C
 — cum claſſe prope propugnaculum Colonie venit. 70. F

Joannes Naldius Atheſim fluviū ad Angulariam trajicit. 132. E
 — Peticiū ſuper Rhodigianam Polleſinum ſtātem adoritur. 132. F
 — Paulus Balionus Dux Venetorum in caſtris. 44. D
 — cum Venetiſ copiis in expeditionem exit. 81. B
 — Vincentiam deditiōe capit. 81. B
 — Brixie præſidiū præerat. 85. D
 — ad capiendū Lemniacū oppidū exivit. 106. E
 — cum copiis ex Tauriſo in hoſtes ivit. 112. D
 — Gradonicus legatus Forſijalii. 27. D
 — infeliciter conatus eſt hoſtem ab oppugnatione civitatis Auſtriæ avertere. 27. D
 — Rhodigianæ Polleſino auxilio mittitur. 42. A
 — arcem Guilielmiam præſidio munit. 42. D
 — Caſtellum Venetium demolitur. ibid.
 — legatus Venetus in expeditionem occupandæ Veronæ exit. 46. E
 — legatus Venetus in caſtris. 51. C
 — legatus Venetus. 80. A
 — legatus cum exercitu in Forum Julii prorupit. 81. B
 — Manfronus exercitus Veneti Dux. 11. E
 — hoſtes iterum atque iterum pel- lit. ibid.
 — in hoſtium poteſtatem venit. 11. F
 — collem Rovolonum occupat. 53. C
 — in hoſtium poteſtatem venit. 72. E
 — Dux belli Vincentiæ præſ. 105. A
 — apud Montechium præſidio ſtabat. 113. B
 — Victorius legatus in hoſtium poteſtatem venit. 123. E
 Iſtria tota deſolabatur. 29. B
 — bello aſpero premitur. 59. A
 Italiæ periculum imminēbat ex nuptiis Ducis Burgundie & Regis Gallorum filia. 103. B
 Julianus Medices in locum Petri Sodorini Conſolonerii ſuſſicitur. 94. E
 — ſororem Ducis Allobrogum uxorem ducere operam dat. 129. A
 Julius Manfronus in hoſtium poteſtatem venit. 114. C
 Julius Pontifex invidet Venetiſ quod habeant civitates Ariminum & Faventiam. 7. A
 — Pontifex operam dat Reges Romanorum & Gallorum cum Helvetiis conciliare. 7. A
 — Pontifex armis ſpiritualibus in Venetos uſus eſt. 11. C
 — mittit Urbinam Ducem cum exercitu in Venetorum fines. ibid.
 — Pontifex Venetiſ cenſuris Eccleſiæ interdixit. 18. F
 — accipit à Venetiſ Ariminum, Faventiam, Ravennam & Cerviam. 19. A
 — Pontifex deſerit ſædus Cameracenſe. 44. C
 — Pontifex conatur Regem Angliæ à Gallis avertere. 44. D
 — Helvetioſ mercenariioſ conatur habere. ibid.
 — curabat Venetoſ cum Maximiliano conciliare. ibid.
 — Pontifex conatur periculum libertati totius Italiæ imminere vitare. 44. D
 — novum ſædus inire querit. ibid.
 — Pontifex, Ducem Ferrariæ contra Venetoſ bello deſiſtere, curabat. 50. A
 L 3 Ju-

INDEX NOMINUM,

- Julius nolebat Gallos Duci Ferrariæ auxilio fore. 50. A
 — Pontifex nitebatur Regem Romanorum à Gal-
 lis avertere. 54. C
 — vult illi Lemniacum, Vallegium, & Vero-
 næ Civitatulam redimere. 54. D
 — Regum & Mutinam in pignus à Maximilia-
 no desiderat. 54. D
 — cum Venetis parat contra Genuam & Ferra-
 riam in expeditionem ire. 54. D
 — Regi Hispaniæ petenti Neapolim in feudum
 vult dare. 54. D
 — Pontifex habet orationem in consistorio. 54. D
 — Pontifex literas dat ad Genuenses. 55. B
 — Pontifex oratores Gallos, & Ferrarienses
 Roma expellit. 55. B
 — Pontifex Bononiæ egrotat. 66. D
 — Pontifex volebat ad Gallos desciscere. 66. F
 — Pontifex oratores Germaniæ, Hispaniæ &
 Angliæ in castra hostium ire jubet. 67. A
 — Pontifex avaritia nimium tenebatur. 69. B
 — Pontifex venit Felicianum. 69. E
 — Ducem Urbinatem exauclorabat. ibid.
 — expeditionem in urbem Mirandulam festina-
 bat. 69. F
 — Pontifex dum Ferrariam cupit subigere, Bo-
 noniam amisit. 74. B
 — deposta belli gerendi cura copias dimisit. 75. A
 — Pontifex ad concilium Pisas accerseretur. 75. B
 — Pontifex Romæ in Laterano Concilium indi-
 cit. 82. A
 — Pisanum Concilium irritum facit. 82. A
 — cum Gallis frequenter de pace agit. 82. A
 — Pontifex in aegritudinem incidit. 82. F
 — Pontifex contra Florentinos censuris Ecclesia-
 stis invehitur. 83. B
 — Pontifex sœdus cum Hispaniis & Venetis init. 83. C
 — Pontifex omnibus proceribus erat infestus. 90. D
 — non consilio sed timore pacis conditionibus sub-
 scriptis. 90. E
 — Pontifex Parmam & Placentiam recipit. 92. A
 — Pontifex novum sœdus in Venetos facere mo-
 liebatur. 96. B
 — Pontifex cum Rege Romanorum contra Vene-
 tos novum sœdus init. 96. C
 — Pontifex præ tristitia in gravem aegritudinem
 incidit. 100. E
 — statuit Urbini Ducem in Ducem Pisauri.
 ibid.
 — fuit belli quam pacis studiosior. ibid.
 — Pontifex invenit Regem Gallorum secundum
 cor suum. 139. C
 — donavit cum cruce gemmata. ibid.
 — fratrem Regis Cardinalem instituit. 139. D
 — versus Florentiam & Romam abiit. ibid.
 — Tassmus cum Ferrariensium & Germanorum
 manu Rhodiginam Pollesinum prædatus est. 90. C
 Justinianus Maurocenus præfectus levitum Vene-
 torum in hostium potestatem venit. 11. A
 Justinopolis urbs. 59. D
 — civitas Muglæ subsidio venit. 78. C
 Justinopolitani in insidiis præcipitantur. 59. E
 L.
 Lactantius Bergomensis cum peditatu veterano-
 rum Miranum rus pergit. 23. A
 — Bergomensis pedites hostium repulit. 62. B
 — Bergomensis nates tormento militiæ amittit.
 63. D
 — ex vulnere illo occubuit. ibid.
 Lacum Obscurum oppidum. 41. D
 Lacus Benacus. 9. E
 Lanterna castellum. 57. E
 Lauda civitas ad Gallos desciverat. 105. B
 Laurentius Cerinas peditibus Venetis præest. 44. E
 — sit Imperator omnium peditum. 56. D
 — omnium peditum Venetorum Dux.
 80. A
 — cum exercitu in Forum Julii prorupit.
 81. B
 — custodem Cremæ in suam partem alli-
 cit. 95. A
 — ad urbem Brixiam in Venetorum fidem
 recipendam, mittitur. 105. B
 — Cremæ præsidio stat. 109. A
 — Cremæ Custos stratagemate hostes vin-
 cit. 116. E
 — Calcinam oppidum ingreditur. 116. F
 — ad Quinzanum nocte intempesta Me-
 diolanenses aggreditur. 116. F
 — urbem Bergomum deditione capit.
 127. B
 — deditionem Bergomi fecit. 128. A
 — ex Crema Regi Gallorum parabat viam.
 134. B
 — Medices movebat Regem Gallorum Pontificem
 convenire. 139. B
 — Medices cum exercitu Pontificis Ducem Ur-
 binatem expellit. 144. E
 — Urbinum & Pisaurum caput. ibid.
 — Sagredus cum armatis cymbis Flaminie lit-
 tora tuitus est. 9. F
 Lazoin vallis. 80. B
 Lemniacum oppidum à Gallis, Hispaniis, & Ita-
 liæ militibus oppugnatur. 38. F
 — oppidum intentatum Galli relinquunt. 39. A
 — est oppidum supra ripas amnis Athesis in cam-
 po situm. 51. E
 — munitum magis opere quam natura. 51. E
 — a Gallis oppugnatur. 51. E
 — oppidum capitur. 52. D
 — deditione in Venetorum potestatem venit.
 106. E
 — ab hostibus relinquebatur. 126. F
 Leo X. in locum Julii II. Pontificis sufficitur.
 103. A
 — ex Gallorum civitate Romam venit.
 103. A
 — Pontifex secretum sœdus inire cum Flo-
 rentinis, Helvetiis & Mediolanensibus, Venetos
 hortatur. 103. B
 — Pontifex sœdus clandestinum cum Rege
 Germaniæ Hispaniæ & aliis init. 131. D
 — Pontifex enixe operam dabat Italiani Italor-
 um esse. 109. F
 — se jungere voluit cum Hispaniis, Venetis, Flo-
 rentinis, Mediolanensibus & Helvetiis. 109. F
 — Pontifex factus fuit arbiter pacis. 118. A
 — indices magis magisque ad Venetos declinabat.
 118. B
 — videbatur velle Gallos potius, quam Germa-
 nos & Hispanos in Italia regnare. 118. B
 — Pontifex Gallica & Hispana connubia distur-
 bare querit. 121. F
 — molitur Urbinum, Ferrariam, Lucam &
 Pisas urbes Juliano fratri subicere. 121. F
 — ad Venetos declinare visus est. 122. A
 — Pontifex enixius curabat Venetos cum Rege
 Romanorum componere. 131. A
 Leonardus Dreslanus imperatorius nuncius Tarvi-
 sum aggreditur. 21. A
 — se arcemque Patavium Venetis tradit.
 23. B
 — frustra obviam it Venetis in urbe Pa-
 tavio. 24. A
 — Hemo urbis Brixie præfectus. 93. D
 Leo-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Leonardus Hierosolymitanus eques Valliferam oppidum vi cepit.	27. A	Livianus in egritudine incidit.	137. A
— Hierosolymitanus eques apud Monsilem semper paratus stabat.	53. D	— qua immatura morte interit.	ibid.
— eques ad Crispinum oppidum omnia prædatur.	60. F	Lizafusinium oppidum.	31. A
— Hierosolymitanus eques in hostium potestatem venit.	71. D	Lonatum ad Venetos descivit.	137. A
— vulneribus confossus interit.	ibid.	Longobardi Venetos bello lacesunt.	8. A
— fuit vir fortis & de republica benemeritus.	71. D	Lotronium castellum.	140. C
— Lauredanus Princeps Venetus habuit orationem.	31. C	Lucas Anconitanus Dux belli Venetorum.	27. C
— Princeps Venetus filios suos cum centum peditibus Patavium mittit.	31. E	— Sabellus in hostium potestatem venit.	94. E
— Lifcha Orator Veronensis.	150. C	Lucius Malvetius Tarvisium ad res componendas mittitur.	22. C
— Mocenicus pater Andreæ Orator Venetus apud Julium Pontificem.	44. B	— Malveticus cum subsidio Lemniacum proficiscitur.	29. F
— orator Venetus ad Pontificem.	66. F	— Malveticus fit gubernator exercitus.	56. D
— fuit pater Andreæ Mocenici nostri Aulor.	ibid.	— habuit facultatem gubernatoriam.	62. D
Libertas patria omnibus rebus anteit.	55. B	— Gubernator interit.	79. C
Libido dominandi Regis Gallorum Regi Hispaniæ erat suspecta.	69. A	Ludovicus Batalca venit Sacillum oppidum.	80. C
Liburni de hostibus victoriam reportant.	53. B	— in Caroli Regis demortui locum sufficitur.	2. Epit.
— apud Adignanum oppidum funduntur, fuganturque.	77. D	— Carolo Regi Gallorum sufficitur.	3. D
Ligures centum annis & amplius bellum exercuerunt.	8. B	— maluit sua recipere, quam aliena usurpare.	ibid.
Ligora annis.	113. B	— convenit cum Venetis.	4. A
Liminium oppidum.	53. F. 113. B	— contra Ludovicum Sfortiam in Italiam venit.	4. A
Liquentia annis.	80. C	— semel expulsus iterum captivum in Galliam duxit.	4. A
— flumen diffuens opitergium.	111. E	— Neapolitanum regnum sibi vendicat.	4. A
Lisuntius annis.	59. A. 81. D	— cum Rege Hispaniæ illud capit & partitur.	ibid.
— fluvius prope Aquilejam diffuit.	111. E	— Rex Gallorum fœdus cum Venetis sanctum violavit.	10. C
Literæ Pontifici à Venetis mittuntur.	9. A	— Rex Gallorum totum orbem appetit.	54. E
— ad Norimbergenses à Venetis datæ.	26. A	— magna ei est imperandi aviditas.	54. E
— à Senatu consulto exercitui sunt redditæ.	34. E	— Rex Gallorum ad pacem cum Venetis declinat.	58. A
— Maximiliani Imperatoris mediantibus sagittis in urbem Patavium conjiciuntur.	36. A	— Rex Gallorum occubuit.	131. B
— Julii pontificis ad Genuenses.	55. B	— Carpinas amplas conditiones proponit.	69. C
— Pontificis ad Regem Gallorum.	75. C	— Quirinus Pontem vicum fortiter defendit.	109. B
— Pontificis Regi Angliæ sunt datæ.	82. C	— Sfortia in Galliam captivus abducitur.	2. Epit.
— illis suadet fœdus contra Regem Gallorum ini-	82. C	— Carolum Regem Gallorum in Italiam accersivit.	2. Epit. 3. B
re.	82. C	— dolo malo rebus Gallorum studuit.	3. C
— senatus Veneti Osopium misse.	120. D	— eo auctore Turcæ, Galli, Germani & Principes Italiæ contra Venetos bellum parant.	3. C
Livianus exercitus Veneti Præfectus.	6. D	— Gallos primum in Italiam accersivit.	8. F
Livianus ceteros consulto antevenit.	12. F	Lues seva grassatur Paduæ.	60. E
Livianus Venetorum exercitus præfectus capitur.	15. E	Lutrech Dominus contra Hispanos venit.	131. E
— à captivitate Gallorum Venetias venit.	104. C	— Dominus amnem Mintium ponte jungit.	144. C
— imperator exercitus à Patribus eligitur.	ibid.	— Atbesim ad Gussolungum trajicere parat.	144. D
— exercitum movet contra Veronam.	ibid.	— Dominus cum Theodoro Triulzio, Andrea Gritto & Joanne Paulo Gradonico Veronam ingreditur.	150. C
— relicta Verona, versus Cremonam ivit.	ibid.	— Dominus claves urbis Veronæ legatis Venetis dedit.	150. E
— deditione recepit Vallegium & Pischberiam.	104. D	— Dominus versus Mediolanum cum exercitu discessit.	151. B
— Pallavicinos fudit.	105. B	— comitabatur eum Andreas Gritus usque urbem Laudam,	152. A
— cuncta ad bellum utilia faciebat.	112. D	M.	
— cum toto exercitu Taurisium hostibus obviam exit.	112. D	Macra annis.	56. E
— ad Baccilionem fluvium hostes vetat trajicere.	113. A	Magnus Nothus Allobrogum ad obsidendam Brixiam à Gallis destinatur.	136. E
— in insidiis protrahitur.	114. B	Majorbium oppidulum Venetiis à dextris.	111. C
— cum exercitu venit Goritiam oppugnare.	122. C	Malum prohibere, & suadere utile, boni magistratus est.	54. D
— propugnaculum ad Bibaquiam vi capit.	126. B	— semper additur malo.	119. B
— in spem urbis potiunde Veronam propius ad Villam Ceream venit.	126. F	Mantua Marchio à captivitate educitur.	57. F
— in honorem Francisci apud Patavium basilicula fieri curat.	131. C	— Marchio Venetorum imperator contra Ferrariam exit.	64. E
— cum toto Veneto exercitu Gallis obviam it.	134. E	— Marchio ad Gallos descivit.	70. D
— adventu suo a fuga Gallos à feroci pugna Helvetios continuit.	136. A	Malpheus Catulus Bergomum civitatem recepit.	109. A
— contra Brixiam ivit.	136. E	Ma-	

INDEX NOMINUM,

- Maranium oppidum situm ad mare prope urbem Aquileiam. 118. C
 Marcella turris. 81. E
 Marcus Evangelista in Deum tutelarem à Venetis sufficitur. 8. B
 — Antonius Columna contra urbem Genuam cum exercitu festinat. 55. A
 — — Specium oppidum deditione cepit. 56. E
 — — — tuitioni urbis Bononiæ præficitur. 67. B
 — — — ne periret inedia, abire compulsus est. 89. F
 — — — præsidio Veronam concedebat. 134. E
 — — — Contarenus præfectus classis Padanæ. 30. F. 31. A
 — — — propugnaculum à Ferrariensibus in Atbesi positum solo æquat. 31. A
 — — — cum classe Comaclum oppidum venit. 42. D
 — — — parvo labore capit & diripit. ibid.
 — — — Dux classis Venetæ. 65. C
 — — — frustra tentat in anem Atbesim. 65. C
 — — — Philippinus Dux hostium in Venetorum potestatem venit. 117. B
 — — — cerdo fidelissimus vexillum Marci in media platea Tarvisii sustulit. 21. B
 Margareta filia Cæsaris. 44. D
 Marignanum oppidum medium inter Mediolanum & Laudam interjacet. 135. A
 Marinus Georgius orator Venetus à Gallis capitur. 89. C
 — — — orator Venetus apud Pontificem. 132. A
 Marostica oppidum est situm ad colles. 52. F
 — nullius idoneæ rei eget. ibid.
 — à Venetis obsidetur. 58. D
 — à Venetis occupatur. 58. D
 Martinus Faventinus nostri exercitus Imperator. 63. B
 Matrimonii multæ inimicitie regum sedari solent. 132. A
 Mattheus Iadrensis temere Galignanum oppidum invadit. 59. B
 — Lancher Gurgensis Episcopus. 44. D
 Maximilianus ad parandum bellum, & copias colligendum Tridentum venit. 39. E
 — Gallos in auxilium Veronam accersit. ibid.
 — Imperator plus erogat quam habet. 5. B
 — Imperator cum exercitu Tridentum & Forum-julii venit. 18. E
 — Imperator bellum gerit contra Venetos in Istria & Forojulii. 19. C
 — Imperator Valliseram oppidum venit. 22. B
 — minatur exercitum Venetum, aut urbem Tarvisium invadere. 22. C
 — Imperator contra Venetos cum Turcis agit. 37. B
 — in Venetos movit Regem Pannoniæ. 37. B
 — Imperator in Germaniam abit. 38. D
 — Imperator fuit humanissimus, nec potuit pati hominem mori. 38. E
 — Imperator tentavit nepotem suum in Regem Romanorum subrogare. 131. E
 — Pannonæ & Polonos contra Venetos in auxilium vocat. 131. F
 — Imperator Romanus Tridentum venit. 141. B
 — Imperator militibus solvendo non erat. 142. C
 — Imperator abit in Germaniam. 143. A
 — Imperator nolebat pacem cum Venetis facere. 148. D
 — Veronam Regi Gallorum volebat dare, dummodo fœdus Cameracense servaretur. 148. D
 — oratorem Pontificis expellit. 44. E
 Maximilianus Rex difficultate rerum movetur de induciis agere. 6. E
 — Rex desperatione ductus declinat ad Gallos. 7. A
 — Rex cum Venetis rem infeliciter gessit. 7. A
 — Rex Romanorum Regi Gallorum se credere nolebat. 83. E
 — Sfortia Mediolani Dux constituitur. 94. C
 — — magna cum pompa urbem Mediolanum ingreditur. 100. C
 Medices Cardinalis legatus Pontificius in Gallorum potestatem venit. 89. C
 Mediolanenses fœdus cum Pontifice Rege Hispaniæ, & Venetis ineunt. 3. C
 — veniam & pacem implicant. 136. C
 — urbem Regi tradere offerunt. ibid.
 Meduacus fluvius nunc Brenta. 34. C
 Meduacum vulgo Metamaucum oppidulum Venetiis à sinistris. 111. C
 Meduacus annis hinc inde ad Pataviam involvitur. 111. E
 Meleager Dux levitum in hostium potestatem venit. 85. F
 Melius est prævenire, quam præveniri. 31. C
 Mens sibi conscia plus satis timet. 75. B
 Mentis sanæ est mutare incerta pro certis. 67. B
 Mercatores ne naufragium faciant, mercimonias in mare projiciunt. 87. B
 Mercurius Bua cum Græcis equitibus ad Camisanam villam hostem fudit. 125. A
 — per vallem Suganam usque Tridentum prædando in Germaniam venit. 125. D
 — ad portas Veronæ accurrit. 132. E
 — Brixienfes pabulatum venientes vicit. 140. A
 — fugientes hostes fudit. 142. F
 — prædam ab hostibus recepit. 147. E
 — rates onustas commeatumum disjecit. 147. F
 Mergariam, oppidum. 31. A
 Mestrum oppidum. 31. A. 81. A
 Michael Friscener cum uxore in hostium potestatem venit. 58. D
 — Foscarenus præfectus exercitus Veneti Albanos in officio retinuit. 59. E
 Milites conductitii bonam operam navant si modo res prosperæ cedunt. 19. F
 — sunt reipublicæ viscera. 20. C
 Mintius amnis. 18. E. 91. B
 Mirandula civitas à Pontificiis capitur. 64. C
 — à Pontifice & Venetis obsidetur. 69. F
 — deditione Pontifici traditur. 70. A
 Mocho castellum natura & opere bene munitum. 78. B
 Monfalconium oppidum Forojulii Germani capere non potuerunt. 26. C
 — oppidum vi capitur. 119. A
 Monferatensis Marchio in Gallos regionem concivit. 92. A
 — Marchio civitatem Novariam in fidem accepit. 92. D
 Monsilex oppidum castellumque in hostium venit potestatem. 34. A
 — oppidum acriter oppugnatur. 33. D
 — est opidum parum munitum, haud longe distans ab urbe Patavio. 33. D
 — contra hostes defendebatur à Petro Gradonico Præfecto, & Duce Paulino Cursio. 33. E
 Montagnana urbs Venetis recipitur. 41. E
 Montia oppidum distat à Mediolano decem millibus passuum. 63. A
 Montis Amani Rex fuit insolens. 98. C
 — dixit se habere duas gallinas, quarum una ovum aureum, altera argenteum pareret. 98. C
 Mon-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Montis Amani Rex modo in Armeniam, modo in
Assyriam impune prædabatur. 98. D
— in sola fuga spes ejus sita erat. ibid.
— in Turcarum potestatem cum quatuor
filiis venit. 98. D
— crudeliter cum illis enectus est. ibid.
Moriglionus præfectus propugnaculi ad Bibaciam
in Venetorum potestatem venit. 126. B
Morinum urbs modo Terevana. 115. C
Mors creditur esse felix, quæ in agendis rebus
optimis provenierit. 83. E
Mugla urbs. 59. C
— oppidum a Tergestinis acriter invaditur. 77. D
Muglenes à Tergestinis repellantur. ibid.
Mundi latitudo. 96. F
— ejusdemque longitudo. ibid.
Mundus in tres partes dividitur. 96. E
Mus fluvius juxta oppidum Asilium. 58. B
Mutina urbs capitur. 61. A
— deservit ad Gallos. 64. D
— tenetur pro Imperatore Maximiliano. 70. C

N.
Natiso fluvius. 27. C
— fluvius juxta Tergestum in pelagus exit. 28. C
— dicitur finis Venetiæ. ibid.
Neapolis à Julio Pontifice Regi Hispaniæ in feu-
dum erat danda. 54. D
Nervii fuerunt populi feri, & magnæ virtutis ho-
mines. 116. C
— eorum prælio Romanus exercitus in majus di-
scrimen ducitur. 116. C
Nicolaus Caballus orator Veronensis. 150. C
— Doria Genua extorris. 55. B
— Vendraminus prædando per vallem Suganam
usque Tridentum venit. 125. D
— Ursinus vir prudentia, & rerum bellicarum
experientia celeberrimus. 9. F. 10. A
— fuit summus exercitus Veneti Præse-
ctus. 9. F
— castra metatus est ad Pontemvicum. ibid.
— Pitriliani Comes Imperator exercitus
Veneti orationem habet. 10. B
Nilus flumen. 96. E
Nimium emungens elicit sanguinem. 87. E
Nocer hostem ultro lacerare, cum propulsare
injuriæ vix apti sumus. 27. C
— plus capere, quam retinere facultas est. 27. C
— plus solito facere. 49. A
Nojonum urbs. 145. F
Novaria civitas à Gallis obsidetur. 105. F

O.
Obediunt facile omnes, si quæ aliis imperes tu
prius præstiteris. 31. F
Occasio quæ semel præterit, nunquam redit. 96. A
Occasione uti in re militari magnum interest. 61. B
Octavianus Fregosius Genua extorris. 55. B
— ex Genua Dux Regi Gallorum parabat
viam. 134. B
Odium est fomentum discordiæ. 5. A
Opitergium olim urbs maritima. 111. D
— per 32. millia passuum à mari distat. 111. E
Oratio Andreæ Gritti ad exercitum. 20. B
— ab Andrea Gritto Brixie habita. 17. B
— ejusdem Veneti ad Senatum. 87. B
— de fide erga Gallos servanda, Venetiis habi-
ta. 4. B
— Dominici Trivisani ad Regem Gallorum. 138. D
— Heliani oratoris Regis Gallie. 45. A
— Julii Pontificis in consistorio. 54. D
— Leonardi Lauretani Principis. 31. C
— Nicolai Ursini Imperatoris exercitus. 10. B
— Petri Pascali ad Pannones. 45. D
— Præfecti urbis Tarvisi. 21. B
— responsoria scribe magni Regis Gallorum. 139. A

Oratio suadens cum Gallis Venetis esse standum. 4. C
— suadens in partes Regis Romanorum Venetis
esse eundem. 5. A
Ospium oppidum situm in monte prærupto. 119. F
— duram obsidionem sustinuit. 120. F
— nunquam capi potuit. 121. B
Ostium Fornacente Padi, quo petuntur Venetiæ. 65. A
— Primarium Padi, quo aditur civitas Argen-
ta. 65. A

P.
Palatium oppidum prope Carpum. 69. E
Palatium appellatur Bellaere. 71. D
Paliscus Gallorum belli Dux. ibid.
Pallavicini pro Rege Gallorum urbem antecapere ausi
sunt. 105. B
— à Liviano vincuntur. ibid.
Palliscus Dominus exercitum Gallorum semper an-
teibat. 134. D
— Prosperum Columnam incautum offendit. ibid.
Panarus amnis. 70. C
Pandinum oppidum. 117. C
Pannoniæ Rex molitur bellum contra Dalmatiam. 37. B
Pannones semper inimicitias cum Germanis gesse-
runt. 45. F
— nunquam cum Hispanis & Gallis aliquid com-
mune habuerunt. 45. F
— pacem & bellum commune cum Venetis adver-
sus Turcas habent. 45. F
— intereunte Republ. Veneta, interire debent. 46. A
— ob penuriam pecuniæ nihil Venetos agere pos-
sunt. 46. B
— habuerunt conventum Thatsensem. 46. B
— volunt ut Veneti Dalmatiam restituant. ibid.
— fuerunt bello expertes. 98. F
Parma Regi Gallorum à Pontifice traditur. 136. D
Par pari reddere licet. 5. F
Pars si bene se habet, totum etiam bene se habet. 21. B
Patavi Rivumaltum primum inhabitaverunt. 7. C
— Medocum, Fossam clodiam, & Albiolam
condidere. 7. C
Patavium à Venetis occupatur. 23. C. 24. A
— in potestatem Venetorum rediit. 24. C
— habetur suburbium Venetiarum. 31. C
— est studiorum placidissimum gymnasium. 32. F
— Antenor à Troja profugus condidit. ibid.
— à Venetis summo studio munitur. ibid.
— à Venetis omnibus modis munitur. 54. A
— olim urbs maritima. 111. D
Paulus Baxilius Dux belli Venetorum. 27. C
— Capellus orator Venetus apud Julium Pontifi-
cem. 44. B
— Petro Marcello, & Joanni Paulo
Gradonico legatus in castris sufficitur. 51. C
— legatus Venetus in castris cum militi-
bus ad Strellatense oppidum venit. 66. B
— Saxolum oppidum vi capit. 68. E
— prope Mirandulam civitatem venit. ibid.
— Concordiam oppugnando vi capit. 69. D
— cum Veneto exercitu ad civitatem concor-
diam venit. ibid.
— Venetorum belli Dux. 75. A
— Cursius Dux militum cuncta ad Monsficem
oppidum servandum facit. 33. E
— Santangelus plenus vulneribus à manibus ho-
stium delabatur. 114. C
Pax inter Regem Gallorum & Hispaniæ. 145. F
— ejus conditiones. 146. A
— fuit facta inter Gallos & Germanos. 148. F
— hujus pacis conditiones. ibid.
— sancita est, & induciæ conditionesque sigillis
Regis Gallorum & Hispaniæ munitæ sunt. 149. C
Pedemons oppidum. 59. A
Periculum præfens quando vitare possumus, de
futuris speramus. 67. A

A. Mocenicus. M. Pe-

INDEX NOMINUM,

- Periculum in mora est. 82. C
Petrus Corsius oppidum Valliseram vi cepit. 27. A
— Duodus dispersos milites congregat. 16. C
— Gradonicus Praefectus Monsilicis. 33. E
— — tuctur oppidum contra federatos. ibid.
— Landus Orator Venetus cum Gurgense Episcopo de pace agit. 95. F
— — orator comes Gurgensis Episcopi Romam it. 104. A
— — orator cum Pontifice agebat, ne Veneti Vincentiam dent. 121. D
— Longenus Dux peditum. 141. E
— Marcellus legatus Taurisii hostes à tergo la- cessit. 37. E
— — legatus Venetus in castris. 51. C
— — legatus in castris Forjuli sufficitur. 123. F
— Montanus vir egregius in praesidio occubuit. 15. E
— Navara in Gallorum potestatem venit. 89. C
— Navarius contra Mediolani castellum acriter agit. 136. C
— — à Domino Lutrech missus hostes ad Mi- randulam fundit. 144. F
— Pascalicus orator Venetus apud Regem Pan- nonie. 44. F
— — egit cum oratore Pontificis. ibid.
— — orationem habet ad Pannonos. 45. D
— Sodorinus Confalonarius Florentia cedit. 94. E
— — Uria orator Regis Hispanie ad Regem Roma- norum. 83. F
— — debortatur eum a fœdere Regis Gallie. 83. F
— — Venetias veniens de induciis loquitur. 83. F
Pharmaca medica quemadmodum acerbata sunt, ta- men reparandae sanitatis gratia sumuntur. 32. D
Philippus Baduarius injuriam à Fluminensibus il- latam ultus est. 28. D
— — Lauranium vi cepit & diripuit. ibid.
— Maria Rubeus apud Vincentiam ab Joanne Maria Fregoso vincitur & capitur. 33. B
Picegatonium oppidum situm juxta amnem Abduam. 91. D
Pilosella fluvius. 42. D
Pinarolium oppidum. 134. B
Pipus Spanus Sigismundi Regis Hungarie belli Dux. 63. B
— — in Aquilejanam provinciam prorupit. ibid.
Pischeria à Gallis occupatur. 18. D
— à Gallis oppugnatur. ibid.
— à Venetis capitur. 137. A
Pisium oppidum à Germanis capitur. 19. C
— oppidum capi intenditur. 59. A
— oppidum. 59. D
Placentia Regi Gallorum à Pontifice traditur. 136. D
Plavis annis. 80. B
— annis oppidum Castrum novum destruit. ibid.
— flumen vadens prope Opitergium. 111. E
Plinius orbem in tres partes determinat. 96. E
Pollesinus à Venetis occupatur. 50. C
Pollicenses ad Villam Liseriam obviam peditibus ho- stium veniunt. 52. B
Poloni olim dicebantur Sarmatae. 98. E
Pomjopolis regni Vasconie metropolis. 99. C
Pons vicus oppidum situm ad flumen Oleum. 109. B
Pontifex debet esse auctor pacis non belli. 44. C
Portuense oppidum. 52. C
Postoyna oppidum. 77. E
Portus Naonis. 122. A
Potentia nimia est periculosa, & res molesta. 53. C
Prælium atrox inter Anglos & Scotos. 116. C
Prasium promontorium. 96. F
Pratum oppidum vi capitur. 94. E
Primolanum arx à Venetis occupatur. 41. A
— arx. 4. E
Prosper Columna palam contra Pontificem ibat. 90. D
Prosper Columna ter Livianum ante vicat. 113. F
— — suadet Venetis ut cunctando rem resi- tuant. 114. A
— — rem Venetam fovit. 114. F
— — Mediolanum hyematum abit. ibid.
— — ad Ephengum venit. 117. C
— — Bergomum civitatem obsedit. 127. B
— — cum militibus suis in hostium potestatem venit. 134. D
— — à Gallia manu missus in Gallos res novas moliri videbatur. 144. E
Proverbium NON PUTARAM : turpiter saepe di- citur. 14. C
Prudentia in rebus periculosis opus est. 12. C
Ptolomæus orbem in tres partes dividit. 96. E
Pugna ad Castrum novum. 59. C
— inter Venetos & Gallos. 91. A
— apud Caput aggeris. 125. C
— atrox inter Gallos & Helvetios. 135. C
Q
Quietus fluvius. 28. E
Quinzanium à Laurentio Cervinate capitur & diripitur. 116. F
R
Rabia fons. 116. A
Ralpruchium locus clivus à Germanis capi non potuit. 19. C
— oppidum à Venetis occupatur. 28. F
Ravenna acriter obsidetur. 12. B
— urbs à Venetis Julio Pontifici datur. 19. A
— que vi capi non potuit deditionem fecit. 89. E
— olim urbs maritima. 111. D
Rayneria filia Regis Gallorum. 143. A. 115. F
— Ferdinando fratri Ducis Burgundiae cum dote rerum Mediolanensium despondebatur. 115. F
Recturus Rempubl. secum alexipharmacum af- ferre debet. 54. D
Reditus annalis vermium sericearum. 133. A
Reges sola utilitate ducuntur. 6. A
— solent, fide posthabita, sine justa causa bellum gerere. 45. E
— sola imperandi libidine alios vexant bello. 45. E
Reginus Cardinalis legatus pontificis. 82. B
Republica incolumi res omnes privatae salvæ sunt. 32. E
Rero fluvius. 113. B
Rerum successus homines sequi solent. 85. B
Reveres oppidum. 70. D
Rex Gallorum cum Ursinis & Columnensibus Pon- tificem veneno aut ferro perimere parat. 87. B
Rhegium urbs capitur. 60. F
Rhodigiana Pollesinus à Duce Ferrariae capitur. 41. C
— — ad hostes defecta à Venetis recipitur. 65. D
— peninsula à Germanis & Hispanis expilatur. 119. C
Rhodus insula. 97. A
Rhotomagensis Cardinalis interit. 53. E
— cujus ob mortem Rex Gallorum discredibatur animi. 53. F
Ricius Reverensis centurio vim Germanorum sus- tinere non potuit. 27. A
Ripa oppidum ibi Legati Venetorum, Gallorum & Germanorum de induciis egerunt. 6. E
Rivalentus totus comburitur. 119. B
Rizanus Praefectus equitum Vincentiam venit. 119. C
— in Forumjuli irrumpit. ibid.
— in facie saucius in potestatem Malatestae Ba- lionis venit. 122. B
Ro-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Romani quomodo sese gesserunt cum ararium exhaurire esset.	31. D	Spes est voluntatis simulachrum.	85. B
— jugum Pontificis fastidiunt.	83. E	Spes lucri ubi adest, nulla edicta aut custodiæ possunt adversum sufficere.	148. A
Ronzium oppidum.	59. C	Spilimbergium oppidum vi à Gallis capitur.	66. E
Roverchiara villa juxta Athesim.	127. B	— oppidum caput fluminis Tiliaventis.	80. D
Rubertus Urfinus palam insurgit contra Pontificem.	90. D	Spinulæ rebus Pontificis student.	56. F
Rubico flumen.	75. A	Stellatense oppidum.	66. B. 71. C
Rubignum oppidum.	59. C	Strata castellum.	23. C
Rufium oppidum ab exercitu Pontificis oppugnatur.	11. F	— à Gambariensibus agricolis capitur.	ibid.
— certis conditionibus se dedit.	12. A	Suavium oppidum.	42. A
S.		— munitur à Venetis.	42. B
Sabellus Dux Romanus.	9. D	— oppidum.	61. F
Sacillum oppidum caput amnis Lipientiæ.	80. C	— vi à fœderatis capitur.	77. A
— ab hostibus capitur.	80. C	— cum præsidio in hostium potestatem venit.	79. D
Salucium oppidum.	134. B	Sugana vallis.	80. B
Samus insula.	97. A	Susa civitas ad pedem Mongeneurii sita est.	134. B
Sapientia est timere & cavere, ne aliquid mali eveniat.	71. B	— claudit iter ex Gallia in Italiam.	134. B
Saraceni Venetos bello laceffunt.	8. A	T.	
Saxolum oppidum à Paulo Capello vi capitur.	68. E	Tanais flumen.	96. E
Scalana arx supra montem sita est.	40. C	— fluvius.	97. B
— insula prope amnem Athesim.	85. E	Tarrus fluvius.	3. C
Scalanum oppidum.	80. C	— fluvius præclarus ob victoriam in Carolum Regem Gallorum à Venetis obtentam.	10. B
— castellum.	119. D	Tarvisium ab Imperatorio nuncio oppugnatur.	21. A
Scalanus saltus.	60. C	Taurisium à Fœderatis obsidetur.	79. E
Scientia nulla major est quam seipsum cognoscere.	87. C	Tencarolia villa.	56. A
Sclusa castellam à Germanis capi non potuit.	19. D	Tergeftini totum mare infestum reddunt.	59. D
Scotiae Rex cum exercitu Angliam ingreditur.	116. C	Tergeftini Muglam oppidum terra marique acriter invadunt.	77. D
— Rex ictu bellici tormenti interit.	116. D	— Hospio castello subsidio veniunt.	78. E
Sebastianus Maurus cum Padana classe proxima flumina observavit.	9. F	Tergeftum civitas in Venetorum potestatem venit.	2. Epit.
— classis Venetæ præfectus.	19. B	— urbs à Venetis expugnatur.	6. E
Sechia amnis juxta civitatem concordiam.	69. D	— à Venetis obsidetur, sed non capitur.	28. D
— amnis.	70. C	— est urbs sita ad mare.	28. C
Seditio in exercitu Venetorum.	13. D	— eorum agri vastantur.	77. E
Sedunensis legatus Vigevium civitatem Venetis dedit.	92. C	Terræ situs.	97. A
— Cardinalis in Anglia omnia disturbat.	148. B	— latitudo.	97. A
Selim Rex Turcarum patre expulso se intrusit in regiam.	98. C	— longitudo.	97. B
— Rex Turcarum Assyriam totam & Egyptum subigere moliebatur.	98. D	Thebris civitas primaria Persiæ.	98. C
Sempronius Gracchus servos ob insignem pugnam Beneventi manu mittit.	31. D	Theodorus Burgenfis ad montem capiendum mittitur.	81. D
Senesius mons.	92. E	— Triultius ad obsidendam Brixiam cum Liviano destinatur.	136. E
Sequana fluvius in Gallia.	110. C	Thefinium convallis opulenta.	60. B
Sermenium oppidum.	66. D. 71. C	— à Joanne Delphino comburitur.	ibid.
— ad Venetos descendit.	137. A	Thininium oppidum Pannonum.	98. F
Sestrium oppidum.	56. E	Thomas Mocenicus Patavus Andreæ Mocenici.	8. D
Sfortia Laudensis Episcopus tentat Benedictum Crivarium corrumpere.	95. A	— fuit Dux Venetus.	8. D
— Dux arcem Mediolani tradit.	136. D	— sub eo res Veneta floruit.	ibid.
Sicambria jam dicitur Geldria.	6. F	Tiliaventus fluvius.	41. A
Sicum promontorium.	97. A	— amnis.	80. C
Sigismundus Caballus Dux belli Venetorum.	105. A	Timavus amnis Tergeftum & Concordiam disferminat.	28. C
— Rex Hungariæ mittit exercitum in Aquilejanam provinciam.	63. B	— è montibus decidit in profundum.	28. C
— omnium rerum inopia Venetorum finibus ejicitur.	63. C	— habet septem fontes fluvialis aquæ.	28. C
Silius amnis juxta Taurisium.	79. E	Tirolenses Germani capiunt Cadubrium.	84. B
— amnis magnus per septem ostia currit in æstuarium.	111. E	— diripiunt civitatem Bellumni.	ibid.
Silvius Sabellus ad Umbrianum contra Cremam stabat.	117. C	— victricia signa reportant in Germaniam.	84. B
Silulus fluvius.	81. A	Tollina vallis est locus è quatuor, quibus in Italiam itur.	94. D
Soncinus Benzonius venit in potestatem Venetorum.	56. D	— vallis.	143. C
— crimina vitæ ejus suspensio Veneti ulciscuntur.	56. D	Torcellum oppidulum Venetiis à dextris.	111. C
Sophenus Rex Persiæ fuit auxiliator fratri Regis Turcarum.	98. C	Tornais olim Nervis civitas.	116. B
Specium oppidum deditione capitur.	56. E	— tot turres muratas habet quot dies annus.	116. B
		— deditione in hostium potestatem venit.	116. B
		Trebia amnis.	106. D
		Tremulæ Dominus adversus Helvetios cum copiis venit.	131. E
		Trefenta oppidum.	50. A
		Tribuni à suum unicuique tribuendo sunt appellati.	7. E
		Tridentinus Episcopus ex Venetis triginta millia numum accepit.	150. D
		M 2	Tri-

INDEX NOMINUM,

Trivilienses oppidum suum & Venetum praesidium
produunt. 10. F. 11. A
Trivilium à Mediolanensibus occupatur. 2. Epit.
— oppidum sese dat hostibus Venetorum. 10. F
Trompia vallis. 86. B
Tros civitas Galliae. 68. F
— ibi decretum est concilium contra Pontificem
celebrare. 68. F
Troylus Sabellus equitum Scorpionariorum Dux. 61. C
Trumpia Vallis. 141. A
Turcae contra Venetos bellum parant. 3. C
— prestare auxilia Venetis polliciti sunt. 37. D
— & Dalmatiae in auxilium Venetorum veniunt.
53. A
— cum classe Hydruntum & Tarentum veniunt.
68. A
Turci in magnum imperium crevere. 8. E
— Thraciam & Græciam subegere. 8. E
Turris Donatia. 42. D
— nova est antemurale Venetis. 90. B
V.
Valles Gambariae. 112. A
Vallis Dressana. 61. C
— Paltbenia. 64. A
— Sabia. 140. C
— Trumpia. 141. A
Valliera oppidum à Leonardo & Petro Corsio vi
capitur. 27. A
Varesium oppidum situm prope lacum Larium. 134. E
Vasconiae regnum ad Pyreneos montes situm est. 99. B
— regnum, nunc Navarrae regnum appellatur.
116. A
Veneti cum Rege Romanorum in triennium inducias
fecere. 2. Epit.
— curant res Pisanas. ibid.
— contra Ludovicum Sfortiam fœdus cum Lu
dovico Rege Gallorum ineunt. ibid.
— in partes Germanorum ire volebant. ibid.
— cum Germanis ad Cadubrium praelium ineunt.
ibid.
— ut & ad Goriciam & Tergestum. ibid.
— Goriciam & Tergestum in potestatem accipiunt.
ibid.
— cum Alexandro Pontif. Rege Hispaniae & Me
diolanensibus ineunt. 3. C
— cum Ludovico Rege Gallorum conveniunt. 4. A
— Gallorum fidem suspectam habent. 4. B
— habentur omnium gentium fidiissimi. 4. C
— pace imperium latius propagare. 5. B
— in bello externo milite semper usi sunt. 5. C
— inviti bellum gerunt. 5. C
— necessitate compulsi fociis auxilio sunt. 6. D
— Galliae Regi Maximiliano per Tridentum ve
nienti obsidebant. 6. E
— à Julio Pontifice civitates Ariminum & Fa
ventiam occupant. 7. A
— Julium Pontificem & alios Reges hortantur
Regem Gallorum comprimere. 16. D
— navalis fabricae & rei maritimae peritos ad
fiscunt. 7. C
— vacant maxime commerciis. ibid.
— inhabitant partem Italiae amantissimam &
pulcherrimam. 7. D
— quibus rebus victum sibi querunt. 7. D
— quos magistratus primum habuerunt. ibid.
— eligebant Ducem cujus animus in consulendo
erat liber. 7. E
— cujusque animus nulli libidini erat obnoxius.
ibid.
— abrogata Tribunitia potestate Ducem creaverunt.
ibid.
— Ducem earum rerum scientissimum de quibus
pro tempore agendum erat eligebant. ibid.
— corpus suum navalibus officiis exercebant. 7. F
— opibus accreti odio habentur à finitimis. 8. A

Veneti ab Isthis, Liburnis, & Dalmatis maritimis
latrocinis tentantur. ibid.
— sinus Adriatici jus sibi acquisiverunt. ibid.
— odium & invidiam beneficiis vincere conati
sunt. 8. B
— cum quibus successivis temporibus pugnave
runt. 8. B
— cum Liguribus centum annis & amplius bel
lum exercuerunt. ibid.
— Marcum Evangelistam in Deum tutelarem
sufficiunt. ibid.
— cum Turcis bella aspera gesserunt. ibid.
— sunt antemurale Christianae Ecclesiae. ibid. C
— praeclara facinora multa egerunt. ibid.
— quibus virtutibus fuere praediti. ibid.
— capti continentis luxuria facile diverterunt à
laboribus ad delitias. 8. D
— cum Hercule Duce Ferrariæ periculosum bel
lum gesserunt. 8. E
— civitates Apuliae in pignus habuere. ibid.
— Ariminum & Faventiam cepere. ibid.
— incidunt in suspicionem quod Florentinos expu
gnaturi essent. ibid.
— Pontifici literas mittunt. 9. A
— legatum mittunt ad Regem Angliae. 9. B
— aggerem ducunt ad saltus, unde in Germa
niam itur. 9. C
— ex tota Græcia, Campania & Apulia copias
, auxiliares acceperunt. 9. D
— copias suas ad diversa loca miserunt. 9. E
— Ducem Ferrariæ & Regem Hispaniae hostes
habent. 9. F
— Carolum Regem Gallorum ad Tarrum fluvium
fuderunt. 10. B
— habuerunt vetus institutum, non irritare, &
potius propulsare, quam inferre injuriam. 10. E
— apud amnem Abduam sunt pulsi. 10. F
— ad Brixigellam fortiter in hostes agunt. 11. E
— oppidanis Ruffi subsidio veniunt. 12. A
— in magno rerum discrimine oculatissime agunt.
12. C
— instructa acie versus flumen Abduam eunt. ibid.
— oppida omnia ad hostes defecta, redierunt in
fidem pristinam. ibid.
— hostes ultra flumen Abduam fundunt fungant
que. ibid.
— incolas Ripaltæ sibi suspectos repellunt. 12. D
— Trivilium obsident. ibid.
— levitibus pollent. 14. E
— à Gallis funduntur, cadunturque. 15. E
— amittunt omnia impedimenta & tormenta mi
litie. 15. E
— à Gallis fusi Brixiam pergunt. 16. A
— cum exercitu Pischeriam oppidum pergunt. 17. F
— Pischeriam oppidum proficiunt. 18. C
— cum Veronensibus agunt, ne exercitum Gal
lorum urbem ingrediantur. 18. C
— in Campo Martio juxta Veronam castra po
nunt. 18. D
— à Duce Ferra. terra marique bello oppugnan
tur. 18. F
— à Pontifice censuris Ecclesiae afficiuntur. 18. F
— Julio Pontifici Ariminum, Faventiam, Ra
vennam & Cerviam civitates tradunt. 19. A
— Duci Ferrariæ totam Rhodigii insulam tra
dunt. 19. A
— Regi Hispaniae civitates Apuliae tradunt. ibid.
— Regi Romanorum tradunt Veronam, Vincen
tiam & Patavium urbes. ibid.
— cum Gallis de pace agere volunt. 19. E
— nunquam bellum suscipiant nisi tuendi gratia. ib.
— magnam cædem de hostibus edebant. 22. E
— Cæsarianos milites omnes cadunt, aut capiunt.
24. B
— receptione Patavii aliquantum respirant. 25. A
Vc-

RERUM AC SENTENTIARUM.

Veneti Norimbergensi Communitati Germanie literas dant. 25. A
 — majore in odio à Regibus habentur quam Turcae. 26. A
 — terra marique Tergestum invadunt. 28. C
 — civitatem Tergestum capere non potuerunt. 28. D
 — terra marique contra urbem Tergestum in expeditionem eunt. 28. F
 — eam bene munitam videntes relinquunt. 28. F
 — Raspruchium oppidum occupant. 28. F
 — relicto Taurisii presidio Patavium se conferunt. 29. C
 — Patavium urbem omnibus modis muniunt. 29. C
 — Vincentiam & Veronam recipere differunt. 29. C
 — insulam Scalanam occupant. 30. A
 — Marchio Mantuae in insula illa capitur. 30. C
 — Marchionem Venetias mittunt. 30. C
 — omnes certatim omnia faciunt, quaecunque vires suas pariterentur. 32. F
 — quanto maxime possunt hostibus infesti sunt. 33. A
 — hostes quasi fugientes, sequuti, multa impedimenta ceperunt. 33. D
 — custodias intra urbem Patavium distribuerunt. 35. E
 — exercitum Patavium obsidentem nocte & interdum infestant. 36. C
 — in urbe Patavio egent pecuniis. 36. D
 — recipiunt pecuniam Venetii missam. 36. F
 — Aloysium Raimundum Oratorem ad Turcas mittunt. 37. C
 — implorant auxilium Turcarum. 37. C
 — suadent Regi Angliae ut debellaret Gallias. 37. D
 — soluta Patavii obsidione stipendium militibus dederunt. 38. E
 — ad Vincentiam oppugnandam proficiscuntur. 39. A
 — opera Severinatis Fracassii Vincentiam recipiunt. 39. C
 — extra annum Athesin in expeditionem exeunt. 39. E
 — Civitatem Bellunni & Feltrum in fidem deditione recipiunt. 40. C
 — contra arcem Scalanam eunt. 40. F
 — praelium conferunt ad Primolanum. 40. F
 — cum Ferrariensibus Marte accipiti toto die certant. 42. F
 — Abbatiam oppidum muniunt. 43. B
 — classem reficiunt. 43. E
 — felicius regerebant hyeme, quam aestate. 44. A
 — cum Imperatore de pace apud Hospitolum agunt. 44. A
 — in spem Veronae potiunda ducuntur. 44. B
 — censuram Ecclesiae expiati sunt. 44. E
 — exercitum & parandae classi enixe studebant. 45. C
 — Reges spernant. 45. C
 — gloriantur Regem Pannoniae mercenarium habere. 45. D
 — & Turcae duo Dracones Ecclesiae appellantur. 45. D
 — semper fidelissimi sunt reperiunt. 46. B
 — ad Bonifacium castrametati sunt. 46. B
 — pene Veronam obsederunt. 46. B
 — emerunt Dalmatiam sub Rege Ladislas. 46. F
 — casu ab occupatione Veronae deterrentur. 47. A
 — & Veronenses praelium inter se committunt. 49. B
 — quaecunque usui esse possunt in bello, faciunt. 49. B
 — aggeres annis Athesii faciunt ad Tresentiam oppidum. 50. A
 — aggeres ad oppidum Abbatiae faciunt. 50. A
 — totam regionem usque Patavium & falsas aquas inundant. 51. A
 — ultra annum Athesin ad Candam repelluntur. 51. A
 — adversus Vincentiam in expeditionem exeunt. 52. A
 — apud Vincentiam hostes fugant, vincuntque. 52. C
 — in oppido Lemniaco quicquid ad se defendendum facto opus est, nihil intentatum relinquunt. 52. D
 — quanto diligentiores, tanto minus usui sunt. 53. D
 — propulsandae potius, quam inferendae injuriae studiosiores erant. 54. A
 — parant cum Pontifice contra Genuam & Ferrariam in expeditionem ire. 54. D
 — cum classe contra Genuam festinant. 55. A
 — cum Pontificii iterum in expeditionem contra Genuam eunt. 57. D
 — iterum re infecta Genua recedunt. 57. E
 — Axilium oppidum capiunt. 58. B
 — ad Gallinanium repelluntur. 59. B
 — lue fœva Paduae premebantur. 60. D
 — movent castra versus Vincentiam. 60. E
 — Rhodigianam Pollesinum ceperunt. 61. A
 — ad Vincentiam hostibus infesti erant. 61. A
 — inopia Commatuum hostem conficere conantur. 61. E
 — ab hostibus repelluntur. 62. A
 — hostes Veronam abeunt; pugnando sequebantur. 62. B
 — ad Fanum Martini castra metantur. 62. C
 — Magna occasione rerum bene gerendarum non usi sunt. 62. E
 — urbem Veronam oppugnant. 63. C
 — contra castellum Felicianum tormentis militie agunt. 63. C
 — ad sanum Martini recedunt. 64. A

Veneti Veronam relinquunt. 64. B
 — ad oppidum Bonifacii abeunt. 64. B
 — castra movent versus Ferrariam. 64. B
 — cum classe Padana ad Castrum novum in hostes eunt. 64. C
 — in insidiis à Ferrariensibus præcipitati funduntur fuganturque. 64. D
 — totam classem in hostium potestate deserunt. 65. C
 — Montagnanam oppidum proficiscuntur. 65. E
 — apud Bibacium victoriam ab hostibus reportant. 65. E
 — Bellacrem oppidum veniunt. 67. F
 — & Pontifex contra Ferrariam eunt. 70. E
 — & Pontificii à Duce Ferrariensibus fugantur. 71. B
 — in pacatum Faventiam abeunt. 71. B
 — undique milites conscribunt. 72. D
 — castrametantur ad Castrum Francum. 72. F
 — Vincentiam relinquere volebant. 76. A
 — malant omnia ferre, quam ignominiam pati. 76. B
 — segretes Veronensem omnes comburunt. 76. C
 — usque Leonicum in castra fusi fugatique sunt. 77. A
 — Tarvisium validum presidium ex Patavio mittunt. 77. C
 — Hospitium castellum & alia oppida in potestatem & fidem recipiunt. 78. E
 — Suavium cum presidio in potestatem accipiunt. 79. D
 — in insidiis incidunt, & multi eorum caduntur. 80. A
 — milites deditionem Gradiscæ fecerunt. 80. F
 — Regi Romanorum conditiones proponunt. 82. F
 — ad Rhodigianam Pollesinum veniunt. 84. A
 — iterum contra Brixiam eunt. 84. D
 — a Gallis fusi in castra ultra amnem Athesin fugabantur. 85. E
 — in urbe Civitatula nisi moriendo loco cedere videbantur. 86. E
 — inducias in menses decem ineunt. 88. C
 — cum Helvetiis ad Vallegium se conjungunt. 91. A
 — — ad Fanum Martini stabant. 91. D
 — — amnem Abdanam ponte jungere parant. 91. E
 — — ad Ticinum amnem veniunt. 92. A
 — pontem lapideum Papie demoliri parant. 92. B
 — cum Helvetiis Papiam capiunt. 92. B
 — parant in expeditionem adversus Cremonam & Brixiam exire. 93. C
 — Cremonam & arcem deditione ceperunt. 95. A
 — licet Veronam & Lemniacum capere possent, noluerunt. 96. C
 — cum Rege Gallorum sedus sanxerunt. 103. B
 — oppidum Lemniacum cum arce occupant. 106. F
 — contra Veronam cum toto exercitu eunt. 106. F
 — inopia commatuum compulsi deditionem fecere. 109. C
 — Bergomensium paratas pecunias subripiunt. 109. D
 — volebant Veronam relinquere. 110. B
 — habent plures symbas, quam Romani mulos & equos. 111. B
 — duces maluerunt mori quam ignominiam pati. 114. B
 — multos milites impedimenta omnia & tormenta militie amiserunt. 114. D
 — ad Padanum oppidum hostes cecidere. 117. C
 — castra hostium occupant. 117. E
 — Veronam relinquere volebant. 118. A
 — Maranium oppidum sub fide vacationis armorum amiserunt. 118. C
 — ad Maranium terra repulsi sunt. 118. E
 — versus urbem Usinum fugerunt. 118. F
 — Veronam Casari relinquere voluit. 121. C
 — Forum Julii recipere parabant. 122. A
 — ad recipiendum Maranium exeunt. 122. E
 — obsidionem Maranii solverunt. 123. C
 — pacem cum Rege Gallorum factam noluerunt violare. 131. A
 — Veronam Casari relinquere noluerunt. 131. A
 — partium Pontificii noluerunt esse. 131. B
 — cum Francisco Rege Gallorum fœdera innovant. 131. B
 — contra Brixiam eunt. 137. A
 — Pischieriam ceperunt. 137. D
 — à Brixia repulsi acius eam obsederunt. 138. C
 — & Galliterum obsidionem Brixie solverunt. 138. C
 — Gaudum hyematum iecerunt. 138. D
 — Oratores ad Regem Gallorum Mediolanum venerunt. 140. B
 — pecunias in Brixiam portare vetarunt. 141. B
 — & Galli à Germanis ubique à transitu cobibentur. 145. D
 — Scissa castello deditione potiti sunt. 145. E
 — inter eundem octingenta vasa pulveris igne perdidit. 148. A
 — quadraginta equos commatuum onustos ceperunt. 148. A
 — omnino volebant Gallos contra Veronam stare. 149. D
 — ex suis urbibus sexaginta millia mutuo acceperunt. 150. F
 — pedites & equites urbem Veronam intrarunt. 150. F
 A. Moenicus. N. Venet.

INDEX NOMINUM, RERUM AC SENTENTIARUM.

Veneti in magistratibus legabant, qui pecunias darent. 151. A
 Venetia Provincia dicta est ab Henezis. 7. B
 Venetiae unde ita dicitur. 7. B
 — constant sex insulis. 7. C
 — sitae sunt in parte Italiae amenissima & pulcherrima. 7. D
 — convendendi mercibus valde sunt accommodae. ibid.
 Venetiarum urbis situs. 111. A
 — pretiosis templis, altis palatiis abundant. ibid.
 — urbis descriptio. 111. A. & seqq.
 — facies est flexuosa. 111. C
 Venetorum Legati ab Helvetiis irridiculi habitus sunt. 92. F
 — magna pecunia summa ab Helvetiis multatur. 93. A
 Venoniam oppidum a militibus hostium Venetis traditur. 81. D
 Vermen Castellum. 28. C
 Verona à Venetis obsessa intus & foris premebatur. 46. D
 — à Germanis, Hispanis & Gallis custoditur. 58. A
 — urbs. 62. B
 — à Venetis oppugnatur. 63. C
 — — obsidetur & oppugnatur. 107. A
 — Liviano ad oppugnandum commodior Brixia videbatur. 136. E
 — à Venetis & Gallis obsidebatur. 145. C
 — cum Veronensi territorio Venetis traditur. 148. F
 Veronae per triiduum signa laetitia sunt facta. 150. D
 — quotannis septimo decimo calendis Februarii in memoriam pacis ibi factae supplicationes sunt indictae. 150. E
 Veronenses à Venetis oratione flecti non poterant. 18. D
 — desperatione ducti res novas moluntur. 46. D
 — Venetis portam Gregorii tradere pollicentur. ibid.
 — urbem, ut vitarent periculum, muniant. 47. A
 — majores hostes intra urbem habebant, quam extra. 48. A
 — Venetos ab oppugnatione Brixiae dvertere conabantur. 138. A
 — fidem inviolatam Venetis pollicentur. 150. F
 Vessulus mons. 41. D
 Videli seipsos & sua omnia amittere solent. 120. E
 Victor non exercet modum & temperantiam. 81. A
 Vidiores possunt res suas omnes salvas facere. 120. E
 Victoria solent animi hominum nimium insolescere. 53. D
 Vicus Perulinus Dux peditum Venetorum in hostium po-

testatem venit. 18. D
 Vicus Perulinus Dux belli Venetorum. 27. C
 Vincentia à Venetis recipitur opera Severinatis Fracassii. 39. C
 — se dedit hostibus. 51. D
 — deditione à Venetis recipitur. 61. D
 — à Venetis deditione capitur. 81. B
 Vincentini nocte ad Venetos in castra venientes deditionem faciunt. 39. C
 — cum suppellectili in latomis aufugerant. 51. E
 — in una latomiarum fumo cecantur. ibid.
 Vincentius Naldius ductor exercitus Veneti in potestatem hostium venit. 11. A
 Violentum nullum perpetuum est. 90. E
 Vipolzanum castellum ab Aloysio Delphino capitur. 58. F
 — interjacet Goritiam & Crononiam. 58. F
 Vitellus Ductor exercitus Veneti proditione Trivulsenium in potestatem hostium venit. 11. A
 Vivere non refert sed bene vivere. 83. D
 Ulmum Oppidum quatuordecim millibus passuum à Maffrica distat. 58. E
 Vollana Ostii Padi nomen. 42. E
 Urbinas Dux nepos Pontificis exercitui Pontificis praepositus. 69. C
 — Gallicis rebus magis quam Pontificis studeat. ibid.
 — dum celeritate opus est, rem semper differt. ibid.
 — Dux Pontificis Venetorum fines ingressus est. 11. C
 — in oppidum Vallis Lamoniae festinat. ibid.
 — Dux Ravennam, Bononiam & totam Flaminiam in fidem Pontificis recipit. 93. F
 Urfinus Dux Romanus non in auxilium Venetis venit. 9. D
 Utinum Civitas in hostium potestatem venit. 80. D
 — urbs à Duce Brunswigiae obsidetur. 27. B
 Vulpenfis eques hostes intra mœnia repulit. 74. A
 Zacharias Contarenus legatus Venetus. 6. E
 — cum legatis Caesaris ad Ripam oppidum de induciis egit. ibid.
 Zacharias Lauretanus Praefectus Venetus in lacu Benaco ingentem classem habuit. 9. E
 Zagdari Cretenfes Sagittarii, agreste ac semisferum genus hominum. 9. D
 — in auxilium Venetis veniunt. ibid.

FINIS.

